Digitized by Google

Digitized by Google

DE
PROVIDENTIA:
NIMBIFERI GRIPHO:
TERRÆMOTV:
Alijsque pluribus admirandis & arduis

QVINTO-QVAESITIS per Epiſtolas a Claris Viris

RESPONSA

FORTVNII LICETI
GENVENSIS EX L. COM.

In Antenorea Schola Medici Theorici Supremæ Cathedræ.

Illuſtriſſimo & Excellentiſſimo D.D.

ANGELO CONTARENO
Eq. Procuratori D.M. & Archigym. Pat. Moderatori

DEDICATA.

VTINI, Ex Typographia Nicolai Schiratti. M D C I I L.

SVPERIORVM PERMISSV.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Illuſtriſs. ac Excellentiſs. D.

D. ANGELO CONTARENO

Eq. Proc. D.M.& Archigymn. Patau. Moderatori.

FORTVNIVS LICETVS B. A.

BIBLIOTECA NAZ.

AEnigmatum explicationes antiquiſſimas eſſe, viriſque Principibus dici, dicariq. conſueuiſſe, teſtatur omnis Hiſtoria, Pręſtantiſſime Senator: Certabant olim priſci Reges, & viri ſapientes, omni ſeculo miſſitandis ad inuicem Aenis, & efflagitandis griphorum interpretationibus, irrogata multæ pœna deficientibus enodationi. Sic ad hominum ſapientiſſimum Salomonem mittebantur vndique Scrupi, quorum apta ſolutione gloriam ſibi comparauit omnigenæ Sapientiæ: Sic etiam Sampſon Philiſtæorum [a] primoribus (a Iud. 14.) ęnigmata propoſuit de melle ſumpto ex ore Leonis interempti, in quo mellificauerant apes: Tu vero Sapientiſſime Vir, qui non vnum, ſed plurima difficillima negotia Sereniſſimæ Reipublicæ Venetæ, quocumq; nodo Gordiano perplexiora, facile mira ſolertia domi foriſq. diſſoluere ſciuiſti ſummos apud Orbis Principes, Galliarum Reges, Romanos Pontifices, & alios Mundi Dyna-

Digitized by Google

ſtas, extra temporis ordinem ſępiſſime Legatus, qua mentis acie perſpicaciſſima penetrans perplexiorum difficultatum cardines, & illis occurrens oportune ſemper, gladioque prudentiæ detruncans impedimenta cuncta radicitus : qua linguæ facundia tum occulta quæuis & abdita manifeſtans in arduis negocijs obſeruanda;tum vitanda pariter & amplexanda quæ ſint, perſuadens aptiſſime cunctis Principibus, quibuſcum agis de rebus maximis: Quique ſummo quodam Patrocinio Patauinum Archigymnaſium,& omnes in eo Literas colentes fouere nunquam intermittis, & alumnos Mineruę cunctos in literario mundo ſemper amare, fouereq. conſueuiſti, talem Heroa te prębes,cui non incongrua fuerit hæc mea veterum ęnigmatum,a nemine prorſus adhuc explicatorum,interpretatio. Quam teſſeram meę ſummæ erga Te obſeruantiæ lubet offerre; quum inclita Tua benignitas me certum reddat, abſte munuſculum deditiſſimi Clientis non deſpectum iri. Vale, Maxime Senator, pro certo habens, me non habere Tuæ Magnitudini paria quæ offeram in re literaria, præterquam magnam animi mei propenſionem in exiguo donario. Dabam Patauij,e meo Scalumnæ Muſeo Cal. Martij M D C I I L.

INDEX ET SERIES CAPITVM
Totius Operis.

Præfatio.

De Prouidentia, Prædeſtinatione diuina erga libertatem humanæ voluntatis Quæſitum. Caput Primum. pag. 1

Reſp. Liceti De Prouidentia, Prædeſtinationeque Diuina immutabili, non tollente libertatem actionum humanarum, primo fundamento tacto de gubernatione ſubcæleſtium a cœlo. Cap. II. 3

Deus, qua primus Motor, vt gubernet omnem virtutem corpoream. Cap. III. 10

Deus, quatenus eſt prima cauſa, vt promoueat & gubernet omnes effectus. Cap. IV. 13

Deus, qua primum ens eſt, vt gubernet omnia entia. Cap. V. 14

Deus, qua Dominus & Princeps, vt politice, ſiue moraliter gubernet omnia. Cap. VI. 18

Deus, qua Creator eſt, vt gubernet Vniuerſum. Cap. VII. 20

Quæſtionis cardo proponitur. Cap. VIII. 22

Afferuntur fundamenta ſolutionis habendæ; & ex illis deducitur duplex ſolutio. Cap. IX. 23

Tertia, & quarta Quæſiti ſolutio elicitur ex rei natura. Cap. X. 27

Quinta, & ſexta ſolutio maxime proprie Quæſitum explicans. Cap. XI. 29

Septima ſolutio depromitur ex alia diſtinctione cauſæ actiuæ. Cap. XII. 35

Octaua ſolutio ducitur ex habitudine realis entitatis actionum humanarum ad ſuum finem. Cap. XIII. 37

Quomodo, quæ libere geruntur a nobis in tempore, ſint æterno Dei decreto ordinata, & quomodo non; vnde nona ſolutio Quæſiti. Cap. XIV. 38

Vtrum Deus prænoſcat, & prædefiniat actus humanos futuros; vnde

vnde colligitur decima ſolutio Quæſiti. Cap. XV. 14
Diuinæ voluntati cui reſiſti poſſit, et cui non poſſit. Cap. XVI. 49
Contradictionis implicationem vere non eſſe Diuini decreti æterni cum hominis libertate. Cap. XVII. 56
Vt euitetur a poſitione noſtra, libertas coacta, & prouidentia nutans. Cap. XVIII. 59
Deum proprie non prænoſcere, neque prædefinire quicquam. Cap. XIX. 65
Epilogus, & concluſio dictorum omnium in propoſito Quæſito. Cap. XX. 71
De vetuſta lapidis inſcriptione tenebricoſa, Neapolitani Cœnobij Dominicanorum Puteum Ciſternæ dudum illuſtrantis. Cap. XXI. 75
Affertur Aenigma Neapolitanum cum explicatione Cl. Seuerini. Cap. XXII. 77
Reſp. Liceti Aenigmaticum epigramma interpretantis de Putei querela propter nimiam ariditatem ab Orione inuectam. Cap. XXIII. 84
De Pulmonum varietate in animalibus: De lingua viperæ celerrimo vibratu, carneaque duritie: Deque Monſtro nupero Neapolitano, Quæſita. Cap. XXIV. 178
Reſp. Liceti de propoſitis Quæſitis: & primum cur aues pulmones habeant coſtis affixos, atque ſpinæ, ſeptoque: ac fere careant metaphreno. Cap. XXV. 180
De viperæ pulmone, ſacculum reticulatum referente; in quem finem ea ſtructura præditum fuerit. Cap. XXVI. 191
De Linguæ Viperinæ celeritate, trilinguem eam referente. Cap. XXVII. 193
De Linguæ Viperinæ flagellatione, duritie, ſoliditateque, num alium vſum habeat, quam guſtandi. Cap. XXVIII. 196
De Monſtro Dæmoniforme, nuper orto prope Beneuentum. Cap. XXIX. 199
De cauſa producente Terræmotum, Quæſitum. Cap. XXX. 202

Reſp.

Reſp. Liceti De Terræmotus cauſa & origine propoſitis ab Illuſtriſſimo Viro: deque propria ſententia propoſiti. Cap. XXXI. 211

Decem admirabilia Quæſita proponuntur ex D. Auguſtino. Cap. XXXII. 231

Reſp. Liceti ad primum Quæſitum de Sale Agrigentino, in ignibus flueſcente, in aquis crepitante ac exiliente. Cap. XXXIII. 235

De Fonte noctu feruido, interdiu gelido. Cap. XXXIV. 245

De Fonte in Epiro, faces accenſas extinguente, ac extinctas accendente. Cap. XXXV. 258

De Fontis Epiri eiuſdem diurno, nocturnoque fluxu & refluxu, & alterius æſtu triplici: deque maris æſtu. Cap. XXXVI. 272

De Asbeſto lapide ſemel accenſo, non patiente poſtea extinctionem. Cap. XXXVII. 278

De ligno Ficus Aegyptiæ, quod primum ob grauitatem demergitur, & ſub aquis acquiſita leuitate, ſponte rurſum attollitur, & innatat aquis. Cap. XXXVIII. 285

De Pomis terræ Sodomorum temporis maturitatis fauillam & fumum intra corticem continentibus loco pulpæ comeſtibilis. Cap. XXXIX. 297

De Pyride lapide Perſico tenentis manum adurente. Cap. XL. 303

De Lapide Selenite, candorem internum cum Luna creſcere, decreſcereque ſibi ſentiente. Cap. XLI. 306

De Cappadocum & Hiſpalenſium equarum conceptu ex vento. Cap. XLII. 310

De Tylo Inſula, cuius omnes arbores folioſæ ſemper habentur. Cap. XLIII. 343

Peroratio totius Operis. Cap. XLIV. 346

FOR-

FORTVNII LICETI
Ad ſuum Librum Reſponſorum
DE QVINTO-QVÆSITIS
PER EPISTOLAS CL. VIRORVM
PRÆFATIO.

INſignium argumenti ſublimitate pariter ac ænigmatica propemodum obſcuritate Quæſitorum a Cl. Viris mihi nuperrime propoſitorum interpretationem, Reſponſaque nunc aggrediens ex intima rei natura deducere, vel Platonis etiam hortatu monituq; tum in Philebo, tum in Critia, Diuinam imprimis opem implorare neceſſum eſt; ſine cuius lumine puro nunquam inter humanæ vitæ caligines claram veritatis viſionem habere licuerit: ſine cuius ductu nunquam ad abditam & altam veritatis almæ
a 2.meta. *ſedem peruenire datum eſt humanæ menti, a Nycticoracis in-*
t. 1. *ſtar, etiam in ijs, quæ ſunt manifeſtiſſima natura ſua, cæcutien-*
b Iacob. 1. *ti. Tu Pater b Luminum, a quo deſcendit omne donum perfectum, & omne datum optimum, oſtende mihi viam veritatis, & omnipotenti brachio virtutis tuæ duc me procul ab omni-*
c Ioan. 8. *bus errorum ambagibus: Tu Fili Domine Ieſu, c Lux Mundi,*
d Ioan. 1. *vere illuminans d omnes, Via, e Veritas, & Vita, viuenti nunc*
e Ioan. 14. *mihi denſas inter ignorantiæ tenebras, Viam oſtende planam; qua valeam ad veritatem propoſitarum dubitationum internoſcendarum aſcendere, ſcribereque Reſponſa, quæ ad Tui gloriam, ad animæ meæ ſalutem, & ad Lectorum vtilitatem, in mundo literario perennem vitam habeant. Tu Sancte-Spiritus, illuminator Cordium, inſpira meo intellectui ſenſum veritatis, a quo procul abſint omnes errorum tenebræ.*

De

De Prouidentia, & Prædeſtinatione Diuina erga Libertatem humanæ Voluntatis Quæſitum. Caput Primum.

Clariſs. Viro Fortunio Liceto Petrus Campana Clericus Regularis S. D.

EVangelij luce ſublatis Gentilium Oraculorum erroribus, adhuc non deſunt tenebræ; nam lux in tenebris lucet: ob quas diſcutiendas; præter Summorum Pontificum & Conciliorum ſplendidiſſima oracula, non parum luminis ſęculis fere ſingulis attulere Patres, ac inſignes Doctores, ad quos velut ad lucernam lucentem in caliginoſo loco vndique ſua dubia, & quęſita deferre aut tranſmittere cæteri conſueuerunt. Inter hos huius æui Doctores Te reponendum, Optime Licete, tot clariſſima tua reſponſa ad implicatiſſima quæſita ex omni Europa tibi propoſita ſatis ſuperque declarant. Ne mireris igitur me tuam facem implorare aduerſus obſcuritates, quæ Scholis, atque Eccleſijs diſputando, & concionando ſolent ingeri dum tolli curantur, circa punctum Philoſophicum æque ac Theologicum maximi momenti. Duo certa ſunt apud Theologos communiter circa Gubernationem Diuinam, tum Naturalem, quæ Prouidentia dicitur, tum Supernaturalem, quæ Prædeſtinatio appellatur. Vnum eſt, Quæcumque, etiam libere, geruntur in tempore, æterno Dei decreto eſſe ordinata. Alterum, Quæcumque ab homine, vt homo eſt, geruntur, libere ab eo fieri. Modum vero, quo ſibi cohæreant, vel ſaltem non aduerſentur hæc duo, vix adhuc humana ingenia reperire potuerunt. Quomodo ſcilicet poſſit Deus actus humanos prædefinire, ſi illos non determinat, aut quomodo poſſit eorum perfectam Prouidentiam habere, ſi illos non præ-

Quæſitum.

Difficultates in Quæſito quot & quæ ſint.

A de-

definit. Prædefinire autem poſtquam ſcientia Viſionis præuidit Deus libere futurum illum actum, non ſufficit ad exactam & propriam rationem Prouidentiæ; quum huiuſmodi Præfinitio vtpote conſequens ad futuritionem effectus iam præuiſi, non habeat erga illum rationem cauſæ. Nec ſatisfacit Prædefiniri abſolute poſtquam effectus eſt præuiſus ſcientia Conditionata; nam iſta Præfinitio abſoluta adhuc poſt illam ſcientiam Conditionatam (quam dari minime liquet) eſt antecedens ad actum humanum abſolute promendum; ergo infert illi neceſſitatem, & tollit indifferentiam: poſita enim hac præfinitione abſoluta, & efficaci, impoſſibile eſt, aut (quod idem importat) implicat contradictionem (etiam in ſenſu non compoſito) actum non promi: quis enim Dei voluntati reſiſtere poteſt? Nec difficultatem effugit qui ait Implicare quidem actum non promi, non vero tolli potentiam ad non promendum actum; quis etenim non videt, ſi poſito tali Decreto implicat non fieri actum, implicare quoque potentiam ad illum non faciendum? quum Fieri & Facere, Actus & Potentia ſint inuicem relatiua?

Cupiens igitur euitare Carybdim Coactæ Libertatis, nollem incidere in Scyllam Nutantis Prouidentiæ, vt cogar dicere cum [a] Damaſceno, *Omnia quidem Deus præoſcit, non omnia tamen præfinit: prænoſcit enim quæ in noſtra ſunt poteſtate, non tamen ea præfinit.*

a lib. 2. fid. c. 30.

Exere, Vir doctiſſime, vires ingenij, & aliquid affer ſupra id quod eximiæ ſubtilitatis atque doctrinæ Antiſtes Derthonenſis Paulus Areſius, meus quondam in Philoſophicis, ac Theologicis ſtudijs Magiſter, declarare iuueni conatus eſt; eriſque ſeni ſenior Inſtructor, ac Benefactor. Vale.

Vicentiæ Cal. Ianuarij M D C XL VII.

Reſp.

Reſp. Liceti: De Prouidentia, Prædeſtinationeque Diuina immutabili; non tollente libertatem actionum humanarum, primo fundamento iacto de gubernatione ſubcęleſtium a cælo. Cap. II.

Clariſs. Viro Petro Campanæ Clerico Regulari
Fortunius Licetus B. A.

DEbueram ego Te, præſtantiſſime Theologorum æui noſtri, de propoſito Quæſito Diuinæ Gubernationis in Prouidentia, & Prædeſtinatione cunctorum actuum humanorum, illibata noſtræ voluntatis libertate, conſulere; certus enim ſum, ſi vel ferreis difficultatibus tuam ſolidiſſimam Petram percuſſiſſem, aurei luminis fauillas & plurimas & micantiſſimas excuſſurum me facile fuiſſe, quibus omnes tenebræ caliginoſi Quæſiti, quantumvis denſæ palpabileſque, protinus abigerentur, & illuſtrata Veritas, antea latens, iam compareret, in dias luminis oras educta. Verum quia tibi placuit me præuenire, meaque ſenſa poſtulare de re Theologis pariter atque Philoſophis hactenus inexplicata; mihique nodum ſoluendum proponere Gordio nodoſiorem, de quo Plutarchus in Alexandro ſcripſit: *Gordij opidum, quod veteris Midæ fertur domicilium fuiſſe, in fidem accipiens* Alexander, *nobilitatum illud ſpectauit vehiculum cortice reuinctum corneo, ac pro vero a barbaris accepit credi, in fatis eſſe, qui vinculum id ſoluiſſet, is vt imperio Orbis terræ potiretur. Commemorant multi vinculum, quod tortuoſis orbibus nodi in ſemetipſis identidem implicati celarent loramentorum capita, Alexandrum ſoluere deſperantem gladio nexum diſſecuiſſe, atque multa eo reſoluto capita inueniſſe. Ariſtobulus vero ſane quam expedite nodum ait eum ſoluiſſe, quum exe-* *Gordij nodi hiſtoria.*

A 2 miſ-

miſſet ex temone clauum, quem vocant: qui temoni alligat iugum; atque ita inde iugum ſubtraxiſſe. Sane conati ſunt hæretici multi gladio negationis libertatem humanæ voluntatis vulnerante ſoluere nodum: alij Prouidentiam diuinam iugulante; ſed omnes irrito conatu, nodum reliquerunt adhuc inſolutum. Vtinam mihi liceret e temone diuinæ Gubernationis eximere clauum incompatibilis contradictionis implicantis inuariabilitatem æterni decreti cum indifferentia libertatis humanæ circa futuras actiones temporarias incolumi prorſus perfectione Prouidentiæ ſummæ, iuſtæque Prædeſtinationis ac omnino illibata Gubernatione Diuina. Tibi vt morem geram, Cl. Vir, hanc prouinciam aggredior, non vt imperio potiar Orbis literarij. Ea lege tamen tua iuſſa capeſſo lubens, vt cuncta, ſingulaque mea cogitata tuo prudenti candidoque iudicio perpendas vnius ad veritatis trutinam; & quæcunque mea ſphalmata compereris, emendes, meque de correctione commonefacias; vt præmium meæ promptæ obedientiæ a te mihi ſit erratorum agnitio, & euitatio.

Methodus tractandi Quæſitum. *a* Rom. 1. Porro de Prouidentia, Prædeſtinationeque in Gubernatione Diuina erga voluntatis humanæ functiones acturo mihi propono regulam effatum *a* D. Pauli, ſcribentis: *Inuiſibilia Dei a creatura mundi, per ea, quæ facta ſunt, intellecta, conſpici*. Quocirca primum conſiderabo Gubernationem, qua cælum regit inferiorum corporum virtutes; inde conabor aſcendere ad Prouidentiam, quam Deus & vt Primus Motor habet de corporibus omnibus motui ſubiectis, & vt Primum ens de rebus infra naturam humanam collocatis; & demum ad altiorem abditioremque Gubernationem eleuari, qua Deus vt omnium Princeps, atque creator, actiones humanas temperat, a noſtra voluntate libera prouenientes, homi-

mineſque regit optimo Prouidentię Prędeſtinationiſque regimine. Profectò cælum gubernare virtutes omnes inferioris mundi, non ſolum Ariſtoteles edocet, verum etiam ratio dictat, & experientia comprobat: Philoſophus quidem apertiſſime dicens: *b Eſt autem ex neceſſitate continuus quodammodo iſte* mundus elementarius *ſuperioribus lationibus, vt omnis ipſius virtus inde gubernetur. Vnde enim motus principium omnibus ineſt, illam cauſam putandum primam.* Cælum itaque motu ſuo gubernat omnes virtutes elementarij mundi, proprijs in earum operationibus obeundis, nec non etiam humanas operationes. Nedum naturales; quia *Homo hominem generat, & Sol*; vt ait idem *c* Ariſtoteles; verum etiam voluntarias, non quidem voluntatem determinans, hoc eſt abſque eo quod in voluntatem influat directè, vt Scholaſtici loquuntur; ſed voluntatem ſemetipſam determinantem regit, atque gubernat cælum. Ratio vero dictat idipſum, quia ceſſante motu cæleſti, nullę fierent in elementari mundo rerum corporearum functiones; etenim proxima propriaque cauſa nihil agere poteſt ſine communi & remota; vt edocet *d* Ariſtoteles; cui conſentit *e* D. Thomas, cum vniuerſo Theologorum choro, decernente poſt Vniuerſale Iudicium ceſſaturos eſſe motus cæleſtes, & effectus omnes elementarij mundi. Experientia deinceps idem confirmat, ab Ariſtotele prolata, dum ait: *f* Motum quidem primi mobilis eſſe cauſam continuitatis omnium mutationum, quæ fiunt in elementis; lationem vero Solis & planetarum eſſe cauſam generationis & corruptionis, quæcumque fit in inferiori mundo: ſed abſolute motus circulares gubernare functiones rerum omnium ſubcæleſtium. *Ideo, g* ſubdit, *& tempus & vita vniuſcuiuſque numerum habent, & hoc determinantur: omnium enim eſt ordo. Et omne tem-*

Cælum ut gubernat omnes virtutes inferioris mundi.

b 1. meteor. ſu. 1. c. 2.

c 2. phyſ. t. 26.

d 1. poſt. t. 90.

e ſup. 3. p. q. 91.

f 2. de gen. t. 56.

g tex. 57.

pus

Cælum determinat effectum inferiores. *pus & vita menſuratur circuitu;ſed tamen non eadem omnia, ſed hæc quidem minori, hæc autem maiori; his enim annus, his autem maior, alijs autem minor circuitus eſt menſura.*
h tex.98. *h Apparent autem & ſecundum ſenſum confeſſa his, quæ a nobis dicta ſunt; videmus enim quod adueniente quidem Sole generatio eſt, recedente autem corruptio; & in æquali tempore vtrumque: æquale enim tempus generationis & corruptionis, quæ ſecundum naturam.* Sic igitur omnis virtus, & omnis vita, nimirum omnis operatio ſubcæleſtium agentium quorumcunque, proindeque hominum etiam, gubernatur, & determinatur a motibus cæleſtibus, & eapropter a lumine cæleſtium aſtrorum; nam Ariſtotelis decreto,
i 12. meta. t.48. *i Nullam lationem poſſibile eſt eſſe, quæ non ordinetur ad lationem ſtellæ.* Quam quidem gubernationem latius ali-
k 4. de gen. an. c.10. bi Magiſter explicat inquiens: *k Ratione autem optima tempora omnium & grauiditatum, & generationum, & vitarum, dimenſionem circuitibus ſibi expoſcunt recipere. Circuitum appello diem, noctem, menſem, annum, & tempora, quæ ijs deſcribuntur, atque etiam Lunæ traiectiones: ſunt enim Lunæ circuitus complementa, & ſilentia, & interpoſitorum temporum ſectiones; ita enim coit cum Sole; Menſis namque communis amborum circuitus eſt. Luna autem principium eſt propter Solis ſocietatem, receptumque lucis; fit enim quaſi alter Sol minor: Quamobrem conducit ad omnes generationes, perfectioneſque; calores enim & refrigerationes cum moderatione quadam generationes, ſine moderatione corruptiones efficiunt: terminum autem tum principij, tum finis qualitatum earum motus horum ſiderum obtinet; Vt enim mare & omnem humorum naturam ſubſiſtere, mutarive pro flatuum motu, & quiete videmus; aerem vero, & flatus pro Solis, Lunæque circuitu affici: ſic ea, quæ ex ijs, aut in ijs oriuntur, ſequi neceſſe eſt. Nam vt rerum minus principalium circuitus ſequantur magis principalium circuitum,*

tum, ratio eſt: Vitam enim quandam, & ortum, & interitum vel ſtatuum eſſe fateor. Conuerſionis vero eorum ſiderum alia fortaſſe principia ſunt. Natura igitur ita ſibi vult, vt eorum numeris generationes, & obitus numeret. Sed exquiſite id facere nequit, propter materiæ indefinitionem: & quod multa principia incidunt, quæ generationes deſtinatas ſecundum naturam, & corruptiones ſæpe impediant: atque ita cauſæ ſint earum, quæ veniunt præter naturam. Quibus explicandis, præter ea, quæ latius alibi retulimus apud *l* Cl. Beucrouicium, addere liceat in præſentia, Naturam cæleſtem, quæ cauſa communis eſt omnium elementarium, velle quidem voluntate ſuæ Intelligentiæ, qua conſtituitur in animantium genere (vt Ariſtotelem cenſuiſſe probauimus olim opere noſtro De *m* Vita) numerare, terminareque definite, proindeque Prædefinire cunctorum ſubcæleſtium generationes, obitus, vitasque, ſcilicet *n* operationes; verum exquiſite id facere non poſſe, duplici de cauſa; prima quarum eſt materiæ indefinitio; ſcilicet inter elementaria corpora ſunt homines, qui *o* materia ſunt, quam inter alia gubernat & regit cælum vt cauſſa efficiens omnium noſtratium; quin & humana voluntas, quæ virtus eſt in hoc inferiori mundo, gubernata cum ceteris a motu cæli, materia eſt, quam cælum regit: Homo vero, humanaque voluntas, propter arbitrij ſui libertatem, indefinitionem habet natura ſua; & indifferens poteſt a ſemetipſo ſolo definiri, determinarique ſimpliciter, non ab alio. Poteſt quidem cælum in ſua gubernatione mortalium, homines inclinare, propenſosque reddere potius ad vnum genus actionum quam ad aliud, potius ad vnam etiam (ſi placet) ſingularem actionem quam ad aliam; at illos abſolute certo neceſſarioque determinare ad vllam peculiarem, inuitosque cogere, minime poteſt; verum homo contra

Gubernantis cæli determinatio poteſt impediri a conditione rei gubernatæ.

Cælum prædeſtinat rerum generationes ſecundum naturam.

Prædeſtinatio cæli ſæpe impeditur.

l d. 1. Quæſ. reſp. ad ep. 3.

m l. 2. c. 5. 29. & ſeqq.

n 2. de an. t. 2. 10. ethic. c. 8. 12. meta. t. 39.

o 1. meteo. ſu. 1. c. 2.

Digitized by Google

cæleſtium inclinationem agere valet, ac omnino ſuperare propenſionis cæleſtis impulſum, omneſque conatus illius irritos reddere; quocirca recte Ptolemæi *p* teſtimonio, *Prudens dominabitur aſtris*. Altera cauſa eſt, quia cęleſtium actus non fiunt in materia niſi diſpoſita, vt ait *q* Ariſtoteles, accidere vero poſſunt extrinſecus multa tum homini, tum rebus alijs, quæ tollant ab eis diſpoſitionem neceſſariam ad recipiendos actus cæleſtes; vnde cæleſtium determinationes, & fines impediuntur: Quod etiam antea docuerat Ariſtoteles; qui poſteaquam *r* dixerat generationes & corruptiones omnes inferioris Mundi, proindeque penitus omnes actiones, etiam humanæ voluntatis (etenim omnem actionem, motumque poſuerat eſſe generationem termini ad quem, & corruptionem termini a quo) in tempore fieri prorſus æquali tempori menſuranti cæleſtes circuitus; admonet id frequenter impediri ſcribens, *u Sed contingit ſæpe in minori corrumpi, propter ad inuicem confuſionem; inæquali enim exiſtente materia, & non vbique eadem, neceſſe eſt generationes inæquales eſſe, & has quidem celeriores, illas autem tardiores. Quocirca accidit propter horum generationem alijs fieri corruptionem*. Idea vero gubernationis, qua cælum regit omnes virtutes mundi ſubcæleſtis, beneficio motus & luminis, tota ſita eſt in duobus attributis, Conſeruandi phyſicam entitatem inferiorum in puris eorum naturalibus: & Fouendi regendique vires eorumdem operatrices in agendo: non autem determinandi vim actiuam vllius eorum ad talem vel talem actionem indiuiduam; quia cauſa communis & vniuerſalis de ſe indifferens eſt ad omnes effectus agentium particularium, quibus cooperatur ea gubernans; determinatur autem a conditione materiæ particularis præſenti, circa quam operatur; *videtur enim*, Ariſtotele Magiſtro, *x in patiente, & diſpoſito actiuo-*

p Centiloq.

q 2. de an. t. 24. 26.

r 2. de gen. t. 58.

s 8. phyſ. t. 24.

u 2. de gen. t. 58.

Idea gubernationis inferiorum a cælo, in quo ſita.

Cauſa communis non determinat particularem, ſed e contra.

x 2. de an. t. 24.

uorum ineſſe actus : *y Vniuſcuiuſque enim actus in eo quod potentia exiſtit*, *& in propria materia aptus natura eſt fieri*. y tex.26.
Sol etenim idem ſimul tum proximam materiam promouet ad generationes, & remotam ad corruptiones : tum z 2. de gen. t.58.
calorifico lumine ſuo lutum indurat exſiccans, & glaciem emollit colliquans. Ita plane Deus optima ſua Gubernatione Mundum temperans immutabilis ipſe conſeruat omnia, ſpeciatimque mortales homines eorundemque liberam voluntatem in ſua natura, ſimul & eam ſeſe determinantem ad arbitrium regit in ſuis actionibus, quas omnes præſentes habet in æternitatis momento conſtitutas, & probas æterna gloria munerat, improbas æternis afficit ſupplicijs; non determinans ipſe voluntatem hominum ad praue agendum, quia iuſtus eſt; neque ad probas actiones, quia cogeret humanam libertatem, & iniuſte tribueret homini quod ſuum non eſt; vt ſi quis infidelem voluntate repugnantem cogeret genuflectere coram Cruce, velletque propterea functionem iſtam ceu meritoriam munerare gloria cæleſti: ſed in æternitatis momento Iuſtitiam Dei ſecundum ſe ſtabilem tribuendi vnicuique ſuum, adeoque indifferentem ad præmijs decorandos probos, & pœnis torquendos improbos; hi prauis actionibus diuinam Iuſtitiam determinant ad ſe merito puniendos, & illi ad ſe digne glorificandos: Quæ determinatio dicitur Prædeſtinatio. De qua legimus, *a Deus vult omnes homines ſaluos fieri*; ſicuti de cæleſti gubernatione dixit Ariſtoteles, *b Natura ita ſibi vult vt eorum* ſiderum motuumque cæleſtium *numeris generationes & obitus numeret. Sed exquiſite id facere non poteſt, propter materiæ indefinitionem*. Ita Deus non poteſt omnes homines ſaluare, prædeſtinareque ad gloriam, propter eorum indefinitionem, qua ſunt alij boni, & alij mali; quorum boni determinant Diuinam Iuſtitiam ad ſe ſaluandos;

a 1.Tim.2.
b 4.de gen. an.c 10.

c ſerm. 15. de verbis Apoſt. to. 10. dos; vnde recte ſcribitur a D. Auguſtino, *c Qui creauit te ſine te, non ſaluabit te ſine te:* mali determinant ex aduerſo diuinam Iuſtitiam ad ſe damnandos; vnde recte ſimiliter,

d Oſeæ 13. *d Perditio tua ex te Iſrael.* Non poteſt autem Deus omnes homines ad gloriã prædeſtinare, quia malos prædeſtinando, non eſſet Iuſtus; at non poteſt non eſſe Iuſtus. Itaque Gubernatio, qua cælum regit omnes virtutes inferioris mundi, ſic introducit, attollitque nos ad intelligendam vtcumque Gubernationem Diuinam tam naturalem, quæ Prouidentia dicitur, quam ſupernaturalem, quæ Prædeſtinatio nuncupatur.

Deus, qua primus Motor, vt gubernet omnem virtutem corpoream. Caput III.

CEterum vti cælum gubernat omnes virtutes elementarij mundi; ſic Primus Motor, tanquam cauſa cælo communior, & excelſior, gubernat omnes virtutes mundi ſenſibilis atque corporei, cælum includentis, eaſque regit eadem omnino ratione; quod obſeruat

e 2. phyſ. t. 73. Ariſtoteles tum aſſerens: *e Duplicia autem ſunt principia mouentia phyſice; quorum alterum non phyſicum eſt; non enim habet motus principium in ſeipſo; tale autem eſt, ſi aliquid mouet, quod non mouetur, vt id quod penitus eſt immobi-*

f 12. meta. t. 38. *le, & quod omnium primum eſt.* tum etiam alibi: *f Quum autem aliquid ſit mouens ipſum immobile exiſtens, actu ens, hoc nullo modo contingit aliter ſe habere: latio namque prima mutationum eſt: huius autem, quæ circularis eſt: hanc autem illud mouet. Ex neceſſitate itaque eſt: & prout neceſſitas bene eſt; vt ſic principium. Neceſſarium namque toties dicitur, quoddam vi, quia præter inclinationem: quoddam, ſine quo non bene eſſet: quoddam, quod non aliter contingit ſe habere, ſed ſimpliciter eſt. A tali ergo principio tum cælum, tum natura*

de-

dependet. Quin & alio loco dicens, g *Patet autem ſic eſſe, quemadmodum in vniuerſo eſt Deus, & viciſſim cuncta in illo; mouentur enim omnia ab inexiſtente in nobis numine.* g 7 Eudem. mor. c. 18.
Sic ergo Primus Motor phyſice gubernat omnia mundi corpora, corporaleſq. virtutes omnes, quia per motum, qui res eſt omnino phyſica, tum conſeruat vbique, tum fouet atque regit omnes virtutes corporum etiam cæleſtium; etenim ceſſante Primi Mouentis actione, motuque, quo cælum phyſice mouet, non ſolum elementaria, ſed etiam cæleſtia corpora, quorum finis eſt ille motus, eſſe deſinerent omnino; ſicuti late *h* dudum oſtendi; h de 1. Qu. pag. 356. 359.
quia nihil fruſtra *i* patitur in Mundo Deus, neque Natura: Qua ratione motum, quo Mundus agitur vniuerſus a Primo Motore, quamdam eſſe veluti vitam rebus natura ſubſiſtentibus omnibus, ait Ariſtoteles ipſiſſimis i 1. cęl. t 32
verbis, k *Vtrum autem factus eſt aliquando motus, quum non eſſet prius, & corrumpitur rurſus, adeo vt moueatur nihil: an neque factus eſt, neque corrumpitur, ſed ſemper erat, & ſemper erit; & hoc immortale, & ſine quiete ijs ineſt, quæ ſunt, veluti vita quædam, quæ ineſt natura ſubſiſtentibus omnibus.* k 8. phyſ. t. 1.
Quum itaque vita, quæ definitur Ariſtoteli *l* viuentibus eſſe, ſiue ſumatur in actu primo, ſiue in ſecundo, gubernet animantia, quia conſeruat illorum naturam, fouetque virtutes eorundem operatrices; iam Primus Motor phyſice mouens tum cælum, tum omnia reliqua naturalia corpora, dicitur omnem naturam corpoream phyſice gubernare, quia motum promit conſeruatorem cunctarum rerum naturalium. Quod alibi *m* notaſſe vidimus Ariſtotelem aſſerentem a Primo Motore immobili tum cælum, tum Naturam dependere. vbi cæli vocabulo deſignat vniuerſum mundum ſenſibilem, qui dependet a Primo Mouente, velut a ſui rectore, conſeruatoreque: nomine vero Naturæ ſignat omnem operationem phyſicam l 2. de an. t. 37. m 12. meta. t. 38.

r 3.meta. t.3. ſicam agentis cuiuſque corporei, quæ *n* motus eſt, adeo-
o 8.phyſ. que *o* generatio, quæ *p* natura vocatur *q* prima ſigni-
t.14. ficatione. Porro cælum indicare totum mundum ſenſi-
p 2.phyſ. t.14. bilem aggregatum ex omni corpore, decreuit Ariſtote-
q 5.meta. les aiens, *r Totum enim, & vniuerſum conſueuimus dicere*
t.5. *cælum*. Naturæ vero vocabulum primo ſignificato ge-
r 1. cæl. t.96. nerationem denotare, monet idem Ariſtoteles inquiens,
ſ 5. meta. *ſ Natura vero dicitur vno quidem modo naſcentium genera-*
t.5. *tio:* & alibi: *t Amplius autem Natura, dicta vt Generatio,*
t 2.phyſ. t.14. *via eſt ad naturam. Non enim vt medicatio dicitur non ad*
medicinam via, ſed ad ſanitatem (neceſſe enim eſt, a medici-
na, non ad ſanitatem eſſe medicationem) ſic natura ſe habet
ad naturam; ſed quod naſcitur, ex quodam in quiddam ve-
nit, quatenus naſcitur: ad quod igitur naſcitur? non ad id, ex
quo, ſed ad quod. Atque hinc omnem motum dici gene-
rationem, adeoque naturam, clare docet Ariſtoteles tum
u 8. phyſ. alibi dicens: *u Generationem igitur aufert & corruptionem*
t.24. *hic ſermo. Fere autem & ipſum moueri, fieri quippiam &*
corrumpi videtur omnibus: in quod enim mutatur, fit hoc,
aut in hoc: ex quo autem mutatur, corrumpitur hoc, aut hinc:
quod eſt dicere, omnem motum eſſe generationem ſui
termini ad quem, & corruptionem ſui termini a quo:
x 3.meta. tum alio loco *x* ſcribens: *Actiones vero omnes cum motu.*
t.3. Sic igitur a primo motore immobili, ſemper eodem mo-
do ſe habente, ſemper eodem modo mouente, functio-
neque ſua penitus vniformi ac inuariabili, dependet
tum cælum, hoc eſt vniuerſus iſte mundus ſenſibilis at-
que corporeus: tum tota natura, hoc eſt vniuerſa
mundanarum operationum ſeries; adeoque ſpecia-
tim etiam humanarum actionum multitudo in guber-
nari, & conſeruari iuxta cuiuſque propriam naturam;
proindeque cælum in eodem ſtatu ſecundum eſſen-
tiam immutabile; functiones humanas in ſua natura li-
be-

beras, & indifferentes; nam omne quod recipitur per modum recipiĕtis recipitur; & actus actiuorum in ſubiecto diſpoſito, prout diſpoſitum eſt, aptus natura eſt y fieri: Primique motoris eadem actio æterna conſeruat & gubernat ſimul omnia corporea in ſui natura, immutabilia quidem in ſuo eſſe inuariabili; contingentia vero in ſua indifferentia. y 2. de an. t. 24. 26.

Deus quatenus eſt prima cauſa vt promoueat & gubernet omnes effectus. Cap. IV.

AT ſi Deum conſideremus ſub ratione primæ cauſæ, competit illi gubernare cunctas cauſas ſecundas; vtque cum eis promouere effectus, adeoque peculiariter etiam omnes humanas actiones, in tempore geri valentes, vt omnium primum efficiens, prima forma, & primus finis; quod Ariſtoteles etiam nos docuit; primum quidem inquiens: z *Poſt hos autem, & huiuſmodi principia tanquam non ſufficientia, vt entium naturam generarent, rurſus ab ipſa veritate, vt diximus coacti, illud, quod ſequitur, quæſiuerunt principium. Vt enim entia bene ſe partim habeant, partim fiant, nec ignem fortaſſis, nec terram, nec aliud huiuſcemodi quicquam veriſimile eſt cauſam eſſe: nec illos veriſimile eſt arbitrari: nec rurſus Caſui & Fortunæ tantam attribuere rem probe ſe habet. Quare, qui vt animalibus, ita in Natura Intellectum ineſſe cauſam mundi, totiusque ordinis dixerat, quaſi ſobrius, comparatus ad Antiquorum vana dicentes, apparuit.* Modo veteres intellectum animantium ab anima non diſtinxiſſe, a ſatis aperte notauit Ariſtoteles; qui multo prius b edocuit, animam in corpore viuente ſecundum tres determinatos modos eſſe cauſam, nimirum effectricem, formalem, atque finalem, excluſa materiali cauſa, quæ de ſe determinationem non ha-

z 1. metaſ. ſu. 2. c. 2.

a 2. de an. t. 150. & ſeqq.

b 2. de an. t. 36. 37.

habet; quos tres modos determinatæ cauſæ tum effectricis, tum formalis, tum etiam finalis in Deo cognouiſſe Philoſophum, late probauimus *c* in opere *De Pietate Ariſtotelis* recens inuulgato, & alibi, declarantes ex Ariſtotele, Deum eſſe cauſam cunctorum Effectricem, tum quia conſeruat omnia, tum quia regit & fouet omnia reliqua efficientia illis eminenter cooperans in quibusque ſuis operationibus obeundis: Formalem, quia *d* eſt actus intime continens, atque perficiens omnium naturam, eſſe ſimpliciter vnicuique cauſato tribuens: & Finalem, quia vt homo eſt quodammodo finis, *e* cui cedunt in vtilitatem omnia corpora; ſic Deus eſt Finis primus, *f* in quem omnia prorſus entia *g* coordinantur. Modo Deus iſtarum cauſarum rationes, ac vires erga ſingulas cauſas ſecundas, & erga cunctos & ſingulos effectus exercet ipſe ſemper eodem modo inuariabili; ſed illas primæ cauſæ rationes appropriant ſibi quæcumque cauſata, tam immutabilia, quam variabilia, pro modo naturæ cuiusque illorum ſine repugnantia penitus vlla, ſicut alias *h* oſtendi latius.

c l.1.c.3.& l.1.c.14. 2. de im. an.c.44.

d 2. phyſ. t.67. 4.phy.t.35 4. cœl. 22. 35. 1.de an.39 & 7. Eud. c.18.

e 2. phyſ. t.24.

f D.Th.1.p. q.44.

g 12.meta t 52.53.

h 1.de Piet. Ariſt.c.2.

Deus, qua primum ens eſt, vt gubernet omnia entia. Caput V.

PRæterea vero ſi Deum conſideremus vt primum ens, quum ſit primum eſſe per eſſentiam, a quo per participationem eſſe habent reliqua omnia, vt D. Thomas elicit ex rei natura, Platone, ac Ariſtotele, dicens: *i Omne ens, quod quocumque modo eſt, a Deo eſſe. Si enim aliquid inuenitur in aliquo per participationem, neceſſe eſt quod cauſetur in ipſo ab eo, cui eſſentialiter conuenit; ſicut ferrum fit ignitum ab igne. Oſtenſum eſt autem k ſupra, quum de Diuina ſimplicitate ageretur, quod Deus eſt ipſum eſſe*

i 1.p.q.44. a.4.C.

k q.3.a.4.

eſſe per ſe ſubſiſtens. Et iterum oſtenſum l eſt quod eſſe ſubſiſtens non poſſet eſſe niſi vnum, ſicut ſi albedo eſſet ſubſiſtens, non poſſet eſſe niſi vna; quum albedines multiplicentur ſecundum recipientia. Relinquitur ergo, quod alia a Deo non ſint ſuum eſſe, ſed participant eſſe. Neceſſe eſt igitur quod omnia, quæ diuerſificantur ſecundum diuerſam participationem eſſendi, vt ſint perfectius, vel minus perfecte, cauſari ab vno primo ente, quod perfectiſſime eſt. Vnde & Plato dixit, quod neceſſe eſt ante omnem multitudinem ponere vnitatem. Et Ariſtoteles dicit l. 2. Metaphyſ. m quod id, quod eſt maxime ens, & maxime verum, eſt cauſa omnis entis, & omnis veri: ſicut id, quod maxime calidum eſt, eſt cauſa omnis caliditatis. Quare Deus, vt primum ac ſimpliciſſimum ens per eſſentiam, gubernat & regit entia reliqua omnia per participationem, quibus per actum productionis qualiſcumque tribuit eſſe, conueniens eorum ſingulorum naturæ, illudque in illis conſeruat, & gubernat in omnibus ipſorum operationibus obeundis, non deſtruens, at perficiens eorumdem ſingulorum eſſentiam & proprietatem. Qua de re præclarum habemus Ariſtotelis teſtimonium aſſerentis: n *Semper vero, vt dictum eſt, continua erit generatio & corruptio, & nunquam deficiet, propter eam, quam diximus, cauſam. Hoc autem rationabiliter* o *contingit. Quoniam enim in omnibus inquimus quod melius eſt deſiderare naturam ſemper: melius autem eſſe quam non eſſe: eſſe autem quot modis dicimus in alijs dictum eſt: hoc autem in omnibus impoſſibile exiſtere, propterea quod longe a principio diſtant: reliquo modo compleuit Deus totum, continuam faciens generationem: Ita enim maxime continuabitur ipſum eſſe; quia proxime eſt ſubſtantiæ fieri ſemper generationem:* tum quia ſemper generatio terminatur ad ipſum eſſe: tum quia generatio perpetuum reddit ipſum eſſe ſpeciei; quod alibi notat Ariſtoteles aiens: p *Naturaliſſimum enim ope-*

l q. 11. a 3. & 4.

m tex. 4.

n 2. de gen. t. 58.

o tex. 59.

p 2. de an. t. 34.

operum, quæ in viuentibus, quæcumque perfecta & non mutilata ſunt, aut generationem ſpontaneam habent, eſt facere aliud quale ipſum: animal quidem animal, plantam autem plantam, vt ipſo ſemper & Diuino participent ſecundum quod poſſunt. Omnia enim illud appetunt, & illius gratia agunt
q tex. 35. *omnia, quæcumque agunt ſecundum naturam. q Ipſum autem cuius cauſa duplex eſt: hoc quidem cuius, illud vero cui. Quoniam igitur communicare non poſſunt ipſo ſemper, & Diuino continuatione, propterea quod nihil contingit corruptibilium idem & vnum numero permanere, ſecundum quod poteſt participare vnumquodque, ſic communicat, hoc quidem magis, illud vero minus: & permanet, non ipſum, ſed quale ipſum, numero quidem non vnum, ſpecie autem vnum.* Ex his apparet, Deum, qua primum ens eſt, ac ipſummet Eſſe per eſſentiam, gubernare cuncta entia reliqua, quæ obtinent eſſe participatum: eaque regere ſub ratione finis, cui ſingula cupiunt aſſimilari ſecundum æternitatem ipſius eſſe, quam conſequuntur a Deo conſeruata ſemper aut in numero, aut in ſpecie per continuam generationem, pro modo ſuæ cuiuſque naturæ, & conditionis. Et ſane Finali cauſæ, ſiue Deo ſub ratione finis, quatenus eſt primum ens, cui cupiunt omnia in eſſe perpetuo aſſimilari, conuenire rationem Primi entis Gubernantis, atque regentis vniuerſa; non ſolum ait D. Thomas
r 1.p.q.44. a.4. r cui, *Deus quum ſit primum agens, primus quoque finis omnium eſt.* & mox. *Sed primo agenti, qui eſt agens tantum, non conuenit agere propter acquiſitionem alicuius finis, ſed intendit ſolum communicare ſuam perfectionem, quæ eſt bonitas (*& entitas*). Et vnaquæque creatura intendit conſequi ſuam perfectionem, quæ eſt ſimilitudo perfectionis, & bonitatis diuinæ. Sic ergo diuina bonitas eſt finis rerum omnium*; atque adeo diuina entitas, quæ cum bonitate conuertitur & coincidit. Verum etiam multo prius aſſeruit Ariſto-

ſtoteles, cui, f *Perſcrutandum etiam hoc, quonam modo natura Vniuerſi habeat ipſum bonum, & ipſum optimum. Vtrum ſeparatum quiddam & ipſum, an per ſe, an ipſo ordine. An vtroque modo, quemadmodum Exercitus. Etenim bene eſſe eius in ordine, & Dux ipſe eſt, ac magis ipſe: non enim ipſe propter ordinem, verum ordo propter ipſum eſt. Cuncta autem coordinata quodammodo ſunt, verum non ſimiliter & natantia, & volatilia, & plantæ: Nec ita ſe habent, vt ſit vllum alteri ad alterum; ſed ſunt ad quippiam; ad vnum namque coordinata ſunt omnia. Verum, quemadmodum in domo liberis quidem minime licet quodcunque facere, ſed ea omnia, aut plurima, quæ ordinata ſunt: mancipijs vero & beſtijs parum, quod ad commune conferat, ſed vt plurimum quodcumque contingit (tale namque principium cuiuſque eorum natura eſt)* t *Dico autem pariſormiter quod neceſſe eſt omnia in diſcrimen venire: & alia ſunt, quibus omnia communicant ad Vniuerſum.* Sic ergo Deus, ſub ratione Primi entis, veluti Dux exercitum, & veluti Paterfamilias domum gubernat; nam vt in exercitu Dux incutit ſui deſiderium Centurionibus, Decurionibus, & alijs Præfectis ordinem ſeruare coordinando milites omnes ad vnum Ducem imitandum, & illi obtemperandum exacte; lixis autem & calonibus permittit non ita religioſe ſeruare præſtitutos ordinis, at eſſe prorſus indifferentes ad ordinem militarem ſeruandum, & non ſeruandum, ex illorum arbitrio; & quemadmodum in domo Pater liberis ordinata facere cuncta ſecundum normam inuariabilis honeſtatis, & rectitudinis præſcribit: ſeruos autem, & beſtias permittit indifferenter ſe habere ad contingentia; ſic omnino Deus vt primum ens ad alia cuncta ſe habet; etenim æternis & immutabilibus entibus, tam incorporeis, quam corporibus cæleſtibus, ordinata præſcribit opera, functionumque genera, quæ ſibi non licet egredi; ſunt enim

f 12. meta. t. 52.

t tex. 53.

veluti Præfecti, ſeu Centuriones in exercitu, ac veluti liberi in domo: caducis vero cunctis, & hominibus in hac vita degentibus permittit indifferentiam, quaſi calonibus, & ſeruis, lixisque pariter ac beſtijs, qua poſſunt, prout contigerit, a recta regula deuiare, vel etiam rectum ordinem ſeruare. Quocirca Deus in iſta Gubernatione Metaphyſica, vt primum ens, adeoque veluti primum ac ſummum bonum Vniuerſi, primusque finis atque ſupremus omnium, ad quem cuncta coordinata ſunt, incutit omnibus reale deſiderium ſe ſe Deo ſummo enti, ac ſummo bono quomodocunque poſſunt, aſſimilandi in æternitate, perpetuitateque ſui eſſe, proprieque bonitatis, ſaltem in perennitate ſpeciei. Quæ quidem gubernatio ex parte Dei conſiſtit in actu conſeruandi, perficiendique vniuerſum, & ſingula entia pro illorum capacitate, ac diſpoſitione; nam actus actiuorum omnium apti nati ſunt fieri in patiente diſpoſito, & accipi per mo-
2. de an. t.24.26. dum recipientis, vt non ſemel docuit Ariſtoteles, omnibus illi ſubſcribentibus.

Deus, qua Dominus & Princeps, vt politice, ſiue moraliter gubernet omnia. Caput VI.

At vero Deus in Mundi Gubernatione conſiderari Theologice poteſt, atque Moraliter; etenim Theologia Practica Moralis eſt, & Politicam diuinam continet, in qua Deus inſpicitur, vt Princeps omnem creaturam ſibi ſubditam optime gubernans; quum Theologia ſpeculatiua Deum referat ad alias res omnes, vt ad creaturas earum Creatorem. Si quidem agamus de Theologia practica, quæ ſpeciatim agitat noſtram Quæſtionem Prouidentiæ, ac Prædeſtinationis; iſta Gubernatio Dei Theologica Politicã humanam rectam habet vt-

vtcumque ſimilem; & de ipſa ſapienter ait *x* Ariſtoteles: *x* 12. meta. t. vlt.
At entia nolunt male gubernari: non eſt bona multitudo principatuum: Vnus ergo Princeps: Cuius bonam gubernationem alibi declarat inquiens: *y At nunquid ſecunda fortuna eſt, vt Deorum quædam cura? An id minime videri debet: talium ſiquidem Dominum præficimus Deum, vt bona malaque meritis diſtribuat; at fortuna, & quæ a fortuna, tam vere, quam vt fors tulerit, fiunt. Quod ſi huiuſmodi diſtributori Deo adſcripſerimus, malum ipſum indicem faciemus, neque iuſtum: id nefas Deo deputare.* & mox; *Præterea neque cura, neque beneuolentia, quæ a Deo, videatur eſſe felicitas* (hoc eſt, ſecunda fortuna) *quoniam malis attribuitur: atqui Deum malorum curam habere fas non eſt.* Vbi vocabulo *curæ* ſignat Ariſtoteles beneuolentiam, & fauorabilem protectionem, gratiamque dilectionis; qua Deus non proſequitur impios, verum eos oderit, iuſtos tantummodo diligens, ac de probis curam benignæ cuſtodiæ gerens; qui propterea dixit: *z Iacob dilexi, Eſau autem odio habui.* & alibi; *a Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Vbi Lyranus in perſona Dei erga iuſtos, *ideſt, ſolicite vos cuſtodiam, ſicut cuſtoditur oculi pupilla: licet enim tunc Chriſtus permiſerit fideles corporaliter perturbari* (ob venialia crimina, in quæ *b ſepties in die cadit iuſtus*) *tamen cuſtodiuit eos ſolicite in ſpiritualibus bonis, in quibus tunc creuit Eccleſia merito & numero fidelium magis quam tempore pacis: Quod fuit figuratum in filijs Iſrael, qui quanto magis affligebantur ab Aegyptijs, tanto magis multiplicabantur c & creſcebant.* Nempe Deus, vt ſumma iuſtitia eſt, nullum bonum irremuneratum ſinit, & nullum malum impunitum; Quia vero nemo viuit hominum adeo malus, quin aliquas actiones bonas edat; nemoque iuſtus eſt adeo, quin cadat in die ſepties; proinde Deus malorum bonas actiones iuſtas munerat proſperitate

Margin notes: *y* 2. mag. mor. c. 9. — *Diuina prouidētia culta ab Ariſt.* — *Deus vt malorū curam non habet Ariſt.* — *z* Malach. 1 Rom. 9. — *a* Zachar. 2 — *b* Prou. 24. — *c* Exod. 1.

fortunæ; prauas, in quibus moriuntur, punit æterno gehennæ ſupplicio: Viceuerſa bonorum crimina purgat afflictionibus malæ fortunæ, pænisque Purgatorij, ſi non ſufficiant illæ; ſed actiones probas, in quibus vitam obeunt, æternæ vitæ præmio remunerat. Ceterum *curæ* nomine ſi gubernationem accipias, curam etiam malo-
d Matth.5. rum fas eſt habere Deum, & vere habet, qui *d Solem ſuum oriri facit ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos &*
e in pſ.54. *iniuſtos*: nam, vt ait D. Auguſtinus, *e Ne putetis gratis malos eſſe in mundo, & nihil boni de illis agere Deum: Omnis malus aut ideo viuit vt corrigatur; aut ideo viuit vt per illum bonus exerceatur*: & icciрco Deum gubernationem quoque malorum hominum fas eſt habere.

Deus, qua Creator eſt, vt gubernet vniuerſum.
Caput VII.

SIn autem loqui velimus in propoſito ſecundum Theologiam ſpeculatiuam, quę Deus vt Creator omnium omnia mire gubernat; ponit & iſta Deum omnia ab ſe condita gubernare, conſeruando ſingula, prouidentiamque cunctorum habendo: Quod & Ariſtoteles in-
f 7. eod. c.18. nuit, aiens: *f Palam autem ſic eſſe, quemadmodum in vniuerſo eſt Deus, & viciſſim cuncta in illo: mouentur enim omnia ab inexiſtente in nobis numine. Rationis autem non ratio, ſed præſtantius quidpiam eſt principium. Quid autem ſcientia præſtantius eſt, niſi Deus?* Quod quidem dogma D. Paulus ad Theologiam tranſtulit, Athenienſibus in-
g Act.17. quiens: *g Deus, qui fecit mundum, & omnia, quæ in eo ſunt, hic cæli & terræ quum ſit Dominus, non in manufactis templis habitat, nec manibus humanis colitur indigens aliquo; quum ipſe det omnibus vitam & inſpirationem & omnia: Fecitque ex vno omne genus hominum, inhabitare ſuper vniuer-*

uerſam faciem terræ, definiens ſtatuta tempora, & terminos habitationis eorum quærere Deum, ſi forte attrectent eum, aut inueniant; quamuis non longe ſit ab vnoquoque noſtrum. In ipſo enim viuimus, mouemur & ſumus, ſicut & quidam veſtrorum poetarum dixerunt. Sumus enim in ipſo Deo, tanquam in prima forma, cuius proprium eſt omnia *b* continere, & omnibus dare eſſe: viuimus in ipſo Deo, tanquam in primo & vltimo fine rerum omnium, vnde ipſis *i* pendet eſſe & viuere, his quidem exactius, his autem obſcurius. Mouemur in ipſo Deo, tanquam in prima omnium motuum cauſa gubernatrice, conſeruatriceque regio quodam regimine cuncta, ſpeciatimque mortales homines in propoſito noſtro. Qua quidem in re ſicuti multa conueniunt inter diuinam gubernationem, & humanam politicam; ita differunt in vno, quod eſt cardo totius difficultatis noſtræ Quæſtionis; etenim homo princeps in ſua Gubernatione prouidere conatur futuris ſubditorum euentibus, quorum certam notitiam non habet: Deus autem in ſuo regimine noſcit optime, quæ ſunt hominibus in tempore ventura, non adhuc exiſtentia: ſed ſibi plane præſentia in æternitatis momento ſtabili. Sic igitur multiplici ratione Deus, vt cauſa communis omnium, immenſitate ſuæ bonitatis, virtutis, & naturæ, intimus cuique rei, gubernat optime mundum, & ſingulorum entium naturas conſeruat, virtutesque regit, & fouet, atque ſpeciatim humanam voluntatem in omni ſua functione moderatur, non quidem eius libertatem deſtruens, in qua ſuum eſſe conſiſtit; id enim non eſſet gubernare, ſed corrumpere; verum ipſam illibatam omnino ſeruans, atque perficiens, fouensque. *Deus* enim, vt legimus in Eccleſiaſtico, *k ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui.*

b 2. phyſ. t. 67. 4. phy. t. 35. 4. cęl. t. 23. 35.
i 2. de an. t. 39. 1. cæl. t. 100.
k cap. 15.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Quæ-

Quæſtionis cardo proponitur.
Cap. VIII.

HIs ita præhabitis, accedentes nunc ad propriam Quæſiti ſubſtantiam, cardinemque difficultatis, Quando quæritur modus, quo valeant ab homine geri libere in tempore, quæcunque Dei decreto æterno, & immutabili ſunt ordinata, præcognitaque illius infallibili ſcientia; ratio poſtulatur, quomodo poſſit in actionibus humanis vna ſtare libertas agendi, dependens a natura voluntatis humanæ, quæ cauſa proxima eſt promouens immediate tales actiones; & diuinum decretum æternum immutabile, prædefiniens eaſdem actiones, quæ ab ipſo dependent velut ab efficiente cauſa prima, communi, & vniuerſali, propter immutabilitatem ſuam illis ingerente neceſſitatem: quin etiam Dei ſcientia certa & infallibilis de cunctis actionibus ab homine promendis in tempore futuro; quæ quidem infallibilis certitudo futurorum, tollere videtur ab eis indifferentiam, illiſque neceſſitatem imponere, quæ perimat arbitrij noſtri libertatem: proindeque nunc inquiritur, Quomodo eadem actio futura poſſit eſſe ſimul contingens & neceſſaria, ſiue libera & neceſſaria; namque libertas contingentiam inuoluere videtur, & indifferentiam intrinſecus includere, neceſſitatemque penitus excludere. Difficultas in eo ſita, quod neceſſitas inuariabilitatem dicit, Ariſtotele *l* decernente, Neceſſarium eſſe, quod non poteſt aliter ſe habere; contingentia viceuerſa ſimul & indifferentia, libertasque variabilem, mutabilemque naturam deſignat, aliterque ſe habere potentem: modo contradictionem implicare manifeſtam exiſtimant, & repugnantiam habere, actiones humanas eſſe liberas, & neceſſa-

l 1. perihe. c. 6.

ceſſario prædefinitas æterno Dei decreto immutabili: eſſe contingentes ac indifferentes ad eſſe, ac non eſse, & certa Dei ſcientia infallibili cognoſci futuras.

Afferuntur fundamenta ſolutionis habendæ: & ex illis deducitur duplex ſolutio. Cap. IX.

PORRO nodi ſolutio, ſi qua poteſt humanitus haberi de re, quæ captum humanum plane ſuperare videtur, e triplici fonte valet hauriri: primus eſt varia neceſſitatis natura; quarum vna libertatem, & indifferentiam omnino tollit: altera ſecum admittit. Secundus eſt, varia futuræ contingentis actionis habitudo ad hominem eius proprium actorem, & ad Deum eiuſdem primam & communem cauſam, & cognitorem. Tertius eſt, diſtinctio naturæ tum entitatis propriæ actionum humanarum, tum finis, cuius gratia fiunt ab homine: Quæ varietates non difficulter forſan omnino tollent contradictionem, & implicantiam, hactenus ingenia doctorum tantopere torquentem. Prima ſit ergo diſtinctio Neceſſitatis, de qua Magiſtrum habemus Ariſtotelem ita ſcribentem: *m Quum igitur in entibus ſint quædam ſemper ſimiliter ſe habentia, & ex neceſſitate; non ea, quæ ſecundum vim dicitur; ſed quam dicimus eo quod non contingit aliter:* & infra diſtinctius, *n At ſi quid mouetur, contingit etiam aliter ſe habere. Quare ſi latio prima etiam actus eſt, quo mouetur, hoc modo ſane contingit aliter ſe habere ſecundum locum, quamuis non ſecundum ſubſtantiam. Quum autem aliquid ſit mouens, ipſum immobile exiſtens, actu ens; hoc nullo modo contingit aliter ſe habere: latio namque prima mutationum eſt: huius autem, quæ circularis eſt: hanc autem illud mouet. Ex neceſſitate itaque eſt ens: & prout neceſſitas bene eſt: & ſic principium. Neceſſarium namque toties dicitur,* quod-

Neceſſitas triplex.

m 6. meta. t. 5.

n 12. meta. t. 38.

quoddam vi, quia præter inclinationem: quoddam, ſine quo non bene eſſet: quoddam, quod non aliter contingit ſe habere, ſed ſimpliciter eſt. A tali ergo principio tum cælum, tum natura dependet. Vnde triplicem habemus Neceſſitatem, vnam violentiæ; ſecundam perfectionis; tertiam immutabilitatis. Quam quidem tertiam Ariſtoteles hic attribuit primo mouenti immobili, cuius ſubſtantia, & actu ens eſt, & nullo modo contingit aliter ſe habere. Quæ quidem neceſſitas conuenit etiam æterno Dei decreto; quod eſt reuera inuariabile, nec aliter ſe habere poteſt: cohæretque neceſſitas illa cum eiuſdem Decreti diuini libertate; Deus enim libere Decretum illud fecit, quia

1. *Solutio nodi.* prodijt ab eius voluntate libera, non coacta; quæ natura ſua indifferens ad illud promendum, & non promendum, ac indeterminata, ſemetipſam ab æterno libere determinauit ad ipſum promendum prorſus immutabile in tota æternitate: Quam indeterminationem in diuina natura ponit aperte cum o Damaſceno p D. Thomas inquiens, *Et ideo quanto aliqua nomina ſunt minus determinata & magis communia & abſoluta, tanto magis proprie dicuntur de Deo a nobis. Vnde & Damaſcenus dicit, quod principalius omnibus, quę de Deo dicuntur nominibus, eſt, Qui eſt; totum enim in ſeipſo comprehendens, velut quoddam pelagus ſubſtantiæ infinitum & indeterminatum.* Ita ſane Deus in æternitatis momento liberam voluntatem habet indeterminatamque ad promendum, & non promendum immutabile decretum, & ſemetipſum determinat ad promendum; niſi enim haberet voluntatem indifferentem, ſed determinatam ſolum ad promendum, neque liberam voluntatem haberet, neque infinitam. Itaque ſi cohærent in Deo, nec inuicem repugnant, Indifferentia liberæ voluntatis ad promendum & non promendum immutabile decretum, & neceſſitas immutabilitasque

o 1. de orth. fid. c. 12.
p 1. p. q. 13. ar. 11. C.

diui-

diuini decreti æterni: pariter inuicem cohærere poterunt in diuina Gubernatione,nec inter ſe repugnabunt, Indifferentia voluntatis humanæ ad promendos & non promendos actus, & immutabilitas diuini decreti gubernantis illos, & infallibilis certitudo ſcientiæ Dei cognoſcentis eoſdem in tempore futuros. Præterea ſi conſideremus actionem primi mouentis, ea proculdubio neceſſitatem habet, non quidem ob violentiam vllam,quia Deus libere mouet ſimul & neceſſario, nulla tamen violentia coactus,vt ait Ariſtoteles ita: *q Præſens autem teſtificatur ratio quod ingenerabile, & incorruptibile. Amplius autem impaſſibile omnis mortalis difficultatis eſt. Amplius autem ſine labore,propterea quod nulla indiget violenta neceſſitate,quæ prohibens detineat ipſum* cælum *aptum natura aliter ferri. Omne enim iam tale laborioſum eſt,quo magis ſempiternum fuerit, & diſpoſitionis optimæ expers.* & mox de motu æterno cæli a primo mouente: *r At vero nec ab anima cogente rationabile eſt manere ſempiternum. Neque enim poſſibile eſt talem eſſe vitam animæ ſine triſtitia, & beatam: neceſſe enim eſt motum cum violentia exiſtentem, ſi quidem mouet, quum ferri aptum natura ſit primum corpus aliter, & mouet continue, negocioſum eſſe, & omni carentem ocio mente concepto: ſi quidem neque vt animæ mortalium animalium requies ineſt ea,quæ circa ſomnum ſit,corporis remiſſio: ſed neceſſe eſt Ixionis cuiuſdam fatum detinere ipſam ſempiternum, & indomitum. Si itaque, quemadmodum diximus, contingit dicto ſe habere modo de prima latione, non ſolum de ipſius ſempiternitate ſic exiſtimare melius; ſed & ſolum vtique habebimus ſic conſentaneæ diuinationi ei, quæ de Dijs eſt, enunciare concordes ſermones.* Quemadmodum igitur in æterno motu ſecundum Ariſtotelem, quo Deus mouet cælum, cohæret libera voluntas Motoris non coacti, cum æterni motus inuariabilis neceſſitate; ſic abſolute cohæret im-

q 2.cæl.c.3. r tex.6. 11. *Solutio.*

D muta-

mutabilitas æterni decreti diuinæ gubernationis actionum humanarum cum libertate non coactæ voluntatis hominum. Primus enim motor neceſſario mouet, duplici libertatem non euertente neceſſitate; tum quia niſi moueret Deus, non bene eſſet ipſi mundo, quem eo motu bene gubernat; quæ neceſſitas eſt conditionata, ex ſuppoſitione finis, vt bene eſſe mundus habeat: tum maxime quia mouens & actu eſt, & ſimpliciter eſt, & non poteſt aliter ſe habere; quæ neceſſitas eſt abſoluta. Verum iſta neceſſitas mouendi non tollit libertatem a Deo, vel ab eius motu, quia Deus libere mouet, eo quod non coactus vlla violentia, ſed ex propria voluntate, libera; quum actus ſit, nulli poteſtati, & paſſioni admiſtus; vt iterum ait Ariſtoteles: ſ *Eſt aliquid, quod mouet. Quum vero id, quod mouetur & mouet, medium ſit: eſt etiam aliquid, quod non motum mouet, quod æternum, & ſubſtantia, & actus eſt.* t *Mouet autem hoc modo: Concupiſcibile & intelligibile mouet, non motum: Horum autem prima eadem ſunt. Deſiderabile namque quod apparet bonum: Primum vero voluntate affectabile, quod eſt bonum: magis vero appetimus quia videtur, quam videtur quia appetimus:* Itaque motus a Deo ſimul & libere fit, & neceſſario fit citra violentiam; libere quidem, quia prouenit a voluntate Diuina, quæ de ſe libera prorſus eſt, nec ab vllo cogi poteſt illi violentiam inferente: neceſſario autem, tum quia ſecus non bene eſſet vniuerſo mundo ſenſibile, quem Deus bene gubernat eo motu perenni: tum quia Deus eſt actu mouens immutabile. Sicut ergo cohærent in motu cæli ſecundum Ariſtotelem citra repugnantiam libertas mouentis, non coacti de ſe indifferentis, ac ſemetipſum ab æterno determinantis ad mouendum: & neceſſitas motus inuariabilis, ac æterni; ſic abſque repugnantia cohærent in humanis actionibus libertas voluntatis indifferentis, eas

ſ 12. meta. t. 35.

t tex. 36.

li-

libere promouere valentis, ſeſeque determinantis ad eas promendas: & infallibilitas eas promendi propter immutabile decretum Dei cooperantis homini in ijs agendis, & propter infallibilem Dei ſcientiam illas in æternitatis momento, ſimul omne tempus comprehendente, certo cognoſcentis.

Tertia & quarta Quæſiti ſolutio elicitur ex rei natura. *Cap. X.*

CEterum & id alia ratione probari poſſe videtur ex rei natura; nam actio quælibet ab humana voluntate proueniens, finito tempore menſuratur: actio namque noſtra quælibet eſt motus, aut cum motu, vt ait *u* Ariſtoteles; cui tempus vniuerſim eſt numerus, ac *x* menſura motus ſecundum prius & poſterius. Quum autem omnis actio noſtra trifariam ad tempus referri valeat, vel ad præteritum, poſteaquam iam facta fuit: vel ad præſens, in quo fit: vel ad futurum, antequam fiat: Quomodocumque referatur ad tempus actio noſtra, quatenus a voluntate non coacta prouenit, ſemper eſt libera; nam & heri libere ſcribebam de iſta Quæſtione tua, & hodie libere ſcripturam eandem proſequor, & libertatem habeo ſcribendi ſimiliter in poſterum, meditandique nobile tuum Quæſitum, indifferentiamque ad illud proſequendum pariter, & intermittendum obtineo: Quod Ariſtoteles intellectui noſtro cognouit ineſſe, prout cum voluntate coincidit, & a ſenſu contradiſtinguitur; quia mens cum voluntate realiter identificatur, & eſt indifferens, liberaque facultas ad meditandum, & non meditandum, hoc vel illud; ait enim alicubi: *y Cauſa autem, quoniam ſingularium quidem ſecundum actum ſenſus, ſcientia autem vniuerſalium: hæc autem in ipſa quodammodo ſunt*

111 *Solutio*

u 3. meta. t. 3.

x 4. phyſ. t. 101.

y 2. de an. t. 60.

anima: Vnde intelligere in ipſo eſt, quum vult; ſentire autem non eſt in ipſo neceſſarium eſt enim eſſe ſenſibile. Profecto noſtræ liberæ voluntatis actio, ſi referatur ad tempus præteritum, quo facta iam fuit, & libere facta fuit a voluntate prorſus indifferenti ſecundum ſe, quæ ſemetipſam determinauit ad eam faciendam: & poſteaquam acta fuit, neceſſario geſta fuit; non quidem neceſſitate violentiæ, quia geſta fuit a voluntate non coacta, neque neceſſitate conditionata boni, ſine quo non; quum potuerit actio fuiſſe mala, ſicuti multæ factæ iam fuerunt huiuſmodi: ſed abſoluta neceſſitate illa tertia, quod non aliter contingit ſe habere, verum ſimpliciter eſt, vt ex Ari-
z 6.ethi. c.2. ſtotele colligas afferente: z *Nihil autem eſt eligibile, quod factum eſt: verbi cauſa Ilium expugnaſſe eligit nemo: non enim conſultat quiſpiam de eo, quod factum eſt, ſed de eo, quod futurum eſt, eſſeque aliter poteſt: quod autem factum eſt, quin factum ſit, fieri nullo modo poteſt: iccirco recte Agatho inquit,*

„ Re namque ſola hac ipſe priuatur Deus,
„ Vt facta minime infecta poſſit reddere.

Sic igitur actiones humanæ iam factæ libertatem habuere cum abſoluta neceſſitate coniunctam, nulla contradictione repugnantiave neceſſitatem illam & libertatem dirimente. Quod itaque non impedit cohærentiam neceſſitatis, & libertatis in actis iam actionibus, id impedire
IV. Solutio. non poteſt eandem in agendis. Similiter autem ſi conſiderentur actiones humanæ, dum actu geruntur, itidem liberæ ſunt, quoniam a voluntate non coacta proueniunt, & a ſemetipſa ad illas determinata; ſed neceſſario fiunt, quia non poteſt eſſe quin fiant eo tempore, quo fiunt: Qua de re quoque præclaram habemus Ariſtotelis do-
a 1.perihe. c.6. ctrinam huiuſmodi: a *In ijs ergo, quæ ſunt, & quæ facta ſunt, neceſſe eſt affirmationem vel negationem veram eſſe vel falſam: & in vniuerſalibus quidem, vt vniuerſaliter, ſemper*
hanc

hanc quidem veram, illam vero falſam eſſe; & in ijs, quæ ſingularia ſunt. & mox: *Igitur eſſe, quod eſt, quando eſt, & non eſſe quod non eſt, quando non eſt, neceſſe eſt. Sed non omne quod eſt, neceſſe eſt eſſe: neque quod non eſt, neceſſe eſt non eſſe: non enim idem eſt, omne quod eſt, neceſſario eſſe quando eſt, & ſimpliciter ex neceſſitate eſſe: ſimiliter autem & in eo, quod non eſt.* Quum igitur actionis eſſe ſit eius fieri; plane dum actiones fiunt a libera voluntate, non coacta, ſed quæ ſemetipſam determinauerit ad illas, quo tempore fiunt, & liberæ fiunt, quia fiunt a voluntate libera, citra violentiam agente: & neceſſario fiunt, quia non poſſunt non fieri, quo tempore fiunt actu. Si ergo citra contradictionis implicantiam eadem actio, dum fit, ſimul neceſſario fit, atque libere; iam eadem actio ſimul etiam abſque contradictionis implicantia poteſt antequam fiat futura eſſe tum libere, tum neceſsario. Si enim libertas cum neceſſitate conuenire poteſt in actione iam facta, & quæ fit actu præſens; cur non & in futura? nil vetat.

Quinta & ſexta ſolutio maxime proprie Quæſitum explicans. Cap. XI.

SIn autem, vt in Quæſito, conſiderentur actiones humanæ antequam fiant, in relatione ad tempus futurum, quo fieri poſsunt, hæ rurſum triplici ſub diſtinctione verſantur; prima quidem diſtinctione conſiderari poſſunt actiones futuræ vel in relatione ad purum tempus futurum, quod antecedunt, abſolute ſumptum, ſecundum ſe ſimpliciter, abſtrahendo a quocumque alio: vel in relatione ad tempus illud idem futurum, ſed quatenus in æternitate continetur, in qua Dei decretum, & cognitio de talibus actionibus habetur. Si quidem actiones humanæ referantur ad tempus futurum abſolute ſumptum, v. *ſolutio.*

ptum,

ptum, præſcindendo ab æternitate: tunc certe liberæ ſunt,& non habent vllam neceſſitatem, ſed puram indifferentiam ad vtrumlibet oppoſitorum, ad quod humana voluntas, earum effectrix, poteſt ex arbitrio illas determinare ſiue ad fieri, ſiue ad non fieri;& ſiue ad bonum, ſiue ad malum finem: At vero ſi referantur actiones humanæ, prius quam fiant, ad tempus futurum, quatenus id in æternitate continetur, longe diuerſam conditionem adipiſcuntur; etenim actiones illæ ſimul & liberæ ſunt, quia prodire poſsunt ab hominis voluntate non coacta, & indeterminata: & nihilominus neceſsario fient; quia in æternitate, quæ momentum eſt indiuiſibile, totum ſui eſse conſiſtens ſimul habens, nihil præteritum, nihilque futurum ineſt, ſed omnia ſub ratione præſentis: quum actiones præſentes neceſsario fiant, etſi liberæ ſint, vt oſtenſum eſt. Quam quidem theoriam euidentem atque certam habemus, tum ab Ariſtotele, tum a Theologis omnibus orthodoxis: ab Ariſtotele ſane ſcribēte, Deum in æternitate, continente tempus omne, ſupra vel extra temporis conditionem, beatam vitam agere, cauſamque ſupremam eſse, vnde rebus alijs omnibus pendet eſse ac viuere, dum diſertiſſimis verbis agens de Deo ſub ratione primæ formæ, finis, & effectricis cauſæ, gubernantis

b 1. cæl. t.100. vniuerſum ait: b *Extra autem cælum quod neque eſt, neque contingit eſſe corpus oſtenſum eſt. Manifeſtum igitur eſt, quod neque locus, neque vacuum, neque corpus eſt extrinſecus. Quapropter neque quæ illic ſunt, nata ſunt in loco eſſe, neque tempus ipſa facit ſeneſcere, neque vlla tranſmutatio vllius eorum eſt, quæ ſuper extima diſpoſita ſunt latione: ſed inalterabilia, & impaſſibilia, optimam habentia vitam, & per ſe ſufficientiſſimam, perſeuerant toto æuo: etenim hoc nomen diui-*

Æternitas exprimitur. *ne enunciatum eſt ab Antiquis: Finis enim, qui continet vita vniuſcuiuſque tempus, cuius nihil eſt extra ſecundum naturam*

turam, æuum vniuſcuiuſque vocatum eſt. Secundum eandem autem rationem & totius cæli finis, & finis omne tempus ac infinitatem continens, æuum eſt, ab eo quod ſit ſemper, ſumpta denominatione, immortale, & diuinum: vnde & alijs pendet, his quidem exactius, his autem obſcurius eſſe & viuere. Etenim quemadmodum in vulgaribus ſententijs circa diuina ſæpe declaratur rationibus, quod diuinum ipſum intranſmutabile eſſe neceſſe eſt omne primum ac maxime ſummum. Ex quibus apparet, æternitatem, qua Deus permanens in ſe perſeuerat omnia regens, continére tempus omne vitarum aliarum in ſucceſſione poſitarum: & ipſam eſse totam ſimul & a Deo minime diſtingui: Quod alibi clare protulit Ariſtoteles allatis iſta conſentientia fatus: c *Dei autem operatio immortalitas eſt: hoc autem eſt vita ſempiterna: itaque neceſſe eſt motum ſempiternum Deo ineſſe,* nimirum actionem totam ſimul, æternitate menſurabilem. Sed alio loco clarius de Dei vita & operatione dicit in eandem ſententiam: d *Degentia vero, qualis nobis pauco tempore, optima illi eſt. Siquidem ita ſemper illud eſt: nobis autem profecto id impoſſibile eſt: quoniam & delectatio actus huius eſt. Et ob hoc vigilatio, ſenſus, intellectio maxime delectabile eſt: ſpes autem, ac memoria propter hac. Ipſa vero intellectio ſecundum ſe eius eſt, quod ſecundum ſe optimum eſt. & quæ maxime eſt, eius quod maxime eſt: ſeipſum vero intellectus intelligit aſſumptione intelligibilis: intelligibilis namque fit attingens & intelligens, ita vt idem intellectus & intelligibile ſit. ſuſceptiuum enim intelligibilis, & ſubſtantiæ intellectus eſt, operatur autem habens. Quare iſtud magis quam illud eſt id diuinum, quod intellectus videtur habere. & ſpeculatio optimum & maxime delectabile eſt. Si igitur ita bene ſe habet Deus ſemper, vt nos aliquando, admirabile eſt; quod ſi magis, adhuc admirabilius: at ita ſe habet. Ceterum vita quoque profecto inexiſtit: ſi quidem intel-*

c 2. cæl. t. 17.

d 12. meta. t. 39.

le-

lectus operatio vita eſt. Ille vero eſt actus: actus vero per ſe illius vita optima, & perpetua eſt. Dicimus itaque Deum, ſempiternum, optimumque viuens eſſe. Quare vita,& æuum continuum, & æternum Deo ineſt. hoc enim eſt Deus. Ex quibus apparet Ariſtotelem opinari, Deum in æternitatis momento cuncta perfecte intelligere,ac efficere,quæ nos aliquando,hoc eſt in tempore facimus. Aeternitatem autem, prout a tempore contradiſtinguitur, quod vniuerſum in ſe continet, eſse totam ſimul, nec habere præteritum quid ſui, vel futuri, ſed omnia præſentia, ſimulque conſiſtentia, & permanentia; ita vt partes temporis totius, in æternitate contenti, præteritum & futurum, ſicut exuunt naturam fluxilem, induuntque ſtabilem conſiſtentiam, ita fere proprias rationes præteriti futurique dependentes præſentis conditionem acquirant; quod vltro confitentur vnanimes Orthodoxi Patres,explicantes oraculum Pſalmiſtæ: *e Dominus dixit ad me: filius meus es tu: ego hodie genui te;* nam D. Auguſtinus ait, *Hodie quia præſentiam ſignificat, atque in æternitate nec præteritum quicquam eſt,quaſi eſſe deſierit, nec futurum, quaſi nondum ſit; ſed præſens tantum; quia quicquid æternum eſt, ſemper eſt; diuinius accipitur ſecundum id dictum, hodie genui te, quo ſempiternam generationem virtutis & ſapientiæ Dei, qui eſt vnigenitus filius, fides ſynceriſſima & catholica prædicat.* Quam ſententiam ibidem coluit tum Ayguanus, Incognitus olim dicens: *Ego hodie genui te, ideſt, æternaliter: In æternitate enim nihil tranſijt in præteritum, nec in futurum expectatur.* tum Lyranus, aiens: *Hodie ſymbolum æternitatis, in qua nulla dierum viciſſitudo, ſed perpetuum Hodie, nullo initio incipiens, nullo fine concluſum, nullam habens præteriti, vel futuri ſucceſſionem,ſed eſſe ſtabile, ſine alia temporis differentia, quaſi momentum vnum perenniter conſiſtens. Quocirca maxime proprius loquendi*

Æternitas vt erga ſe tempus habeat.

e Pſ. 2.

mo-

modus de æternitate eſt per præſens; vt ex eius temporisque differentijs notum eſt. tum D. Thomas inquiens, *f In tempore aliud eſt, quod eſt indiuiſibile, ſcilicet inſtans, & aliud eſt, quod eſt durans, ſcilicet tempus. Sed in æternitate ipſum Nunc indiuiſibile eſt, & ſemper ſtans; vt ſupra g dictum eſt. Generatio vero Filij non eſt in Nunc temporis, ſed in æternitate. Et ideo ad ſignificandum præſentialitatem & permanentiam æternitatis, poteſt dici quod ſemper naſcitur, vt Origenes dixit. Sed (vt Gregorius, h & Auguſtinus i dicunt) melius eſt quod dicatur ſemper natus; vt ly ſemper deſignet permanentiam æternitatis: & ly natus perfectionem geniti.* Origenis attamen effatum etiam verum eſt, quo dicit Filium a Patre ſemper oriri; quia Pater in æternitate ſemper ſeipſum intelligit; quum Filij generatio nihil vere ſit aliud, quam intellectio, qua Pater ſemetipſum intelligens, conſubſtantialem ſibi Verbum producit. tum k Boetius, a quo non diſcedit D. Thomas, nec l D. Bonauentura ſcribens: *Aeternitas eſt, interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio; cui neque futuri quidquam abeſt, neque præteriti fluxit; ſed ſui compos præſens ſemper aſſiſtit, & infinitatem mobilis temporis neceſſario præſentem habet*. tum denique (vt plurimos alios prætercam) recte Card. Bellarminus aſſerens: *m Quintum myſterium æternitas eſt. Difficilius enim videtur, vt vnum inſtans durationis ſimul ſit in diuerſis temporibus, ſiue coexiſtat diuerſis temporibus, quam vt vnum corpus ſimul ſit in diuerſis locis: Tempora enim fluunt, & impoſſibile eſt ſimul manere præteritum & futurum, vt loca ſimul permanent, licet diſtincta & ſeparata ab inuicem. Iam æternitas eſt vnum inſtans durationis non fluens; & proinde coexiſtens toti tempori præterito, & futuro; & tamen nec ipſum inſtans diuiditur, nec tempora confunduntur; quod ſuperat plane humanum captum*. (Atque proinde, vir eximie, propoſita Quæſtio tua difficultatem habere vi-

f 1. p. q. 42. 2. ad 4.
g q. 10. ar. 4.
h 29. moral. c. 1.
i pſ. 2.
1. Hom. in Ioan. c. 1.
k 5. conſ. pr. 6.
l in c. 18. Luc.
m 3 de Sac. Euch. c. 3.

detur inexplicabiliorem nodo Gordiano)& alibi Bellar-
n 2. de Chriſ.c.22 minus aiens: *n Cur autem dixerit in futuro (* Filius Dei de
Spiritu Sancto, Ille de meo *o* accipiet) *ratio eſt, quia ac-*
o Ioan. 16. *ceptio illa æterna eſt, & continet in ſe virtute omnia tempora,*
& ad omnia tempora accommodari poteſt: vnde Sanctus Augu-
» *ſtinus exponens hunc locum, ſic ait:* Erit, Fuit, Eſt: Erit,
» quia nunquam deerit: Fuit, quia nunquam defuit: Eſt,
» quia ſemper eſt. *Itaque quum omnia tempora in æternitate*
contineantur: & omnes propoſitiones de rebus æternis veræ ſint,
quocumque tempore exprimantur: Scriptura varia tempora
exprimit, prout res, de qua agitur, poſtulat. Sic ergo pro-
mendæ tempore futuro actiones humanæ, dum conſide-
rantur quatenus ob homine fieri poſſunt, indifferentes
ſunt, ac omnino liberæ, ſine determinatione ac neceſſi-
tate; dum vero ſpectantur eædem quatenus in æternita-
tis momento tum gubernantur, ac promuntur a Deo ve-
lut a cauſa prima; tum agnoſcuntur a Deo velut à primo
intellectu, ipſi præſentes omnino ſunt, non futuræ, ne-
ceſſitatemque ſortiuntur immutabilitatis, quæ tamen il-
lis non adimit libertatem, contingentiam temporariam,
VI. Solutio. ac indefinitionem naturalem. Sicuti tempus futurum in
æternitatis momento habet eſſe ſtabile, ſimul atque præ-
ſens, non amittens ideo ſimpliciter propriam naturam
fluxilem in ſucceſſione poſitam, neque poſterioritatem
ad præteritum & ad præſens, nam æternitas ita cunctas
differentias temporis in ſe complectitur illis coexiſtens,
vt ipſas non deſtruat, neque confundat: Quo ergo mo-
do tempus futurum in æternitatis momento ſimul ſuam
naturam ſucceſſiuam & poſteriorem præterito ſibi reti-
net; atque a coexiſtente ſibi æternitate ſortitur, vt Deo
præſens ſit: eodem modo prorſus actiones humanæ, quæ
tempore futuro geri valent ab homine, prout referun-
tur ad hominem earum autorem, & ad tempus futurum,

ſe-

Digitized by Google

ſecundum ſe ipſarum menſuratorem, incertæ ſunt homini, indifferentes, contingentes, & liberæ; prout autem referuntur ad æternitatis momentum, quo ſunt Deo præſentes, & ad ipſum Deum, qui ſemper illas infallibiliter cognoſcit, neceſſario fiunt, & certæ ſunt; nam in æternitate iam promuntur vt præſentes; atque adeo liberæ quidem ſunt, quatenus a libera non coacta voluntate geſtoris promuntur; & incertæ, indifferentesque ſunt, quatenus in tempore futuro promi poſſunt, quod nondum aduenit, quando ſe voluntas ad illas determinauerit: ſed neceſſitatem habent ab æternitate, in qua præſentes ſunt Deo illas agnoſcente, nam præſens actio, qua præſens eſt, neceſſario eſt; quæ tamen neceſſitas illis non adimit naturalem libertatem, ac indifferentiam, vt viſum eſt.

Septima ſolutio depromitur ex alia diſtinctione cauſæ actiuæ. Cap. XII.

SEcunda vero, ſiue tertia diſtinctio ſecundi generis eo eſt, qua ſumi poſſunt actiones humanæ antequam fiant in habitudine ad duas cauſas effectrices, a quibus aguntur; nimirum ad ſui cauſam propriam, quæ eſt homo, ſiue humana Voluntas: & ad cauſam communem, vniuerſalem, ac primam, quæ Deus eſt, ſine quo nulla cauſa ſecunda quicquam agere, nec eſſe poteſt; quum id ſit, vt ait D. Paulus, *p in quo viuimus, mouemur & ſumus*; & id, vt inquit Ariſtoteles, *q* ſine quo cauſa ſecunda nihil agit. Iſta vero Dei cooperatio, ſiue actio in productione humanarum actionum, nihil eſt aliud quam conſeruatio entitatis tum hominis agentis, ſiue virtutis humanæ operantis, tum actionis ex eo prouenientis; & gubernatio voluntatis humanæ in ea functione obeun-

VII. *Solutio*

p Act. 17.

q 8. phy. 35

da. Sed vt actio humana, prout a voluntate noſtra dependet, eſt omnino libera, & finito tempore ſucceſſionem habente menſurabilis, ac ante ſui promotionem indifferens & contingens homini; ſic prout dependet a Deo gubernante, conſeruanteque cauſam ſecundam, non tempore fluxili, ſed æternitate ſtabili, permanenteque menſurantur: etenim Deus vt cauſa communis & prima concurrit ad omnes operationes agentium ſecundorum, adeoque mortalium hominum, virtutes ipſorum, & actionum entitates conſeruando, & gubernando, non in temporis fluxilitate, ſed in æternitatis permanente conſiſtentia; & propterea prout a Deo cuncta noſcente videntur actiones illæ conſiſtunt actu præſentes; vnde neceſſitatem obtinent, ea ratione libertati coniunctam, qua Deus omniſcius in æternitate ſimul omnia ſibi præſentia noſcens, & omnipotens omnia ſimul agens cunctis agentibus ſecundis cooperans, copulatur in æternitate ſpeciatim homini coagens, & conſeruans, atque regens humanam voluntatem, dum ſuas actiones edit in tempore. Si enim non implicat, Deum omnia in æternitatis momento ſimul agentem, cooperari nobis gubernando liberam voluntatem humanam in tempore fluxili agentem: ita non implicat eandem actionem, prout a cauſa ſecunda poteſt in tempore futuro promi, liberam & indifferentem eſſe: prout autem a Deo prouenit, velut a cauſa prima gubernante ſecundas omnes in æternitatis momento, ſimul toti tempori coexiſtente præſenteque, non poſſe non fieri, atque neceſſitatem habere; non quidem violentiæ cogentis, nec ex ſuppoſitione finis boni, ſed ſolum immutabilitatis, qua quod præſens eſt, non eſſe non poteſt; & quod fit, dum fit, non poteſt non fieri.

Octaua ſolutio ducitur ex habitudine realis entitatis actionum humanarum ad ſuum finem. Cap. XIII.

QVarta diſtinctio eſt, quia in actionibus futuris, eliciendis ab humana voluntate, duo conſiderare valemus, propriam illarum entitatem, ac realitatem, ſiue naturam phyſicam, & præterea finem, cuius gratia eduntur, & in quem inſtituuntur: ſi quidem ſermo ſit de propria entitate, realitateve, ſiue natura phyſica functionum humanarum omnium; ea dependet tum ab humana voluntate in tempore tanquam a cauſa propria; tum a Deo in æternitatis momento, velut a cauſa prima & communi ſecundam gubernante, & conſeruante: ſi vero conſideremus finem, cuius gratia voluntas humana determinate agit; hic ab homine determinatur, quem reliquit Deus in manu *a* conſilij ſui, quo poſſit eligere quodcumque ſibi placuerit, ſiue bonum, ſiue malum; iſtam vero determinationem, ac finis electionem, in humanis actionibus, non efficit Deus; tum quia cauſa prima & communis non determinat ſecundam & particularem; ſed viceuerſa, vt antea viſum eſt: tum maxime, quia functionum humanarum entitas eſt indifferens tam ad bonum finem, quo redduntur meritoriæ; quam ad malum, quo fiunt culpabiles; nam Magdalena ſuum oſculum ad bonum finem *b* dilectionis Chriſti determinauit; Iudas viciſſim malum finem *c* proditionis: meritum autem ex voluntate prorſus eſt: Neque Deus ad malum finem, in quo conſiſtit ratio culpæ, poteſt actionem voluntatis humanæ determinare; quia id non permitteret Deum eſſe ſumme bonum, neque ſumme iuſtum, ſi puniret hominem peccantem, quem ipſe determinaſſet ad peccandum, efficaci determinatione. Quin etiam neque

a Eccl. 17.

Cauſa prima non determinat ſecundam.

b Luc. 7.

c Luc. 22.

Deus

Deus determinat efficaciter actiones humanas ad bonum finem; quia tales actiones edentibus gloriam attribuens, non eſſet iuſtus, tribuens illis, quod ipſis non iure competit ſuo proprio, ſed alieno; quum Deus ipſe, non illi, functiones ad bonum finem efficaciter inſtituerit. Quemadmodum itaque non implicat, ſed optime cohæret in actionibus humanis Deum in æternitatis momento concurrere ad illarum entitates promouendas, & conſeruandas, atque gubernandas cum homine illas eaſdem in tempore gerente: ſimul & hominem ſolum ſuis actionibus determinationem, atque finem ad libitum in tempore conſtituere, ſic non repugnat, ſed optime cohæret eandem actionem ab homine habere indifferentiam & libertatem in tempore, a Deo neceſſitatem immutabilitatis in æternitate.

VIII. Solutio.

Quomodo, quæ libere geruntur a nobis in tempore, ſint æterno Dei decreto ordinata, & quomodo non: unde nona ſolutio Quæſiti. Cap. XIV.

Quæſiti par ticula conſiderantur.

QVare iam ad peculiaria tua dogmata, vir oculatiſſime, mihi propoſita deueniam: Quod ergo primum ais: *Duo certa ſunt apud Theologos communiter circa Gubernationem Diuinam: tum Naturalem, quæ Prouidentia dicitur: tum Supernaturalem, quæ Prædeſtinatio appellatur: Vnum eſt, Quæcumque, etiam libere, geruntur in tempore, æterno Dei decreto eſſe ordinata.* Id quidem indiget explicatione; quia verbum illud *ordinata* duplicem habet intellectum; vnus eſt, vt omnia ſint a primo ente in rerum ſerie proprijs legibus ordinata in vnum Deum, velut in vltimum finem; quo ſenſu dogma verum eſt, nedum a Theologis, verum & a Phiſoſophis acceptum, Ariſtotele ſcribente: r Mundi Gubernationem conceden-

r 12. meta. ſu. 2. c. 2.

dendam non eſſe Caſui, neque Fortunæ, ſed Intellectui Diuino, qui cauſa Mundi ſit, totiusque ordinis; quod Anaxagoras, & Hemotinus eo prior aſſeruit, & inferius ait, Vniuerſi bonum conſiſtere in participatione Dei, qui Gubernat entia cuncta, recto quodam ordine a ſeipſo, & in ſeipſum coordinata; quas ſententias antea protulimus. At iſte ordo, ſiue iſta coordinatio Diuina non ponit vllam neceſſitatem, aut immutabilitatem in rebus ordinatis; quum illarum multæ contingentes, & variabiles ſint, talesque a Deo factæ, permittantur habere naturam mutabilem; inter quas inueniuntur actiones humanæ, licet a Deo prodeant, vt a cauſa communi, & immutabili: quod obſeruat Lyranus explicans illa verba Malachiæ: *Ego enim Dominus, & non mutor*. gloſſans: Non mutor, *in meipſo, licet ſit mutatio in effectibus meis ſecundum varietatem meritorum & demeritorum hominum*. Alius intellectus eſt, omnia æterno Dei Decreto ordinata eſſe vt fiant, quæcumque libere geruntur in tempore, ordinata inquam, hoc eſt, iuſſa, ſiue præſcripta, & imperata: Qui quidem intellectus tum ad Prouidentiam, tum ad Prædeſtinationem referri poteſt, vt recte mones: ſi quidem referatur ad Prouidentiam; quæ quum ſit actus Diuinæ bonitatis, atque clementiç, vt ait Damaſcenus, *u eſt cura ex Deo, in ea quæ ſunt*; ſiue *voluntas Dei per quam omnia, quæ ſunt, conuenientem gubernationem ſuſcipiunt*: Quum autem curare, gubernareque ſingula, ſit eorum naturam & eſſentiam conſeruare, non deſtruere; profecto Decretum Dei fuerit gubernare naturam variabilem rerum contingentium, eas conſeruando in ſua indifferentia; non illas deſtruendo per incuſſam violentiæ neceſſitatem. Quare Deus æterno Decreto conſtituens mutabilia conſeruare in ſui natura variabili, voluntati noſtræ libertatem naturalem non adi-

ſ 12. meta. t. 52.

Ordinatio Dei non ponit neceſſitatem in entibus ordinatis.

t cap. 3.

Prouidentia eſt actus diuinæ bonitatis.

u 2. d orth. fid. c. 29.

IX. *Solutio.*

adimit, nec amputat gladio neceſſitatis. At ſi refera-tur æternum Dei Decretum ad Prædeſtinationem, quæ proprie actus eſt Diuinæ Iuſtitiæ: huius decretum æternum inuariabile eſt, tribuere cuique ſuum ius; namque Iuſtitiam ſecundum ſe definitur x *conſtans & perpetua voluntas, ius vnicuique ſuum tribuens:* ius autem improborum eſt mulctari pro culpa, proborum munerari pro virtute: culpabilem hominem reddit actio praua; prauitas autem actioni non imprimitur, nec imperatur a Deo: y *quoniam non Deus volens iniquitatem tu es:* immo Deus toto decalogo iubet homines a peccatis abſtinere. Probum autem hominem reddit actio proba; probitas actioni non ineſt niſi a fine bono, in quem dirigitur ab humana voluntate, vt viſum eſt: Hominem autem malum non efficit Deus, qui ſummum bonum eſt; ſed ipſemet homo ſeipſum prauum efficit, ſuam voluntatem determinans ad prauas actiones edendas: & ſi Deus concurrat ad illarum actionum entitatem realem promendam, conſeruandam, & gubernandam, quæ bonum quid eſt; poſitiuum enim ens, res, & bonum conuertuntur in tranſcendentibus; quo nomine pridem ab z Ariſtotele citatus a Homerus: aſſerens.

Prædeſtinatio eſt actus Diuinæ Iuſtitiæ.

x Inſtit. tit. 1.

y pſal. 5.

z 2. de an. t. 150.

a Odyſſ. 18. v. 135.

„ Talis enim mens eſt terreſtrium hominum,
„ Qualem indies inducit pater hominumq. deorumq.

& * alibi tum

* Iliad. 20.

„ Iupiter autem virtutem viris augetque minuitque,
„ Prout voluerit: ille enim potentiſſimus eſt omnium.

tum de Glauco mala permutatione arma aurea pro æneis Diomedi tribuente:

b Iliad. 6.

„ b Tum vero Glauco Saturnides mentē abſtulit Iupiter,
„ Qui cum Tydide Diomede arma permutauit,
„ Aurea æneis, centum bobus valentia nouem bobus valentibus.

Attamen finem malum prauæ actionis non decernit Deus, at ſolum humana voluntas; quod aſſerit ſacra pagina, c *Perditio tua ex te Iſrael*. Pari ratione Deus bonarum actionum entitatem, ac realitatem phyſicam promouet, conſeruat, & moderatur; ſed illis bonum finem determinat, eaſque prorſus eligit homo: quod & illud aperit D. Auguſtini, d *Qui fecit te ſine te, non ſaluabit te ſine te*; namque fecit Deus hominem, & e reliquit illum in manu conſilij ſui, vt eligat ad arbitrium, ſiue bona, ſiue mala, quæcumque ſibi placuerint. Quæ quidem electio humana determinat Diuinam Iuſtitiam ad pænas infligendas improbis, & præmia conferenda bonis: abſque mutatione diuini decreti tribuendi ius vnicuique ſuum.

c Oſeæ 13.

d To. 10. de verbis Apoſtoli ſerm. 15.

e Eccleſ. 15.

Vtrum Deus prænoſcat, & prædefiniat actus humanos futuros vnde colligitur decima ſolutio Quæſiti. Cap. XV.

CEterum in iſto Decreto Diuino immutabili nulla violentia prorſus eſt, cogente iuſſione imperans actiones humanas fieri læſo noſtræ voluntatis arbitrio; quod proponis in altero dogmate communiter accepto a Theologis, *Quæcumque ab homine, vt homo eſt, geruntur, libere ab eo fieri*. Quod autem adiungis de duobus iſtis, nempe de Diuino decreto æterno rerum in tempore libere gerendarum ab homine: deque libertate voluntatis humanæ circa ſuas actiones eliciendas: *Modum vero, quo ſibi cohærent, vel ſaltem non aduerſentur hæc duo, vix adhuc humana ingenia reperire potuerunt. Quomodo ſcilicet poſſit Deus actus humanos Prædefinire, ſi illos non determinat: aut quomodo poſſit eorum perfectam Prouidentiam, & Prædeſtinationem habere, ſi illos non Prædefinit.* Circa primum generatim, Cogita mecum, vir eximie, Quemad- X. *Solutio.*

Digitized by Google

modum hactenus humana ingenia repererunt, adinuicem non repugnare, ſed apte cohærere, coexiſtereque prorſus æternitatem, atque tempus; quorum æternitas eſt duratio permanens, conſtans, ac tota ſimul, abſque ſucceſſionis vllius fluxilitate: tempus vero duratio perpetuo fluens in ſucceſſione poſita, nihil habens permanentis, quum eius pars præterita non amplius ſit, futura nondum ſit, præſens abſque conſtantia labatur: & quemadmodum inuenerunt in æternitate, quæ nihil habet præteriti, nihilque futuri, ſed omnia præſentia, contineri ſine repugnantia tempus vniuerſum cum ſuis partibus, præterito, præſenti, futuro, fluxum naturalem, eſentialemque ſucceſſionem habentibus ex ſe, non confuſis; ita dicendum videtur, Decretum Diuinum in æternitate reſidens immutabile ordinans omnia quæcumque, etiam libere geruntur in tempore: non repugnare, ſed cohærere cum his, quæ ab homine libere peraguntur in tempore ad æternitatem non relato. Nam Deus in æternitate decernit, vnumquemque mortalium hominum illas actiones promere, ad quas promendas in tempore ſemetipſum ipſe ſe determinauerit ex arbitrio propriæ voluntatis, cuius libertatem inuiolatam ſemper aſſidueque conſeruare vult. Circa ſecundum, *Quomodo Deus poſſit actus humanos prædefinire, ſi illos non determinat*. Conſidera mecum, num vere Deus dicatur a Damaſceno non præfinire omnia, quum omnia noſcat; etenim æternitas, in qua Deus decretum ſuum promit, vniuerſa ſimul conſiſtens, nihil habet præteriti, nihilque futuri; quare Deus in ea non Prædefinit; quum Prædefinitio ex parte Prædefinitatis præteritum inuoluat, & ex parte prædefiniti futurum ſignet. Præterea vero actiones humanas Deus efficaciter neque prædefinit, neque determinat; ſed id finit in arbitrio voluntatis humanæ, cui libertatem dedit ſe-

Deus propriе noſtratiũ nil prædefinit: & cur.

Deus nõ determinat actiones humanas efficaciter: et cur.

ſeſe determinandi tam ad bonas, quam ad malas operationes. Inſuper Deus in illo decreto ſubit rationem cauſæ primæ, ac vniuerſalis gubernantis omnes cauſas ſecundas, & particulares: at vbique determinatio functionum, & effectuum ſingularium fit a cauſa particulari determinata, non ab vniuerſali, quæ indeterminata eſt ad omnes effectus. Quare Deus non determinat, neque prędefinit actiones humanas æterno ſuo decreto; ſolum decernit earum entitates, & virtutes omnes conſeruare, & gubernare, ad quaſcumque ſe determinauerit homo pro voto liberi ſui arbitrij. Circa tertium, quo Quæris, *Quomodo poſſit Deus* humanorum actuum, & hominum in tempore degentium, & agentium libere, *perfectam Prouidentiam*, & Prædeſtinationem *habere, ſi illos non prædefinit*. *Explicatur ratio diuinæ Prouidētię.* Circa Prouidentiam, quæ Gubernatio, naturalis eſt, Deus ordinat quidem recte cauſas omnes in finem bonum, ſed non prędefinit actionibus humanis bonum finem efficaci prædefinitione, verum id fit ab hominis voluntate ſeipſam determinante ad libitum; quod D. Thomas, inquit, dum ait, y *ſub prouiſione Dei, qui eſt vniuerſalis prouiſor totius entis, cadere modum neceſſitatis & contingentiæ; qui vtriuſque modus non cadit ſub prouiſione aliquorum particularium prouiſorum*; *y 1. p. q. 22. 4. ad 3.* Nam Deus prouidentia ſua conſeruat pariter neceſſaria, & contingentia: & neceſſario conſequitur ſuum effectum conſeruandi ſingula tam æterna, quam contingentia in ſuis naturis, pro cuiuſque conditione, & capacitate. Sed in ſupernaturali gubernatione, quæ Prædeſtinatio dicitur, & attinet ad Theologiam practicam, ſiue Moralem, Deus quidem *Prædeſtinationis ratio explicata.* æterno ſui decreto ordinat, & determinat (ſi placet) atque prædefinit, vt iuſtus Princeps, & vt Medicus, ſibi ſubditis quid agendum ſit ad ſalutem conſequendam, & quid non agendum ad euitandam perniciem tam tempo-

ralem, quam æternam; verum incolumi ſemper humanæ libertatis arbitrio parendi, vel non obtemperandi præſcriptioni, iuſſionique Diuinæ; quod & Ariſtoteles nos edocet ex rei natura, ſimul & ſacra pagina: Philoſophus inquiens; z *In prioribus quidem oſtenſum eſt vt ratio dictat, quod idem eſt, ac ſi quis dicat ſe alimento ſumendo omnia obſeruare, vt Medicina, ac ratio dictat: quod verum quidem eſt, ſed parum manifeſtum eſt. Oportuit igitur iuxta quod imperat, iuxtaque habitudinem & actionem imperantis vitam inſtituere, veluti ſeruus iuxta Domini placitum, ſingulaque iuxta conuenientem ſuum principatum. Quandoquidem & homo ex imperante ſubditoque conſtituitur: ac vnumquodque neceſſum habet ad Principis ſui mores accommodare. Is autem duplex eſt; aliter enim Medicina, aliter Sanitas imperat; & huic illa destinatur. Sic & in contemplatione principatus habet. Neque enim iubendo Deus imperat, ſed cuius gratia prudentia eſt. Quod vero alicuius gratia iubet, in alijs determinatum eſt, quoniam ille nullo eget.* Sicut ergo Medicus imperat ægroto, cui prædefinit tum agenda, præſcribitque ſalutaria nutrimenta, & remedia ad finem bonæ valetudinis conſequendum; tum etiam non agenda, ſed penitus euitanda & omnino fugienda; imperatque talia non iubendo efficaciter, quia cogere non poteſt liberam voluntatem hominis curæ ſuæ commiſſi; ſed ſolum annunciare valet illi ſpem ſalutis, vbi egerit præſcripta, & periculum morbi atque mortis, vbi contrarias actiones edat; ipſumque relinquit determinare ſibi promendam, aut non promendam talem actionem. Sicut etiam Princeps lege lata, decretove ſuo ſubditis imperat actiones honeſtas edendas, & prauas euitandas eſſe, propoſito præmio bonarum actionum, & comminata pœna de malis; non iubendo efficaciter, neque cogendo vt bonas edant, aut euitent malas operationes; quia

z 7. Eude. c. 18.

quia liberã ſubditorum voluntatem cogere non poteſt, quæ ſola ſibi determinare valet hanc aut illam actionem promendam, vel non promendam; ſed relinquit vnumquemque ſubditum in manu conſilij ſui. Sic etiam Deus lata lege Naturæ, Scripta, & Gratiæ; quin & æterno decreto bene gubernandi ſingula, ſingulis hominum imperat ſpeciatim, ſed non iubendo: nam imperat illis vt edant ſemper actiones honeſtas, euitent omnino nefarias; non iubendo id efficaciter, quia non vult hominum libertatem deſtruere, voluntatem illorum cogendo violenter: Quod ſane modo non iubendo Deus imperauit primis hominibus ab ſe conditis initio mundi: *a Tulit ergo Dominus Deus hominem, & poſuit eum in Paradiſum voluptatis, vt operaretur, & cuſtodiret illum: Præcepitque ei, dicens: Ex omni ligno Paradiſi comedes, de ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas: In quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris.* Ita ergo prædefiniuit, determinauitque Deus agenda, & non agenda primis hominibus; prædefiniuit, inquam, & determinauit illo ſuo decreto dato mortalibus initio temporis; quod quidem decretum fuit immutabile ex parte Dei præcipientis; at illud eis imperauit non iubendo efficaciter iſta, ſed comminando pœnam tranſgreſſionis; non ſane iubendo efficaciter, quia relinquens hominem in *b* manu consilij ſui, noluit libertatem ipſius deſtruere, violentiamque voluntati mortalium inferre. Qua libertate miſer homo mox abutens contra præceptum Dei ſemetipſum determinans ad malam & vetitam actionem, incurrit meritam delicto ſuo pœnam interitus. Quod autem de iſto temporali Dei decreto dictum eſt, idipſum ſimiliter aſſerendum de æterno, quo Deus decreuit recte gubernare mundum concurrendo ad ſingulas entitates rerum cum cauſis ſecundis promendas, abſtinens a præfini-

a Gen. 2.

b Eccli. 15.

finitione finis efficaci malarum aut bonarum actionum; quam determinationem finis reliquit in hominis arbitrio, quo poſſet ſibi merere præmia virtutis; neque valens illas ad malum determinare, quum ſit ſumme bonus, quinimmo ſumma bonitas. Hinc apparet, non abſolute verum eſſe primum dogma, ſicuti proponitur: *Quæcumque, etiam libere, geruntur in tempore, æterno Dei decreto eſſe ordinata.* Nam Adam in tempore libere geſſit actionem eſus vetiti pomi; quem actum Deus vt illi prohibuit in tempore decreto nouo, ſic eidem ordinare præſcribereque non debuit, neque potuit æterno decreto; ſecus enim ſibimetipſi repugnaret Deus in decretis; quod fieri non decet, neque valet. Agnoſcit quidem Deus in æternitatis momento malum illum actum Adæ, ſimul & alios omnes poſterorum; at illos malos actus in æternitate non prædefinit imperans, quia non poteſt ſumma bonitas malum imperare: nec illos determinat, quia cauſa communis non determinat; ſed humana voluntas vt cauſa particularis illos determinat, ſiue ad illos ipſam ſe determinat; & vt prauitate infecta illos ſibi præfinit ac eligit. Quare ſolus homo ſemetipſum determinat ad actiones tam bonas, quam malas aut promendas, aut non promendas: Deus autem vt cauſa communis prouidentia ſua quicquid in illis actionibus eſt entitatis, realitatiſque phyſicæ, ſiue tranſcendentalis, id homini cooperans promit, conſeruat, & gubernat; relinquens homini determinationem finis illorum actuum, tam boni, quo redditur homo dignus mercede ſua; quam mali, quo culpa reus efficitur, & pœnam meret. Poteſt quidem Deus perfectam habere prouidentiam actuum humanorum, etiamſi eos non prædefiniat, neque determinet; quia ſat eſt ad perfectam Prouidentiam, vt omnes actus humanos, etiam in tempore futuros, in æternitate tamen vni-

Prouidentia non neceſſario prædefinit, aut determinat.

vniuerſum tempus continente, ſibi præſentes vniuerſalis cauſa prima promoueat, conſeruet, & regat quoad ipſorum entitatem realem;& eoſdem primus intellectus agnoſcat, non proprie prænoſcat; tum quia præſentia cognoſcuntur, non prænoſcuntur: tum quia æternitas coexiſtit ipſi tempori non ipſum antecedit; quum ſimul tota conſiſtens, omne tempus, & ſpeciatim futurum contineat; Quare Deus actus humanos omnes, de ſe in tempore futuros, in æternitatis momento præſentes cognoſcit, vere non præcognoſcit; quum in æternitate nihil habeatur præteriti, nihilque futuri. Nam actiones humanæ futuræ, quatenus ponuntur ſub æterno decreto Dei, non ſunt in tempore futuro ſimpliciter abſoluto, ſed in eo, quatenus comprehenſum in æternitate, illas præſentes decernenti Deo, non autem futuras offert; quare non præuidentur a Deo, ſed videntur; de quibus præſentibus curam & prouidentiam perfectam habet; quas vt cauſa prima promouet, conſeruat, & regit, quoad illarum entitatem, vt dictum eſt antea. Quod poſtea ſubdis, Cl. V. *Prædefinire autem, poſt quam ſcientia viſionis præuidit Deus libere futurum illum actum, non ſufficit ad exactam & propriam rationem Prouidentiæ; quum huiuſmodi Præfinitio, vt pote conſequens ad futuritionem effectus iam præuiſi, non habeat erga illum rationem cauſæ.* Magnum quidem videtur habere momentum contra ponentes præuiſionem, & prædefinitionem effectuum futurorum in æterno Dei Decreto. Sed ſi dicamus Dei Decretum æternum in illo momento fieri, quod totum ſimul indiuiſibile permanens, nihil reſpicit vt præteritum, nihil vt futurum, ſed omnia ſub ratione præſentium; erga præſentia vero Deus ſeſe habet vt prouiſor, & vt cauſa communis; non vt præuiſor, & vt præfinitor. Sufficit enim ad exactam & propriam rationem prouidentiæ, vt cauſa

Deus vt non prænoſcat; ſed agnoſcit.

ſuos

ſuos effectus præſentes recte ordinet ad ſuum finem; cauſam vero in actu, qualis eſt Deus in momento æternitatis cuncta gubernans, & effectum præſentem, ſimul

c 2.phyſ. t.37. eſſe, clare nos edocet *c* Ariſtoteles. Quod etiam vlterius addis: *Nec ſatisfacit, Prædefiniri abſolute, poſtquam effectus eſt præuiſus ſcientia conditionata; nam iſta Præfinitio abſoluta, adhuc poſt illam ſcientiam conditionatam (quam dari minime liquet) eſt antecedens ad actum humanum abſolute promendum: ergo infert illi neceſſitatem, & tollit indifferentiam: poſita enim hac præfinitione abſoluta, & efficaci, impoſſibile eſt, aut (quod idem importat) implicat contradictionem (etiam ſenſu non compoſito) actum non promi: quis enim Dei voluntati reſiſtere poteſt?* Noſtra poſitio, Deum in æternitatis momento non prædefinire, neque præuidere proprie mortalium actiones in tempore futuras, ſed eas ſibi præſentes intueri, promouere, conſeruare, gubernareque reales illarum entitates; concedereque humanæ voluntati vt eas determinet, ac præfiniat in tempore: noſtra poſitio hæc, inquam, non videtur huic inſtantiæ obnoxia. Ceterum Deus actus humanos futuros in tempore, ceu cauſa prima illos promouens in ęternitatis momento, ac veluti mens prima illos agnoſcens ſimul in eodem inſtanti permanente, non tribuit illis neceſſitatem in tempore, ſed nec in æternitate; licet in ęternitate quum præſentes ſint, non poſſint non eſſe; hanc tamen neceſſitatem ſortiuntur ex ſui præſentia, ſicuti

d 1.perihe. c.6. nouimus ex *d* Ariſtotele, non ex Deo ipſos prædefiniente; ſimiliter præſentia, quam ſortiuntur in æternitatis inſtanti, ob ipſius indiuiſibilitatem actus illi, tollit ab eis etiam indifferentiam; quia dum actu ſunt, non ſunt amplius indifferentes ad eſſe, & ad non eſſe. Sunt actus humani futuri tantummodo citra neceſſitatem dum referuntur ad tempus futurum abſolutum in ſe, in habitudine

dine

dine ad hominem qui poteſt illos actus edere; nam humana voluntas indifferens eſt, ac libera prorſus ad illos edendos, & non edendos. At ſi ſumantur actiones hominum futuræ, quatenus in momento ſtabilis æternitatis conſiſtunt Deo præſentes, & quatenus æternitas continet in ſe tempus futurum, illique coexiſtit; actiones illæ non amplius abſolute futuræ ſunt, & indifferentes, at neceſſariæ. Sed tamen iſtam neceſſitatem habent ex natura præſentiæ, quam ſortiuntur ab æternitatis indiuiſibili permanentia coexiſtente tempori toti, & futuro ſpeciatim.

Diuinæ voluntati cui reſiſti poſſit, & cui non poſſit.
Cap. *XVI.*

NEque vero negauero voluntati Dei abſolutæ, ac efficaci quemquam, aut quicquam reſiſtere poſſe; verum in Gubernatione Mundi, tam naturali, quæ Prouidentia dicitur, quam ſupernaturali, quæ Prædeſtinatio nuncupatur, Deum abſoluta, & efficaci poteſtate, voluntateque vti non dixero; nam hoc aſſerentes coarguit * Apoſtolus, ſed tantum ordinaria, quæ relinquens hominesin manu conſilij ſui, & in libertate arbitrij, permittit multos reluctari ſibi; nam in Prouidentia, qua Deus naturaliter gubernat vniuerſum, cuncta Deus recte diſponit atque dirigit ad conſecutionem finis naturalis vnicuique rei phyſice conuenientis; quamque Damaſcenus definit eſſe *e Voluntatem Dei, per quam omnia quæ ſunt, conuenientem gubernationem ſuſcipiunt:* & de qua D. Thomas ait, *f In recta ordinatione ad finem, qui includitur in ratione prouidentiæ, importatur rectitudo conſilij & iudicij & præcepti, ſine quibus recta ordinatio in finem eſſe non poteſt:* in hac inquam naturali Gubernatione, qua

* Rom. 9.

e 2. de fid. c. 29.

f 1. 2. 49. 6. ad 3.

G Deus

Deus actu Prouidentiæ voluntate ſua bona recte dirigit omnia in finem cuiuſque naturæ congruum, non aſpicio voluntatem Dei abſolutam & efficacem, cui reſiſti nequeat; ſed ordinariam, & ſufficientem, quæ relinquens omnia in ſua cuiuſque natura, proindeque materialia cum indefinitione materię, ceteriſque materialibus conditionibus, & hominem ſpeciatim cum liberæ voluntatis arbitrio, permittit ſæpe multa ſibi repugnare, nec ad eum finem peruenire, ad quem illa recto conſilio, iudicioque diſpoſuit, ac recto præcepto ordinauit: etenim quum finis vniuerſalis omnium, qui prouidentiæ terminus eſt, ſit participatio diuini eſſe per ſempiternitatem, quam vt conſequantur in ſpecie caducorum ſingula, Deus illis dedit virtutem generandi, & imperauit actum generationis; attamen hunc finem in entibus, non ſemper conſequi poteſt Diuina voluntas, cui repugnat indefinitio tum materiæ, tum libertatis humanæ. Quam theoriam & ab Ariſtotele didicimus, & a ſacra pagina; ſiquidem Ariſtoteles, vt late ſuperius oſtenſum eſt, aſſeruit primum quidem, *g In omnibus inquimus quod melius eſt deſiderare Naturam* (Diuinam ſcilicet voluntatem, quæ in actu Prouidentiæ eſt Natura prima; quum prouidentia ſit naturalis gubernatio rerum a Deo, vt optime poſuiſti) *ſemper melius autem eſſe, quam non eſſe: hoc autem in omnibus impoſſibile exiſtere, propterea quod longe a principio diſtant* (nimirum ab immortali Deo, qui principium eſt omnia recte gubernans, ob immaterialitatem ſemper ens, quum materialia propter materię culpam inepta ſint a Deo recipere perpetuum eſſe) *reliquo modo compleuit Deus totum continuam faciens generationem: ita enim maxime continuabitur ipſum eſſe, quia proxime eſt ſubſtantiæ fieri ſemper generationem*. Quam veritatem etiam habemus apud Moſem, qui monet ab initio Deum imperaſſe cun-

Prouidentiæ finis qui.

g 2. de gen. 159.

ctis

ctis entibus generationem ſobolis, qua ſingula caduca
perpetuum eſſe, ſpeciei ſaltem adipiſcerentur: *h Et vi-* h Gen.1.
dit Deus quod eſſet bonum, & ait: Germinet terra herbam vi-
rentem,& facientem ſemen;& lignum pomiferum faciens fru-
ctum iuxta genus ſuum, cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper
terram. & mox. *Creauit Deus cete grandia, & omnem ani-*
mam viuentem, atque motabilem, quam produxerant aquæ
in ſpecies ſuas, & omne volatile ſecundum genus ſuum. Et
vidit Deus quod eſſet bonum, benedixitque eis, dicens: Cre-
ſcite & multiplicamini, & replete aquas maris, aueſque mul-
tiplicentur ſuper terram. & infra: *Et creauit Deus homi-*
nem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ad imaginem Dei
creauit illum, maſculum & feminam creauit eos. Benedixit-
que illis Deus, & ait: Creſcite, & multiplicamini, & re-
plete terram. i Relinquet homo patrem ſuum, & matrem, & i Gen.2.
adhærebit vxori ſuæ: & erunt duo in carne vna. Et poſt Matth. 19.
diluuium ſimiliter animantibus cunctis, & hominibus ſu-
perſtitibus imperauit Deus generationem prolis ad pe-
rennitatem ſpeciei, dicente Moſe: *k Locutus eſt autem* k Gen.8.
Deus ad Noe dicens: Egredere de arca tu, & vxor tua, filij
tui, & vxores filiorum tuorum tecum, cunctaque animantia,
quæ ſunt apud te; ex omni carne tam in volatilibus, quam in
beſtijs, & vniuerſis reptilibus, quæ reptant ſuper terram, educ
tecum, & ingredimini ſuper terram. Creſcite, & multipli-
camini ſuper eam. Poſterius autem legem hanc dedit
Deus populo ſuo: *l Quando habitauerint fratres ſimul, &* l Deut. 25.
vnus ex eis abſque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non
nubet alteri, ſed accipiet eam frater eius, & ſuſcitabit ſemen
fratris ſui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appel-
labit, vt non deleatur nomen eius ex Iſrael. Ad quæ loca
reſpiciens Ariſtoteles aſſeruit, *m Reliquo modo compleuit* m 2.de gen.
Deus totum, continuam faciens generationem, & cetera, t.59.
poſt alia ibi propoſita. Sic ergo Deus mundum recta

G 2 vo-

voluntate ſua gubernat, per prouidentiam ordinans etiam caduca ſingula ad finem eſſe Diuini ſempiterniquè participati. Sed hanc Dei voluntatem non eſſe prorſus abſolutam, & efficacem, cui nemo reſiſtere valeat; verum ordinariam, & ſufficientem, cui paſſim multa reſiſtant, ob indefinitionem ſiue materiæ, ſiue cauſæ particularis agentis, edocent itidem Ariſtoteles, & ſacra pagina; quandoquidem Ariſtoteles primum ait: *n Naturaliſſimum enim operum, quæ in viuentibus, quæcumque perfecta, & non mutilata ſunt, aut generationem ſpontaneam habeat, eſt facere aliud, quale ipſum, animal quidem animal, plantam autem plantam, vt ipſo ſemper, & diuino participent, ſecundum quod poſſunt: Omnia enim illud appetunt, & illius gratia agunt, quæcumque agunt ſecundum naturam*, &c. Diuinę voluntati ergo, qua Deus præcepit ab initio per actum prouidentiæ ſuæ plantis & animalibus generatim vt creſcerent, & multiplicarentur, non obediunt omnia, ſed aperte reſiſtunt propter materiæ indefinitionem, hoc eſt indiſpoſitionem ad generandum, viuentia tum imperfecta, tum mutilata, tum ſponte genita; quare Prouidentia, qua Deus Mundum naturali gubernatione regit, non eſt efficax, & abſoluta, cui reſiſti nequeat, ſed ſolum ſufficiens, & ordinaria, non cogens, ſed imperans non iubendo, ſuumque promouens effectum actumque ſolum in materia diſpoſita. Qua de re clarius idem Ariſtoteles agit alibi dicens de Deo naturali ſua prouidentia, miniſterio motuum cæleſtium promouente generationes omnes in elementari mundo, vocans ideo Deum nomine Naturæ, tribuenſque illi voluntatem prouidentiæ, in hanc ſententiam: *o Natura igitur ita ſibi vult, vt eorum* ſiderum, motuumque cæleſtium *numeris generationes & obitus numeret. Sed exquiſite id facere nequit, propter materiæ indefinitionem, & quod multa prin-*

n 2. de an. t. 34.

o 4. de gen. an. c. 10.

principia incidunt, quæ generationes deſtinatas ſecundum naturam, & corruptiones ſæpe impediant, atque ita cauſa ſint earum, quæ veniunt præter naturam. & alibi, *p* Quoque non ita exquiſite noſtratium mutationes regi motibus cæleſtibus ait, propter horum confuſionem, vt antea viſum eſt. Inſuper Celtas, & alios vitare naturalem feminarum congreſſum, *q* inquit: *Præſertim quum viri ſint mulieribus obnoxij, quod accidit omnibus ferme militaribus bellicoſiſque gentibus, præter quam Celtis, aut ſi qui alij coitum maſculorum palam receperunt.* At etiam in ſacra pagina legimus Pentapolitas eo vitio Diuinam iram in ſui combuſtionem incitaſſe, ciuitatumque *r* ſubuerſionem. & adhuc infra: *ſ Dedit autem Iudas vxorem primogenito ſuo Her nomine Thamar. Fuit quoque Her primogenitus Iudæ nequam in conſpectu Domini, & ab eo occiſus eſt: Dixit ergo Iudas ad Onan filium ſuum: Ingredere ad vxorem fratris tui, & ſociare illi, vt ſuſcites ſemen fratri tuo. Ille ſciens non ſibi naſci filios, introiens ad vxorem fratris ſui ſemen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine naſcerentur. Et ideo percuſſit eum Dominus eo quod rem deteſtabilem faceret.* Sic igitur voluntati diuinæ, recta prouidentia mundum naturaliter gubernanti, reſiſti poteſt; adeoque Deus in actu Prouidentiæ mundum gubernat, non voluntate abſoluta prorſus & efficaci, cui nihil reluctari valeat, ſed ordinaria tantum, & ſufficienti, quæ non tollit libertatem, ac indefinitionem tam materiæ, quam libertatis humanæ, quæ reſiſtere poteſt Prouidentiæ diuinæ, mandataque illius irrita facere. Conſimiliter aſſerendum eſt de ſupernaturali gubernatione, qua Deus optime, iuſteque regit homines, & proprio nomine Prædeſtinatio vocatur: namque Prædeſtinatio, prout eſt Gubernatio ſupernaturalis, ita finem ſupernaturalem habet, ad quem Deus in ea gubernatos homines dirigit, vt Iuſtus creatu-

p 2. de gen. t. 58.
q 2. polit. c. 7.
r Gen. 19.
ſ Gen. 38.

turas rationales imperio principatuique ſuo ſubditas: Finis autem ſupernaturalis iſte nullus eſt alius, quam Gloria perennis, conſiſtens in aperta Viſione, ac Fruitione Dei; ad quam homines Deus Prædeſtinat, & ordinat per obſeruationem ſuorum mandatorum, ſpeciatimque præceptorum Decalogi; iuxta illud, *t Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata*. Voluntas autem Dei, Prædeſtinantis eſt, *qua vult u omnes homines ſaluos fieri*. & qua dicit, *x Viuo ego dicit Dominus Deus. Nolo mortem impij, ſed vt conuertatur impius a via ſua, & viuat*. Atvero quis non agnoſcit iſtam Dei voluntatem non eſſe abſolutam & efficacem, cui reſiſti non poſſit, ſed ordinariam & ſufficientem, cui multi quotidie reſiſtunt, & damnantur? & alibi Dominus: *y Hieruſalem, Hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas; & renuiſti*. Sic ergo Voluntas, qua Deus gubernat homines, vt Princeps iuſtus in Prædeſtinatione diſtribuens meritas pænas impijs, & debita præmia bonis, eſt ordinaria, & ſufficiens, cui reſiſtunt improbi, parent omnino probi; non autem abſoluta, & efficax, cui nemo reſiſtere valeat; cuiuſmodi fuit illa, qua Deus iubendo z imperauit tum paralytico, vt ſurgeret ſanus: tum puellæ Principis mortuæ vt viua reſurgeret, filio quoque viduæ *a* defuncto, Lazaro *b* quatriduano; tum *c* Dæmonibus: tum ventis, & *d* mari, & multis alijs rebus etiam inſenſibilibus, quæ confeſtim obediuerunt ei, nequeuntes illis voluntati iubenti reſiſtere. Qua de re ſubtiliter D. Auguſtinus in Enchiridio ad Laurentium * in hæc verba: *Hæc ſunt magna opera Dei, exquiſita in omnes voluntates eius: & tam ſapienter exquiſita, vt quum Angelus & humana creatura peccaſſet, id eſt, non quod ille, ſed quod voluit ipſa feciſſet; etiam per eandem*

t Matth. 19
u 1. Tim. 2.
x Ezech. 33.
y Matt. 23. 4. Eſdr. 1.
z Matth. 9.
a Luc. 7.
b Ioan. 11.
c Marc. 1.
d Marc. 4.
* Tom. 3. 62. c.

*dem creaturæ voluntatem, qua factum eſt quod Creator noluit, impleret ipſe voluit: bene vtens & malis, tanquam ſumme bonus, ad eorum damnationem quos iuſtè prædeſtinauit ad pænam, & ad eorum ſalutem quos benigne prædeſtinauit ad gloriam. Quantum enim ad ipſos attinet, quod Deus noluit fecerunt: quantum vero ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipſo quod contra voluntatem Dei fecerunt, de ipſis facta eſt voluntas eius. Propterea nanque * Magna opera Domini, exquiſita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quod etiam contra eius fit voluntatem: quia non fieret, ſi non ſineret: nec vtique nolens ſinit, ſed volens. Nec ſineret bonus fieri male, niſi omnipotens etiam de malo facere poſſet bene. Aliquando autem bona voluntate homo vult aliquid quod Deus non vult, etiam ipſe bona multo amplius multoque certius voluntate. Nam illius mala voluntas eſſe nunquam poteſt*, &c. Sic igitur impij reſiſtunt bonæ voluntati Dei ordinariæ ac ſufficienti, qua Deus vult omnes homines ſaluos fieri, & non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur, & viuat: verum reſiſtere non poſſunt voluntati Dei abſolutæ ac omnipotenti, qua non ſineret eos male facere ſi nollet; ſed humanæ voluntatem cogere non vult, quia ſic non eſſet eam gubernare, verum deſtruere; nec iuſte damnaret ad pænam, quos peccare coegiſſet, nec iuſte prædeſtinaret ad gloriam, quos bene agere coegiſſet. Nam ideo pænarum, & gloriæ ſolum capaces ſunt rationales creaturæ, quia liberam habent voluntatem praue, ac probe agendi, ad quod vtrumlibet ipſæ ſeſe determinant; quas reliquit Deus in manu conſilij ſui; quum aliæ creaturæ carentes arbitrij libertate, neque pænarum æternalium, neque gehennæ capaces exiſtant; adeoque nullo pacto prædeſtinentur aut ad gloriam, aut ad gehennam.

* Pſ. 110.

Con-

Contradictionis implicantiam vere non eſſe Diuini decreti æterni cum hominis libertate. Cap. XVII.

QVod vlterius affers: *Nec difficultatem effugit, qui ait, Implicare quidem actum non promi, non vero tolli potentiam ad non promendum actum: Quis enim non videt ſi, poſito tali decreto, implicat non fieri actum, implicare quoque potentiam ad illum non faciendum? quum Fieri & Facere, Actus & Potentia ſint inuicem relatiua?* certe tutum non eſt id effugium ea quoque ratione, quoniam actio humana, de qua loquimur, eſt de ſe motus, aut cum motu, ſicut ait *e* Ariſtoteles: motus autem ab *f* eo definitur, actus entis in potentia quatenus in potentia; nimirum, vt ipſe *g* mox explicat, actus vnus & idem tum motiui, quatenus eſt in potentia actiua, tum mobilis, quatenus eſt in potentia paſſiua: Quare ſi contradictionem implicat, actum non promi, pariter implicat, tolli potentiam ad non promendum; quum actus ille nitatur eſſentialiter actiua poteſtate agentis. Verum enimvero, ſi libere fateri debeo, quod mihi de propoſito Quæſito demum in mentem venerit, exiſtimo nullam proprie vereque contradictionis implicantiam hic inueniri; quum omnes eam ſibi metuant in hoc argumento, cunctique plurimum ab ea torqueri videantur; quia ſi de natura contradictionis Ariſtotelem conſuluerimus, quo nemo doctior in Logicis, eum ipſiſſima ſcribentem inueniemus: *h Quare manifeſtum eſt, quod omni affirmationi oppoſita eſt negatio, & omni negationi affirmatio. Et ſit hoc contradictio, affirmatio & negatio oppoſitæ. Dico autem opponi eiuſdem de eodem, non autem æquiuoce, & quæcumque cetera talium contra ſophiſticas determinauimus importunitates.* Vnde recte colligunt omnes vnanimi conſenſu,

e 3. meta. t. 3.
f 3. phyſ. t. 6.
g tex. 8. & ſeqq.

Propria ſententia tollens contradictionis implicantiam.

h 1. perih. c. 4.

ſu, contradictionem eſſe oppoſitionem ſecundum affirmationem eiuſdem prædicati de eodem ſubiecto, non æquiuoce, ſed penes eandem rationem vtriſque ſumptis. Dum ergo conſiderantur actiones humanæ, prout edi poſſunt ab homine in tempore futuro, competit illis indifferentia, & incertitudo, propter humanæ voluntatis libertatem, & arbitrij mortalium indefinitionem naturalem. Dum vero conſiderantur in æternitatis momento ſtabili, totum tempus, etiam futurum complectente, quatenus Diuino decreto, diuinoque intellectui ſubijciuntur, ſub alia longe diuerſa formalitate, rationeque ſumuntur tum actiones humanæ, tum etiam tempus futurum; tempus quidem futurum, quia de ſe non adhuc eſt, ad homines acturos relatum: at in æternitate compreheņſum, ac ſub Diuino intellectu, vere futurum abſens non eſt, ſed Deo præſens, quia Deo nihil eſt futurum abſens; itidem in æternitate, quæ tota ſimul permanens eſt indiuiſibilis, coexiſtens toti tempori, complectensque in ſe totum tempus, nihil futurum eſt abſens, at omnes partes temporis ſimul coexiſtunt æternitati præſenti, licet inuicem non confundantur. Actiones itidem humanæ ad futurum tempus relatæ, nulla relatione habita decreti, vel intellectus diuini, nullaque habitudine ad æternitatem, ſunt indifferentes, contingentes, & liberæ ab omni penitus neceſſitate, mereque futuræ: ſed ſi conſiderentur vt in æternitatis momento promouentur à Deo tanquam a cauſa prima, cognoſcuntur ab eodem tanquam a prima mente, tunc Deo non ſunt futuræ, ac indifferentes, & incertæ; ſed præſentes, neceſſariæ, atque certiſſimæ; quia præſens actio non poteſt non eſſe. Ceterum iſta neceſſitas non tollit illis indifferentiam & libertatem, quatenus in tempore futuro prouenire poſſunt ab homine, ſicuti late ſuperius oſtenſum eſt. Im-

H pli-

plicaret quidem contradictionem dicere futuras actiones hominis prout ab homine geri poſſunt in tempore, præſcindendo ab omni alio reſpectu, eſſe liberas, & non eſſe liberas: eſſe neceſſarias, & non eſſe neceſſarias. Itidem implicaret contradictionem dicere functiones hominum, quatenus a Deo noſcuntur, & promouentur in æternitatis momento, ſimul eſſe neceſſarias, & non eſſe neceſſarias: ſimul eſſe indifferentes, & non eſſe indifferentes. At vero dicere functiones, quas homo poteſt impoſterum edere, de ſe libertas & indifferentes eſſe, nullaque neceſſitate vinciri, dum ad purum hominem ſui cauſam proximam & peculiarem referuntur, & ad tempus futurum: e contra neceſſario fieri, non eſſe contingentes, vbi ſpectantur in æternitatis momento præſentes Diuino intellectui, & dependentes a prima & vniuerſali cauſa, ſemper cooperante quibusque ſecundis: hoc non eſt contradictionem implicare, ſed diuerſas propoſitiones veras afferre de codē varia ſub ratione ſumpto. Seſeque compatiuntur iſta duo; quia functiones ad hominem, & ad tempus futurum relatæ, ſunt quidem indifferentes ad vtrumlibet; ſed vbi cōſiderantur in habitudine ad æternitatem ſub Dei virtute actiua, & cognitiua; quia Deus illo momento æternitatis cognoſcit omnia ſimul, & habet omniū hominum actiones pręſentes, quæ aliquando præſentes futurę ſunt homini in tempore, ſub decreto Diuino præſentes non habent amplius indifferentiam; quam exuent aliquando apud homines in tēpore, quando futurum eas mēſuraturum aduenerit; quum igitur futurum in æternitate iam ſit; propterea functiones futuræ, prout ſub ęterno decreto conſideratę pręſentes ſunt indifferentiam non habent; quam habent apud homines illas in tempore geſturos. Ita reor eximi poſſe clauum contradictionis, qui tandiu cruciauit humanas mentes.

Vt

Vt euitetur a poſitione noſtra, libertas coacta & prouidentia nutans. Cap. XVIII.

QVod vltimo profers, *Cupiens igitur euitare Carybdim coactæ libertatis, nollem incidere in Scyllam Nutantis Prouidentiæ, ne cogar dicere cum i Damaſceno, Omnia quidem Deus prænoſcit, non tamen omnia præfinit; prænoſcit enim, quæ in noſtra ſunt poteſtate, non tamen ea præfinit.* rectiſſime profers. Etenim primum vere coacta libertas euitanda, tanquam myſtica quædam Carybdis, quæ plurimas mortalium mentes abſorbet in barathrum erroris, reijcitque in pœnas æternas; quia libertas cogi non poteſt; vbi namque libertas eſt, ibi nullum adeſt violentiæ vinculum:& vbi cogens eſt violentia, non adeſt ibi libertas. Iſtam ſane Carybdim euitat poſitio noſtra dicens, Deum in æternitatis momento ſtabili, continente ſimul omnes temporis partes impartibiliter, habere ſibi præſentes cunctas actiones hominum, etiam ab illis in tempore futuro libere gerendas; quas vt æterna mens prima, ſemper in eo momento cognoſcit: vt ſumma bonitas, mira prouidentia gubernat, conſeruans earum entitates reales, & realem hominis eas aliquando geſturi libertatem, illi cooperans vt cauſa prima communiſſima in eis promendis; non ipſum cogens eas promere, ſeſeque ad illas promendum determinare; ſed ſponte promentem, atque ſeſe ad eas promendas libere determinantem, abſque violentia, ſed potius beneficentia fouens & gubernans: vt ſumma iuſtitia ſemper tam bonas prçmijs meritis remunerans, quam malas condignis multans ſupplicijs æterna & infallibili Prædeſtinatione. Similiter etiam euitanda nobis eſt Nutans Prouidentia, quæ Scylla naues multorum ingeniorum in ſa-

i lib. 2. fid. c 30.

xa traxit hæreſum pernicioſarum; quia Prouidentia diuina, quum in æternitatis momento ſtabili ſedem habeat immotam, ſemperque permanentem, nutare nullo modo poteſt; & vbi natura nutans eſt, hoc nullatenus Deo
k cap.3. poteſt aptari; qui dicit apud Malachiam, k *Ego enim Dominus & non mutor*. Poſitio vero noſtra vitat huiuſmodi Scyllam Nutantis Prouidentiæ diuinæ, ſtatuens Deum in æternitatis momento ſtabili, quod vniuerſo tempori fluxili coexiſtit, ipſumque citra fluorem totum intra ſe continet, ſēper mirifica Prouidentia cognoſcere cunctas actiones hominum liberas, easque cooperantem homini, ceu cauſæ ſecundæ liberæ, promouere, conſeruando illarum entitatem natiuam, & libertatem eſſentialem, perficiendoque ſimul & fouendo libertatem voluntatis humanæ, ſeſe ad illas determinantis, & eas ad arbitrium ſuum gerentis, in quocumque tempore ſe determinauerit, & illas determinate geſſerit: perpetua namque ſtabilis & immota Prouidentia Diuinæ voluntatis eſt, cooperari mortalibus libere ſe determinantibus, & libere gerentibus ea, ad quæ ſeſe determinauerint. Quæ quidem immobilitas, atque ſtabilitas Dei, nedum in eius Prouidentia, quæ Naturalis Gubernatio dicitur, ſed etiam in ipſius Gubernatione ſupernaturali, quæ Prædeſtinatio vocatur, ex immutabilitate ſtabilis ac permanentis æternitatis, in ſe tempus omne continentis, & illi coextenſæ reperitur: namque Deus, vt ſumme iuſtus, perpetua & conſtans voluntas eſt in æternitatis momento, ſine ſui mutatione ſemper Prædeſtinans, hoc eſt prauas actiones, in tempore factas quandocunque, ſemper ſibi præſentes, meritis pœnis multans in earum improbis autoribus; & probas actiones, in tempore pariter quandocumque geſtas, itidem ſibi præſentes munerans condignis præmijs in earum autoribus. Et licet homines

va-

varie mutent in tempore ſuas actiones, & inde mutentur ipſi, dum ex improbis euadunt iuſti, vel ex iuſtis improbi, non tamen vnquam mutatur Diuinæ Iuſtitiæ decretum tribuendi ius vnicuique ſuum, ac munerandi cunctas actiones probas, multandi cunctas improbas; quia mutatio hominum, & humanarum actionum fit in tempore non permanente, fluxilem naturam habente in partes varias diſtributã; ſed prædeſtinatio fit a Deo in æternitatis impartibili momento ſtabili ſine fluore continente partes omnes temporis in fluxu conſtitutas. Cuius rei præclaram habemus doctrinam apud *l* Ariſtotelem ex rei natura dicentem: *Maxime vero proprium ſubſtantiæ eſſe videtur, quum vnum & idem numero ſit, contrariorum ſuſceptiuum eſſe: quale in alijs quidem non habet quiſquam quod proferat tale, quæcumque non ſunt ſubſtantiæ: quod, quum ſit vnum numero, ſuſceptibile contrariorum ſit; velut color, qui eſt vnus & idem numero, non dicitur albus & niger: neque eadem actio & vna numero, praua & ſtudioſa; ſimiliter autem & in alijs, quæcumque non ſunt ſubſtantiæ; Subſtantia vero, quum vnum & idem numero ſit, ſuſceptiua contrariorum eſt: vt quidam homo, quum vnus & idem numero ſit, aliquando quidem albus, aliquando fit niger; & calidus, & frigidus; & prauus, & ſtudioſus: in alijs autem nullis aliquid tale videtur. Niſi quis forſitan inſtet, dicens orationem & opinionem contrariorum eſſe ſuſceptibilia: eadem enim oratio vera & falſa videtur eſſe: veluti ſi vera ſit oratio, ſedere quempiam, eo ſurgente ipſa eadem falſa erit. Similiter autem & de opinione: ſi quis enim verum putet aliquem ſedere, ſurgente eo, falſo putabit, eandem de ipſo opinionem habens. Sed ſi quis & hoc ſuſcipiat, tamen modo differt. Nam ea, quæ in ſubſtantijs ſunt, ipſa quidem mutata ſuſceptibilia ſunt contrariorum: frigidum enim ex calido factum mutatur (alteratur enim) & nigrum ex albo, & ſtudioſum ex prauo; ſi-*

l præd. ſubſt.

Digitized by Google

ſimiliter autem & in alijs vnumquodque eorum mutationem ſuſcipiens, ſuſceptibile contrariorum eſt. Oratio autem & opinio ipſa quidem immobilia omnino perſeuerant; quum vero res mouetur, contraria circa ipſa fiunt. Oratio namque eius quod ſedeat aliquis, permanet eadem: quum vero res mota ſit, aliquando quidem vera, aliquando autem falſa dicitur: ſimiliter eſt in opinione. Quapropter ſaltem modo proprium ſubſtantiæ eſt, vt ſecundum mutationem ſui ipſius ſuſceptibilis ſit contrariorum. Si quis autem recipiat etiam hæc, Orationem & opinionem ſuſceptibilia eſſe contrariorum, non eſt hoc verum. Oratio namque & opinio, non eo quod ipſa aliquid recipiant, contrariorum ſuſceptibilia eſſe dicuntur: ſed eo quod circa alterum aliqua paſſio facta ſit: nam eo quod res eſt aut non eſt, eo etiam oratio vera vel falſa eſſe dicitur: non eo quod ipſa ſuſceptibilis ſit contrariorum: ſimpliciter enim a nullo, neque oratio, neque opinio mouetur; quapropter non erunt ſuſceptibilia contrariorum; quum nulla contrarij ſit paſſio in eis facta. Quæ diligenter inſpecta mirifice nobis aperient immutabilitatem Diuini decreti, tam in prouidentia, quam in prædeſtinatione, ſimul & libertatem humanam ad varias actiones a prouidentia, & prædeſtinatione diuina gubernatas, mutabilem ex arbitrio: nam vna mecum cogita, V. C. Decretum Diuinæ Prouidentiæ ſimul & Prædeſtinationis in æternitatis immutabilis momento ſtabili ſemper idem immotum, & inuariabile permanere; quo Deus immutabiliter decernit ſemper tum actiones peccatoris iuſtificati cunctas ſibi præſentes, quoad ſui portionem prauam mulctare ſupplicio afflictionum temporalium in hoc ſæculo, fortaſſis etiam in Purgatorio, poſt peractam pœnitentiam culpa deleta: quoad portionem vero bonam potiorem & vltimam remunerare præmio gloriæ perennis: tum actiones Iudæ ſimiliter omnes in æternitate ſibi præſentes, quoad ſui portio-

tionem bonam minorem munerare præmio magno beneficiorum in vita mortali; quoad portionem autem maiorem, & vltimum vitæ ſuæ ſpacium complectentem, digne multare ſupplicijs æternæ damnationis. Quare iam decreto Dei prorſus immutabili ſemper eodem in æternitate, mutatio facta fuit in tempore tum Petri ex periuro in pœnitentem, tum Iudæ ex Apoſtolo in proditorem Domini. Quod proportionabiliter aſſerendum eſt de quocumque alio; nam Dei decretum attingit immutabiliter ſimul omnes vniuſcuiusque mortalis actiones, ad arbitrium agentis hominis variabiles; & vltimas vitæ functiones interitu dignas proſcribit ad ęternam damnationem, præmium merentes munerat æternitate gloriæ; quia decretum hoc eſt proueniens a Diuina Iuſtitia; iuſtum autem eſt, vt ait *m* Ariſtoteles, omnia determinare a fine. Stant vero Diuini Decreti ſtabilitate tam in Prouidentia, quam in Prædeſtinatione immutabili, libertatem habere mortales in ſuis actionibus indifferentem atque variabilem, certum eſt; quia ſicuti dictum hominis vel opinio quod Petrus ſedeat, non incutit neceſſitatem ſedendi Petro, ſed ei liberum relinquit ſedere, ac non ſedere; ſic omnino decretum diuinum damnans actiones malas Iudæ, remunerans bonas Petri, non incutit neceſſitatem Iudæ vt praue agat in fine vitæ ſuæ deſperans de ſumma Dei miſericordia: neque Petro vt pœnitentiam agat poſt negationem toto tempore vitæ ſequentis; at hoc vtrumque liberum fuit vnicuique; quia poterat & Iudas, vt Latro, in fine vitæ contritionem delictorum ſubiens veniam mereri; & Petrus pœnitentia non admiſſa, damnari. Cognitio namque diuina res non mutat, ſed eas agnoſcit Deus, & iudicat, prout ſunt, atque merentur. Hanc autem libertatem hominum, & variabilitatem humanæ voluntatis in actionibus promendis ſub im-

m 2. de an. t. 49.

immutabilitate diuini decreti ſatis, reſpicientis omnes actiones, & iudicantis iuxta poſtremarum conditionem, clare propoſuit Ezechiel ita de Prædeſtinatione dicens,
n cap. 33. ex præſcripto Dei, n *Tu itaque fili hominis dic ad filios populi tui. Iuſtitia iuſti non liberabit eum in quacumque die peccauerit (* quia præcedens opus bonum a ſubſequente malo prorſus extinguitur) *& impietas impij non nocebit ei in quacumque die conuerſus fuerit ab impietate ſua (* quia ſubſequens pœnitentia, & eleemoſyna exinguit pecca-
o cap. 3. tum antecedens, ſicut aqua ignem, vt ait o Eccleſiaſticus) *Et iuſtus non poterit viuere in iuſtitia ſua in quacumque die peccauerit (* quia peccatum præſens interimit ac extinguit omnia bona opera præcedentia, vt venenum vitam corrumpit) *Etiam ſi dixero iuſto, quod vita viuat, & confiſus in iuſtitia ſua fecerit iniquitatem, omnes iuſtitiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate ſua, quam operatus eſt, in ipſa morietur (* Quia damnatio æterna debetur, non voluntati priori iuſtæ, vel a Deo collaudatæ, ſed intermiſſæ: verum iniquæ volũtati poſtremum acceptæ, in qua perſeueraſſet homo, ſi diutius vixiſſet, vſque ad vltimum ſuæ vitæ ſpiritum; Deus enim prædeſtinans reſpicit vltimam hominis voluntatem, non antecedentem, quam bonam remunerat præmijs temporalibus; at vltimam malam, quæ foret æterna, ſi homo ſemper viueret, æterno ſupplicio punit) *Si autem dixero impio, morte morieris, & egerit pœnitentiam a peccato ſuo, feceritque iudicium, & iuſtitiam, & pignus reſtituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquam iniuſtum, vitam viuet, & non morietur. Omnia peccata eius, quæ peccauit, non imputabuntur ei. Iudicium & iuſtitiam fecit, vita viuet.* Quare mutatio eſt penes hominem ex impio in iuſtum, ac vt ait Ariſtoteles, ex prauo in ſtudioſum: Dei decretum, dicens impio, quod morte morietur,

tur, non mutatum fuit, ſed immutabile permanet; quia vita viuit non impius ille permanens, ſed iuſtus in quem mutatus eſt: & quia decretum Dei non reſpicit damnando ad gehennam, vel prædeſtinando ad gloriam, hominis vitæ partem, & actiones priores, ſed vniuerſam vitam illius, & poſteriores, in quarum qualitate perſeueraſſet, ſi diutius vixiſſet; prioribus illis actionibus impijs temporarijs abiectis irrogans pęnas temporarias in hoc ſeculo, vel in Purgatorio; poſtremis iuſtis, in quibus perennaſſet, ſi diutius vixiſſet, adhibens præmium gloriæ perennis. Quare voluntas humana non cogitur ab immutabili decreto diuinæ prædeſtinationis, & prouidentiæ, ſed libera ſemper in manu conſilij ſui relinquitur, & bona præmijs condecoratur, praua condignis pęnis affligitur.

Deum proprie non prænoſcere, neque prædefinire quicquam. Cap. XIX.

DE ſententia vero Damaſceni, poſtremum abs te propoſita, Vir Cl. cui ferme coactus videris aſſentire, quid dicam? certe protulit ille ſententiam huiuſmodi: p *Operæprecium eſt agnoſcere, omnia præſcire Deum, non autem omnia prædiffinire, atque prædeſtinare. Præſcit enim & ea quæ in nobis; non prædiffinit autem hæc; nam non prauitatem fieri, neque cogit, neque vim affert virtuti; quare præſcire iuſſionis diuinæ opus eſt. prædefinitio: prædiffinit autem ea, quæ non in noſtra poteſtate ſunt, ſecundum præſcientiam ſuam. Nam præſcientia iam prælegit omnia Deus ſecundum bonitatem, & iuſtitiam ſuam. Ceterum virtus ex Deo naturæ data eſt, & ipſe omnis boni principium & cauſa eſt: & ſine eius cooperatione & auxilio impoſſibile eſt nos aut bonum velle aut agere. At in nobis eſt immanere virtuti & ſequi Deum* p 2. de Fid. c. 30.

nos ad illam vocantem: aut deſerere virtutem, quod eſt in malum prolabi, & ſequi Diabolum ad illud, vim non inferendo, vocantem. Certe verum eſt, Deum non prædefinire, quæ ſunt in noſtra poteſtate, ſed ea nobis præfinienda relinquere; tum quia mala prædefiniri non decet a ſummo bono, neque poteſt ea nobis Deus iniungere facienda; ſed eorum præfinitio, & determinatio ad ea peragenda purum putum opus eſt humanæ voluntatis prauitate affectæ: bona præterea nobis quidem imperat facienda Deus, quod ait Damaſcenus, Deum nos ad illa facienda vocare, ac inuitare, vel præmio propoſito: ſed non iubet efficaciter nos ea facere, ſed ſinit ea nos eligere, noſtramque voluntatem ad ea ſe ſponte determinare; licet eiuſmodi determinationem, & electionem peragere nequeat homo, niſi cooperante, ac auxiliante Deo, tanquam prima cauſa. Quod autem prædefiniat Deus ea, quæ non ſunt in noſtra poteſtate, ſecundum præſcientiam ſuam: videtur habere difficultatem, quia Deus omnia noſcit diſtinctiſſime in æternitatis momento, etiam illa quę non ſunt in noſtra poteſtate; quibus tamen certos non præfiniuit terminos; quod etiam illorum pleraque ſunt indefinita, & indeterminata: ſed cauſæ ſecundæ ſunt illæ, quæ præfiniunt pro modo diſpoſitionis materiæ ad ſuſcipiendum terminum etiam fortuitum; quum Deus vt cauſa communis cooperetur ſolum cauſis ſecundis, & eas gubernet, earumque virtutes: Deo vero non apte videtur aſſignari terminus fortuitus, inordinatus, & incertus præfiniendus; nam eſt cauſa *q* ordinis omnibus. At vero Deum præſcire omnia, non ita ſimpliciter aſſerendum videtur, ſi formaliter, & ſubtili philoſophia loquendum ſit; etenim Deus cognoſcit omnia in æternitatis momento, quod toti tempori coexiſtens impartibiliter, nihil habet futurum, cui præcedat: Quare vt in æternita-

q 1. metaſu.a.c.2.& 12.meta. t.52.

te

te ſemper omnia regit ſimul, ita ſemper omnia cognoſcit, non vnum ante aliud; quocirca nil prænoſcit ratione ſui. Si ergo conſideremus actiones hominum in relatione ad Gubernationem Diuinam tam Prouidentiæ, quam Prædeſtinationis appellatæ; quam vtramq; Scholæ vocant æternum Dei decretum; accipiuntur iſtæ functiones, quatenus id tempus, quo promuntur ab homine, continetur in æternitate, qua menſuratur iſtud Dei Decretum; & quum in æternitatis momento non inueniatur aliquid ſub ratione præteriti, vel futuri, ſed omnia ſint ſub ratione pręſentis; iam Deus in æternitatis inſtanti cunctas actiones hominum, ad quamcumque partem temporis habeant habitudinem, ſibi præſentes ſemper gubernat, & omnes ac ſingulos homines ipſarum autores ſemper iuſtiſſime reprobat impios, & remunerat probos, non proprie præuidens illorum actiones in tempore futuras, nec illarum intuitu mouetur ad impios damnandos, & ad iuſtos remunerandos; at eas omnes præſentes ſibi ſemper intuens, ex actu ſuæ iuſtitiæ, propriæque voluntatis conſtantis tribuens ius vnicuique ſuum prædeſtinat ad Gloriam bonos, condemnat ad gehennam impios; quod expreſſis verbis nos edocet Apoſtolus aſſerens * de gemellis Iſaac: *Quum enim nondum nati fuiſſent, aut aliquid boni egiſſent, aut mali, vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret, non ex operibus, ſed ex vocante: dictum eſt ei:* r *Quia maior ſeruiet minori, ſicut ſcriptum eſt:* ſ *Iacob dilexi, Eſau autem odio habui.* Quibus D. Paulus non adimit operibus omnem rationem cauſæ damnationis impiorum, & glorificationis iuſtorum, aliter ac ſentire videtur hoc in loco Lyranus, inquiens; merita vt præſcita eſſe ordinata ad gloriam vt ad finem; nulloque modo recte ordinantem velle finem propter ea, quæ ſunt ad finem, ſed e conuerſo; & ideo

* Rom. 9.
r Gen. 25.
ſ Malach. 1.

I 2 me-

merita vt præſcita a Deo, ſiue præſcita meritorum non poſſe eſſe rationem prædeſtinationis, ſed pendere ex mera liberalitate diuina; hoc inquam non videtur accipiendum, tum quia finis & ea quæ ſunt ad finem ſunt ſibi inuicem cauſæ, vt ait Ariſtoteles, *t ſunt autem quædam & ad inuicem cauſæ, vt laborare cauſa eſt bonæ valetudinis, & hæc laborandi: ſed non eodem modo, ſed hoc quidem vt finis, illud autem vt principium motus:* quare ſicut exercitium, quod iubetur a medico propter finem ſanitatis vel acquirendæ, vel conſeruandæ, cauſa eſt efficiens vel conſeruans ſanitatem: ita bonum opus, quod inſtituitur a Deo propter glorificationem hominis, eſt cauſa producens in nobis meritum gloriæ: tum cauſa vero quælibet continet rationem eius quod eſt propter quid, vt ait * Ariſtoteles: tum quia prædeſtinatio, & reprobatio eſt actus diuinæ iuſtitiæ, quæ tribuit vnicuique ſuum; adeoque bonis gloriam, & malis pœnam propter opera meritoria vel gloriæ, vel pœnæ, non tamquam propter finem, ſed tanquam propter cauſam efficientem. At Apoſtolus hic dicens electionem Iacob non ex operibus fuiſſe, ſed ex vocante, vult non ſolum vocationem ortum habuiſſe non ex operibus puris, quæ tunc nondum vlla fuerant, ſed ex vocante, nimirum qui norat opera futura: ſed etiam magis quia Deus eſt primaria cauſa prædeſtinationis independens; nam illam a ſemetipſo promouet, qua iuſtus eſt: opera vero ſunt a Deo conſtituta cauſa ſecundaria, ſine qua non prædeſtinat, ſeu non damnat, neque glorificat; vt expreſſe vidimus apud *u* Ezechielem; & aperte conſtat ex eodem Paulo ſcribente: *x Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Nemo militans Deo, implicat ſe negotijs ſæcularibus, vt ei placeat cui ſe probauit: Nam & qui certat in agone, non coronabitur, niſi legitime certauerit.* & infra: *y Ego enim iam delibor, & tempus reſo-*

t 2. phyſ. t. 30.
* 2. phyſ. t. 27.
u cap. 33.
x 2. Tim. 2.
y cap. 4.

ſolutionis meæ inſtat. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui. In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iuſtus iudex: Non ſolum autem mihi, ſed & iis, qui diligunt aduentum eius. Et Iacobus ait, z *Fides, ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa*. Verum enimvero D. Paulus hic a attulit effectum prædeſtinationis, non in cauſam poſteriorem, ac minus principalem, dependentem ab alia, & ſine qua non, cuiuſmodi ſunt opera; ſed in ſupremam, & independentem, cuiuſmodi eſt Diuina iuſtitia, ſiue Deus iuſtus iudex vocans bonos ad gloriam, & pellens malos ad pœnas. Quo loco ſeruauit ſcientiæ præceptum, ab Ariſtotele propoſitum huiuſmodi: b *Oportet autem ſemper cauſam vniuſcuiuſque ſummam quærere, vt & in aliis, vt homo ædificat, quoniam ædificator eſt: ædificator autem eſt ſecundum ædificandi artem: hæc igitur prior cauſa eſt: & ſic in omnibus*. Pari ratione, probi prædeſtinantur ad gloriam, quia bonis operibus affluunt; per bona vero opera prædeſtinantur ad gloriam, quia Deus iuſtus iudex reddit vnicuique ſuum, nec relinquit vllum bonum irremuneratum: ſimiliter improbi proſcribuntur ad gehennam, quia malis facinoribus infecti ſunt; per mala vero facinora damnantur ad pœnas, quia Diuina iuſtitia reddens vnicuique ſuum ius, non relinquit vllum malum impunitum. Nonne clare Dei filius ait? c *Filius enim hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis: & tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius*. & alibi: d *Tunc dicet Rex his, qui a dextris erunt. Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum a conſtitutione mundi: eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi bibere*, &c. & mox: *Tunc dicet & his qui a ſiniſtris erunt, Diſcedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo & angelis eius; eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare*

z cap. 2.
a Rom. 9.
b 2. phyſ. t. 38.
c Matth. 16
d cap. 25.

du-

ducare &c. Quibus aperte conſtat, Deum ſub ratione iuſti Iudicis præparaſſe ab æterno cæli gloriam iuſtis, quos per opera bona probos eſſe conſtituit & merentes tanti præmij; viciſſim gehennam impijs, quos per opera praua malos effectos agnoſcit, & pœna dignos æterna. Ceterum in æternitatis momento prædeſtinatione vocans Deus iuſtos, quorum opera bona cognoſcit, & reprobans impios, quos videt eſſe malis operibus inquinatos, iuſte reddens vnicuique ſecundum opera ſua, proprie non præuidet, quia nihil in æternitate prius, aut poſterius eſt; quum ſit indiuiſibilis tota ſimul conſiſtens; & quia nihil eſt poſterius æternitate vt in ea quid poſterius præuideri valeat; quum æternitas ſimul toti & vniuerſo tempori coexiſtat; licet opera tam bona, quam mala, gerantur ab homine in tempore ſimpliciter & abſolute ſumpto ſecundum ſe, nulla prorſus ab hominibus habita relatione ſui temporis ad æternitatem; quum diuinum decretum prouidentiæ, prædeſtinationiſque fiat in æternitatis momento, prout coexiſtit ſimul vniuerſo tempori, continet in ſe prorſus omnia tempora, ſiue temporis vniuerſi partes omnes, omneſque differentias præteriti, præſentis, & futuri labentis, ſub ratione momenti ſtabilis & permanentis præſentis. In hoc enim differt humana voluntas a Diuina; cuius opus eſt prædeſtinatio, quod humana voluntas fertur in præcognitum; quoniam agit in tempore, cuius præteritum anteceſſit præſenti, & præſens antecedit futuro: ſed voluntas diuina prædeſtinans in æternitatis momento, in quo ſimul habet omnia ſibi præſentia, nihil præteritum, nihil omnino futurum; prædeſtinat non ex præuiſione meritorum, ſed ex natura propriæ iuſtitiæ videns præſentia cunctorum opera ſingula, ſimulque tribuens vnicuique ſuum ius, bonis operibus præmium, & malis pœnam, non quia mala vel

bo-

bona ſint primario, ſed quia ipſe iuſtus: Quod ſibi vult Apoſtolus, dum ait Prædeſtinationem fieri non ex operibus hominum, ſed ex vocante Deo, qui nempe non præuidet opera, ſed videt digna vel præmio, vel pœna; quæ duo illis irrogat non impulſus ab operum conditione, ſed ſponte motus a ſua iuſtitia tribuit vnicuique meritum ius.

Epilogus, & concluſio dictorum omnium in propoſito Quæſito. Cap. XX.

Difficultas igitur iſta maxima, quæ tantopere cruciauit hactenus omnia doctiſſimorum hominum ingenia, ſeſe contradictionis implicantia metuentium nunquam non irretiri, pendet omnis ex eo, quia contradictionem ſibi metuunt, vbi nulla vere contradictio reperitur. Nos ergo contradictionis exempto clauo, non difficulter omnem difficultatem euitamus, inuenientes modum, quo Decretum æternum Dei cohæreat cum actionum humanarum indifferentia & libertate; nam quum hucusque ceteri conſiderauerint actiones humanas futuras, prout referuntur ad tempus venturum præciſe; conferunt ſimul illas ad æternum Dei decretum immutabilis Prouidentiæ Prædeſtinationisque, non habita ratione temporis futuri actionum gerendarum libere, prout in æternitatis momento ſtabili præſentique tempus illud nobis futurum continetur Deo prouidenti, & prædeſtinanti præſens conſiſtit, non vere præterfluat, aut labatur: Etenim quod futurum nobis eſt, id in æternitatis momento præſens eſt Deo,& præſenti coexiſtit æternitati. Præſens autem actio Deo, libera prorſus eſt in ſe, at non indifferens, verum neceſſaria; non quidem neceſſitate cogente liberam hominis acturi libertatem,

non

non neceſſitate cogentis violentiæ, neque neceſſitate ſuppoſitionis finis vt bona ſit, ſed neceſſitate immutabilitatis, quia præſens actio libera non poteſt eſſe non præſens; & quod fit, non poteſt non fieri, dum fit; mala non poteſt non eſſe mala; bona non poteſt non eſſe bona. Ceterum eadem actio, quæ relata ſimpliciter ad tempus futurum, quo poteſt ab homine geri, ratione libertatis humanæ prorſus indifferens eſt ad hoc vt geratur, & non geratur, nullam neceſſitatem habet, qua penitus oporteat eam geri: ſed dum conſideratur ſub æterno Dei decreto, prout ab homine geri poteſt in æternitatis momento ſub diuina gubernatione poſito; & prout quod eſt homini futurum tempus, id ipſi Deo præſens eſt, iam eadem actio in æternitate ſpectata, libere fit prout ab homine prouenit, at neceſſario, prout a Deo cooperante geritur, a quo nulla violentia voluntati mortalium ingeritur, nec eorum indifferentia libertasque tollitur. Eandem vero actionem dicere neceſſariam eſſe prout a Deo promouetur in momento æternitatis gubernante hominem, ipſam efficientem; non eſſe neceſſariam, prout ab homine promoueri poteſt ad libitum in tempore futuro, id contradictionem non implicare cenſeo: ſimiliter contradictoriam repugnantiam non eſſe, dicere hominem indifferenter ac indeterminate ſe habere ad promendam, & non promendam aliquam actionem in tempore futuro ſimpliciter: & aſſerere hominem non indifferenter ac indeterminate ſe habere ad promendam, & non promendam aliquam actionem in tempore futuro, non ſimpliciter accepto, ſed prout continetur in æternitatis momento ſtabili ſub æterna Dei gubernatione iudico: ſiquidem, vt notauimus ex *a* Ariſtotele, contradictio eſt oppoſitio affirmationis & negationis eiuſdem prædicati de eodem ſubiecto ſecundum

a 1. periher. c. 4.

can-

eandem rationem conſideratis; at in propoſito non ſeruatur eadem ratio, dum idem tempus futurum modo ſpectatur ſecundum ſe abſolute, modo prout in æternitate continetur. Quæ varietas rationis etiam facit, vt idem tempus futurum ſit fluidum, & non fluidum; præſens,& non præſens: præſensque tempus idem ſine contradictionis implicantia pariter ſit labens, & non labens: ſtabile, & non ſtabile; ſiquidem tempus futurum ſecundum ſe fluidum eſt, in æternitate contentum non fluit; quia nihil in ea fluxile reperitur: futurum tempus ſecundum ſe non ſit præſens,at in æternitatis momento,quod totum ſimul præſens eſt, nihil præteriti vel futuri continens, præſens ſit: & ipſum tempus præſens abſolute ſecundum ſe labitur, in æternitate non labitur: ſecundum ſe non ſit ſtabile, ſit autem in æternitate ſtabile. Quocirca ſicuti cohærere poteſt tempus fluxile cum æternitate ſtabili, tempus partes non ſibi coexiſtentes ac totas ſimul habente cum æternitate tota ſimul exiſtente,prorſus impartibili; ſine contradictionis implicantia; ſic omnino modus haberi poteſt, quo ſine metu repugnantis contradictionis cohæreant hæc duo paſſim a Theologis orthodoxis accepta: *Quæcumque, etiam libere, geruntur in tempore, æterno Dei decreto eſſe ordinata:* &, *Quæcumque ab homine, vt homo eſt, geruntur, libere ab eo fieri.*

Ex habitis duo mihi colligi poſſe videntur argumenta plane conuincentia, Diuinam Gubernationem,tum naturalem, quæ Prouidentia dicitur,tum etiam ſupernaturalem, quæ Prædeſtinatio nuncupatur, non tollere, ſed ex intima ſui natura conſeruare libertatem arbitrij voluntatis humanæ cunctis in actionibus,etiam futuro tempore gerendis; quorum vnum eſt, quia nulla gubernatio, ſiue naturalis, ſiue ſupernaturalis deſtruit eſſentiam & naturam rei gubernatæ, neque demolitur vllo pacto

eſſentialia naturaliaque illius attributa: quum itaque Prouidentia ſit gubernatio naturalis, qua Deus ſub ratione ſummi boni vt clemens omnia regit, atque ſpeciatim humanum genus; Prædeſtinatioque ſit gubernatio ſupernaturalis, qua Deus vt iuſtus regit humanas voluntates; tribuens ius vnicuique ſuum: quumque certum ſit, arbitrij libertatem eſſe de natura voluntatis humanæ, ac attributum illi penitus eſſentiale; iam certiſſimum eſt a Prouidentia, Prædeſtinationeque Diuina non tolli voluntatis humanæ libertatem. Alterum eſt, eodem fere fundamento nixum: quia Gubernatio quæuis, potiſſimum Diuina, tam naturalis, quam ſupernaturalis, conſeruat, & perficit res gubernatas, earundemque naturales & eſſentiales proprietates: Quum ergo libertas arbitrij ſit naturalis & eſſentialis proprietas voluntatis humanæ; Prouidentia vero ſit gubernatio naturalis, & Prędeſtinatio ſit gubernatio ſupernaturalis, quibus Deus vt Bonus & Iuſtus gubernat omnia ſpeciatimque voluntates hominum in cunctis eorum actionibus; propterea Prædeſtinatio, & Prouidentia Diuina conſeruat & perficit neceſſario libertatem humanæ voluntatis: non eam demolitur, aut violente cogit; Gubernationis etenim eſſentia conſtituta prorſus eſt in conſeruatione, perfectioneque rerum gubernatarum, nec non in tuitione iuris proprij cuiuſlibet illarum.

Hæc ea ſunt, *Vir eximie*, quæ mihi videntur afferenda pro ſolutione tui nodi pluſquam Gordiani; quam quidem tentaui, non gladio feriens aut libertatem humanæ voluntatis, aut immutabilitatem Diuini decreti æternæ Prouidentiæ, atque Prædeſtinationis: verum vtriſque ſaluis, eximens e curru Quæſtionis huius clauum contradictionis, ac ſpeciatim e tempore futurarum actionum humanarum, comprehenſo in æternitatis permanentis

na-

natura indiuiſibili,clauum poſterioritatis; quo ſubducto, non reclamantibus vllis Theologorum, ſed plane fauentibus, capita duum iſtiuſmodi loramentorum inuenimus, ducentia Mentis humanæ vehiculum (vt Platonis vtar metaphora, in Phædro propoſita) ad Regiam Veritatis,hactenus occultam,& inacceſſam. Tuum iam erit ferre iudicium æquum de propoſitis, mihique tuam cenſuram ingenuam communicare. Vale ac me ama. Dabam Pataui e meo Scalumnæ Muſeo, Nonis Februarij M DC XLVII.

De vetuſta lapidis inſcriptione tenebricoſa,Neapolitani Cænobij Dominicanorum Puteum ciſternæ dudum illuſtrantis. Cap. XXI.

INter ænigmata Veterum obſcura,Daſiadis Aram admiratur in Lexiphane Lucianus: Theocriti, ſiue Nonarij pariter Aram ſuſpiciunt inſignes eruditi: Elia Lelia Criſpis Epitaphium nemo non ore ſtupenti legebat hactenus in literario Mundo: Maguriani lapidis Inſcriptionem æuo noſtro viri literatiſſimi confeſſi ſunt inintelligibilem. Meas horum explicationes in editis operibus quum legiſſet Inclytæ Prædicatorum Familiæ Concionator eximius Fr. Reginaldus Scambatus Neapolitanus, æſtate proxime præterita Pataui degens valetudinis ergo, me conueniens aliquando, ſignificauit in Cœnobio ſuo Neapoli reperiri priſcum ænigma ſculptum in ſilice, quod nemo potuerit hactenus intelligere, licet hominum ex omni natione myriadibus inſpectum, & diligenter animaduerſum fuerit, idiomateque Latino ſcriptum habeatur, carmine puriſſimo, dictionibus vſitatiſſimis, & euidentiſſimis, non ænigmaticis, neque confictis; e quibus tamen vllus adhuc integer ſenſus hauriri

minime potuerit, in quo mens acquieſcere valeat. Pollicitus eſt, ſe breui Neapolim peruenturum, indeque totam hiſtoriam ænigmatis ad me tranſmiſſurum. Interim ſignificare, Lapidem inſcriptionis marmoreum eſſe, dudumque Puteo Cœnobitarum inſertum adhæſiſſe: poſtea vero (qua de cauſa, prorſus incertum) a Puteo remotum, & in vicini parietis partem tranſlatum. In lapidis angulo ſculptum eſſe Cœnobitam ex ordine Famulorum, quos Conuerſos, vel Tertiarios appellant, orantem, rectum, flexo poplite paulisper: Cuius orationis, exaratæ carmine, primus verſiculus hic eſſet:

NIMBIFER ILLE DEO MIHI SACRVM INVIDIT OSIRIM:

Se reliquos memoria non conſeruare; ſed ad me quamprimum perſcripturum, vbi Neapolim peruenerit. Diſceſſit Patauio Vir Cl. bonæ valetudini reſtitutus. Ego vero quum optarem quantocyus habere totam verſiculorum ſeriem, & ænigmatis hiſtoriam, fruſtra plures hebdomadas expectatis literis eximij Scambati, perſcripſi Neapolim ad Cl. Virum, Marcum Aurelium Seuerinum, eruditiſſimum, & mihi ſumma neceſſitudine coniunctum; rogans vt adiret inſcriptum lapidem, & ad me ſcriberet vniuerſam Inſcriptionem, ad amuſſim exaratam, cum tota illius hiſtoria, qua maiori diligentia fieri poſſet, indicatis omnibus & ſingulis lapidis, & loci conditionibus, non abſtinens a minutiſſimis, quæ forſan alicui quiſquiliæ videri poſſent inutiles ad propoſitum. Qui Vir, pro ſumma ſua benignitate, ſingularique beneuolentia, qua me proſequitur, genuinam communicauit mihi faciem ænigmatis, cum luculenta lapidis hiſtoria, ſimul & ingenioſam ſolertiſſimæ ſuæ mentis coniecturam de ſenſu Griphi tenebricoſi.

Aſ-

Aſſertur Aenigma Neapolitanum, cum explicatione Cl. Seuerini. Cap. XXII.

Ampliſs. Viro D. Fortunio Liceto, mundo virtutum ac diſciplinarum Marcus Aurelius Seuerinus Bene Beateque Agere.

HAbes heic, optime Licete, deſcriptionem Lapidis, profectò σκανδαλιώδης, in quem quiſque tentatorum pedem nedum impegit, ſed infregit. Ipſe, qui μάντης, ac Delio Natatore maior es, terminum iam & abſolutionem, vt alter in Gordiano Alexander, myriadum experimentis impones. Mihi per te, generoſe Licete, licuerit hiſtoriam, quam ſubodoratus ſum, prælusiſſe, & (vt dicunt) acu pupugiſſe. Lapis eſt candidi marmoris, olim Puteo Cœnobitarum inſertus, aquas non de terra ſcaturientes habenti, ſed ex compluuio defluentes haurienti. Tabulæ nanque marmoreæ Cœnobiticæ Neapolitanæ, Heracliteo more contectæ, & Sphingica cum ambagum libidine exaratæ (quam autoritate tua, præſtantiſſime Vir, facies Smaragdina Hermetica præſtantiorem, & clariorem) iuſſu tuo peruiſæ, & vndique diſcretæ, mitto dimenſum plane palmarem, id eſt filo comprehenſum, tum longitudinem, tum latitudinem æquante. Marmor candidum, & vulgare, notis fuit maioribus Latinis appellatis totum inſcriptum; quarum magnitudo orbitam oculi communem propemodum exæquat. Quarta verſiculi primi vox (MICHI) legitur, antiqua Longobardorum iam exoleta cacographia. Puteus, ſeu Ciſterna ſub Ioue frigido in Pomerij impluuio ſcatet extimo Clauſtro: Cui ciſternæ proxime ſepoſita, concluſaque labra ſunt eluacra. Scopulus autem,

Scandali *Vatei*

tem, ad quem alliſerunt, & naufragata ſunt ingenia multa, ideſt Lapis Inſcriptionis proximo parieti Cœnobitarum cura agglutinatus eſt annis non multo ſuperioribus; quem aiunt attiguum Puteo fuiſſe. Hic eius ſitus, & hæc omnis habitudo eſt marmoris epigramma complexi. Cuius ſenſus perſpicuitas, aut verborum elegantia nulla, niſi tamen ſententiæ energia condita profundius eruenda ſit. Facies autem Lapidis inſcripti, & inſculpti genuina ſequens eſt:

NIMBIFER ILLE DEO MI-
CHI SACRVM INVI-
DIT OSIRIM
IMBRE TVLIT MVNDI
CORPORA MERSA
FRETO
INVIDA DIRA MINVS
PATIMVR FVSAMQVE
SVB AXE
PROGENIEM CAVEAS
TROIVGENAMQVE
TRVCEM
VOCE PRECOR SVPERAS
AVRAS ET LVMINA
COELO
CRIMINE DEPOSI-
TO POSSE PARARE
VIAM
SOL VELVTI IACVLIS
ITRVM RADIANTIBVS
VNDAS
SI PENETRAT GELI-
DAS IGNIBVS ARET
AQVAS

Lapis e candido marmore, longitudine ſex pedum Romanorum, latitudine fere trium, nempe duum, & ſpithamæ.

Epi-

Digitized by Google

Epigramma ſecus D. Dominici Cœnobij Neapolitani Puteum, ſine anni notatione, ſine interpunctione vlla, & præter elegantiam ampliſſimi characteres: ſenſus perſpicuitas, aut verborum elegantia *c* nulla, niſi tamen ſententię energia condita profundius eruenda ſit. Hypomnema quid creditum a noſtrum alijs reconditæ doctrinæ. Sic tum phyſicum *d* materiæ primorumque corporum adumbramentum, tum Hermetici lapidis rudimentum extitit multis. Sunt & qui threnos putarint, extincto per naufragium Iuuene perdilecto. Alijs vero non ita *e* ſerium commentum, verum τὸ διαφορήμα liberius, & φανταςιόθεις. Neque enim deſunt, qui pædagogicon experimentum, aut ſcioli literatoris exercitamentum cenſuere. Sed & pleriſque viſum ludificandis ac torquendis perſcrutatorum ingenijs confictum. Verum has ſingulas multorum diuinationes, ni philautia fallat, vna noſtra concutit Hermineia, probabili ſatis hiſtoriæ fide ſubnixa; quam interpretationem cum reſpondentibus rei ſubiectæ numeris omnibus & momentis comprobare ac exæquare σονιφόνως, ϗ ἀπαντοχτῶ. Vtinam dicendo poſt nongentos valeam poſtremus. Illa quidem mihi lux *f* primum ex appictæ habitu perſonæ, ex loci conditione principio, lapidem complexi; ex ordine gentis inquilinæ, ritu, more, affectionibus; fundamenta & hypotheſes primas deducet, quas breui temporis præſcripto complexus ordinaui compoſuique. Appictus *g* homo tunica manicata talari rugoſa, & per animi demiſſionem citra morem incincta inferne, ſuperne vero cum extremo modiculo collari vix inuerſo Cœnobitam refert laicum quidem, verum, vt ſuo ſe auſu monſtrat, non ἰδιώτην, aut ineruditum: cui ſacerdotij ſpe aliquandiu nutrito, mox fraudato & excluſo per id, quod inſcriptionis clauſulæ *h* multæ, lapiſque ſupremæ ciſternæ coagmentum obſeruantibus no-

c *Inconditū & inſcitum frontiſpicio commentū.*

d *Serię hypotheſeos interpretamēta.*

e *Liberioris, ac lenioris commēti diuinationes.*

f *Hiſtoria munita firmamentis Interpretatio noſtra.*

g *Perſonæ, rerumq. accidentiū indicia.*

h *Nimbif. r. imber, ſi uidis, inuida.*

ſacrum Oſirim, dira minus patimur, pregenetica, crimine depoſito.

i Fullonica multatus autor inſcriptionis.

k Satyricũ hoc commẽtum.

nobis indicant. In patrati cuiuſpiam criminis ſuſpicio, fullonicam detergendorum Cœnobij pannorum miniſterium cum laicis demandatum fuit. Qui demum lauatus intermino confertoque veſtium *i* miniſterio perluendarum, qua fuit ὀξυθυμία animi turbidioris impetu commotus & indignatus, in exacerbationẽ amaritudinis ſuæ, ac partim vltionis, partim ambitionis gratia, memorabile parauit amicis & poſteris querimoniæ monumentum, non ſine felle, latentiſque *k* Satyræ mordicibus. Quo quidem inſtituto materiæ manſit ſcommatum, ac dicteriorum obſcuritas neceſſaria.

Nimbifer

l Satyrica metalepſis.

Orion, & per *l* metalepſim imbris & aquæ pluuiæ fullonica perpetua manuum Immadidatio.

Ille

m Artificioſa epigrammatis inductio.

Non ſine inuidia & animi angore vox expreſſa, qua pronominis emphaſi conſueuimus vti demonſtrandi Caſu, principio producentes inimicum aſtrum, Fortunam, Sortem, tragico videlicet ſchemate altius repetita denunciatione. Incipere *m* autem ab ipſa re, negotijque origine, ſine circuitu, methodi eſt veritatis, quæ affectu nititur. Sic autem ex recto incipit Caſu, quemadmodum nos docet Hermogenes in formis eloquutionis. Facit aliquantulum illud Petrarchæ (hauriam enim vnde ſuppetunt exempla)

„ Quel ſempre acerbo & honorato giorno: &
„ Quell'antico mio dolce empio Signore. hoc eſt:
„ Ille ſemper acerbus, & honoratus dies: &
„ Ille anticus meus dulcis impius Dominus.

atque alia apud alios exempla. Verborum autem ordo eſt: *Ille nimbifer inuidit mihi Oſirim ſacrum* & nuncupatum *Deo* ſummo veroque. *Sacrum*, inquam, *Oſirim*, ideſt debitam habitudini, inſtitutoque meo *n* Sacerdotij digni-

n Oſiris ſacerdotium.

gnitatem. *Imbris* autem vox aptiſſima viſa eſt ad aquam pluuiam indicandam; quippe quæ pannis emundandis, & candidandis fontana, & fluuiatili *o* probatior, vt quæ nitro plurimo detergentior eſt. Sic & *Mundi* vocula induſtrie decerpta eſt, vt mundities appareret pannorum bifariam alborum, ideſt tum primo ſuo colore, tum per lotionem inſtaurato. Toto autem verſiculo tantumnon oculis videas deſeruientis in fullonicos vſus aquæ pluuiæ fluenta, quæ ex compluuio per glaream in puteo collecta partim tympanis, partim per aquarias machinas in ſubiectum labrum, Eluacrum Catoni vocatum, largis imbribus verſatur: in quo tunicæ ſodalium Religioſorum, ex intruſo aere turgentes, *Corpora merſa freto* videntur. Et hic ab Autore vna metonymiæ figura cenſentur, Cataclyſmo per tapinoſim iſto cum altero creſcentis Mundi collato.

o Aqua pluuia detergendi facultate probabilis.

Inuida dira minus patimur

Quum *patior* fuiſſet rectius dicendum; numerus quidem plurium delectus eſt, inſtituta ſatyrici ſermonis obſcuritate. Reſipientis *p* autem Chriſticolæ dictum illud videtur, vt cum vulgo maiora noſtra delicta, quam immiſſa merentibus ſupplicia confitemur. Alius ſenſus eſt, vt hæc Inuidiæ tetrioris minima ſint effecta. Quæ verba quum conſolationi potuerint eſſe producta, retulerim equidem exaggerationi potius; vt inde tempeſtiue dependeat id, quod ſequitur

p Correctio.

Fuſamque ſub axe, Troiugenamque trucem

In qua interim parte ſaucius proloquutoris animus recurrit, vt perſępe fit, excandeſcentius ad *q* fermentum indignationis, & quaſi diris deuota ſodalium inſidioſorum turba, demonet incautos, ſuique ordinis amicos, vt quam fieri poteſt, maxime declinent perfidiam proditorum, & aſſeclarum vel a patria priuata, vel rectius alluſione ad

q Reuocant ſe facile ad iram animi offenſi.

L An-

Digitized by Google

Antenorem, aut Æneam, quos ex eo genere habuit, r Troiugenam appellauit. Fuſa vero ſub axe per exaggerationem dicta improborum delatorum, quæ longe lateque diffuſa eſt, turba.

r Troiugenæ qui.

Voce precor

Quaſi dicat acuta & clamoſa,

Superas auras & lumina cælo

Quas ſuperi Dij crediti ſunt inhabitare; implorat, inquam, ardua voce ſummos Diuos, Qui mortalium bene maleve facta diſpiciunt, puniunt, retribuunt.

Crimine depoſito

Id eſt, depurgato, ſupplici Dent

Poſſe parare viam

Ad ſacroſanctum agendæ rei Diuinæ munus aſſequendum: aut certe tanta ſub animi ægritudine ſaluti tum demerendæ ſ contumelias & iniurias pacatæ paſſis Chriſticolis promiſſæ. Interim ambiguitatem plurimam hic excitat vox

ſ Perſequutionem perpeſſos cæleſtis retributio manet.

Itrum

Ancipitibus nobis, quum t ſyncope mutilum id vocabuli ſit, vtrum fuerit ab Inciſore reponendum *Iterum*, id eſt, vt continenter

t Itrũ mutilum verbum.

Radiantibus iaculis

Omnipotentis ictu Solis u obfirmate pertentans debeat excitare Cor iſtorum præfractum: an vero fuerit inſculpendum, *Vitrum* quod certe probabilius videtur, illo ſenſu; vt quia partim ſua virtute, partim x ſpeculis, lenticuliſque vitreis Archimedeis radius Solaris exiccare conſueuit torrentes; ſic Dijs aſpirantibus, demum exolutum, ac diſcuſſum iri debeant ſupplici deſpectæ aquæ.

u 1. comparatio.

x 2. comparatio.

Aret

Pro *Arefacit*, in Neutro-paſſiuum pro Actiuo, præter licentiam poeticam y Atticè; quod fecit plus ſemel Ariſto-

y Attica phraſis.

ſtoteles, teſte Talentonio in lib. 2. varię diſciplinę cap. 19.

Sic explicatum eſt votum aculeatum ingenui & magnanimi Cœnobitæ, prælusum & προγύμναστον a me Seuerino; quippe patrio viro doctiſſimis alijs, præſertim diligentioribus atque exteris, qui penitius enucleent nodum, millenis iam hominum experimentis Herculeum & Vulcanium exiſtimatum. Quam ob cauſam aliquot ab hinc annis, creſcente vndique confluxu perquiſitorum, itum eſt in nonnullam Inſcriptionis publicandæ difficultatem; frequenti enim importunitate, ac tædio Cuſtodes affecti, ſatius obruere monumentum, quam propalam tenere plus ſemel ſunt arbitrati: & feciſſent vtique, ni pietatis, & honeſtatis veneranda nomina reueriti fuiſſent. Præterquam quod inde velificari ſuis honoribus Reuu. Patres abunde valent, quod in ſinu ſuo foueant tam ſingulare, tamque conſpicuum monumentum; qui quanti fines ſint literarum & eruditionis, eatenus exteros ſummæ notæ *a* ſuſcitant ad ipſum peruiſendum, expendendum, & comprehendendum: Inter ceteros ab extrema Italia magnum Licetum ex L. Com. qui Gordiano perplexiorem hunc nodum, vnus ex Chyliadibus prudentium Europæorum expedire geſtiat: & certo certius expediturus eſt, qui ſecretarum artium, & Naturæ Myſta ſapientiſſimus ad extricandos Griphos Virgilio, Aeſopo Phrygio, Apollonio, Oedipo maior, noſtras ambages definire, aberrationes dirigere, tenebras illuſtrare, ac diſceptatus doctorum hominum quotidianos ſopire datus eſt ætati noſtræ, exornatore Fortunio Fortunatæ.

z Deſperatæ iam interpretationis epigramma.

a Mira vis epigrammatis diſtantiſſimos ad ſe rapiens.

De Satyra Cymmeria iam ſatis.

Ad limbum epiſtolæ quum peruenerim, hic ſiſto, nunquam non ſiſtens Excellentiæ obſeruantiſſimum me tuæ: Vale Cl. Licete. Neapoli, Prid. Non. Nouemb. A. 1646.

Resp. Liceti, Aenigmaticum epigramma interpretantis de Putei querela propter nimiam ariditatem ab Orione inuectam. Cap. XXIII.

Cl. Viro Marco Aurelio Seuerino Fortunius Licetus B. A.

EQuidem exoſculor eruditionem atque ſolertiam ingenij tui, mi Seuerine, cuius Interpretationem ceteris aliorum hactenus allatis huic obſcuriſſimo Pęgnio lōge pręferendam video. Verum enimvero quoniam ænigmata ſingula multas & varias explicationes habere poſſe videntur: & quia Scambatus eximius ille meam opinionē de ſenſu tenebricoſi griphi iam efflagitauit, enixe, non ita pridem Patauij degam: cui morem non gerere nequeo; propterea mei quantulaſcumque vires ingenij periclitari lubet in iſto ſtudio: In quo metam attingere, ſane glorioſum fuerit: non attingere tamen non erit inglorium; quum id extiterit paria facere plurimis, iiſdemque viris ingenio præſtantiſſimis, qui conatibus irritis ante te defecerunt in curſu, nec ad metam acceſſerunt, nedum eam non attigerunt. Inſcriptionem itaque iam adiens, primum eam generatim contemplabor, deinde ſingulas illius partes animaduertam accurate pro virili. Inſcriptio legitur (vti refers) in lapide, qui prius Puteo Clauſtrali S. Dominici Neapoli fuerat inſertus; dein, qua de cauſa latet, amotus a Puteo, vicino parieti coagmentatus eſt. Puteus autem iſte non eſt fons aquæ viuæ de terra ſurgentis e Putei fundo; ſed ciſterna, pluuias e tecto Cęnobij per canales parietibus incluſos deuolutas in caueam Putei ſuſcipiens. Conſtat ænigma verſibus octonis hexametris & pentametris alternis puriſſimo ſtilo com-

Inſcriptionis locus.

compactis æque ac obſcuriſſimo: delineatum characteribus Romanis grandioribus rudiori forma ductis. Arbitror hoc ænigma factum olim fuiſſe, quando literæ fere vigebant penes Cœnobitas, ante noſtrorum auorum ætatem: Poſitumque poematium exiſtimo dudum a viro doctiſſimo ſimul & in Cl. Prædicatorum Familia primas habente; penes quem vt eruditio ſingularis edendi monumentum id admirabile, ſic eſſet etiam ius & autoritas lapidem conſpicuum in loco publico ſtatuendi. Vetuſtam Inſcriptionis originem oſtendit non ſolum amiſſa latenſque memoria temporis, quando lapis inſcriptus impoſitus primum Puteo fuit: verum etiam tum literarum Romanarum rudes characteres antiqui, detritos apices & angulos elementorum obtinentes: tum habitus, figura, poſitiove laici clauſtralis in ſilice ſculpti ſub orantis effigie: ſiquidem non orat flexis vtriſque genibus ad terram, vt poſteriori ſeculo fieri cæptum eſt: ſed erectus dextero tantum poplite curuato, claudorum inſtar, & manibus, oculiſque ſublatis ad cælum; qui mos orandi perantiquus extitit; nam & Homerus ideo Preces deſcribit eſſe claudas, quas homines oppreſſi calamitate Numini porrigunt, vt a noxa liberentur; ait enim in *Antiquitas.*
a Iliade: *a 9. ver. 498 & ſeq.*

Etenim Litæ (ideſt, Preces *) ſunt Iouis filiæ magni,*
Claudæque, rugoſæque, ſtrabæque oculis:
Quæ & poſt Aten (ideſt, Noxam *) curant euntes:*
Ate vero robuſtaque, & pedibus integra: ideo omnes
Longe præcurrit: anteuertit autem omnem per terram
Lædens homines: illæ vero medentur poſt modo.

Phurnutus, ac ex eo Spondanus, hic ait ab Homero Preces poni claudicantes, quod ſe in genua deijciant, qui preces faciunt. At in ſubterraneæ Romæ locis, ad quæ metu Gentilium Eccleſiam primitiuam perſequentium,

con-

confugiebant antiqui Chriſticolæ frequentes ad orandum, orantium Fidelium imagines muris depictæ ſpectantur erecto corpore ſtantes, manibus ad cælum ſublatis. Quo modo pariter orabat pro populo Dei, vt contra hoſtes dimicans vinceret, antiquiſſimus ille Moſes; qui dum eas graues demittebat, dimicans Iſrael vincebatur; ſtabat autem Moſes orans erectus; licet præ ſenio diuturnam ſtationem, & manuum eleuationem non tolerans, poſtea ſedere coactus fuerit, & fulcimento manus eleuatas tenere; ſic enim legimus in ſacra pagina.

b Exod. 17. *b Moyſes autem, & Aaron, & Hur aſcenderunt ſuper verticem collis. Quumque leuaret Moyſes manus, vincebat Iſrael: ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalec. Manus autem Moyſi erant graues. Sumentes igitur lapidem, poſuerunt ſubter eum, in quo ſedit. Aaron autem & Hur ſuſtentabant manus eius ex vtraque parte. Et factum eſt vt manus ipſius non laſſarentur vſque ad occaſum Solis.* Autoris autem epigrammatis eruditionem ſummam tum alia multa ſignificabunt, adnotanda poſterius: tum quoque ſpeciatim aperte ſignat ænigmaticus iſte ſtilus artificioſior illo Lycophroniano; quia Lycophron vocabulis nouis, inuſitatis, ab ſe confictis propriæ ſententiæ ſenſum obſcurauit: atvero Poeta noſter vocibus vſitatiſſimis & euidentibus, vnica *Itrum* excepta, quæ potuit eſſe ſphalma fabrile, verſiculos ex arte compegit, obſcuriſſimam ſententiam includentes. Eiuſdem vero Poetæ dignitatem, & autoritatem inter Cœnobitas oſtendit ius, & autoritas, vt dicebam ponendi magnum & celebre monumentum iſtud in publico celebrique loco Cœnobij. Scopus autem & artificium, occaſioque Pœgnij, me iudice, fuit, vt ab eruditiſſimo Cœnobita, poſt immanem ariditatem a cæleſti conſtitutione autumnali pariter & hiemali ſuccedente ſicciſſima productum in Puteo ſpeciatim Cœno-

Eruditio & artificium.

Autoris poematij dignitas.

Intentio, artificium, & occaſio griphi.

nobij Prædicatorum, introducatur Puteus per proſopopæiam ſub perſona fraterculi famuli, ſiue potius fraterculus in perſona Putei, totiusve Cœnobij, conquerens de Conſtellationis Orionis imbriferi natura ſua, nimbus tamen præter modum negantis inuidia; cuius malignitate Puteus ipſe contabuerit aridus: & preces adhibens, quibus auras, & placata propitioraque lumina, ſiue Numina flecteret ad ſalutarem neceſſariamque ſibi pluuiam concedendam; parareturque via tum imbribus ad ſe refocillandum, tum etiam radijs ſolaribus ad eliquandas niues, & glacies; quarum liquore fluente Puteus impleri valeat; ne ſuperuenientis æſtiui Solis radij potentiores conglaciatæ niuis & aquæ paucæ ſubſtantia tenues in halitus vniuerſa diſſoluta penitus areſcat. Quæ ſingula mirificam eruditionem doctrinamque continere conſtabit ex animaduerſione ſingularum partium lapidis ænigmatici. Primo quidem imago Cœnobitæ loquentis, & orantis, apertiſſime pro Puteo ponitur (qui nunc introducitur eloqui, non aliter ac olim a Doſiada, Nonario, Publilioque introducitur Ara loqui, & a Theocrito Syrinx in ænigmaticis eorum poematijs; quæ dudum explicauimus) quia non Clericus Cœnobita, neque Conuerſus appellatus, aſt omnium Cœnobitarum famulus accipitur Tertiarius nuncupatus; quum enim Dominicanus ordo triplici contineatur hominum Claſſe: in prima Clerici degunt, qui ſacris ordinibus initiati, vel actu ſacerdotio funguntur, vel ad ſacerdotij dignitatem ipſo iure mox promouendi ſunt; qui ſinguli ſacris officijs ex officio ſemper incumbunt, atque Prædicationi ſpeciatim, vnde ſumpſere nomen Prædicatorum; hi caput habent clericali corona capillorum redimitum: induti candido ſcapulari nuncupato, duplicique caputio, nimirum albo, & ſuper album nigro contecti, ſuperamictique nigra cappa ſpe-

Imago Cœnobitæ quid proprie ſignet.

Dominicanorum Clerici.

Conuerſi quales. ſpectantur. In ſecunda claſſe ſunt alij, qui Conuerſi cognominantur: hi famulantur Clericis omnibus, & corporalis roboris miniſterium Cœnobio præſtare tenentur, non autem ingenio pollent; ita namque legitur in *c diſt. 1. c. 13.* Conſtitutionibus Ordinis: *Declaramus quod Fratres Conuerſi vocantur ad opera corporalia in Conuentibus exercenda, vt in ſudore vultus ſui veſcantur pane ſuo.* Hi rarenter ad ſacerdotium promouentur: non habent clericalem coronam capillorum in capite, ſed æqualiter vniuerſo capite detondentur ſupra aures, infra raduntur: non gerunt album ſcapulare, neque candidum caputium, ſed nigrum tantummodo: nec habent appellatam Cappam: *d c. 15.* ita ſancientibus ordinis Conſtitutionibus: *d Conuerſi indumenta tot habeant, quot ceteri Fratres, præter Cappas; loco quarum habeant ſcapularia longa, & lata vſque ad iuncturam inter pugnum & brachium: quæ etiam non ſint alba, ſicut & tunicas; ſed ſimilis coloris Cappis Clericorum,* adeoq; *Tertiarij qui.* nigri coloris. Poſt hos omnium infimi ſunt, qui Tertiarij nuncupantur: hi nullum caputeum, nullumque ſcapulare gerunt, ſed ſimplicem tunicam: neque clericali corona capillorum exornantur in capite, verum vti Conuerſi detondentur: meri famuli ſunt, purum putumque ſeruitium omnium Cœnobitarum: & poſt biennium Nouitiatus aſcendunt ad ordinem Conuerſorum: ſic enim de il- *e ibid.* lis in Conſtitutionibus: *e Vbi eſt conſuetudo recipiendorum Tertiariorum, ſtatuimus vt nullus ad habitum Conuerſorum recipiatur, niſi prius per annos duos in hábitu Tertiarij Conuentui inſeruierit; vt ſic ſpiritus, atque vires, quibus præcipue in Fratribus Conuerſis Ordo noſter opus habet, probentur.* Quorum ætas iuuenilis eſſe debet; etenim prius decre- *f c. 13.* tum fuerat in Conſtitutionibus, quod *f Nullus Conuerſus recipiatur infra decem & octo annos.* Quę ſingula diligenter præmittere neceſſe fuit, vt agnoſceretur conditio

Fra-

Fratris Orantis, vnde maxime pendet ænigmatici ſcrupi declaratio. Profecto qui delineatus eſt in lapide Fraterculus orans, non eſt in prima claſſe Clericorum, quia clericale ſignum coronæ capillorum non habet in capite. Neque recenſeri debet in ſecunda claſſe Conuerſorum, quia ſcapulare, caputeoque nullo contegitur. Quare iam Tertiarius eſt, purum putumque Cœnobij ſeruitium, famulitiumque; nullum ad aliud omnino deſtinatus officium, præterquam ad inſeruiendum vniuerſis atque ſingulis Cœnobij Fratribus. Ita iam ego ſcripſeram de iuniore Cœnobita Dominicano, nixus ipſius illo ſchemate, quod cum epigrammate primum ad me tranſmiſerat eximius Seuerinus: Qui tamen audita mea ſententia de iuuenili ætate Fraterculi depicti, me poſterioribus literis admonuit iconem marmori ſculptam non adoleſcentem imberbem referre, ſed raſum ſenem euidentiſſime repręſentare; miſitque nouam effigiem ex ipſo lapide adamuſſim expreſſam, ad verbum nouiſſime perſcribens inter cetera: *Veruntamen quod Iunior, ac pauco rerum vſu fuerit is autor, qui condidit hoc octaſtichon, opinionem fortaſſe commutabis, ſi ſpectaris illam ipſam speciem, quam marmore præſefert homo depictus, maturioris hercules ætatis quam adultæ, florentiorisve. En autem, quæ ad inania ſculpturæ ſpacia madens oppreſſa pagina figuram refert: abraſo ſcilicet pilo, capillitioque modico, ſicut Tertij Ordinis eſt Cœnobitarum. Nemo autem noſtrorum ciuium exiſtimauit adoleſcentulum, aut imberbis ætatis hominem. Ipſe igitur expenſis faciei lineamentis, hominis ætatem adiudica*. Simulachrum autem ſecundum hoc ad me delatum, huiuſmodi faciem habet:

Digitized by Google

Sic ille vir, quibus apte coniecturam mihi confirmauit, qua cenſeo figuram iſtam non repręſentare verum autorem epigrammatis obſcuri, ſed Puteum ſub perſona famuli Cœnobitarum; quia Tertiarij literis imbuti non eſſe ſolent, ſed viribus corporis pollentes; qui poſt biennium famulitij promouentur ad ſublimiorem gradum ſcilicet Conuerſorum; vt aperte liquet ex ipſiſmet Conſtitutionibus Dominicanorum. Puteus autem vetus in clauſtro Fratrum, ſub perſona famuli ſiue Tertiarij, ſiue Conuerſi ſenioris a Poeta decenter introduci potuit, ac debuit eloquens illuſtri & apta Proſopopæia: ſiquidem vetuſtas & antiquitas Putei belle ſignatur ſenili ætate famuli Cœnobitarum; quibus ab antiquo priſcus iſte Puteus

teus inſeruiuit, aquas eorum vſibus aſſidue ſubminiſtrans. Iſta iam ad Typographum excudenda quoque tranſmiſeram: quum ad me Cl. Seuerinus nouam de Tertiario perſcribit animaduerſionem ipſiſſimis plane verbis:
» Inclyto Viro Fortunio Liceto Marcus Aurelius Seuerinus B.A. Ad Excellentiam tuam Bibliopolarum dum expedio litteras, reſumo poſtremum de Religioſo illo marmorea tabula inſcripto precatore ſermonem. Nam Dominicanorum noſtrorum aduerſione, meaque rerum ſuarum lectione comperi, Cœnobium D. Dominico dicatum, quod nunc eſt a Reuu. hiſce Patribus cultum, fuiſſe alias inquilinorum Benedictinorum ſedem: in quam ob diſſidia, ſuper religione inter hos orta, ſubrogati Paſchalis Pontificis Summi placito fuere Dominici Prædicatores, qui controuerſias anteceſſorum paſſim aboleuerunt: hiſtoriam enarrante Aegidio Engenio Ciue noſtro libro Neapolis Sacræ, qua de D. Dominici templo diſſertum eſt. Quo fit, vt apte Tertiarius habitu Benedictino, non autem Dominicanus laicus is ſit. De quo ſtat item integra noſtra prior interpretatio; atq; etiam fortaſſe commodior, ſi partes interpretamenti noſtri præcipuæ comprobentur. Ne quid autem aberratus Monachi genuinus habitus ambiguitatis, aut difficultatis faciat, eſt anſa fallaciæ mature præcauenda; & qua demum cauſa Benedicti ſodalis perſona in Dominici familiam irrepſerit, ratio contexenda. Quod quum ſignificarim, tuum eſt, abſolutiſſime vir, ambages tollere, ac ſenſus lectitantium rectos præſtruere, falſa duorum commutatione declarata. Sapientem autem legatum ne cures, inquit adagium, multis curioſius informare; quippe ſuperuacuo abuteris labore. Ipſe igitur, quod facto ſit opus generoſe vir, præſta; tua nos gratia foue, ac felix Tychonios annos viue. Neapoli Pridie Feſti Annunciationis A.D. 1647.

M 2 Cer-

Certe videtur apprime figura ſculpti Fraterculi repræſentare Monachorum S. Benedicti Conuerſum, ſiue laicum, Tertiariumve nuncupatum; cuius illa ſi figura dicenda ſit, vt non immutat vllatenus explicationem meam, ita maximopere demonſtrat hoc epigramma vetuſtius eſſe Religione Dominicana, quæ poſt Benedictinam inſtituta fuit: etenim D. Dominicus Prædicatorum Familiæ Fundator diem obijt A.D. Milleſimo ducenteſimo vigeſimo primo, Monaſterium autem Neapolitanum a Monachis D. Benedicti tranſlatum fuit ad Fratres S. Dominici ſub A.D. Milleſimo ducenteſimo trigeſimo primo, decennium ante mortem S. Dominici, ſiquidem Io: Michael Piò Dominicanus lib. 1. cap. 19. ſui voluminis, cui titulum fecit, De nobili & generoſa progenie P. S. Dominici in Italia, ſic habet: *S. Dominicus de Neapoli datur Fratribus de Anno Milleſimo ducenteſimo trigeſimo primo*. Id autem actum a Paſchali ſummo Pontifice, ſicuti referre dicitur Aegidius Eugenius ciuis Neapolitanus in ſuo libro Neapolis Sacræ, mihi videre non licuit, enimvero Paſchales duos tantum reperio fuiſſe Pontifices ſummos, quorum primus genere Romanus Eccleſiam rexit anno Domini octingenteſimo decimo ſeptimo, multum ante ſæculum D. Dominici: ſecundus e Flamminia vixit anno ſalutis milleſimo nonageſimo nono, ſiue Milleſimo centeſimo, vt aiunt alij, quod æuum etiam vetuſtius extitit ortu D. Dominici, qui diem obijt anno Domini Milleſimo ducenteſimo vigeſimo primo, & multo magis donatione Monaſterij Benedictini Cœnobitis Dominicanis acta ſalutis anno Milleſimo ducenteſimo trigeſimo primo. Porro quum Puteus abſolute ſit inſtitutus ad vſum omnium pariter Cœnobitarum, artificioſe proponitur a Poeta ſub perſona Tertiarij Fraterculi. Orat autem iſte ſtans, non in genua decumbens,

Puteus cur ſub perſona Fratris orātis introductus.

bens,

bens, quia putei natura figuraque recta eſt & inflexibilis: poplite tamen curuato ponitur, tum vt orantis hominis imago melius exprimatur in anguſtia poſiti, quod preces ab Homero claudæ dictæ ſint; tum vt curuatura rotunda Putei quadantenus inſinuetur. Incinctus autem eſt Frater Orans Puteum repræſentans, quia Puteus nullo vinculo ligatur, ſed apertus eſt, libere patens omnibus in Cœnobio. Precatur autem ore ad cælum aperto Cœnobita, quia Puteus hiatum oris apertum ſemper oſtentat cælo; ſpeciatim iſte, qui ſub dio manet. Quum autem multæ forent orantium formulæ penes antiquos, pro varietate orationum; etenim pro mortuis orantes olim ſedebant, ita legitur apud Edimerum Anglum in vita S. Anſelmi Epiſcopi: *Corpus Osberni monachi de more lotum, veſtitum, & in feretro compoſitum in Eccleſiam delatum eſt. Tum circumſederunt Patres, pſalmos pro eius anima decantantes.* Pœnitentes autem, Dei miſericordiam pro delictis implorantes, genuflexi penitus orabant; *decet enim eos*, vt ait g Tertullianus, *adgeniculari; quum exomologeſis, proſternendi & humilificandi hominis ſit diſciplina.* Laudes autem Deo concinentes, gratiasque poſtulantes a Numine, ſtantes orabant. De laudes Deo canentibus, ita Philo: *h Extant hymni inter ſacra canendi aſtantibus.* & i alibi: *Vbi viderint deuictum aduerſarium, conuenit pulcherrimumque hymnum canere datori victori Deo: ita vt duo Chori, alter e virili, alter e mulicbri conclaui e diuerſo ſtantes, alternis carminibus ſibi reſpondent.* Ita profert Cl. Ant. Caracciolus; k De gratias vero petentibus idem Philo: *l Priuſquam diſcumbant, ſtantes vna ſerie decentes, ſublatisque ad cælum manibus atque oculis, his quoniam didicerunt ſpectare cæleſtia: illis vt pote interruptis a muneribus, & a quæſtu illicito, precantur vt Deo placeat id conuiuium. Abſolutis precibus ſeniores diſcumbunt,*

Orantes qui ſederent.

Qui genuflexi.

g de pænit.

Qui ſtantes.

h de vit. contempl.

i de agric.

k i ſyrepſ. vet. rit.

l de agric.

ac mox alij, pro cuiuſque dignitate. Mox idem Philo de laudante Deum: *Tum ille aſſurgens hymnum in laudem Dei primus canit: aut recens a ſe compoſitum, aut deſumptum ab aliquo ratum veterum.* Dionyſius item de Carpo viro Sancto loquens precante cum indignatione contra virum infidelem, & alium ab Eccleſiæ fide ad impietatem

m epiſt. 8. abductum, *m Stans ad diuinam precem, & collocutionem non ſatis intente, irreligioſe triſtabatur, & ferebat grauiter: iniquum eſſe dicens, ſi impij homines, & qui vias diu peruerterent rectas, adhuc viuerent: & hæc dicens, precabatur Deum, vt amborum vitam turbine aliquo, & fulmine prorſus abrumperet.* Cyrillus item Monachus in vita S. Ioan. Silentia-

n c. 68. rij, *n Pachomius*, inquit, *reuerſus ad gymnaſium veritatis, inuenit quidem Fratres congregatos ad preces: & ſtans cum ip-*

o de Glo. mun. l. 1. c. 10. *ſis impleuit hymnodiam.* o Gregorius Turonenſis ait, ſiue de precantibus, ſiue laudes, gratiaſve Deo referentibus:

p 14. hom. in 1. Tim. *p Clericorum pſallentium ſtare mos eſt.* Chryſoſtomus item infit: *Quum ante lucem gallus emittit vocem, omnes cum reuerentia dimiſſo ſopore conſurgunt, a Præſule excitati ſuo, adſtantque ſacro inſtituto choro; protinusque expanſis manibus,*

q c. 17. vit. S. Quir. *ſanctos concinunt hymnos.* q Metaphraſtes item ait: *Quamuis autem Quiriacus ad tantam perueniſſet ætatem, centum ſcilicet & ſeptem annorum, & eſſet tam profunda ſenectute; ne tantillum quidem remittebat de ſua ſtatione ad diuinos hymnos.* His alia nuper adiecta ab eruditiſs. Caracciolo non addam; referam tamen vlterius frequentiſſimum orandi precandique morem effeciſſe pridem, vt orationes, atque preces in aliqua Sanctorum Eccleſia nuncuparen-

r 8. de rer. mu. c. 1. tur *r Stationes*; quod nomen frequens habetur in Miſſali, & alijs libris noui teſtamenti: Qua de re Polydorus Vir-

Stationes vnde dictæ. gilius: *Appellauit Gregorius ea ſolemnia ſacra non indecenti vocabulo Stationes, quaſi ſtatas, id eſt, certis anni diebus ac ſtatutis celebres; nam ſic ſtata cæremonia, vt Feſto Pompeio*

pla-

placet, dicebantur ſacrificia, quæ certis quibuſdam diebus & ſtatutis celebrabantur: quæ non mutarentur, ſed ſtabilia & firma ſtarent: Vnde Cato: Sacro ſtata, & ſolennia ſancta ſeruaſti. Alij ſtationes dictas volunt ex militari exemplo, quod perinde hæc ſacra, ſiuè hæ Aedes ſacræ, in quibus illa fiunt, ſtatutis diebus cuſtodiantur, frequententurque, ac ſoleant loca ad cuſtodiam aſſignata militibus, quando ſtant vigilantes. At Stationes noſtræ ſunt, & manent, quando Sacerdotes in Choro ſtantes canonicas recitant horas; atque olim eſſe cæperunt apud Chriſtianos Conuentus, quum illi in templo, die præſertim dominico ſtantes precarentur: vt eſt apud ſ Marcum Euangeliſtam: Et quum ſteteritis orantes: De quibus Tertullianus, de Corona militis, inquit: Iam & ſtationes aut alij magis faciet, quam Chriſto? aut & dominico die, quando nec Chriſto? igitur ſtationes noſtras a ſtando dictas eſſe, & D.Gregorium tam nomen, quam conſuetudinem priſtinam intermiſſam retuliſſe, inſtauraſſe, renouaſſeque, ſatis certum eſt. Denique vero Greg. Niſſenus de S. Gregorio Thaumaturgo ſcribit: *t Quaſi animi oculis intueretur ea, quæ fiebant, diuinum auxilium pro ijs, qui nomine Fidei decertabant, inuocabat. Quumque aliquando Deum precaretur, repente angore percelli, & veluti ſono quodam ad aures eius pertingente, aures admouere videbatur: ac poſtquam ita multo tempore erectus, & immotus permanſiſſet, deinde quaſi propoſitum ſpectaculum bonum euentum habuiſſet, ad priſtinum ſtatum redijt: & clara voce Deum pro victoria laudauit, dicens: Benedictus Deus, qui non dedit nos in prædam dentibus eorum.* Quartus modus orandi fuit, non quidem in ſimplici ſitu, vel ſedendi, vel genufle&ctendi, vel ſtandi; ſed miſto; qui quidem vel coactus ex imbecillitate fuit; de quo ſacra pagina loquitur in Moſe, qui preces offerens Deo pro dimicante populo prius erectus orabat elatis manibus; at præ ſenio non valens diem totam eo ſitu ſtare, coactus eſt in petra ſe-

ſcap. 11.

t in vit. Thau.

Preces miſta poſitione coacta.

ſedere, manusque ſuper Aaron, & Hur detinere; legitur
u Exod. 17 enim: *u Venit autem Amalec, & pugnabat contra Iſrael in Raphidim. Dixitque Moyſes ad Ioſue, Elige viros, & egreſſus pugna contra Amalec. Cras ego ſtabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea. Fecit Ioſue vt locutus erat Moyſes: & pugnauit contra Amalec. Moyſes autem, & Aaron, & Hur aſcenderunt ſuper verticem collis. Quumque leuaret Moyſes manus, vincebat Iſrael: ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalec. Manus autem Moyſi erant graues. Sumentes igitur lapidem, poſuerunt ſubter eum, in quo ſedit. Aaron autem & Hur ſuſtentabant manus eius ex vtraque parte. Et factum eſt vt manus ipſius non laſſarentur vſque ad occaſum Solis. Fugauitque Ioſue Amalec, & populum eius in ore gladij.* Non aſſentire poſſum Cl. Viro Cornelio a Lapide ſcribenti: *Videtur autem Moſes leuaſſe & extendiſſe manus iunctas, ita vt vola vna alteram, qua virgam tenebat, complecteretur: nec enim virgam, vtpote paſtoritiam & grandem vnica manu tamdiu in altum eleuatam tenere potuiſſet:* tum quia Moſes ipſe dicit habere ſe virgam Dei in manu ſua, non in manibus ſuis; quando vero de manuum eleuatione tractatur, in numero multitudinis agitur ſemper manibus: tum quia virga licet inſignis facile ſtringebatur ab vna manu; quæ ſuffulta ſuſtentataque ab Aarone, vel ab Hur, nullo negotio tandiu virgam eleuatam tenere potuit; nam ſat erat eam complecti, ſiquidem onus totum & manus grauis, & virgæ ſuſtinebat vel Aaron, vel Hur manum cum virga ſuſtentans. Conſimiliter miſta poſitio precantis memoratur a Nicephoro
x l. 14. c. 10 tractante de Syriæ Monachis ita: *x Horum opus eſt, frequentes genuum inclinationes, & graues rurſus ſtationes, deſiderio ſolo corpora eorum ſuſtinente, & voluntariam imbecillitatem recreante. Quum enim egregium virtutis opus peragendum, & preces ad Deum fundendæ ſunt, tum robur*
ro-

nouum, & corpus mirifice viuidum cernas, etiamſi ſenio id iam confectum, & exoletum admodum ſit. In Concilio Aquiſgranenſi legitur itidem. y *Mox vt datum fuerit ſi-* y c.131. *gnum, feſtinato omnes Canonici ad Eccleſiam conueniunt; quam non pompatice, vel inhoneſte, vel incompoſite, ſed cum reuerentia, & Dei timore, ingrediuntur. Nec cum baculis in Choro (exceptis debilibus) ſed religioſiſſime illis ſtandum, & pſallendum eſt. Sunt enim quidam Clericorum, qui in ſecularibus negotijs, & diſceptationibus, pene totum infatigabiliter deducunt diem, & mox in Eccleſiam ad diuinum officium vt intrauerint, peragendum, ita fatigati videntur, vt nec orationi vacare, nec ad pſallendum ſtare queant; ſed potius ſedentes, non diuinis, ſed vanis inſtare ſolent loquelis.*

De qua miſta poſitione precum videtur agere Sophronius inquiens: z *Ioannes Abbas Eunuchus, rurſus nobis enar-* z in Prat. c.184. *rauit dicens, Ingreſſus ſum in eodem Cænobio Cellulam ſenis cuiuſdam, vidique quia vbi ſtare ad precationem ſolebat, tabula erat ſuppoſita: vbi autem genua figebat, & manus, concauum erat pluſquam digitorum.* Qui vero ſitum precan- *Precandi poſitio miſta voluntaria.* di miſtum ſeruabant voluntarium alij variabant alternatim vniuerſum ſitum, de quibus ipſe Philo ſcribit: a *Ex-* a De vita contempl. *tant autem eius generis carmina priſca verſu trimetro, & hymnicum ſuis accentibus inter ſacra canendi ante altaria, vel a ſtantibus, vel a choreas ducentibus moderatas varijs flexibus atque reflexibus. Præſulem mox imitantur ceteri decenti ordine.* Et mox: *Vbi omnes conſurrexere, duo Chori fiunt in medio Cænaculo, alter virorum, alter fœminarum: cuique ſuus incentor præficitur, honore præſtans & canendi peritia: deinde cantant hymnos in laudem Dei compoſitos varijs metrorum carminumque generibus: nunc ore vno, nunc alternis, non ſine decoris & religioſis geſtibus atque accentibus: modo ſtantes, modo prorſum retrorſumque gradum mouentes, vtcumque res poſtulat. Deinde poſtquam vterque chorus ſeor-*

ſum expleuit ſe his delicijs, velut amore diuino ebrij vnum chorum faciunt promiſcuum, ad imitationem illius olim inſtituti in rubri ſinus litore poſt mirandum prodigium, quando mare Deo iubente alteris ſalutem, alteris perniciem attulit: Diductis enim violenter aquis, & vtrimque conſolidatis in parietum ſpeciem, medium interſtitium latam viam & ſiccam populo præbuit, per quam ad continentis aduerſa loca editiora traijceret: aquis deinde in ſuam regionem priſtinam hinc illinc refluentibus, & medium ſolum paulo ante nudatum inundantibus, auſus eos perſequi hoſtis merſus internecione perijt. Accepto autem hoc tam inſigni & inſperato beneficio, correpti numine viri pariter ac mulieres, & in vnam Choream conglomerati, hymnis gratias Seruatori Deo canebant, præcinente viris Moſe propheta, Mariamne vero prophetide feminis. Ad horum maxime imitationem hic theraupeutarum theraupetidumque Chorus compoſitus, & miſtis ad graues virorum acutis femineis vocibus concinne temperatus, concentum reddit ſuauiſſimum vereque muſicum; pulcherrimis enim verbis includuntur ſententiæ pulcherrimæ, religioſis choreis accedentibus. Horum porro vniuerſorum finis vnus & idem eſt pietas. Alij vero poſitione miſta ſimul orant voluntarie ſitum componentes ex recto corpore ſtantes & altero poplite curuato; quemadmodum cælatus Cœnobita noſter in lapide griphi; nam gratiam pluuiæ poſtulans a Deo ciſternæ ſuæ ſtans erectus orat, ſimulque crimine depoſito ſe per pœnitentiam diſponens ad gratiam impetrandam a Deo, quem ſciebat non exaudire peccatores, vna ſtans alterum poplitem curuat pœnitentium orantium more, preces veluti claudas Homero nuncupatas efformans; etenim claudum magis repręſentat iſte, qui ſtans poplitem dextrum incuruat orans, quam qui poſitis vtriſque genibus orare viſuntur. Verum enim vero non ſolum pœnitentes olim poſitis genibus orabant

bant voluntarie,ſed etiam qui præ corporis imbecillitate ſtare non poterant; quum enim ſtatio laborioſa ſit, vnis muſculis totum corpus ægre ſuſtinentibus,vt ait Galenus *b* ſummam extenſionem, ac tenſionem vltimam perpetientibus; motumque tonicum habentibus, etſi quieſcere corpus videatur; propterea diu ſtare, ſicuti neque manus extentas eleuatasque tenere nequeunt homines, præſertim ſenio debiles (vt in Moſe notatum fuit) ac mærore confecti; nam vt in gaudio ſpiritus & calor influit a centro corporis ad partes extremas, ita mærore ſpiritus & calor ad intima viſcera contractus, extremas partes, adeoque muſculos crurum deſerit; qui calore deſtituti maxime, diu tendi non valent, ac in actione motuque tonico perſeuerare, ſtationem promouere, corpuſque ſtantis erectum ſuſtinere, quocirca magno mærore conflictati preces offerre Deo nequeunt ac in oratione diu conſiſtere ſtantes, at coguntur poſitis genibus orare; quod obſeruare licet in Chriſto Domino,& in eius Apoſtolis; etenim Dominus ingenti triſtitia velut oppreſſus in horto poſitis genibus orauit, dicente Luca, *c Et poſitis genibus orabat,dicens: Pater,ſi vis,transfer calicem iſtum a me: verumtamen non mea voluntas, ſed tua fiat. Apparuit autem illi Angelus de cælo, confortans eum. Et factus in agonia, prolixius orabat. Et factus eſt ſudor eius, ſicut guttæ ſanguinis decurrentis in terram.* Nimirum præ mærore ſummo,cuius anima triſtis *d* erat vſque ad mortem, calore contracto toto ad intima deſtitutis partibus exterioribus ad ſe prolapſum ſanguinem pro ſui nutritione ſiuerunt per poros cutis in ſpeciem ſudoris effluere, languida facultate retentrice ſanguinem alimentarem in partibus illis continere nequeunte. Petrus item feſſus ex itinere Lydda Ioppen, ductuſque in cœnaculum vbi defuncta Dorcas inter viduas flentes iacebat, *e ponens genua*

Orantes poſitis genibus ex imbecillitate, ac impotentia ſtandi.

b 15. de vſ. par. c.8. 1. de mot. muſ. c. 78. & l.2.c.2.

c cap.22.

d Matt.26.

e Act.9.

nua orauit, & conuerſus ad corpus dixit: Thabita ſurge: at illa oculos aperuit, & viſo Petro reſedit. Stare vero non poterat Petrus itinere laſſus, & mærore mortuæ diſcipulæ conflictatus. Et Paulus quum f Epheſijs triſte nuncium dicens eos non amplius viſuros faciem ſuam, *poſitis genibus ſuis orauit cum omnibus illis. Magnus autem fletus factus eſt omnium.* Et mox: *Qui Paulo dicebant per ſpiritum, ne aſcenderet Ieroſolymam. Et expletis diebus, profecti ibamus, deducentibus nos omnibus cum vxoribus & filijs vſque foras ciuitatem: & poſitis genibus in litore orauimus,* mæſtiſſimi abeuntes a dilectis, quos amplius nunquam eramus inſpecturi. Quum itaque Cœnobita noſter iuuenis ſit, non ſenio confectus, nec ex itinere feſſus, nec intenſiſſimo mærore conflictatus, orare ponitur apte recto corpore ſtans, & poplite dextero curuatus. Precatur ore ad cælum aperto Cœnobita; quia Puteus oris hiatum ſemper apertum oſtentat cælo. Loquitur autem in hac inſcriptione Cœnobita ſub perſona Putei, ſiue Puteus in figura Fraterculi; tum querimonias habens de ſiccitate nimia, tum preces afferens pro ſalutaribus atque neceſſarijs aquis obtinendis; vnde partitur Inſcriptio poematij octoſticha in duo diſticha, iuxta illud g Horatij,

f Act. c. 20. & 21.

Diuiſio Inſcriptionis in partes præcipuas.

g in Art.

„ Verſibus impariter iunctis querimonia primum,
„ Poſt etiam incluſa eſt voti ſententia compos.

Primi quidem quatuor verſus continẽt querelam de cauſa ſiccitatem aduehente, negatione ſalubrium & neceſſariarum aquarum: ſecundi quatuor preces habent ad aquas impetrandas, & ariditatem abigendam. Hos itaque verſiculos iam ſingulos explicemus accurate, particulis eorum omnibus attente diligenterque conſideratis.

NIMBIFER ILLE DEO MICHI SACRVM INVIDIT OSIRIM

Triplex eſt huius verſiculi conſtructio, prout illa particula

cula *Deo* necti poteſt aut cum dictione *Nimbifer*, ita:

Nimbifer ille Deo, inuidit mihi Oſirim ſacrum:

aut cum particula *mihi*, ſic:

Nimbifer ille inuidit mihi Deo Oſirim ſacrum:

aut cum vocula *ſacrum*, ad hunc modum:

Nimbifer ille mihi inuidit Oſirim ſacrum Deo.

Quæ varietas conſtructionum minime variat ſententiam epigrammatis, aut mentem Autoris, vt in ſingularum dictionum explicatione patebit, ad quam accedimus:

NIMBIFER

Conqueritur Puteus de inuidia Nimbiferi, qui ſibi negauit aquam imbrium, quam ex compluuij, tectorumque Cœnobij ſtillicidijs, per canales arte factos in parietibus haurire ſolebat; inque cauitate ſua retinere, conſeruareque ad vſus omnium Cœnobitarum. Nimbiferi vero vocabulo deſignat apte conſtellationem Orionis, qui *Nimboſus* audit apud Virgilium; *h* cui

„ Quum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion. *h* 1. Æn. v. 539.

Plinius Orionem numerat inter noxia ſidera ſcribens: *i Ante omnia autem duo genera eſſe cæleſtis iniuriæ meminiſſe debemus: vnum, quod tempeſtates vocamus: in quibus grandines, procellæ, ceteraque ſimilia intelliguntur; quæ quum acciderint, vis maior appellatur: Hæc ab horridis ſideribus prodeunt: vt ſæpius diximus, veluti Arcturo, Orione, Hædis. Alia ſunt illa, quæ ſilente cælo, ſerenisque noctibus fiunt, nullo ſentiente, niſi quum facta ſunt.* Iſta vero ſunt excedentes ariditates, poſt diuturnam ſerenitatem, atque ſiccitatem aeris, de quibus conqueritur in hac inſcriptione Puteus. Ita quoque paſſim alij multi diffamant Orionem Nimbiferum, quia tempeſtates excitat immanes, tam ortu, quam occaſu ſuo: De ortu quidem Virgilius allato carmine; namque ſignanter ait, *aſſurgens*: De occaſu vero ſideris Orionis Horatius in Mæuium poetam,

i l. 18. c. 28. *Orionis aſtrorum malum.*

k epod.10. tam, cui tempeſtatem & naufragium imprecatur, k ait,
„ Nec ſidus atra nocte amicum appareat,
„ Qua triſtis Orion cadit.

l 2. meteo. ſu.2.c.2. Vtrumque coniungit Ariſtoteles, aſſerens: *l Orionis dirum eſſe ortum, occaſumque.* Notat etiam in problematibus, Orionem oriri ineunte autumno, & occidere hieme; ac eius exortu dies maxime variare, flatusque importunos moueri; ſubditque: m 26. ſe. prob.14. *m Et quidem difficilem eſſe Orionem, & quum oritur, & quum occidit, ex temporis varietate recte affirmant; turbulentum enim, atque inæquabilem eſſe neceſſum eſt.* Id ipſum ab Ariſtotele doctus ponit Theophraſtus aſſerens: n l. de ventis. *n Ventorum autem inconſtantiæ ſub ortum & occaſum Orionis propterea contingunt, quod in mutationibus inconſtantiæ fieri ſoleant: nam in mutationibus ſemper omnia maxime varia ac incerta ſunt. Oritur Orion initio eius æſtatis partis, quæ Opora dicitur, occidit autem ſub principium hiemis: vt ideo & venti incerti & inconſtantes ſint; quod nondum certum conſtitutumque ſit anni tempus, altero ſcilicet deſinente, & ineunte; quod anceps & non vnius naturæ vtrumque ſit. Et quidem difficilem eſſe Orionem, dum oritur, & dum occidit, recte affirmant, quod anni tempus terminatum ac certum non eſt; turbulentum enim & inæquabile ſit oportet. Atque hæc quidem, & quæcumque alia huius generis in aere ac cælo eueniunt, ita explicata ſint.* Quo loci Theophraſtus annum in duas tantummodo partes diremptum aſſumit, æſtatem ac hiemem, dum ortum Orionis, qui contingit autumno, dicit eſſe initio eius partis æſtatis, quæ Opora dicitur; Opora ſiquidem autumnus eſt; etenim Oporotheca locus eſt, vbi fructus autumnales habentur, vt ait o Varro: quare ponit autumnum poſtremam partem æſtatis. Ariſtoteles hæc omnia Theophraſtum docuerat in Meteorologia ſcribens: *p Incertus autem & moleſtus Orion eſſe videtur, & occumbens, & oriens;*

Opora dicitur autumnus.

o 1. de re ruſt.

p l.2.ſu.2. c.2.

oriens; quia in tranſmutatione temporis accidit occaſus, & ortus: æſtate, aut hieme: & propter magnitudinem aſtri, dierum fit aliqua pluralitas: tranſmutationes autem omnium turbulentæ ſunt, propter indeterminationem. Scilicet Orion aſteriſmus eſt ſemper noxius (Horatio canente:
,, Dum pecori lupus, & nautis infeſtus Orion.)
& inconſtans, atque varius; quia modo ſiccitates promouet acres, modo moleſtas inundationes; ſemper tamen malus, quia ſemper ventos magnos aduehit, qui nubes aut expellunt, aut attrahunt, induuntque. Multos autem dies perdurat eius mala, ſiue ariditas, ſiue inundatio; quoniam eius aſteriſmus magnus eſt, ampliſſimam cæli partem occupans; vt infra latius apparebit, quod preſſius hic innuit Ariſtoteles; ad magnas etenim cauſas magni diuturnique conſequuntur effectus. Hanc autem effectuum Orionis contrarietatem, poſt Ariſtotelem, qui paulo ante dixerat: *Quapropter & circa Orionis ortum maxime fit tranquillitas, & vſque ad Eteſias, & Prodromos*, obſeruarunt Geſnerus, C. Stephanus, & Hortenſius, aſſerentes ex Plauto, *Iugulum Oriona vocari, quod ſit armatus gladio, ſtellarum fulgore terribilis. Hic ſi fulget, ſerenitatem: ſi obſcurat, tempeſtatem denotat.* Mendum enim arbitror in textu cum Stephani, *armentorum gladius*: tum etiam Geſneri, *armatorum gladius*. Profecto ſi ſolus enſis Orionis haſce varietates lucis, & obſcuritatis induat; minor eſt inde ſiccitas, atque tempeſtas; at ſi totus aſteriſmus fulgidus oriatur & occidat, tunc magnas & diuturnas ariditates procreat, ob magnitudinem conſtellationis, vti nuper edocuit nos Ariſtoteles: Vbi vero totus obſcura luce tegitur Orion oriens, & occidens; ingentes tempeſtates & inundationes ciet; vbi vero non totus, at eius enſis, & caput obſcuratur, paulo minores nimbos aduehit. Totum autem quandoque

Orionis mala diuturna

1. meteo. ſu. 2. c. 2.

co-

coruſcare candenti luce notauit Aratus in Phænomenis ex Germanici verſione ſic Romane canens:

„ Tela, caput, magnique humeri, ſic balteus ardet,
„ Sic vagina enſis, & pernici ſic pede fulget.

De qua quidem ſiccitate, ſerenitateque producta virtute ſtellarum Orionis mire fulgentium, ita *ſ* Virgilius:

ſ3. Æn. v. 512. & 1099.

„ Nec dum orbem medium nox horis acta ſubibat,
„ Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnes
„ Explorat ventos, atque auribus aera captat:
„ Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
„ Arcturum, pluuiasque Hyadas, geminosque Triones,
„ Armatumque auro circumſpicit Oriona.
„ Poſtquam cuncta videt cœlo conſtare ſereno,
„ Dat clarum e puppi ſignum; nos caſtra mouemus,
„ Tentamusque viam, & velorum pandimus alas.

Cognouit autem inde ſerenitatem futuram, quod Orionis enſis aurea luce micaret, non obſcuraretur plumbea nebula. De tempeſtate vero Virgilius idem *t* infra:

t7. Æn.

„ Quam multi Libyco voluuntur marmore fluctus,
„ Sæuus vbi Orion hibernis conditur vndis.

Orion autem, ſiue turbida luce terribilis ad nos nimbos ferat, ſiue clara luce rutilans a nobis nimbos ferat inducta ſerenitate, ſiccitateque, recte nuncupatur in ænigmatico pęgnio *Nimbifer*

ILLE

Quoniam ergo ſemper Orion infeſtam aut ariditatem Puteis, aut vndarum tempeſtatem nautis afferre ſolet; eius proprium nomen execratus Poeta, & Puteus, illud ſilentio contegit, atque damnat; deſcribitque tantum cum indignatione, propter imbres ſalutares & neceſſarios ſibi negatos, & ariditatem moleſtam inductam. Sic olim illius, qui ſacrilegus Epheſiæ Dianæ templum auguſtiſſimum, a tota penitus Aſia, ſicuti Plinius *u* affirmat,

u l. 36. c. 14

mat,

mat, ducentis viginti annis factum, incendio conſumpſerat, vt inde tanti facinoris nomen famoſum acquireret in vniuerſo; vetitum Epheſiorum decreto nomen effari; licet vnus Theopompus legem non obſeruarit; Aulo Gellio x ſcribente: *Illaudatus eſt, quaſi illaudabilis, & innominabilis: qui neque mentione, aut memoria vlla dignus; neque vnquam nominandus eſt; ſicuti quondam a communi conſilio Aſiæ decretum eſt, vti nomen eius, qui templum Dianæ Epheſiæ incenderat: ne qui vllo tempore nominaret.* Pariter & Valerio y Maximo ſcribente, *Illa vero gloriæ cupiditas ſacrilega: inuentus eſt enim, qui Dianæ Epheſiæ templum incendere vellet, vt opere pulcherrimo conſumpto, nomen eius per totum terrarũ orbem diſſereretur. Quem quidem mentis furorem aculeo impoſitus detexit. At bene conſuluerant Epheſij, decreto memoriam teterrimi hominis abolendo: niſi Theopompus, magnæ facundiæ ingenium, in hiſtorijs eum ſuis comprehendiſſet.* Heroſtrato nominato; vt ipſe Strabo z teſtatur. Conſimiliter aſſerit in Perijgetem Euſtathius. Ita Poeta nomen execratus Orionis, qui templi D. Dominici Puteum areſaciens, Cœnobitas intenſiore quaſi ſiti conſumpſerat, ac incenderat, damnata ſilentio diri nominis memoria *Nimbiferum illum inuidum* diffamauit. Quam quidem indignationem noſtri Cœnobitæ, Orionem inuidum & inuiſum ſibi proprio nomine nunc accuſare recuſantis, ac *Illum* titulo ſtomachantis, aptiſſime videtur æmulari cultor etiam Chriſti Poeta, dum Cacodæmonum principem in teterrimo ſpirituum infernalium conciliabulo inducit contra Deum talia profari. *a*

x l.2.c.6.

y l.8.c.14.

z l.14.

a l.1 Chriſt.

» Tartarei proceres, cælo gens orta ſereno,
» Quos olim huc Superi mecum inclementia regis
» Aethere deiectos flagranti fulmine adegit:
» Dũ regno cauet, ac ſceptris multa INVIDVS ILLE

O Per-

Digitized by Google

„ Permetuit, refugitque parem. quæ prælia toto
„ Egerimus cælo, quibus olim denique vtrinque.
„ Sit certatum odijs, notum, & meminiſſe neceſſe eſt.
„ ILLE aſtris potitur, parte & plus occupat æqua
„ Aetheris, ac pœnas inimica e gente recepit
„ Crudeles. pro ſideribus, pro luce ſerena
„ Nobis ſenta ſitu loca, Sole carentia tecta
„ Reddidit, ac tenebris iuſſit torquere ſub imis
„ Immites animas hominum, illætabile regnum.
„ Haud ſemper aſpirare poli datur amplius aulæ.
„ Ingens ingenti claudit nos obijce tellus.

Quæ mirabiliter imitatus, ac tantum non Etruſco carmine reddidiſſe videtur ipſe *b* Torquatus in Heroico ſuo poemate conſimilem Cacodæmonum Principis ad aſſeclas orationem referens:

b Can. 4. Ger. ſt. 9. 10.

„ Tartarei Numi, di ſeder più degni
„ La ſoura il Sole, ond'è l'origin voſtra:
„ Che meco già da i più felici regni
„ Spinſe il gran caſo in queſta horribil Chioſtra:
„ Gli antichi altrui ſoſpetti, e i fieri ſdegni
„ Noti ſon troppo, e l'alta impreſa noſtra:
„ Hor COLVI regge a ſuo voler le ſtelle,
„ E noi ſiam giudicate Alme rubelle.
„ Et in vece del Di ſereno e puro,
„ De l'aureo Sol, de gli ſtellati giri,
„ N'ha qui rinchiuſi in queſt'abiſſo oſcuro:
„ Nè vuol che al primo honor per noi s'aſpiri.

Ita Poeta noſter in perſona Putei, Fraterculive nunc indignatus ob ariditatem infeſtiſſimam ab Orione ſuſceptam, abhorrens exprimere nomen inuiſis Sideris, ipſum deſcribit, *Nimbifer ille*

DEO

Dictio *Deo*, tum ſuperioribus, vti dicebam, tum inferiori-

ribus adnecti poteſt: ſi quidem ſuperioribus adhæreat, dicitur Orion, qui pluuias ciens aquam ſubminiſtrabat replendo Puteo Cœnobitarum, congruenter imbrem, & aquam Deo ferre; propter eaque recte deſcribitur *Nimbifer ille Deo*; nam quæ Cœnobio Cœnobitiſque dantur, Deo tribui dicuntur; adſpexit enim hoc ſenſu Poeta ſermonem illum Domini: *c Sitiui, & non dediſtis mihi bibere: quod enim vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis.* Quin & ad illa verba Pſalmiſtæ, de ſacerdotibus potiſſimum lata: *d Ego dixi, Vos Dij eſtis, & filij excelſi omnes.* Sin autem dictio, *Deo*, poſterioribus verbi adiungenda ſit, iam cum particula, *Mihi*, & cum vocula, *Sacrum*, apte connecti valet: Si connectatur cum vocabulo, *Mihi*, Puteus Deum ſe prædicat; quod etſi Chriſtianam Fidem redolere non videatur; attamen poetica quadam licentia poteſt in epigrammate quadantenus vſurpari: quo ſenſu Fatum, Deſtinum, & Fortunam (quæ tria non ita redolent orthodoxam Fidem) aſſumere conſueuerunt in ſuis poematijs etiam Chriſti cultores, vnde Fonti Arquadæ in Euganeo Colle diſtichon inſcriptum legitur, diuinitatem Fonti tribuens ita:

Deus vt Cœnobita.

c Matth. 25

d Pſal. 81.

Deus vt Puteus.

„ Fonti Numen ineſt: hoſpes venerare liquorem,
„ De quo bibens cecinit digna Petrarcha Deis.

Sed & Puteus etiam Cœnobij dici poteſt Deus a poeta fideli; tum quatenus Fraterculo repræſentatur, minimo Dei ſeruulo: tum quatenus eſt pars Cœnobij, cui quæ dicantur, Deo dicata cenſentur. Præterea vero Puteos, qui Fontes aquæ ſunt, etiam apud *e* Euangeliſtam; cui *Erat autem ibi Fons aquæ: Ieſus autem fatigatus ex itinere, ſedebat ſic ſupra Fontem.* & mox: *Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & Puteus altus eſt: vnde ergo habes aquam viuam? Numquid tu maior es patre noſtro Iacob, qui dedit nobis Puteum: & ipſe ex eo bibit, & filij eius,*

e Ioan. 4.

& pecora eius. Eſt autem Puteus Fons opertus; quu i aperti nomine communi generis appellentur *Fontes* al - ſolute. Ceterum aquam fontis vniuſcuiuſque, ſiue ope - ti, ſiue aperti Veteres omnes venerabantur, veluti Ni - men: ita *f* Iuuenalis,

f Saty. 3. init.

Aqua, & Fons Numen antiquis.

„ In vallem Egeriæ deſcendimus: ecce ſpeluncas
„ Diſſimiles veris: quanto præſtantior eſſet
„ Numen aquæ, viridi ſi margine clauderet vndas
„ Herba, nec ingenuum violarent marmora tophum.

Vbi Scholiaſtes Britannicus: *Numen aquæ fontis quant ? præſtantius eſſet: ideſt, excellentius, & proinde præſtantius, ſi in natura ſua manſiſſet, & non marmoribus incruſtatum eſ- ſet; vt oſtendat, Deos humanis rebus non capi, ſed bona ſin- ceraque hominum voluntate gaudere, vt ait Seneca ad Luci- lium:* Cogita Deos, quum propitij eſſent, fictiles fuiſſe: *quanto magis fontes natiuos?* Maximus Tyrius *g* ait, *Dia- næ ſacratæ ſunt ſcaturigines fontium*. Et Virgilius iurans belli pactum ſub Aneæ perſona, fontes inuocat inter Numina, *h* concinens,

g Ser. 38

h 12. Aen. v. 175. & ſeqq.

„ Tum pius Aeneas ſtricto ſic enſe precatur:
„ Eſto nunc Sol teſtis, & hæc mihi Terra precanti,
„ Quam propter tantos volui perferre labores:
„ Et Pater omnipotens, & tu Saturnia Iuno,
„ Iam melior, iam Diua precor: tuque inclite Mauors,
„ Cuncta tuo qui bella Pater ſub Numine torques:
„ Fonteſque, fluuioſque voco, quæque ætheris alti
„ Relligio, & quæ cœruleo ſunt Numina Ponto.

i 7. Aen.

Huc etiam ſpectant, quæ multo prius *i* Maro poſuerat, inquiens:

„ Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
„ Implicat: & Geniumque loci, primamque Deorum
„ Tellurem, Nymphaſque & adhuc ignota precatur
„ Flumina -----

Quin

Quin & ipſe Plutarchus in vita Demoſthenis iſtam adhibet Iuramenti formam: *Per terram, per fontes, per fluuios, per latices*. Gyraldus etiam Deos Gentilium enumerans, ait; k *Iuno quoque ibi domicilium poſſidebat, Fons, & Nympha, Deique Nouenſiles*. Itaque Puteus, qui Fons eſt aquarum, ſiue de cælo cadentium, ſiue de terra proxime ſcaturientium, poetice nomen Dei ſibi ſumere potuit. Sin autem vocula, *Deo*, connectatur cum dictione, *Sacrum*, conſtructio verſiculi fuerit: *Nimbifer ille inuidit mihi Oſirim ſacrum Deo*; planiorque ſenſus erit; quia per Oſirim intelligentes aquam concedentem in vſus Cœnobitarum; (qua de re poſtea late) hæc vbi muros clauſtri iam ingreſſa fuerit, iam Deo ſacra facta eſt; quique vel prohibuerit eam ingredi ſacrum locum inuitis Cœnobitis, vel ipſam inde violenter aſportauerit, vel clam ſuffuratus fuerit in damnum & incommodum Cœnobitarum, ſacrilegij reus euadit. k Synt. 2

MICHI

Duo ſunt hic adnotanda, dictionis cacographia, reique ſignificatæ natura: primum referri poteſt ad ſphalma vel inciſoris, quod aliquando vocat in Epiſtolis Marcus Tullius *erratum fabrile*; quum foret incidendum, *Mihi*; vel amanuenſis, viro docto male ſeruientis, inciſorique mendoſum exemplar exhibentis; vel, ſi placet, autoris Poetæ, qui vitio Plotini laborauerit, cuius vitam deſcribens eiuſdem diſcipulus Porphyrius inquit veritati litans: *Mira componendi celeritas in Plotino: nunquam interrupta mentis intentio: negligentia characterum. Quum enim aliquid ille ſcripſiſſet; quod ſcripſerat, reſpicere bis minime tolerabat: ſed neque etiam ſemel legere, atque percurrere; propterea quod viſus ei non ſatis ſufficeret ad legendum. Dum vero ſcribebat, neque belle quidem literas figurabat, neque exacte ſyllabas diſtinguebat, neque vllam orthographiæ diligentiam adhibebat:* Plotini cacographia.

ſo-

ſoli videlicet intelligentiæ ſtudens, atque (quod omnes admirabantur) id agere ad finem vſque vitæ perſeuerauit. At vero quum videam cetera cuncta longioris epigrammatis orthographiæ normas obſeruare, præter hoc, & verbum, *Itrum*, ac interpunctiones omnino neglectas; arbitrari nequeo ſphalma, *Michi*, refundendum in Autorem poematij; quare dicendum eſt aut Inciſoris, aut Amanuenſis. De ſecundo, referri poteſt vocula *Mihi* pariter ad loquentem ſiue Cœnobitam inſculptum, ſiue Puteum illo deſignatum; & hoc ſiue Puteus Ciſterna ſit, imbres e tecti compluuio recipiens per tubos artefactos in pariete, ſtillicidijs excipiendis aptatos; qualis eſſe dicitur Puteus iſte, cui primum lapis inſertus inerat: ſiue foret etiam fons aquæ viuæ de terra ſurgentis in eius fundo; namque iure merito conqueri poteſt vterque Puteus de Orione Nimbifero, qui dire fulgidus nimiam ſerenitatem attulerit; qua tum immediate negans pluuiam ciſternæ; tum exſiccati plane torrentes, & arefacti fere fluuij, non potuerint aquam viuam per occultos terræ cuniculos Puteo ſubminiſtrare; quum certum ſit, ac pluuiarum vbertatem & inopiam flumina proportionabiliter augeri, & imminui; pariterque ad fluuiorum augmentum, & imminutionem Puteos aquæ ſurgentis ex humo repleri ſimiliter atque depleri. Namque flumen intumeſcens per latentes terræ venas omnem regionem finitimam irrigare fertilemque reddere compertum eſt; etſi non exūdet ſuper vniuerſam plagam, vti facit Aegyptum Nili fluuius; etenim, quod obſeruat Q. Curtius, *l. Euntibus aperit ſe Læua Arabia, odorum fertilitate nobilis regio, campeſtre iter eſt inter Tigrim & Euphratem, tam vber, & pinguis ſoli, vt a paſtu repelli pecora dicantur, ne ſatietas perimat. Cauſa fertilitatis eſt humor, qui ex vtroque amne manat, imo fere ſolo propter venas aquarum redundante.* Vbi Putei ſemper

Puteorum duæ differentiæ.

Fluuius nō inūdās vt totā regionem irriget.

l. lib. 5.

per affluentes, nunquam habentur defectu laticis inanes.

SACRVM

Profecto ſacrum id omne prorſus eſt, quod concedit in vſus hominum Deo dicatorum, necnon in vtilitatem aut ornamentum loci Deo, cultuique Diuino conſecrati; cuiuſmodi ſunt omnia donaria; quorum ablatione committitur ſacrilegium. Quapropter aqua tam ex impluuio decidens in Puteum ciſternæ, quam ex humo ſcaturiens in Puteum vulgarem Fratrum Clauſtralium, ſacra vere dicenda, quam Orion inducta longiore ſerenitate Puteo

INVIDIT

Inuidiæ crimen efficit, vt inuidus etiam contra naturæ ſuæ conditionem operetur, dummodo noceat illis, quibus inuidet; ita ſane natura ſua Nimboſus Orion, ob inuidiam Puteo nimbos pluuiarum diutiſſime negauit. Quocirca Puteus penuriam aquæ ſuæ refert in crimen inuidiæ, qua ſidus Orionis inducta nimia ſiccitate, ventorumque vi delatis alio nubibus imbrem afferre valentibus, per totum autumnum, integramque penitus hiemem, aquam Cœnobio ſalutarem atque neceſſariam in ſufficiente quantitate negauerit. Quam quidem tempeſtatem diuturnę ſiccitatis, autumnum vniuerſum, & hiemem totam occupantis, mire miſerque mortales, adeoque Cœnobitas excruciantis, facile potuit Orion aduehere, vbi cunctis aſtris proprijs fulgenti nimium luce coruſcauerit, qua vapores omnes e terræ circumfuſo liquore, nubes imbre grauidas effecturos, exſiccauerit; & exhalationes aridas de terra ſuſtulerit in altum; indeque ventos Aquilonares, pluſquam nimium vrentes, & areſacientes concitauerit. Audit autem Orion ab omnibus inuidus, dirus, malignus, noxius, ferus, truculentus, iugula, ſæuus, & improbus; vt non immerito Puteus, ab illo ta-

tabefactus, & arefactus abſque culpa, & contra temporis autumnalis & hiberni rationem (etenim hiemis eſt humida conditio, pluuijs abundans) Orionem inſimulet inuidiæ culpa, cum ſenſu quodam amaritudinis, & indignationis dolens atque conquerens. Inuidum autem, & infauſtum, prauumque nimis eſſe ſidus Orionis, apparet euidenter ex eius Aſteriſmi configuratione; quæ ſic a Germanico Cæſare deſcribitur in Commentarijs ad Arati Phænomena: *Orion, qui & Incola dicitur, ante Tauri veſtigia fulget: & dicitur Orion ab Vrina, idest ab inundantia aquarum. Tempore enim hiemis habet ortum, quum mare, & terras aquis, & tempeſtatibus turbat. Nunc Romani Iugulam vocant, & quod ſit armatus vt gladius, ſtellarum luce terribilis, & clariſſimus. Qui ſi fulget, ſerenitatem portendit; ſi obſcuratur, tempeſtatem innuit imminere.* & mox: *Habet autem ſtellas in capite claras tres, & quibus media eſt ſplendidior ceteris: in ſingulis humeris ſingulas claras: in dextro cubito obſcuram vnam: in eadem manu vnam: in Zona tres: in gladio, quem tenet in manu, tres: in ſingulis genibus ſingulas: in mantili tres. Sunt omnes ſeptemdecim: & decem ex his obſcuriores.* Vocatur autem Orion Incola, quia pluſculos dies inſumit in ortu, & in occaſu proprio, propter aſteriſmi ſui magnitudinem, vt ait *m* Ariſtoteles, quaſi non moueatur in hemiſphærio, ſed ipſum incolat. Verum hoc de ſæuitia Orionis, quod antea Germanicus, attulit etiam Hyginus, *n* & alij quicumque magis præcipuas Orionis ſtellas conſiderarunt. Quin & Ioſephus *o* Scaliger obſeruat, Orionis conſtellationem obtinere partes decem & ſeptem ſecundum latitudinem, ſecundum longitudinem vero partes triginta. Manilius *p* autem in Aſtronomico ſuo, tribuit Orioni, ſtellas inter allatas ſeptemdecim actuoſas maxime, cunctarum principaliſſimas octo, dum ait:

Orionis aſperimus aſtrus.

Orion quãdo ſerenitatẽ, & quando tempeſtatem portendit.

Incola cur dictus Oriõ.

m 2. mete. lu. 2. c. 2.

n lib. 3.

o in not. ad Manil. l. 1.

Orionis magnitudo.

p lib. 1.

Cer-

„ Cernere vicinum licet Geminis Oriona
„ In magnam cæli tendentem brachia partem,
„ Nec minus extento ſurgentem ad ſidera paſſu:
„ Singula fulgentes humeros cui lumina ſignant,
„ Et tribus obliquus demiſſus ducitur Enſis.
„ Ad caput Orion, excelſo immenſus Olympo,
„ Per tria ſubductus ſignatur lumina vultus:
„ Non quod clara minus, ſed quod magis alta recedant.
„ Hoc duce per totum decurrunt ſidera mundum.

Clauius *q* autem in Orionis aſteriſmo ſtellas enumerat octo ſupra triginta: quod adnotauit etiam Philaltheus inquiens: *r Orion comprehendit aſtra triginta octo: duo primæ, quatuor ſecundæ, octo tertiæ, quindecim quartæ, tria quintæ, quinque ſextæ* magnitudinis, *vna nebuloſa*. Quorum numerorum quilibet infauſtus quum ſit natura ſua, demonſtrat Orionis aſteriſmum eſſe malignum & inuidum. Enimvero numerorum octauum Bongus agens de Myſtica Numerorum ſignificatione ſcribit Vulcano dicatum eſſe, nimirum ignium Deo, claudo, & terribilia fulmina Iouis fabricanti. Quamobrem octo ſtellæ præcipuæ, fulgentes in Orionis imagine, ſiccitatem igneam deſignant viuentibus omnibus infeſtiſſimam; quod vita maxime nitatur humido, ſicut edocet *ſ* Ariſtoteles. Decimus ſeptimus etiam numerus eidem Bongo ſemper malus obſeruatur, priſcis Theologis, vt latiſſime confirmat, ſemper inuiſus: ait enim, *Quin & Aegyptij decima ſeptima die menſis Nouembris (qui ab illis Athyr dicitur) Oſiridem interijſſe fabulantur*. Et quum Oſiridem aquam eſſe ſignificent omnem; Orionis aſtra ſeptemdecim illuſtriora, quando maxime micauerint, aduehere ſiccitatem nimiam indicare voluerunt: de qua conqueritur Poetæ noſtri Fraterculus, exiccatum puteum Orionis inuidia clamitans. Idque ſpeciatim ſignarunt decima ſe-

q in 1. ſph. ſacrob.

r 2. cæl. p. 390.

Orionis aſtra quot.

ſ de long. & br. vi. c. 3.

ptima Nouembris die, quæ cum proximis affligitur infauſtis exortibus Orionis. Ariditatem autem aquarum vni mortalium maxime ſemper oderunt Aegyptij, quibus omne bonum in exundatione magna Nili conſiſtit; Mærent enim parum exundante Nilo, geſtiunt atque tripudiant illo campos & regionem omnem late ſupergrediente. Trigeſimus etiam numerus partium in Orionis longitudine ſpectatus, nihilominus infauſtus eſt, noxiamque ſiccitatem deſignans; etenim vel obſeruatu Bongi, triginta numerantur maledictiones Dei contra eos, quicumque non obſeruauerint præcepta Domini, ſed abundauerint in peccatis; inter quas maledictiones habetur ariditas terræ, pluuiarum, & aquarum noxia penuria;

t Deut.28. legitur enim *t* ibi contra peccatorem; *ſit cælum, quod ſupra te eſt, æneum; & terra, quam calcas, ferrea: Det Dominus imbrem terræ tuæ puluerem: & de cælo deſcendat ſuper te cinis, donec conteraris*. Et Dauid aduerſus Iudam, qui tri-

u Pſ.108. ginta *u* denarijs Dominum prodidit, abſumens Iuſti ſanguinem, triginta maledictiones imprecatur; vt etiam in Iudæos, qui triginta denarijs emerunt effundendum ſanguinem Domini. Quin & autore Bongo, *Ineſt Tricenario proprietas alia: nam luctui dicatus habetur: Aaron Sa-*

x Num.20. *cerdotem fato functum planxit Iſrael x humi proſtratus triginta diebus: Atque eius ſororem Mariam finientem dies ſuos, fleuit omnis populus totidem diebus lacrymis continenter manantibus. Sed & Moyſem Dei amiciſſimum luxit vniuerſa*

y Deut.34. *gens, lacrymis deflens per menſem y integrum, accedentibus ad publicum luctum priuatis affectibus*. Feralem eſſe tricenarium numerum, illud etiam oſtendit, quod argentei triginta, quibus ille proditor Dominum vendiderat, a Iudæis in corbonam miſſi, non fuere, quod pretium ſan-

z Matt.27. guinis eſſet, verum eis emerunt agrum *z* figuli in ſepul-

a 6. de rer. inu. c. 9. turam peregrinorum. Polydoro quoque *a* Virgilio,

Apud

Apud Anglos luctus mortuorum triginta diebus finitur. Quin & in hiſtoria ſacra, captiuæ mulieres antequam nuberentur victoribus, lugebant parentes ſuos per menſem; legimus enim: *b Si exieris ad bellum, & videris mulierem decora facie, & concupieris eam; rades omnes pilos capitis eius, & pilos abſcindes, & indues veſtimento lugubri; & ſedebit lugens patrem & matrem ſuam; & poſt triginta dies erit vxor tua.* Lugubris itaque quum ſit, & maledictiones continens, feraliſque numerus trigenarius; optimo iure Poeta noſter accuſat Orionis aſteriſmum inuidiæ crimine, qui triginta partibus in longitudine conſtitutus, luctuoſam attulit Fratribus Dominicanis olim Putei clauſtralis ariditatem, ſeptemdecim aſtris feralibus interempto illorum Oſiri myſtico. Conſimiliter aſſerendum eſt de numero trigeſimo octauo cunctorum ſiderum Orionis, aſſerente Bongo: *Numerus trigeſimus octauus imperfectam & languidam charitatem erga Deum & Homines oſtendit, infirmamque fidem: vnde paralyticus c triginta octo annos ad piſcinam ſedebat. At vero quomodo præſens numerus ad languorem magis ſpectet, quam ad ſanitatem, accurate Aurelius Auguſtinus Tractatu decimo ſeptimo in Ioannem.* Sapienter itaque Poeta noſter Orionem taxauit inuidiæ, qui triginta octo ſtellis coagmentatus eſt, quibus agit in humanum genus; cui dum fulget, ariditate nocet; dum turbidus eſt, aquarum inundatione nimia magis officit: imperfectam ſemper & languidam, vel potius nullam charitatem erga mortales oſtendens. Verum in Puteo noſtro ſiccitatem noxiam efficiens intempeſtiua ſerenitate totius autumni ſimul & hiemis Cœnobitis *inuidit ſacrum* aquarum laticem, cuius vſus quotidianus plurimus neceſſarius eſt in Cœnobio tum ad abluendas centum Cœnobitarum manus, ora, pedeſque: tum ad potum illorum: tum ad panificium: tum ad elixanda quamplurima

b Deut. 21.

c Ioan. 5.

ma nutrimentorum genera: tum ad eluenda vaſa compluria; tum ad emundandas albas omnium religioſorum veſtes in fullonum eluacro ciſternæ proximo; tum ad id generis alios vſus: Merito queritur ergo Puteus, quod Orion ſibi *ſacrum inuidit*

OSIRIM

Oſiris autem nomine licet aqua Nili vulgo ſignificetur; attamen ſapientiores Aegyptij nomen Oſiridis ad omnem penitus aquam tráſtulerunt, vt admonet Plutarchus in opere ſuo *De Iſide & Oſiride* ſcribens: *Sed ſacerdotum ſapientiores non Nilum duntaxat Oſiridis, mare Typhonis nomine accipiunt: ſed Oſiridem in vniuerſum cenſent omne principium facultate humectandi præditum; vt pote cauſam ortus & ſubſtantiæ ſeminis: & Typhonem omne ſiccum igneum, & quicquid denique exſiccandi vim habens aduerſum eſt humori. Ideo rufum & ſubpallidum fuiſſe Typhonem cenſentes, non admodum libenter compellant qui tali colore ſunt homines, ingrataque ipſis horum eſt conſuetudo. Oſirim autem nigro colore fuiſſe fabulantur, quia aqua omnem terram, omnem veſtem, & nubes etiam nigras reddit admiſta.* & mox: *Exiſtimant* d *Homerum etiam vt Thaletem ab Aegyptijs doctum, principium & ortum omnium rerum poſuiſſe aquam: eſſe enim Oceanum Oſirim, Thetyn Iſim, quæ omnia enutriat, atque educat. Etenim Græci ſeminis emiſſionem Apuſiam, & coitum Synuſiam vocant: & filium Hyen ab aqua & pluuia, hydor, & hyin. Et Bacchum Hyen appellant, vt humidæ Dominus naturæ: Qui ſane non eſt alius ab Oſiride; quippe Hellanius Hyſirin pro Oſiride ponit.* Ex quibus apparet, non ſolum Oceanum, quem Oſiridis nomine vocabant Aegyptij veteres, eſſe quamlibet aquam, ſed ſpeciatim pluuiã; de qua ſub Oceani nomine locutus eſt e Ariſtoteles inquiens:
» Manente autem terra, quod circa ipſam eſt humidum, a
» radijs, & ab alia, quæ deſuper eſt, caliditate, euaporans,
ſer-

Oſiris aquã omnem ſignificat.

d Iliad. Ξ. v. 246.

Bacchus humidæ naturæ dominus

e 1. meteo. ſu. 3. c. 1.

fertur ſurſum. Quum autem caliditas, quæ duxit ipſum ,,
ſurſum, dereliquit: & illa quidem diſperditur ad ſuperio- ,,
rem locum: hæc autem & extinguitur, propterea quod ,,
ſuſpenditur longius in aerem, qui eſt ſuper terram: co- ,,
gitur iterum vapor infrigidatus, & propter derelictio- ,,
nem caloris, & propter locum; & fit aqua ex aere; fa- ,,
cta autem iterum fertur ad terram. Eſt autem quæ qui- ,,
dem ex aqua exhalatio, Vapor: quæ autem ex aere in ,,
aquam, Nubes: Caligo autem, Nebulæ decidentia eius, ,,
quæ in aquam, concretionis: Quapropter ſignum ma- ,,
gis eſt ſerenitatis, quam aquarum, eſt enim Caligo, ve- ,,
luti Nebula ſterilis. Fit autem circulus iſte imitans Solis ,,
circulum: ſimul enim ille ad latera permutatur, & iſte ſur- ,,
ſum & deorſum. Oportet autem intelligere hunc veluti ,,
fluuium, fluere circulariter ſurſum & deorſum, commu- ,,
nem aeris & aquæ; prope enim exiſtente Sole, vaporis ,,
ſurſum fluit fluuius; quum autem elongatur, aquæ deor- ,,
ſum: & hoc perenne vult fieri, ſecundum ordinem. Qua- ,,
re ſi obſcure dicebant Oceanum Priores, forte vtique ,,
hunc fluuium dicebant circulariter fluentem circa ter- ,,
ram. Quum autem eleuatur humidum ſemper propter ,,
calidi virtutem, & iterum fertur deorſum propter infri- ,,
gidationem ad terram, proprie nomina paſſionibus im- ,,
ponuntur, & quibuſdam differentijs ipſarum; quum enim ,,
ſecundum modica feratur, Guttæ; quum autem ſecun- ,,
dum maiores partes, Pluuia vocatur. Sic ergo quam
Pluuiam obſcure vocabant Oceanum Antiqui, pariter &
Aegyptij ſapientiores (vti Plutarchus ait) Oſirim, eandem in obſcuriſſimo ſuo poematio nuncupat Oſirim
Poeta noſter. Conſtat igitur, Oſiridis nomine Puteum,
Ciſternamque Neapolitani Cœnobij Dominicanorum,
ſub perſona Tertiarij Fraterculi, dolentis aqua ſe carere, propter inuidiam Orionis, qui nimbos pluuiæ negans,

&

& alio ferens excitatis auerſis ventis, Oſirim ſacrum ſibi denegauit, intellexiſſe pluuiam aquam, quæ immediate per impluuium Cœnobij, tectique ſtillicidia, tubulosque parietum, in caueam Putei ciſternæ deſcendere ſolita ſit: quum Puteus ille non e terra ſibi liquorem hauriat per abditos terræ cuniculos, ad inſtar fontis aquæ viuæ ſurgentis e ſolo: ſed e cælo per compluuium imbres deſcendentes accipians, Ciſterna proprie ſit, adeoque locus, in quem deſcendit aqua pluuia per canaliculos arte ſub ſtillicidijs tecti poſitos ad imbrem ſuſcipiendum; nam vt ait Vlpianus, Ciſterna non habet aquam viuam de terra ſurgentem, ſed pluuiam de cęlo recipit. Quam ſententiam explicationis allatæ de Oſiri pro pluuia, & aqua generatim vndecumque accedente ad fontes, & ad puteos, qui ſunt fontes quidam operti, non obſcure nobis inſinuatam legimus apud Diodorum aſſerentem, Oſirim ad omnes mundi fontes perueniſſe, his plane verbis, *f Haud vero inſcius ſum, a nonnullis ſcriptoribus tradi, horum Deorum ſepulchra in Nyſa Arabiæ ſita: a quâ Nyſæum Bacchum appellant: Eſſe autem vtrique dicatam Columnam ſacris ſculptam literis tradunt; inque Columna Iſidis hæc ſcripta eſſe:*

ff. de Fonte

f lib. 1. c. 2.

» Ego Iſis ſum Aegypti regina, a Mercurio erudita. Quæ
» ego legibus ſtatui, nullus ſoluere poterit. Ego ſum vxor
» Oſiridis. Ego ſum prima frugum inuentrix. Ego ſum
» Ori regis mater. Ego ſum in aſtro Canis refulgens. Mi-
» hi Bubaſtia vrbs condita. Gaude gaude Aegypte, qui
» me nutriſti. *In Columna Oſiridis hæc ſcripta dicuntur:* Mi-
» hi pater Saturnus Deorum omnium vltimus. Sum vero
» Oſiris rex, qui vniuerſum peragraui orbem vſque ad de-
» ſertos Indorum fines. Ad eos quoque profectus ſum,
» qui Arcto ſubiacent, vſque ad Hiſtri fontes. Et iterum
» alias quoque Orbis adij vſque ad mare Oceanum par-
» tes. Sum autem Saturni filius grandiſſimus, germen ex
pul-

pulchro & generoſo ortum: cui non ſemen genus fuit. „
Neque vllus eſt in orbe, ad quem non acceſſerim locus, „
docens omnes ea quorum inuentor fui. *Hæc tantum in Columnis legi poſſe affirmant, alia (quæ plurima ſunt) tempore eſſe corrupta.* Ex quibus aperte conſtat, Oſirim eſſe aquam, quæ per omnes mundi plagas pluit, vſque ad mare; quod & pluuiæ pariter atque flumina deſinant eſſe, vbi fluxerint in mare, quod eſt Typho interfector Orionis: & aqua quum Aegyptijs primum corpus ſit, adeoque ſimplex elementum; prius quidquam non habet, ex quo tanquam ex ſemine producatur. Dicitur autem Saturni filius grandiſſimus; quia Saturnus eſt ſymbolum Temporis; aqua vero putatur ab initio temporis fluxiſſe in mundo: fluuios enim defluere fecit Deus e g Paradiſo terreſtri ſtatim poſt primorum dierum conſtitutionem. Flumina vero pluuijs augeri, & ſiccitatibus aeris imminui, nemo non nouit: Quis etiam non videt, ad pluuiarum penuriam, & abundantiam, ciſternarum puteos depleri, atque depleri? Quis non agnoſcit item ad fluuiorum incrementum, & decrementum notabile, ſenſibiliter augeri, decreſcereque vulgarium Puteorum aquas? id ego certe quotannis experior in meo puteo domi. Nec abeſt aperta ratio, quia fodientes puteum nouum, aquam non inueniunt prius quam peruenerint ad planum propinqui fluminis; quin & ad regionem eo plano decliuiorem; quoniam ab alueo fluuij per latentes omnino ſpongioſæ terræ cuniculos, veluti per occultas venas, aqua delabitur aſſidue fluens in caueam putei. Sic ergo Puteus, ſiue fons opertus ille ſit, ſiue Ciſterna, ſub perſona Tertiarij Dominicani, per aridum autumnum & ſiccam hiemem ſequentem exſiccatus, culpam ſuæ ſiccitatis aridæ reijcit in inuidam naturam Orionis, qui ſemper eo tempore lucidiſſimus & oriens & occidens,

Explicatio columnæ Oſiridis.

g Gen. 2.

Digitized by Google

dens, intempeſt iua ſerenitate ſicca ſibi negauerit Oſirim Deo ſacrum, impediens arefactis nubibus, aut excitatione ventorum Aquilonarium depulſis alio procul, ne pluuiæ deſcendant in ſolum Neapolitanum, vel paucas admodum, niuesve conglacians in Cœnobij tecto; propterea que prohibens ne ferri valeant aquæ per parietum tubulos, aut alios quosque meatus abditos in caueam Putei, ad quotidianum vſum Cœnobitarum Deo ſeruientium. Ceterum eo magis inuehitur contra malignam & inuidam naturam Orionis Puteus in perſona Fraterculi, Cœnobitæve generatim, quo ſtatim obſeruat Orionem ſemper eſſe maleficum, nunquam omnino tenere modum ſalutarem; quia ſi dum clarus eſt, ſerenitate ſicca nocet; dum obſcuratur, aquarum inundantia necat; etenim

IMBRE TVLIT MVNDI CORPORA MERSA FRETO.

Refundit hic autor in Orionis aſteriſmum vniuerſalis diluuij cauſam effectricem immediatam ſenſibilem; quum cauſa præcipua Deus ipſe fuerit, vſus Orionis malignitate, veluti miniſtra Diuinæ Iuſtitiæ ſcelerum vindicis in hoc mundo, ſicut vtitur in alio ſeculo miniſterio Dæmonis ad impios puniendos non ſolum, ſed ad purgandos etiam & bonos, & leuiore culpa maculatos: Diluuium autem, quod hic inſinuat verſiculus eſt de quo ſacra pagina, patefactura ſenſum allati carminis, ita loquitur:

h Gen.6. *h Videns autem Deus, quod multa malitia hominum eſſet in terra; & cuncta cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore: pœnituit eum, quod hominem feciſſet in terra: & præcauens in futurum, & tactus dolore cordis intrinſecus, delebo, inquit, hominem, quem creaui, a facie terræ: ab homine vſque ad animantia, a reptili vſque ad volucres cæli:*

i c.7. *Pœnitet enim me feciſſe eos*. & mox: *i Quumque tranſiſſent ſeptem dies, aquæ diluuij inundauerunt ſuper terram. Anno*

ſex-

Sexcenteſimo vitæ Noe, menſe ſecundo, ſeptimo decimo die menſis, rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ, & cataractæ cæli apertæ ſunt: & facta eſt pluuia ſuper terram quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. (& paulo poſt,) *Aquæ præualuerunt nimis ſuper terram, opertique ſunt omnes montes excelſi ſub vniuerſo cælo. Quindecim cubitis altior fuit aqua ſuper montes, quos operuerat. Conſumptaque eſt omnis caro, quæ mouebatur ſuper terram, volucrum, animantium, beſtiarum, omniumque reptilium, quæ reptant ſuper terram: vniuerſi homines; & cuncta, in quibus ſpiraculum vitæ eſt in terra, mortua ſunt. Et deleuit omnem ſubſtantiam, quæ erat ſuper terram, ab homine vſque ad pecus, tam reptile, quam volucres cæli: & deleta ſunt de terra. Remanſit autem ſolus Noe, & qui cum eo erant in arca.* Hæc diuina ſcriptura: ex quibus apparet, Diluuij aquas maxime fuiſſe pluuias quadraginta dierum, & quadraginta noctium, incæpiſſe die decimo ſeptimo menſis ſecundi anni ſexcenteſimi vitæ Noe, pluuias effundi de cæli cataractis apertis: Porro communiter Hebræi (quibus hac in re ſubſcribunt Oleaſter, Lyranus, Toſtatus, & alij referente k Pererio) ſentiunt diluuium incæpiſſe autumnali tempore, menſe Nouembris, cuius dies decima ſeptima famoſa eſt Ortu Orionis ſeptemdecim aſtris præcipue nimboſis, vbi liuet, infamis. Vt non ab re diluuium retulerit autor iſte poematis huius in Inuidum Oriona, qui

k lib. 12. in Gen. c. 6. diſ. 2.

IMBRE

Apertis cataractis cæli ad aſſiduas pluuias quadraginta dierum, & quadragincta noctium cataclyſmum induxit. Non meminit autem poeta rupturæ fontium abyſſi magnæ, de qua Moyſes, vel quia voluerit aduerſus Orionem Imbriferum indignatus eum ſolum arguere ac infamare tantæ cladis autorem: vel potius quia ſignificare voluerit inundationis illius maiorem partem habuiſſe

Q plu-

pluuias, quam aqua fontium exuberans; multoque plures aquas de cælo pluiſſe quadraginta dierum,& quadraginta noctium duratione, proindeque toto fere bimeſtri partem autumni, cadentis, & hiemis inſurgentis, quod tempus eſt Orionis ortu & occaſu famoſum, quam de terræ fontibus erupiſſe, cuius eruptioni non aſſignatur a Moſe ſpacium quadraginta dierum, & quadraginta noctium, vt pluuijs. Vel forte quia per abyſſi magnæ fontes autor iſte non intellexerit fontes, in quos terminatur aquarum fluxus de ſubterraneo barathro: ſed abyſſum aquarum in cęlo degentium innuerit, cuius fontes appellauerit vel aſtra nimboſa, vel nubes apertas; vt additio illa Moſaica, *& cataractæ cæli apertæ ſunt*, ſit veluti declaratio proximæ dictæ ſententiæ, *rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ*. Nam & ipſe Pſaltes Abyſſo cataractas attribuit, inquiens:
l Pſ.41. *l Abyſſus abyſſum inuocat in voce cataractarum tuarum: omnia excelſa tua, & fluctus tui ſuper me tranſierunt*. Cenſuit igitur autor abyſſum magnam, cuius omnes fontes rupti ſunt in diluuio, nihil aliud eſſe quam aut magnum aſteriſmum Orionis imbriferi, cuius fontes omnes ruptos arbitratus eſt eſſe ſtellas illius, quæ cataractæ cæli aſtriferi apertæ dicuntur; aut amplam illam mediam regionem aeris, cuius fontes omnes ruptos opinatus eſt eſſe nubes in ea maxime ab Orione nimboſo coactas, quæ cataractæ cæli aerei vocantur, vt volucres cæli quoque nuncupantur: nam duplex eſt expoſitio cataractarum iſtarum cæli apertarum in diluuio; altera quidem aſſerentium hic a Moſe tractari de diſruptione cæli aſtriferi; altera vero de ſciſſura nubium in aereo cælo.

m l.12. in Gen. c.7 diſp. 5. nu.23.& ſeqq.

De prima Pererius ita: *m* Non defuerunt aliqui, tum re-
,, centiorum, tum veterum, qui putauerint & ſcriptis pro-
,, diderint, Moſem hic loqui de cælo aſtrifero, & de aquis
,, quæ ſuper firmamentum ſunt, quas aiunt aperto illo cælo,

lo, veluti per fiſtulas, ſiue feneſtras in eo factas ad effi- „
ciendum diluuium fuiſſe in terram profuſas: Audi Eu- „
gubinum noſtri ſæculi ſcriptorem: *n Veriſimile eſt, diluuij* n in ann. in Gen.
tempore cælum multis locis patuiſſe, aquarumque vaſta flu-
mina inde maximo fragore delapſa eſſe. Inter aquas enim po-
ſitum eſſe firmamentum, traditur in ſacris literis, in quibus
etiam ſuper cæleſtes aquæ celebrantur. Quum igitur etiam
ſupra cælum ſint aquæ, quæ a nonnullis cælum cryſtallinum
vocantur, has credendum eſt patefacto cælo horribiliter erupiſ-
ſe, breuique totum orbem inundaſſe; nam his quoque aquis
erat opus ad efficiendum generale diluuium. Alioqui ſi im-
bribus tantum (ſubcæleſtibus) *res acta eſſet, non modo qua-*
draginta dierum & noctium pluuia, ſed nec quadraginta qui-
dem annorum tanto diluuio efficiendo ſatis fuiſſet. Sic Eu- „ o in 7. c. Gen.
gubinus, cui aſſenſus quoque Oleaſter; *o Non aliter poſ-* „
ſum, inquit, *quam vt litera habet, intelligere*. Supponit „
enim veras & elementares aquas ſuper firmamentum eſ- „
ſe, vt tam Baſilius, quam Chryſoſtomus ſentiunt. Non „
igitur mirum, ſi Deus feneſtras in firmamento ruperit, „
vt aquæ illæ deſcenderent: neque ego hic locum eſſe „
metaphoris puto. Quare taxandi ſunt, qui potius vo- „
lunt ſacram ſcripturam Philoſophiæ legibus ſubdere, „
quam (vt magis decet) Philoſophiam, tanquam ancil- „
lam, illi deſeruire. Toſtatus quoque, qui ſuperiore
ſæculo floruit, hanc ipſam opinionem tribuit cuidam do-
ctori ſolemni: nam explanans verba illa Moſis: *Catara-*
ctæ cæli apertæ ſunt. Quidam, inquit, *doctor ſolemnis dixit,*
quod cælum ſtellarum, & omnes ſuperiores orbes aperti ſunt,
& magna pars aquarum ſupercæleſtium, ideſt cryſtallina-
rum, decidit in terram, vnde factum ſit diluuium. & mox,
p Ceterum longe antiquiorem fuiſſe illam ſententiam, ex „ p l. de nat. rer.
eo liquet, quod eius meminit Beda ſcribens, quibuſdam „
eſſe viſum, aquas ſupra cælum ad eum finem & vſum „

Q 2 fuiſ-

„ fuiſſe a Deo poſitas, vt earum immenſa copia e cęlis prę-
„ cipitata in terras generale totius orbis diluuium, quod
„ aliquando Dei voluntate ac decreto erat futurum, effici
poſſet. Sed fórte doctor ille ſolemnis a Toſtato citatus
Beda fuit ob reuerentiam ſuppreſſo nomine illius, cui
contradicit. Hanc opinionem ſecutus Epigrammatis autor, exiſtimauit aperturas illas cataractarum cæli, ruptionesque fontium abyſſi magnæ ſupercæleſtis, factas fuiſſe in Orionis maxima conſtellatione, quæ raptu primi mobilis quotidie ſuper terram circumacta, per totos quadraginta dies, autumni & hiemis ſegmenta coniuncta continentes, vniuerſale diluuium attulerit imbre copioſiſſimo: ſemper enim fere Deus mirabilia ſolet edere miniſterio congruentium cauſarum ſecundarum; adeoque veriſimile cenſuit vſum fuiſſe Nimbifero Orione ad cataclyſmum. De ſecunda vero ſententia, quæ probatur
n.26. „ magis ab eodem Pererio dicente, Moſem, quum dixit,
„ apertas eſse feneſtras cæli, vſum eſse ſermone metapho-
„ rico & hyperbolico, minime dubitandum eſt: neque enim
„ vllæ ſunt in cælo vel ſidereo, vel aereo feneſtræ, quæ
„ aperiri, & claudi poſſint. Sed Moſes ita loquens, haud
„ dubie accommodauit orationem ad communem ſenſum
„ & opinionem hominum imaginantium & exiſtimantium
„ in cælo, ſiue in ſuperis aereis regionibus, immenſam
„ aquarum vim contineri; quam Deus quando vult, &
„ quantum vult, vel emittit, vel retinet; nimiaque reten-
„ tione earum, terras ſiccitate: contra vero nimia profu-
„ ſione, diluuio vaſtat, ac perdit. Hoc ipſum ſpectans Iob,
q cap. 12. & 26. q de Deo dicit: *Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum. Si continuerit aquas, omnia ſiccabuntur: ſi emiſerit eas, ſubuerterent terram.* Quem ſane locum reſpexit autor iſte noſter, dum Oriona nimbiferum Dei miniſtrum nunc ponit ligatis aquis in Puteo ſicci-

cita-

citatem induxiſſe; at olim dimiſſis in orbem vniuerſale diluuium immiſiſſe. Subdit autem illico Pererius. Quo fit, vt, quum magna eſt imbrium penuria, dicatur cælum ,,
eſſe clauſum: rurſus, quum redditur imbrium abundan- ,,
tia, dicatur eſſe apertum. Et hoc frequens eſt in ſacris ,,
literis. & mox. Similiter intellexit hunc locum Chry- ,,
ſoſtomus: *Vide*, inquit, *quanta orationis temperatione vtitur hic diuina ſcriptura. Omnia enim iuxta conſuetudinem humanam loquitur: non quod cataractæ & feneſtræ ſint in cælo; ſed quaſi diceret, Præcepit tantum Dominus, & ſtatim aquarum natura mandata Conditoris obediuit, & vt conſluxit, totum orbem inundauit*. Similiter ſcribit Rupertus: *Quod ait: cataractæ cæli apertæ ſunt: accipiendæ ſunt* (inquit Rupertus) *per hyperbolem, & ſic eſſe dictum ad inſinuandam inundationis magnitudinem; quæ tanta fuit, vt firmamentum inter aquas cæleſtes & terreſtres a Deo poſitum, diſſipatum eſſe videretur ſecundum vulgi opinionem. Dicimus quidem cataractas cæli, occultas eſſe vias, per quas de cælo vtique aereo pluuia deſcendit. Verum hoc dicendo vulgi magis more, quam ſcripturarum ſenſu loquimur. Neque enim ſolidum quid, aut durum eſt cælum, vt rectæ poſſit intelligi feneſtris in modum parietis interciſum, quibus apertis aquæ fundantur deorſum, quæ eiſdem clauſis continebantur ſurſum.* Sic Rupertus. Cuius opinioni ſi conſenſiſſe dicamus Autorem ænigmatis: Næ cenſuit ille, feneſtras & cataractas cæli, quæ clauſæ Puteo ſiccitatem intulerunt, & apertæ diluuium mundo, fuiſſe nubes in aere ſub Orionis aſteriſmo nimboſo, malefica vi conſtellationis illius tum coactas pulſasve alio, tum apertas atque diruptas: vt nimbifer ille, qui prius infeſta luce nimia ſiccauit aquas Putei, multo prius turbida luce maximo imbre terram inundauerit.

TVLIT

Nempe nimbifer Orion, vindex ille ſcelerum, atque diuinæ

uinæ iuſtitiæ miniſter, vniuerſalis Iudicij tempore de terra ſuſtulit, ſiue de viuentium numero, deque mundo mortalium ſubmerſorum corpora; *Tulit* enim pro *ſuſtulit* appoſuit ad obſcuritatem Epigrammatis autor ænigmatici. Quin hoc verbo Virgilius non ſemel vſus eſt in hoc

r ecl.4. ſenſu; dicit enim r primum:

„ Incipe parue puer riſu cognoſcere matrem:

„ Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.

Vbi Scholiaſtes Aſcenſius, *O parue puer incipe cognoſcere matrem riſu, ſcilicet mutuo, dum tu illi, & illa tibi ridet; nam quum incaſſum loquatur, mater infanti ridet: quod autem rideat docet, quia decem menſes tulerunt, ideſt cito abſtulerunt matri longa faſtidia, ideſt, vt dicunt, nauſeam & ægritudinem animi omnia faſtidientis præ tædio*. Mancinus ibidem: *Tulerint: abſtulerint, ſi riſeris; nam vitæ longioris omen eſſet*.

ſ ecl.5. Ac inferius etiam ſ Maro canit de mortuo Daphni:

„ Tu decus omne tuis: Poſtquam te fata tulerunt,

„ Ipſa Pales agros, atque ipſe reliquit Apollo.

Vbi Aſcenſius: *Es tu tuis, ſcilicet amicis, & notis, ac ſubditis, omne decus, ideſt ornamentum: probat, quia poſtquam fata tulerunt, ideſt abſtulerunt te: ideſt poſtquam mors abſtulit nobis te*. Verum enim *fero* quandoque ſignificat *aufero*, ſic

t ecl.9. idem t Virgilius:

„ Omnia fert ætas; animum quoque:

Vbi Scholiaſtes idem: *Quod ergo medium vitæ tranſgreſſus eſt Mœris, dicit,* Omnia fert, *hoc eſt ſecum fert; & ita, quia vita me deſerit, aufert mihi omnia commoda iuuentæ, & animum: in quem tamen mirum eſt, quomodo tempus habeat imperium; niſi quia organis pellucet; & ſecundum eorum diſpoſitionem, aut proſpicit, aut caligat*. & mox: *Omnia fert ætas: non enim eos, vt cantilenam recitat; ſed interceptus obliuioni, docet ſe non amplius poſſe, dicens: quod ætas, ideſt longæuitas vitæ fert, ſupple, ſecum; hoc eſt aufert nobis omnia, ſcili-*

cet

cet iuuenta bona: quoque, ideſt, etiam animum, ideſt memoriam,& mentem ipſam, nedum corporalia. Sic ergo nimbifer Orion diluuij tempore imbre tulit, hoc eſt abſtulit e viuentium numero, ſuſtulitque de terra, cunctas animantes & homines fere. Niſi quoque velimus, Orionem imbre tuliſſe, hoc eſt ſuper aquas detuliſſe temere natantia cadauera mortalium; quæ belle nuncupat autor iſte Mundi corpora, vt mox apparebit.

MVNDI

Poteſt iſta vox, *Mundi*, coniungi tum cum ſuperioribus, tum cum inferioribus: ſi quidem applicetur ſuperioribus, erit conſtructio verſus eiuſmodi: *Imbre mundi tulit corpora merſa freto:* per imbrem mundi ſignificat Poeta pluuias vniuerſalis diluuij, quæ per bimeſtre fere, ſuper vniuerſum orbem terrarum defluxere, miniſterio maleſici præſertim Orionis, cuius maximus aſteriſmus circumductus raptu primi mobilis ſuper totum mundum habitatum ab hominibus atque beſtijs, pluuias effuderit in vniuerſam terram: etenim Orion in hemiſphærium, cui præſens erat, pluuias de cælo per cataractas abyſſi magnæ ſupercæleſtis apertas effudiſſe creditus eſt a Poeta noſtro: ſed in hemiſphærium, a quo abeſt Orion, exiſtimatus eſt imbrem aereum intuliſſe vi ventorum ab ſe turbido concitatorum eo nubibus imbriferis impulſis. At vero ſi particula *Mundi* cum inferioribus coniungatur, legendum erit,

MVNDI CORPORA

Scilicet hominum impiorum corpora; nam quum illi ſceleſti nihil omnino ſpiritus haberent ingenui, ſed omnino demerſi corporeis voluptatibus vitam agerent, obliti diuinorum mandatorum, atque vitæ ſpiritualis; vt in ſacra pagina nuncupantur nomine corporeo carnis, atque terræ: *u Quumque vidiſſet Deus terram eſſe corruptam (omnis* u Gen. 6.

quip-

quippe caro corruperat viam ſuam ſuper terram) **dixit ad Noe:** *Finis vniuerſæ carnis venit coram me: repleta eſt terra iniquitate a facie eorum: & ego diſperdam eos cum terra:* dedignatos eos appellare homines, ad imaginem & ſimilitudinem Dei factos, qui ſpiritus eſt. Ita Poeta noſter in ſcrupo ſceleſtos homines illos vniuerſali diluuio necatos dedignatus homines appellare, vocat *Corpora Mundi*,
x in Pſ. 54. ſecutus D. Auguſtini ſenſum, qui ſcripſit: x *Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, id eſt non aduerſus homines, quos videtis: ſed aduerſus principes & poteſtates & rectores mundi tenebrarum harum: Ne forte, quum dixiſſet, Mundi, intelligeres dæmones eſſe rectores cæli & terræ: mundi dixit, tenebrarum harum: mundi dixit, amatorum mundi: mundi dixit, impiorum & iniquorum: mundi dixit, de quo in Euangelio dicit, Et mundus eum non cognouit.* Non aliter Poeta noſter impios diluuio necatos appellat *Mundi corpora*; namque iuſtos e ſubmerſione diluuij ſeruauit incolumes Deus in arca, nimirum Noe cum vniuerſa familia ſua: quod apparet e ſacra pagina, vbi legi-
y Gen. 6. mus: y *Delebo (inquit* Dominus*) hominem, quem creaui, a facie terræ, ab homine vſque ad animantia, a reptili vſque ad volucres cæli; pœnitet enim me feciſſe eos. Noe vero inuenit gratiam coram Deo: Hæ ſunt generationes Noe. Noe vir iuſtus atque perfectus fuit in generationibus ſuis, cum Deo ambulauit, & genuit tres filios, Sem, Cham, & Iaphet.* & mox: *Ecce ego adducam aquas diluuij ſuper terram, vt interficiam omnem carnem, in qua ſpiritus vitæ eſt ſubter cælum; & vniuerſa, quæ in terra ſunt, conſumentur. Ponamque fœdus meum tecum: & ingredieris arcam tu, & filij tui;*
z cap. 6. 7. *vxor tua, & vxores filiorum tecum.* & poſtea: z *Fecit igitur Noe omnia, quæ præceperat illi Deus. Dixitque Dominus ad eum: Ingredere tu, & omnis domus tua in arcam: te enim vidi iuſtum coram me in generatione hac.* Itaque diluuio,

non

non iuſti, ſed impij, proindeque *corpora mundi* periere

MERSA FRETO

Merſa quidem, quod nullo mortis alio genere perierunt, quam ſubmerſionis, atque ſuffocationis: *Freto* vero; quoniam etſi diluuium effecerit imber de cælo delapſus; quia tamen ea natura maris eſt, vt obliteret nomen omnium aquarum in ſe cadentium; etenim & ingentia flumina mare fiunt, in ipſum prolapſa; nec in eo naturam priſtini fluminis, aut nomen amplius retinent; quod inſinuarunt Aegyptij dicentes Oſiridem interfectum a Typhone fuiſſe, per Typhonem indicantes mare, atque per Oſiridem Nilum, qui defluit in mare, vbi deſinit eſſe Nilus; quod antea nos docuit *a* Plutarchus: Cui putamus adijciendum, ideo Nilum a Typhone diſcerptum in plura membra dici, quæ omnia comperta fuerint ab Iſide, præter membrum genitale; quia Nilus non vnico oſtio delabitur in mare; ſed in ſeptem partes diuiſus, per oſtia ſeptem ab inuicem longe diſtantia; & quia Nili aqua vbi mari permiſta fuerit, fecunditatem amittit, vna cum nomine; mare ſiquidem terram fecunditate priuat. Sic & imber in mare delapſus, imber eſſe deſinit, & in maris naturam corrumpitur. Id indicare volens Poeta noſter, ait de Nimbifero Orione, quod tempore diluuij vniuerſalis, *Imbre tulit mundi corpora merſa freto*. Statim autem, poſt primum diſtichon, in tertij verſiculi fronte, duas iſtas Inuidia Orionis inuectas calamitates in homines comparans Poeta ſubiungit: *a* de Iſid. & Oſir.

INVIDA DIRA MINVS PATIMVR

Tertiarius Fraterculus in perſona Putei, Cœnobitarumque, ſiue mauis Puteus nomine ſuo pariter & Fratrum, quibus inſeruit aquas neceſſarias exhibens ad vſus domeſticos, vtcumque conſolatione quapiam ſe reficit; quia quum ſolatium ſit miſeris ſocios habere pœnarum,

vt ait ille ; immo vero quum augeatur conſolatio, quando propria calamitas minor eſt, quam aliena : pulchrè
b lib.2. b Lucretius ad hoc fere propoſitum,

„ Suaue, mari magno turbantibus æquora ventis,
„ E terra magnum alterius ſpectare laborem:
„ Non quia vexari quemquam eſt iucunda voluptas,
„ Sed, quibus ipſe malis careas, quia cernere ſuaue eſt.
„ Suaue etiam belli certamina magna tueri
„ Per campos inſtructa, tua ſine parte pericli.

Profecto, Cœnobita dicit, ſi noſtram aquarum puteallium penuriam, ab inuida conſtellatione Orionis, nimium effulgente, profectam conferamus cum antiqui diluuij pluuijs immenſis, ab eodem Orione ſumme turbido ac inuido profuſis; gaudente de ſeueritate Diuinæ Iuſtitiæ in homines, cuius ipſe miniſter erat: certe nos patimur, inquit inuida malignæ conſtellationis euenta, ſed minus dira quam olim perpeſſi fuerint mortales homines in cataclyſmo; tum quod illi mortem omnes aquis demerſi violentam omnes obierunt; nos autem in ariditate viuimus, etſi vitam incommodam, & grauem degimus in aquarum extrema penuria: tum quod illi veteres euitandæ ſubmerſionis omnino nullum remedium habuerunt; vnde coacti fuerunt atroci morte ſub aquis interire, poſt multas vndarum, atque turbinum ferocientium iactationes: Nos autem Cœnobitæ, ſi ſufficientem aquam habere non valemus ad vitæ commoda, quantulamcumque tamen habemus, & alicunde nobis comparare, conquirereque poſſumus ad incommodæ vitæ qualecumque ſubſidium, ſiue glaciem, niuemque diſſoluentes ignibus in Cœnobio, ſiue laticem aquarum e longinquo magnis laboribus petentes, ac ad Cœnobium comportantes.

PATIMVR

Recte numero multitudinis de Orionis inuidia conqueritur,

ritur, ſiue Fraterculus, ſiue Puteus; ille quidem, quia ſiccitate ciſternæ ſimul ſecum angebantur omnes alij Cœnobitæ, non habentes aquam ad ſua commoda, neceſſariosque vſus expetitam; iſte vero, quia tali tempeſtate pluſquam nimium arida, ſecum vna ceteræ ciſternæ ciuitatis, quin & puteorum aquæ viuæ de terra ſurgentis cauitates, & fluuiorum regionis Neapolitanæ ſedes perpeſſæ ſunt extremam aquarum penuriam, exſiccatæ prorſus & arefactæ; nam vbi longiore ſerenitate de cælo non pluit, exiccantur & areſcunt nedum ciſternæ, ſed fluuij penitus omnes, pariter & aperti fontes, & operti Putei, ad quos e fluminibus aridis per cæcos terræ cuniculos aqua latenter non defluit in ea fulgidioris Orionis tempeſtate. Quod apparet e ſacro textu, dum ſcribitur: *c Viuit Dominus Deus Iſrael, in cuius conſpectu ſto, ſi erit annis his ros, & pluuia, niſi iuxta verbum oris mei.* & mox: *Poſt dies autem aliquot ſiccatus eſt torrens: non enim pluerat ſuper terram.* Et infra: *Poſt dies multos verbum Domini factum eſt ad Eliam in anno tertio dicens: Vade, & oſtende te Achab, vt dem pluuiam ſuper faciem terræ: Erit autem fames vehemens in Samaria.* & paulo poſt: *Dixit ergo Achab ad Abdiam: Vade in terram ad vniuerſos fontes aquarum, & cunctas valles, ſi forte inuenire poſſimus herbam, & ſaluare equos, & mulos, & non penitus iumenta intereant.* Vnde plane conſtat, ceſſaſſe pluere per tres annos & amplius, indeque ſiccatos fuiſſe fluuios, fontes, atque puteos omnes, maxime vero ciſternas, quæ pluuijs de cælo replentur immediate; verum etiam puteos, de terra deorſum aquam viuam ſibi paſſim haurientes, pluuijs augeri, ſiccitatibus imminui, late ſuperius oſtendimus, dum explicaremus particulam *Oſirim*. Verum enimvero quia non ſolum natura duce fugimus omnia noxia; & quia nitimur in vetitum ſemper, cupimusque negata; quod id

c 3. Reg. 17.
d cap. 18.

videatur afficere libertati arbitrij, quam neque Deus cogere vult, ſed nobis inuiolabilem conceſſit, inuiolatamque ſemper conſeruauit; propterea Puteus, & Fraterculus hortatur ſe, ſingulumque Cœnobitarum ad euitandum hoc infortunium ab inuido Orione promoueri ſolitum, ſubnectens immediate,

—————— FVSAMQVE SVB AXE
PROGENIEM CAVEAS, TROIVGENAMQVE TRVCEM.

Cauendum his eſſe monet Oriona maleficum; quem graphice quidem, ſed ænigmatice deſcribit epitheto duplici; primo nominans cum Progeniem ſub axe fuſam; quoniam aſteriſmus Orionis plurimas obtinet in ſe ſtellas, & maximus eſt inter omnes alias conſtellationes cæleſtes; etenim occupat ampliſſimam cæli regionem ſuis aſtris; quare ſcite dicitur ſiderum progenies diffuſa ſub axe, diſperſaque per firmamentum ſub primo mobili.

e l. 1. De qua re clare Manilius in Aſtronomico *e* ſuo,

„ Adſpice nunc etiam in Solis fulgentia curſus,
„ Quæ ſuper exuſtas labuntur ſidera terras,
„ Quæque intra gelidum Capricorni ſidus & axem
„ Imo ſubnixum vertuntur lumina mundo.
„ Cernere vicinum Geminis licet Oriona
„ In magnam cæli tendentem brachia partem:
„ Nec minus extento ſurgentem ad ſidera paſſu.
„ Singula fulgentes humeros cui lumina ſignant,
„ Et tribus obliquis demiſſus ducitur enſis.
„ Et caput Orion excelſo immenſus Olympo
„ Per tria ſubductos ſignatur lumina vultus:
„ Non quod clara minus, ſed quod magis alta recedunt.
„ Hoc duce per totum decurrunt ſidera mundum.

f 2. cel. pag. 39. Quin & alibi Manilius ait, obſeruatu *f* Philalthei,
„ Maximus Orion magnum compleuit Olympum.

g in cap. 1. ſphær. ſacr. Quumque notatu Clauij, *g* triginta octo ſtellis, ab inui-

nicem non parum diſtantibus,adeoque per magnum cæli ſpatium diſperſis, Orionis imago conſtituatur, optime deſcribitur Orion a Poeta noſtro per propria fere, dum eum appellat *Progenıem ſub axe fuſam*. Quod etiam indicat Ariſtoteles, aſſerens Orionem, propter aſteriſmi ſui magnitudinem, habere ſui ortum & occaſum extenſum ad plures dies,quam aliæ conſtellationes;ait enim: b *Incertus autem & moleſtus Orion eſſe videtur, & occumbens, & oriens; quia in tranſmutatione temporis accidit occaſus,& ortus, æſtate, aut hieme; & propter magnitudinem aſtri, dierum fit aliqua pluralitas*. Quam quidem pluralitatem dierum ortus & occaſus Orionis, tam æſtate, quam hieme, ſic ex Ptolemæo determinat Michael Angelus Blondus in ſuis tabulis annuis anticipationis ſtellarum fixarum dicens. *Iunij die quarta, Humeri Orionis apparent, aſtri Martialis & Mercurialis; & eſt initium æſtatis: Die ſeptima ſimiliter apparent humeri Orionis: Die octaua Orion oritur itidem: Die duodecima renaſcitur Orion: Die decima ſexta Orion oritur:Die decima nona in aurora naſcitur Canis & Zona Orionis: Die vigeſima quarta Orion oritur,& Ciconia apparet: Die vigeſima nona totus Orion apparet. Iulij die ſecunda totus Orion etiam oritur mane: Die nona totus Orion etiam apparet: Die vigeſima octaua medium Orionis abſconditur*. Iſti ſunt ortus & occaſus Orionis æſtate; ſed hieme ſunt alij, quos idem autor affert, inquiens: *Octobris die ſexta Orion foras exit: Die vigeſima prima Orion cum Aquila in totum occidunt: Nouembris die tertia Vergiliæ cum Orione occidunt mane: Die octaua naſcitur Orion cum Fidicula: Die vigeſima occidit Orion: Die vigeſima prima ſummo mane Orion occidit. Ianuarij die vigeſima ſexta cingulum Orionis exoritur*. Vere ſcribit igitur Ariſtoteles Orionem propter aſteriſmi ſui magnitudinem æſtate, ac hieme ſuos ortus & occaſus habere in pluralitate dierum.

b 2.meteo. ſu.2.c.2.

rum. Congruenter autem maxima hæc imago tributa fuit Orioni, qui collocandus erat in cælo a Gentilitate; quia Gigas corpore maximo non debuerat paucioribus aſtris exiguam cæli partem occupare: magnitudinem au-
i l.76.c.16. tem Orionis giganteam habemus a Plinio dicente: *i In Creta terræ motu rupto monte, inuentum eſt corpus ſtaturæ quadraginta ſex cubitorum, quod alij Orionis, alij Ori fuiſſe arbitrantur.* Sic ergo conſtellatio magna Orionis apte deſcribitur a Poeta dicente illam eſſe ſiderum *progeniem fuſam*

SVB AXE

Nempe ſub cæli fornice; nam Axis nomine Poeta ſignificat vniuerſum cælum, potiſſimumque primum mobile, ſiue totum hemiſphærium, in quo locatus eſt Orion; quod etiam præſtitiſſe videtur Lucanus, dum agens de
k l.4. vento Euro, cecinit *k*

„ Ille ſuo nubes quaſcumque inuenit in axe,
„ Torſit in Occiduum Nabathæis flatibus orbem.

PROGENIEM

Multitudo ſtirpis, atque generis, progenies eſt: quæ pariter in Orione ſpectatur æthereo, atque terreno; in illo quidem myſtica progenies habetur triginta octo ſtellarum, in Orionis aſteriſmo veluti natarum, ſatarumve ſub axe primi mobilis: in iſto vero phyſica progenies ponitur a Gentilitate Orion trium Deorum Iouis, Neptuni, & Apollinis, ſiue Mercurij, qui tres immiſſos ſemine in pellem bouis, aut in vterum Coloniæ, vxoris Hyriei ſterilis, ex illa genuerunt Orionem; vt ex Euphorione, ac
l lib.8.c.13 Iſacio notauit Comes *l* Mythologus; non aliter ac ex omnium Procorum ſemine Penelopen concepiſſe, peperiſſeque Pana ſemiferum aſſeruit Duris Samius, in
m l.5.c.6. libro, quem ſcripſit de *m* Agathocle, notatu Comitis eiuſdem.

CA-

CAVEAS

Optimo iure cauendum eſſe conſtellationem Orionis admonet Poeta, tum quia maxima plurimis aſtris ſęta, magnam cæli partem occupans validam efficaciam habet in hæc inferiora: tum quia dirum experiuntur omnes Orionem atque maleficum; ſemper enim ortu pariter, & occaſu ſuo, tam æſtiuo, quam hiemali, moleſtus eſt Orion, vt notauit Ariſtoteles; quod ex numero quoque dierum eius ortibus & occaſibus aſſignatorum colligere licet; etenim hiemales dies occupant numero ſeptem; videlicet duos Octobris, quatuor Nouembris, & vnum Ianuarij: Qui quidem numerus obſeruatu Bongi ſterilis eſt, & ideo Palladi conſignatur; & ad omnium numerorum, qui continentur intra denarium, ſolus neque gignitur, neque gignit alium numerum. Quin & Caimum Deus viuere voluit ad ſeptimam *n* vſque generationem *n* Gen. 4. profugum, miſerum, omnibus inuiſum, & calamitatibus vndique conflictatum, in pœnam fratricidij. Septenarius, inquit Bongus perpetuam & inſolubilem dicit vltionem: vnde ſeptem nouiſſimæ plagæ in *o* Apocal. punitionem *o* c. 15. perfectam indicant: quoniam in illis, ait Beda, conſummata eſt ira Dei: nouiſſimas dixit, quia ſemper ira Dei populum percutit contumacem ſeptem plagis: Deuter. *p* ſcriptum eſt, *Septem diebus comedes afflictionis panem.* *p* c. 16. Et Eccleſ. *q* *Super peccatores ſeptuplum:* & in Leuit. *r* dicit Dominus, *Sin autem nec ſic obedieritis mihi, addam correptiones veſtras ſeptuplum, propter peccata veſtra, & conteram ſuperbiam duritiæ veſtræ.* & mox: *Si ambulaueritis ex aduerſo mihi, nec volueritis audire me; addam plagas veſtras vſque in ſeptuplum, propter peccata veſtra.* & paulo poſt: *Quod ſi nec ſic volueritis recipere diſciplinam, ſed & ambulaueritis ex aduerſo mihi: ego quoque contra vos aduerſus incedam, & percutiam vos ſepties, propter peccata veſtra, indu-*

q c. 40.
r c. 26.

cam-

eamque ſuper vos gladium vltorem fœderis mei. & adhuc infra: *ſin autem nec per hæc audieritis me, ſed ambulaueritis contra me: & ego incedam aduerſus vos in furore contrario, & corripiam vos ſeptem plagis propter peccata veſtra*. Et alia multa ſimilia refert Bongus e ſacra pagina; quibus apertiſſime conſtat, vltorem Deum ſeptenario numero de peccatis pœnas ſumere. Sic Orionis ſeptenario dierum ortus & occaſus æſtiui numero malefico metuens ob peccata puniri Fraterculus acerbius quam hiemali ſiccitate præterita, cauendum eſſe monet Oriona, confugiendumque tandem ad preces, quibus Deus placetur, quod mox efficit. Sed & numerum vndecimum dierum, ortibus, & occaſibus Orionis hiemalibus aſſignatorum, infauſtum eſſe docet idem Bongus inquiens: *Vndenarius numerus nullam habet cum diuinis, neque cum cæleſtibus communionem, nec attactum, nec ſcalam ad ſupera tendentem, nec vllum meritum: Primus enim tranſgreditur denarium, ſignificans illos qui tranſgrediuntur decalogum mandatorum*. &c. Diuus etiam Auguſtinus ait: ſ *Denarius Iuſtitia numerus in decem præceptis legis oſtenditur*. t *Porro peccatum eſt legis tranſgreſſio: & vtique tranſgreſſio denarij congruenter in Vndenario figuratur. Vnde & vela cilicina iubentur in tabernaculo vndecim fieri*. Quis autem dubitet ad peccati ſignificationem pertinere cilicium. Alibi etiam ſeptenarij & vndenarij perſcrutatus naturam, hæc infert: u *Non fruſtra, nec temere Dominus ſeptuageſima ſeptima generatione venit aboliturus omnia peccata, niſi quia in illo numero aliquid latet, quod ad ſignificationem pertinet omnium peccatorum: & hoc Vndenario, & Septenario conſiderandum eſt; qui numeri per ſe multiplicati ad tantum perueniunt; nam vndecies ſeptem, & ſepties vndecim ſunt ſeptuaginta ſeptem: vndecimus autem numerus tranſgreſſionem ſignificat*. Deinde ſubdit: *Manifeſtum, quod tranſgreſ-*

ſ 2. de con. cor. Euág. c. 4.
t 15. de ciu. c. 20.
u 2. Quæſt. Euang. c. 6.

greſſio denarij peccatum, &c. Quare ſapienter Cœnobita monet cauendum eſſe peccatum, & vltoris Dei flagellum, dum Orionem ſeptem diebus hiemalibus, & vndecim æſtiuis ortus, & occaſus habentem nos cauere monet. Addit autem de hoc vndenario numero Bongus: *Liquet vero vndenarium numerum, apud Arithmeticos, inter primos & incompoſitos locum poſſidere, qui veluti paupertate inopes, ac nimis oppreſſi, nullam aliam partem habent, niſi eam, quæ a tota numeri quantitate denominata eſt, vt ipſa pars non ſit niſi vnitas. Quare vndenarius myſtico ſenſu vitia deſignat. Quod adeo conuenit cum Theologis, vt nec quidquam ſimile dici poſſit magis. Illud itidem ad huius numeri naturam conſiderandam referri poteſt, quod antiquis Gentilium ſacerdotum ritibus reconditum, hoc dierum numero Vmbras errare, ac ſilicernio paſci: Quo ſane tempore Dijs Superis haud ſacrificabant, nec accendebantur ignes: Nobiles autem ſeipſos non ornabant, & nuptæ a viris ſuis ſecubabant. Huius ritus meminit Ouidius: x*

Vndenarij numeri mala.

x 2. de Faſtis.

„ Conde tuas, Hymenæe, faces, & ab ignibus atris
„ Aufer: habent aliud mœſta ſepulchra faces.
„ Dij quoque templorum foribus cælentur opertis,
„ Thure vacent Aræ, ſtentque ſine igne foci.
„ Nunc animæ tenues, & corpora functa ſepulchris
„ Errant, nunc poſito paſcitur vmbra cibo.
„ Non tamen hoc vltra quam quod de menſe ſuperſunt
„ Luciferi, quot habent carmina noſtra pedes.
„ Nunc quia iuſta ferunt dixere feralia lucem.
„ Victima placandis manibus illa dies.

Carmina vero Naſonis iſta, ex hexametro & pentametro conſtituta, pedes habent vndecim. *Illud denique mirum, quod vndenarius numerus ita videtur natura vndique imperfectus, vt in vndecima numerorum linea, ſiue ſede vnitatis, nullum perfectum numerum inuenias; quum id fere in*

alys contingat. Id autem ſingulos numeros recenſentibus, qui vndecim notis conſtant, perſpicuum erit; & a nobis quoque clarius explicabitur, quum ad vigeſimum octauum numerum perfectum deuenerimus. Quam ob cauſam fortaſſe nothis hic numerus attributus videri poteſt, quum & numerus, & ipſi nothi ſint in omnes partes imperfecti; exiſtimantur enim, qui ex illegitimo concubitu naſcuntur, ad honorum gradus inhabiles, &c. Quare numerus iſte deſignat Orionis imperfectionem, quem ſpurium natum fuiſſe, mox apparebit, & indigetat ipſe Poeta Troiugenam illum appellans. At vero ſi numeros iſtos omnes ortuum, & occaſuum tam æſtiuorum, quam hiemalium coniungamus in vnum, iam coaleſcent in numerum decimum octauum, qui nihilominus infeſtus, atque cauendus eſt; quum eius partes, vndecim, & ſeptem eiuſmodi ſint; adnotante Bongo: *Habet numerus decimus octauus in ſacris literis ſua myſteria: Duodeviginti, qui oppreſſi ſunt in Siloe, vniuerſos prænunciant Iudæos, qui pœnitentiam agere noluerunt, cum ipſis ſuis mœnibus interituros; quod hinc maxime damnatione digni ſint, quia Seruatoris Chriſti nomen, quod audierant, ſpernere, quam audire maluerunt. Octodecim enim apud Græcos notis, iiſdem ſcribitur, quibus incipit* ΙΗΣΟΥΣ: *Quare ſubdit oraculum, y Si non egeritis pœnitentiam, omnes peribitis*, &c. Quocirca merito Poeta noſter inſpiciens hos ortus, & occaſus omnes Orionis, omniquaque malos & infauſtos, admonet vt eos caueamus; proindeque ſidere ſignatum. Agnoſcens autem aliter caueri non poſſe ſidus infauſtum, niſi penitius agnoſcatur, aliud attributum affert, quo magis nobis indicet Orionem inter alias conſtellationes, nunquam antea proprio nomine, peculiarique ſigno deſcriptum, addens:

Cur nothis numerus vndenarius tribuatur.

Numerus decimus octauus infeſtus.

y Luc. 13.

TROIVGENAMQVE

Nimirum, quia ſunt in cælo, præter Orionem, aliæ quoque

que

que magnæ conſtellationes, vti fluuius, habens triginta quatuor aſtra: Nauis, quam efformant quadraginta quinque ſidera: & Centaurus, triginta ſeptem ſtellis deſignatus; propterea non ſat habens Poeta, denotaſſe ſidus Orionis a magnitudine grandi, proprie, magisque peculiari quodam attributo ſignat eundem Orionem, denominans ipſum *Troiugenam*; quoniam Orion dicitur ab antiquis filius tum Hyriei, qui fuit oriundus e Troia Phrygiæ: tum Iouis, Neptuni, & Apollinis, qui Troiæ muros ædificarunt. Orionis autem originem ita Natalis attulit: *Orion ille, qui vt traditum eſt in fabulis, fuit inter* z l.8.c.13. *ſidera collocatus, Hyrieo Neptuni filio & Alcyone natus fuiſſe dicitur; de quo ſcriptum eſt ab Euphorione his verbis* (e Græco ſic in Latinum idioma fideliter a Mythologo tranſlatis) *Hyrieus Neptuni & Alcyones filius (quæ vna fuit e filiabus Atlantis) aliquando in Tanagra ciuitate Bœotiæ habitauit: Quum vero benignus eſſet aduerſus hoſpites, Dij quoque dicuntur in eius hoſpitium acceſſiſſe. Iupiter autem, & Neptunus, & Mercurius ab illo liberaliter tractati; eiusque benignitate delectati propoſuerunt, vt quodcumque liberet, peteret. Hic quum adhuc eſſet ſine filijs, filium popoſcit. Tum vero Dij pellem mactati bouis capientes, in ipſam ſemen profuderunt* (ſua lingua ſic Euphorion, ἀπεσπερμῆναι εἰς αὐτὴν) *iuſſeruntque illam ſub terram occultare; neque ante decimum menſem aperire. Quibus menſibus peractis, natus eſt Vrion; qui ita vocatus eſt, quod eum quaſi minxiſſent Dei: At vero propter deuitandam turpitudinem vocis poſtea dictus fuit Orion. Hæc ab Euphorione. Neque enim, vt quidam arbitrati ſunt, dicitur ex Vrina, ſed e ſpermate natus fuiſſe. Quum vero e ſemine trium Deorum natus dicatur, filium Lycophron Tripatorem ita vocauit.*

ςιφηφόνον βοῦν δεινὸς ἄρταμος δράκων
ῥαίσει τριπάτρῳ φασγάνῳ καιδάονος. hoc eſt.

S 2 Bo-

„ Bouem coronatum grauis coquus draco
„ Cedet Tripatoris enſe Candaonis.

Fuit enim Candaon primum apud Bœotios, poſtea Orion vocatus. Iſacius non Mercurium, ſed Apollinem vna cum duobus Orionis patribus connumerauit. Atque Colonia fuit vxor Hyriei, cui pellis illa ſeruanda data fuit. Scriptum reliquit Dorion in libro de Piſcibus, Orionem fuiſſe Neptuni & Brylles Minois filia; Quæ ſententia fuit etiam Heſiodi. Pherecydes Neptuni & Euryales filium inquit, vt ait Apollodorus in libro primo Bibliothecæ. Sic ergo fuit Orion, ex communi veterum omnium ſententia Nepos, & filius Neptuni; ſiquidem qui tres illos Deos patres eum habuiſſe referunt, Neptuni potius, quam Iouis, aut Mercurij filium appellarint, ob Hyriei conſanguinei cognationem cum Neptuno, cuius filius extitit. Et Poeta noſter Iacij ſententiam ſecutus eſſe videtur, qui pro Mercurio ſumpſit Apollinem in patrem tertium Orionis; dum ipſum denominauit *Troiugenam*; quod genus duceret a Dijs, qui Troiæ muros ædificarunt; quos fabulantur fuiſſe Neptunum & Apollinem iuſſione Iouis; vt ait *a* Mithologus; cui, *Aedificauit mœnia Troiana Neptunus, qui hac de cauſa Laomedonti Troianorum regi ſeruiuiſſe dicitur. Quum Iouem ligare Dij voluerint, id Iupiter cognouit e Thetide: ac in ceteros quidem Deos animaduertit, & Neptuno, atque Apollini iuſſit vt Laomedonti ſeruirent, dum Troiam ædificaret.* Quo reſpiciens Poeta deſcripſit Oriona Troiugenam, quem nouerat in fabulis audire filium Iouis Neptuni & Apollinis: Qui tres Dij Troiugenæ nuncupari poſſunt, quod muros Troiæ condiderint, Iupiter quidem imperio iubens illos ædificari; Neptunus autem & Apollo miniſterio, iuſſioni Iouis obtemperantes, ac in pœnam delicti, Troiæ mœnia conſtruentes; Et ſane quemadmodum non ſemel Virgilius *b* Troiam denominat Neptuniam,

a l.2.c.8.

b 2. & 3. Æn.

niam, quia muris a Neptuno cincta, ſic iſte Poeta Troiugenam cognominat Orionem, qui duxit ortum a Dijs, qui Troiam muris muniuerunt. Verum & alia quoque ratione Troiugenam Oriona nuncupatum dicere poſſumus, nimirum ab Hyrieo patre, ſeu putatiuo, ſeu legali, cui tres illi Dij dederunt in filium Orionem; ſiquidem Hyrieus Bœotus erat; Bœotij vero populi ſunt e Troia oriundi; proptereaque Troiugenæ; quoniam, vt obſeruat ex c Thucidide Carolus Stephanus in hiſtorico, & geographico ſuo, *Bæotij populi ſunt, qui anno ſexageſimo poſt captam Troiam ex Arua electi*, ſeu potius *eiecti a Theſſalis, incoluerunt terram, quæ nunc Bæotia prius Cadmea vocabatur*. Arua vero fuit, eodem Stephano ex hiſtorijs Curtij d notante, opidum Aſiæ circa mare Caſpium: quum Troiæ nomen fuerit nedum proprium ciuitatis Ilij, ſed commune toti regioni Minoris Aſiæ, in qua fuit Arua; & Ilium ſibi nomen vniuerſę regionis aſciuit, quod in ea dominaretur alijs vrbibus, & opidis. Vnde Troiugenæ fuerunt non ſolum ducentes originem ex vrbe Priami, ſed etiam quicumque genus habuerunt ex Arua, & alio quouis opido minoris Aſiæ, quæ Troiæ regionis nomen habuit. Quum igitur Orion dicatur filius Hyriei Bœotij; & omnes Bœotij, quia venerunt ex Arua Troiæ regionis opido, apte Troiugenæ dicantur; propterea Poeta noſter in æno rectiſſime Troiugenam dixit Oriona. Quin & alio nomine Bœotus Orion audire Troiugena potuit in ænigmatico pęgnio, quia Bœotij primum fuere Leleges, & Hyantes; de quibus ita Strabo: e *Bæotiam initio barbari tenuerunt Aones, & Themmices, a Sunijs euagati, & Leleges, ac Hyantes. Deinde cum Cadmo e Phænicia profecti Phænices occuparunt. Et Cadmus munita muris Cadmeia regnum poſteris reliquit. Hi Thebas adiecerunt Cadmeia ab ſe conditas, ac pleriſque Bæotis imperantes, regnum*

c lib. 1.

d lib. 5.

Troia nomẽ vrbis, & regionis.

e lib. 9.

gnum vſque ad Epigonorum bellum propagarunt. Conſimi-
f cap. 12. liter Solinus ait, *f Bœotij idem ſunt, qui Leleges fuerunt.*
Leleges autem Troiugenas e Troiæ regione poſtea
g lib. 13. g Strabo dicit aduerſum Græcos militaſſe ſub Hectore.
h lib. 7. De Hyantibus etiam infit antea h Strabo: *De Peloponneſo Hecatæus Mileſius tradit, eam ante Græcos fuiſſe habitatam a barbaris. Et quidem fere tota Græcia antiquitus barbarorum fuiſſe ſedes, quod ex his ratiocinari licet, quæ memoriæ prodita ſunt. Nam & Pelops e Phrygia ſecum adduxit populum in denominatam ab ipſo Peloponneſum: & Danaus ex Aegypto, & Dryopes, Caucones, Pelaſgi, Leleges, alijque eorum ſimiles intra Iſthmum ſita obtinuerunt: Quinimmo & ea, quæ ſunt extra Iſthmum: Atticam enim Thraces, qui cum Eumolpo venerant, poſſederunt: Daulidem Phocidis Tereus: Cadmeiam Phœnices Cadmi comites: ipſamque Bœotiam Aones, Tembices, atque Hyantes, vt ait Pindarus*

„ Tempus erat, porcos (Hyas) quum dicerent
„ Gentem Bœotiam.

Quum itaque Leleges, atque Tembices, qui Bœotiam tenuere, Phryges extiterint, e regione Troia oriundi, vt adnotat etiam C. Stephanus; iam in ænigmate ſolerter Oriona Bœotium appellauit Cœnobita Troiugenam. Verum enimvero mihi nunc in mentem venit, illos tres Deos in pellem mactati, ſeu mactatæ bouis immiſiſſe ſemen, vnde natus Orion, quem ſeruandum ad decem menſes dederint Coloniæ, vxori Hyriei ſterilis, in animum inquam mihi ſubit, Hyrieum benignum erga ſuos illos hoſpites adeo fuiſſe, vt illis vxorem propriam communicauerit, quaſi Seleucus alter Antioco filio priuigno Stratonicen vxorem ſuam, vt ait in Demetrij vita Plutarchus; Coloniamque coniugem ſuppoſuerit ad prolem ſuſcipiendam e diuino ſemine. Ad hoc aperte com-
l. 18. c. 24. probandum euidentiſſime facit a Ioſepho recenſitum

fa-

facinus in Antiquitatibus Iudaicis, dum ait: *Erat Romæ Paulina, mulier non minus probitate morum quam natalium claritate illuſtris, ad hæc opulenta, & formoſa vt quæ eſſet in ipſo ætatis flore, ſed in primis ornata pudicitia. Nupta autem erat Saturnino, viro tali coniuge digniſſimo. Huius amore captus eſt Decius Mundus iuuenis non obſcurus in equeſtri ordine: & quia maior erat fœmina quam quæ poſſet corrumpi muneribus, eo magis accendebatur amantis inſania, ita vt offerret ei pro vnica nocte ducenta drachmarum millia. ac ne ſic quidem valens eam flectere, non ferens amoris impotentiam, decreuit morbum ſimul & vitam finire inedia. Hoc eius propoſitum non fefellit Iden libertam Mundi paternam, varijs inſtructam, ſed non probatis artibus; quæ indigne ferens obſtinationem iuuenis, blanda oratione conuentum animare conata eſt, ſpem ei faciens effecturam ſe vt potiatur Paulinæ complexibus. Quumque ille preces eius libenter acciperet, ait ſibi opus quinquaginta tantum drachmarum millibus ad expugnandam mulieris pudicitiam. Ita refocillato iuuene, & accepta quantam petierat pecunia, nouam doli viam ingreſſa eſt, videns Paulinam non capi pecunijs. Sciens porro eam vehementer addictam Iſidis cultui, tale quiddam comminiſcitur; Conuentis aliquot ex eius ſacerdotibus, accepta fide ſilentij, & quod efficaciſſimum eſt, oſtentato præmio, in præſens vigintiquinque millibus, & alteris totidem poſt nauatam operam, indicat eis amorem iuuenis, rogans vt omnibus modis adniterentur eum reddere voti compotem. Illi auri cupidine tacti, benigne ſunt polliciti: quorum natu maximus propere ſe ad Paulinam contulit, & admiſſus impetratoque abſque arbitris colloquio, venire ſe ait miſſum ab Anubide, capto ipſius forma, & iubente vt ad ſe veniat. Illa libenti animo accepit nuncium: moxque iactabat ſe apud familiariter notas mulieres, quod dignata ſit amore Anubidis e marito quoque indicat, condictam ſibi cœnam & cubile Anubi-*

bidis. Id eo facilius conceſſum eſt, quod cognita & probata eſſet viro pudicitia coniugis. Itaque in templum proficiſcitur, & poſt cœnam inſtante ſomni tempore incluſa per ſacerdotem, tenebris conciliantibus in latentem ibi Mundum incidit: totamque eam noctem obſecuta eſt iuueni, Deo ſe gratificari exiſtimans. Eo deinde abeunte prius quam ſacerdotes doli conſcij ſurgerent, Paulina mane ad maritum reuerſa congreſſum cum Anubide prædicat, & idem apud amicas quoque magnificis verbis exaggerat. Illis nec credere libebat rei naturam conſiderantibus, non mirari tamen non poterant ob inſignem mulieris pudicitiam. Die deinde poſt rem patratam tertia Mundus adamatæ forte fortuna obuius, O factum bene Paulina, inquit, quod & ducenta illa millia mihi ſeruaſti, quæ potuiſti tuis facultatibus addere, & morem nihilominus meæ voluntati geſſiſti. Nihil enim mea refert quod Mundum contempſiſti, quandoquidem prætextu Anubidis optata voluptate expletus ſum: atque his dictis abijt. At mulier tum primum deprehenſo flagitio, veſtem ſibi lacerat, & re tota ad maritum delata, obſecrat ne tam inſigne ludibrium impunitum ſinat; maritus porro Imperatori totum ſignificat. Tiberius poſtquam accuratiſſima inquiſitione didicit omnia, ſacrificos illos impoſtores in crucem egit, vnaque Iden inuentricem huius ſceleris, cuius præcipua opera fuit in corrumpenda pudicitia mulieris: dirutoque templo ſtatuam Iſidis iuſſit mergi in Tyberim. Mundum autem mitiore pœna exilij caſtigaſſe contentus eſt, crimen eius in Cupidinis impotentiam referens. Et Iſiacorum quidem facinus huiuſmodi extitit. Qua ergo ratione Saturninus vxorem Paulinam pudiciſſimam paſſus eſt Anubidi deo ſupponi ſub prætextu religionis, nihil inde ſibi detrimenti metuens in honore; iam & Hyrieus propriam vxorem ſubſternere Ioui, Neptuno, Mercurioque, ſiue Apollini, quos Deos venerabatur, opprobrium ſibi non iudicauit, ſed e contra decus, vnde prolem diui-

nam Orionis adipiſceretur ipſe ſua natura ſterilis: Sicut etiam olim Theſpius rex Bœotiæ pariter Herculi hoſpiti ſuas filias quinquaginta ſuppoſuit viro diuino, fortiſſimoque, vt ex eo diuinos forteſque nepotes plurimos acciperet, vt obſeruat Mythologus: *i* Qui mos itidem in Iani vrbe prouinciæ Caraiani viſus eſt a Marco Polo ſcribente: *k Gentes huius prouinciæ non reputant ſibi factam iniuriam, ſi quis eorum coniugem ſubagitet; dummodo non ſit contra voluntatem mulieris.* Et in prouincia Chamulij gentes eſſe ſimiliter hoſpitales aſſerit: *l Et ſi quis aduena pergit ad illorum hoſpitia, valde lætantur: & imperant ſerio proprijs vxoribus, filiabus, ſororibus, & alijs affinibus, vt obtemperent integre votis omnibus hoſpitum; & ipſi diſcedentes e domo rura petunt, & inde mittunt omnia neceſſaria ſuis hoſpitibus; nec vnquam domum redeunt ante diſceſſum hoſpitum. Hoſpites autem cubant vna cum illorum vxoribus, filiabus, & alijs, inde ſumentes omne genus voluptatis, perinde ac eſſent ipſorum propriæ vxores. Et iſti populi reputant hoc eſſe ſibi magno honori, & ornamento, & admodum gratum ſuis Idolis, adeo bene tractare viatores recreationis indigas.* Nec ab his moribus abeſſe Babyloniæ ciues aſſerit Q. Curtius: *Nihil*, inquit, *m Vrbis eius corruptius moribus, nec ad irritandas, illiciendasq. immodicas voluptates inſtructius. Liberos, coniugeſque cum hoſpitibus ſtupro coire, modo pretium flagitij detur, parentes maritique patiuntur.* Ita bonus hoſpes, perinde ac alter Bœotus ille Theſpius, fuit Hyrieus, tribus illis Dijs coniugem ſupponens ad prolem, ſibi negatam a natura, ſuſcipiendam. Pelliſque mactatæ bouis fuit vterus Coloniæ coniugis; quæ vacca, boſque dicitur a marito ſterili Dijs illis hoſpitibus conſecrata, poſt nonum menſem ex hoſpitum ſemine peperit Oriona; ſiquidem, vt ait in Hieroglyphicis Valerianus, *n Inuenies & pro meretrice pelles poſitas Leuitici 15. Veſtem, & pellem,*

i lib. 7. c. 1.
k l. 2. c. 39.
l l. 1. c. 37.
m lib. 5.
n lib. 34.

T *quam*

quam habuerit, lauabit aqua: quem locum citat Hieroſolymitanus Heſychius, ſententiæ huius interpres. Iam & apud Romanos meretrices Scorta dicuntur, a ſcorteis pellibus, quibus pro ſtrato vtebantur. Ceterum turpitudinem facti Gentiles illi fabuloſo commento tegere voluerunt; atque proſtitutam vxorem ab Hyrieo Dijs hoſpitibus, bouē dixere mactatam ab Hoſpite Dijs, qui prolem ſe Hyrieo ſterili cupienti darent, hosq. effudiſſe ſemen, alij tectius atque verecundius imminxiſſe dicunt in pellem mactatę bouis; quum pellis nomine veteribus appellaretur muliebre pudendum, & ſcrotum; vnde ſcortum dicta femina, quæ proſtituitur alienis a viro ſuo. Sic ergo Colonia coniux Hyriei ex Deorum hoſpitum ſemine peperit viro ſuo Spurium Oriona. Verum enim vero ſi liceat mythologiam afferre phyſicam occultiorem, cultioremque; dicemus hac fabula myſtice ſignari naturalem hominis generationem: Hyrieus enim pater eſt, ſua ſimplici natura ſterilis; quia de ſe nihil ex vxore ſua procreare poteſt, niſi beneficio, & actione trium vel quatuor Deorum, Iouis, Apollinis, Neptuni, ac Mercurij: Iouis quidem, quia niſi Deus vt prima cauſa, primumque mouens concurrat cum Hyrieo, patreque cauſa ſecunda, nihil vnquam ab iſta ſecunda cauſa produci poterit; ſic *o* Ariſtoteles ait tum, *vtraque igitur mouere dicimus, & primum, & vltimum mouentium; ſed magis primum; illud enim mouet vltimum, ſed non hoc primum: & ſine primo quidem vltimum non mouebit, illud autem ſine hoc; vt baculus non mouebit non mouente homine:* tum alibi: *p Reliquo modo compleuit totum Deus, continuam faciens generationem:* quod multo prius aſſeruerat, aiens: *q Manifeſtum eſt igitur quod quamuis decies millies aliqua principia immobilium quidem, mouentium autem, & multa eorum, quæ ipſa ſeipſa mouent, corrumpantur, alia vero inſuper generentur: & hoc quidem immobile*

Explicatio fabulæ Orionis phyſiologica.

Orionis pater est Iupiter.

o 8. phyſ. t. 33.

p 2. de gen. t. 59

q 8. phyſ.

exi-

exiſtens hoc mouet, alterum autem hoc; at nihilominus aliquid eſſe, quod continet; & hoc præter vnumquodque eſſe id, quod eſt cauſa vt alia quidem ſint, alia vero non, & continuæ mutationis: & hoc quidem his, hæc autem alijs cauſa motus ſint. Et alio loco clariſſime (r de ſententia ſ Fernelij) r 12.meta.
Et homo hominem generat: præter hæc item cuncta mouens, t. 24.
tanquam omnium primum. Quo nomine cum Homero ſ 1. de abd. rer. cauſ.
Iouem atque Deorum ſummum appellat hominum t patrem atque Deorum his plane verbis: *Filiorum autem* t 1. polit. c. 8.
imperium eſt regium; quod enim genuit, quodque per amicitiam præeſt, & per ætatem, id ipſum eſt idem, quod ſpecies quædam regij imperij. Ideo bene Homerus de Ioue inquit: hominum Pater, atque Deorum: ne multa congeram huc alia, de propoſito relata nuper in opere noſtro De Pietate Ari- u l. 1. c. 3.
ſtotelis erga Deum & Homines: illud ſat erit, quod attulit ex Platone, ac Ariſtotele D. Thomas inquiens: x *Ne-* x 1. p. q. 44.
ceſſe eſt dicere, omne ens, quod quocunque modo eſt, a Deo eſ- a. 1. C.
ſe. Si enim aliquid inuenitur in aliquo per participationem, neceſſe eſt, quod cauſetur in ipſo ab eo, cui eſſentialiter conuenit, ſicut ferrum fit ignitum ab igne. Oſtenſum eſt autem ſupra, y quum de Diuina ſimplicitate ageretur, quod Deus y Qu. 3.
eſt ipſum eſſe per ſe ſubſiſtens. z Et iterum oſtenſum eſt, quod art. 4.
eſſe ſubſiſtens non poteſt eſſe niſi vnum; ſicut ſi albedo eſſet ſub- z Q. 11. a.
ſiſtens, non poſſet eſſe niſi vna; quum albedines multiplicentur 3. & 4.
ſecundum recipientia. Relinquitur ergo, quod omnia alia a Deo non ſint ſuum eſſe, ſed participant eſſe. Neceſſe eſt igitur, quod omnia, quæ diuerſificantur ſecundum diuerſam participationem eſſendi, vt ſint perfectius, vel minus perfecte, cauſari ab vno primo ente, quod perfectiſſime eſt. Vnde & Plato dixit, quod neceſſe eſt ante omnem multitudinem ponere vnitatem. Et Ariſtoteles dicit in a 2. metaphyſicorum, quod id, a 2. meta.
quod eſt maxime ens, & maxime verum, eſt cauſa omnis en- t. 4.
tis, & omnis veri; ſicut id, quod maxime calidum eſt, eſt cau-

ſa omnis caliditatis: Itaque Iupiter, adeoque Deus, vt primũ ens, ac prima cauſa, recte potuit poni Pater Orionis, concurrens actiue ad illius generationem, cuius virtus actiua deſignata fuit a Poetis per ſemen immiſſum in pellem bouis, hoc eſt in vterum Coloniæ matris Orionis, & vxoris Hyriei. Verum quoniam præter primi mouentis Iouis actiuitatem in hominis generatione ſpeciatim, vt

Vt Apollo. & aliarum quarumcumque rerum noſtratium neceſsario requiritur actio Solis; quemadmodum edocet Ariſtoteles,

b 2. phyſ. t. 26. *c* 2. de gen. t. 58. *d* 1. de gen. an. c. 2.

tum dicens: *b Homo enim hominem generat, & Sol:* tum aſſerens: *c Videmus enim quod adueniente Sole generatio eſt:* tum inquiens, *d Marem namque id animal dicimus, quod in alio gignit; feminam, quod in ſeipſo. Quamobrem in Vniuerſo quoque naturam terræ, quaſi feminam matremque ſtatuunt: Cælum autem & Solem, & reliqua generis eiuſdem, nomine genitoris, patriſque appellant:* tum demum aiens:

e 4. de gen. an. c. 10.

e Ratione autem optima tempora omnium, & grauiditatum, & generationum, & vitarum dimenſionem circuitibus ſibi expoſcunt recipere. Circuitum appello diem, noctem, menſem, annum, & tempora, quæ ijs deſcribuntur, atque etiam Lunæ traiectiones: ſunt enim Lunæ circuitus complementa, & ſilentia, & interpoſitorum temporum ſectiones: ita enim coit cum Sole: menſis namque communis amborum circuitus eſt: Luna autem principium eſt propter Solis ſocietatem, receptumque lucis; fit enim quaſi alter Sol minor: quamobrem conducit ad omnes generationes. Quum itaque Sol, qui dicitur ab Ariſtotele vna cum homine generare hominem, ſit apud antiquos idem, quod Apollo; non male conſtituerunt Orionis alterum patrem Apollinem fuiſse. Ceterum

Vt Neptunus. eadem ratio de Neptuno recipienda; ſiquidem Neptunus eſt Deus humidæ aquoſęque naturæ totius, ſpeciatimque maris; cui ſeminariam ineſse virtutem, ob igneę ſalſæque ſubſtantiæ permiſtionem cenſuere veteres; qui pro-

propterea tum Venerem finxerunt exortam e ſpuma maris; quod adnotauit Ariſtoteles inquiens: *f Nec vero hominem antiquos latuiſſe videtur naturam ſeminis eſſe ſpumoſam; Deam enim, quæ rei venereæ præeſt, ab ea ipſa facultate nominarunt* ἀφροδίτην. Venerem enim ex antiquis poetis refert Mythologus g *natam eſſe e Cæli genitalibus partibus a Saturno cæſis, & in mare proiectis, ſine matre, ex illa ſpuma ſcilicet, quæ ex illarum iactu in ſumma aquæ parte exorta eſt*. de qua re Tibullus ita: *b*

f 2. de gen. an. c. 2. ſ.

g l. 4. c. 13.

h l. 1. eleg.

» Nam ſatis fuerit quicũque loquax, is ſanguine natam,
» Is Venerem e rapido ſentiet eſse mari.

Vnde per Neptunum ſignificatur ſemen, quod vel Ariſtotele *i* teſte, *ſpumoſum corpus eſt, naturam humidam & aquoſam habens*, cui præficitur Neptunus; proindeque Neptunus nominatur tertius pater Orionis in fabulis, deſignantibus originem hominis. In quo propoſito non ſunt omittenda, quæ Pierius in Hieroglyphico de Mari ſcribit, aſserens: *k Quoniam vero mare ipſum in primis ſalſum eſt, & ſal inde plurimum conficitur, totumque illud elementum ſi exſiccari poſſet, in ſal abiturum eſt, Aegyptij ipſum quoque ſal ita auerſabantur, vt ne pane quidem ſalito veſcerentur: quippe quum viuendi, vt ſæpe dictum, puritatem in primis adamarent, id fixum immotumque animo gerebant, vt omnia nequitiæ irritamenta ſummouerent: itaque ſal ipſum ſummo ſtudio reijciebant, quod meram eſſe nequitiam intelligebant; quum propter calorem ſal irritare libidinem, ſeminalemque vim expergefacere & acuere feratur: vnde ſ[illegible]citas petulantiæ nomen. Exemplo vero ſint oſtrea & [illegible]chylia in hunc vſum a nepotibus ſummo ſtudio conquiſita. Quin etiam mures abroſos ſale prægnantes fieri tradit l Ariſtoteles*: (verba ſunt Ariſtotelis: Sunt qui vehementer confirment mures, ſi ſalem lambant, impleri ſine coitu.) *ἁλιγενὴς præterea Venus illique ſalacitatis ergo fanum ad portum maris*

i 2. de gen. an. c. 3.

k l. b. 31.

l 6. hiſt. c. 27.

aru-

aruſpices poni apud veteres iubebant. Et marini Dei omnes laſciuiores fœcundioreſque ponuntur a poetis. Nimirum & illa cœli virilia Saturni falce reciſa, & in mare prolapſa, Venerem gignunt; quippe omnes fructuum vires abſciſſæ, atque in humores viſcerum velut in mare proiectæ, ſicut illic Venerem, ita hic libidinem gignunt. Quum igitur Sol hominem non generet niſi communicata ſui virtute prolifica ſemini virili, calore ſuo excitata libidine, atque ſalacitate per ſeminis abundantiã; propterea cum Apolline poſt Iouem tertium patrem Orionis, hoc eſt orientis hominis, dedere priſci Neptunum maris, adeoque ſeminis prolifici Deum.

Vt Mercurius. Immo vero etiam his quartum addidere patrem Mercurium, quo potiſſimum ſignatur membrum generationis humanæ, virile membrum; de quo Valerianus idem in hæc verba: m *Artemidorus Oneirocrita ſcribit, ſe quoque Cyllenis vidiſſe Mercurij ſimulachrum, cuius ſpecies non alia erat, quam pudendi virilis effigies: eaque de cauſa coniectores ſuper ſermone diſſerunt, quæ quis per eius partis imaginem ſomniauerit.* Sed & Pauſanias idem confirmat in Eliacis poſterioribus, inquiens, n *Cyllenæ duo ſunt Deorum delubra, Aeſculapij vnum, Veneris alterum. Mercurij quidem ſignum, quem egregie incolæ eorum finium venerantur, arrecto eſt ſuper baſi faſcino.* Scite vero Mercurium mentula ſignabant, quia ſermone blando, & eloquenti pariter, ac faſcini viſu pelliciunt mulieres ad libidinem; & niſi arrecto, vigenteque pene, cuiuſmodi Mercurio dabant olim veteres, proles non generatur. Itaque non ab re poeta noſter Orionem filium Hiriei Troiugenam vocat; qui dictus fuit habuiſſe patres Iouem, Apollinem & Neptunum, quos Troiæ mœnia fabulantur ædificaſſe; quum & Bœotus eſſet; Bœoti vero fuerint ex Troia regione oriundi; vt viſum eſt. Qui quidem Orion gigas fuiſſe perhibetur a Poetis antiquis, ad ſuas fabulas tranſfe-

m l. 34.

n l. 6. f.

fe-

ferentibus, vt alibi, ſic etiam hic, dicta ſacræ ſcripturæ, in qua legerant: *o Videntes filij Dei filias hominum quod eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus, quas elegerant:* & mox: *Poſtquam enim ingreſſi ſunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, iſti ſunt potentes a ſeculo viri famoſi.* Quem locum de more corrumpentes, ex eo ſibi confinxerunt fabulam trium Deorum, qui ad Hyriei hoſpitis vxorem pulchram ingreſſi, ex ea genuerint Orionem, gigantem potentem, famoſum, o Gen. 6.

TRVCEM

Scilicet cauendum eſſe ſtatuit Poeta noſter Orionem, non ſolum, vt nuper aſſeruit, quia magnam cæli partem obſidens, multis aſtris præditam, magnas obtinet vires in hæc inferiora; ſed ſpeciatim quia truculentam habet naturam, maleficamque nimis; vnde cognominat Poeta Orionem Trucem, tum quoniam in terris Orion fuit gigas fortiſſimus, atque truculentus; tum maxime quoniam in cælis eius aſteriſmus inter maleficos eſt valde trux, quamobrem inſpiciens ad Orionis aſteriſmum præcipue Poeta, *trucis* vocabulo ſignauit eius conſtellationis atrocem ſæuitiam, maleficamque naturam, quam prius notauerat inuidię crimine; quo tum nouiſſime clarus effulgenti lumine ſiccitatem in aere diuturniorem autumnali, ac hiemali ſuo exortu & occaſu promouens, & obſtinate conſeruans, Cœnobitarum Puteum arefecit, & aquarum influxu priuauit: tum olim turbidus pluuiarum ingenitum vbertate nimia continuis duobus fere menſibus vniuerſum terrarum orbem ſubmerſit. Quam quidem trucem Orionis naturam & Actius Sincerus Sannazarius ille, Poeta Neapolitanus egregie (fortaſſis id hauriens ex epigrammatis huius ænigmatici verſiculis) non ita pridem indicauit Italico ſuo carmine, pariter ænigmatico, concinens:

Laſ-

„ Laſſo, che in vn momento io ſudo, e tremo:
„ E veramente temo d'altro male.
„ Biſogna hauer del ſale in queſto ſtato,
„ Perche il comanda il fato, e la fortuna:
„ Non vedete la Luna inneccliſſata?
„ La fiera ſtella armata d'Orione?
„ Mutata è la ſtagione, e'l tempo è duro:
„ E già s'attuffa Arturo in mezzo a l'onde:
„ Il Sol, ch'a noi s'aſconde ha i raggi ſpenti,
„ E van per l'aria i venti mormorando:
„ Nè sò pur come, ò quando torni Eſtate:
„ E le nubi ſpezzate fan gran ſuoni:
„ Tanti baleni, e tuoni han l'aria inuolta,
„ Ch'io temo vn'altra volta il mondo pera, &c.

hoc eſt

„ Miſer, vno & eodem momento ſudo, tremoque:
„ Atque vere metuo de alio malo.
„ Oportet habere ſalem in iſto ſtatu;
„ Quia id præcipit fatum, & fortuna.
„ Non aſpicitis Lunam eclipſatam?
„ Feram ſtellam armatam Orionis?
„ Mutata eſt anni tempeſtas, & tempus eſt durum:
„ Et iam immergitur Arturus medijs vndis.
„ Sol, qui ſe nobis abſcondit, radios habet extinctos:
„ Et pergunt per aera venti murmurantes.
„ Nec ſcio quomodo, vel quando redeat æſtas.
„ Tot fulgura, & tonitrua aerem inuoluerunt,
„ Vt metuam iterum de mundi pernicie, &c.

Trucem igitur Orionis hunc aſteriſmum in æno ſuo poeta noſter non ob re cauendum eſſe monet, qui nouerat nos eius malignitatem cauere poſſe; nam & a Ptolemæo didicerat, quod homo ſapiens atque prudens dominabitur aſtris, quantumlibet maleficis, atque truculentis:

&e

& e ſacra pagina nouerat, tum *p* initium ſapientiæ eſſe *p* pſal. 110.
timorem Domini; tum*q* Ioſue non fruſtra iuſſiſſe Soli, ac *q* Ioſu. 10.
Lunæ, ne mouerentur, vſque quo victoriam reportaret. Ad quod ſane remedium auxilij Diuini confugit in ſecundo tetraſticho poematij ſubdens:

VOCE PRECOR SVPERAS AVRAS, ET LVMINA CÆLO,

Cuius quidem quaternarij ſenſus geminus eſt; Poeticus vnus, & alter e Theologia practica deſumptus; quam optime callere videtur Poeta Cœnobita; nunc vtrumque ſeorſum aperiamus, & primo poeticum. Conqueſtus iam de Nimbiferi Orionis inuidia ſimul & ſæuitia ſub perſona Cœnobitæ Tertiarij Puteus arefactus hieme ſicciſſima poſt aridum itidem autumnum, culpa lucidioris Orionis, diuturnam ſerenitatem producentis, & aridiorum ventorum vi nimbos alio trudentis: nunc vt caueat eius aſtri truculentiam, ſe tandem conuertit flexo poplite, manibusque ſublatis in cælum, ad opem implorandam; primum quidem preces effundens duobus verſiculis prioribus; deinde reliquis duobus poſtremis afferens modum, quo poſſet voti fieri compos, & exaudiri.

VOCE PRECOR

Nouerat autor, hominem mortalem ius imperij non habere phyſice ſuper corpora cæleſtia: quare confugit ad preces. Poetico ſane more Puteus aridus in perſona Cœnobitæ famuli ad preces confugit pro impetrandis aquis optatæ pluuiæ; ſiquidem vbi terra diuturnis ardoribus, ariditatibusque ſiccata nimium fuerit, aperiri ſolet, dehiſcens nimis, quibus dici conſueuit poetice, veluti tot buccis apertis edita voce clamare, atque a cælo deſideratos imbres efflagitare: ſic in Electis ſuis Lu. Alemannus, *r* *r* part. 2.

„ Di ſouerchio calor la terra pregna,
„ Il Ciel d'intorno di fiammelle armato,

V Chia-

„ Chiaman ſoccorſo al ſuo noioſo ſtato
„ L'Aura gentil: ma di venir non degna.

hoc eſt

„ Nimio calore tellus æſtuans,
„ Aer ambiens flammulis armatus,
„ Vocant auxiliarem angori ſuo
„ Auram ſuauem: ſed aduenire non dignatur.

Oratio vocalis efficatior. *Voce* precatur, quia vocalis oratio videtur ad impetrandum optata magis efficax, quam ſit illa muta mentalis oratio. Quocirca ſolum ij, quicumque vocem edere nequeunt, in articulo mortis indulgentiarum participes fiunt ab Eccleſia per gratiam ſpecialem, ſi nomen ſalutare IESV corde, hoc eſt, animo inuocauerint. Immo quia mentalis oratio muta Deum ſolum habere poteſt auditorem, exauditoremque, non mouet alios infra Deum, *ſ pſal. 7.* qui ſolus eſt ſ ſcrutator cordium: Creaturas vero, Dei miniſtras non flectunt niſi vocales preces; quas ſolas audiunt loquaces orationes, & exaudiunt placatæ. Quare voce precatur

SVPERAS AVRAS

Precatur voce ſua poetice Puteus ventos ab Orione lucido ſuſcitatos, aliorſum nubium imbriferarum agmina pellentes; ne ſibi noxij, pluuias omnino trudant, ac inferant alio: Quos quidem ventos, etſi furentes, ac impetuoſos, vt demulceat, atque demereatur, appellat *Auras ſuperas*, non autem ventos, neque turbines, flatusve tempeſtuoſos: Ita ſane Furias infernales Orpheus *Furias cur laudet Orpheus encomijs.* precatur demulcens, appellansque *Deas honoratas bene laborantes, ſplendentes neceſſitatibus, fortes, ſapientia virtutis operarias, gratioſas*; qui in Hymno ponit. Aromata ſuffimentum. Alludere videtur autor hic ad hiſtoriam, propoſitam a Clemente Alexandrino, dum in Stromati- *t lib. 6.* bus ait: *t Narrant Græci, quod quum Eteſiæ venti aliquando de-*

deficerent, Ariſtæus in Cæo ſacrificauit Ioui Iſthmio; maxima enim erat calamitas: qui quum ardore omnia conflagrarent, & venti non ſpirarent, qui ſolebant fructus refrigerare, eos facile reuocauit. Delphi autem, quum Xerxes bello inuaſiſſet Græciam; dixiſſet autem Pythia:

„ Orate, o Delphi, ventos: meliusque ſe habebit.

Altari poſito, & Ventis facto ſacrificio, eos habuere adiutores. Ita poetice Puteus hic precatur ſibi pluuiarum feraces propitias auras ſuperas: hæ vero ſunt Auſtrales venti, potiſſimumque Cęcias appellatus, vt ait *u* Ariſtoteles, & alij nimboſi plures. *u* 2.meteo. ſu.2.c.2.

ET LVMINA CÆLO

Præter ſuperas, ventorum nempe tempeſtates pluuiam afferentes, precatur Autor lumina cæleſtia, quæ ventos & promouere ſolent, & ſedare; legerat enim apud Ariſtotelem, *x vt mare, & omnem humorum naturam ſubſiſtere, mutarive pro flatuum motu, & quiete videmus; aerem vero, & flatus pro Solis Lunæque circuitu affici; ſic ea, quæ ex ijs, aut in ijs oriuntur, ſequi neceſſe eſt. Nam vt rerum minus principalium circuitus ſequantur magis principalium rerum circuitum, ratio eſt. Vitam enim quandam, & ortum, & interitum vel flatuum eſſe fatemur.* Quos quidem flatus a Sole maxime promoueri, ſedarive miniſterio conſtellationis Orionis, didicerat Autor ab eodem Ariſtotele, alibi ſcribente: *y Sol autem & ceſſare facit, & commouet flatus: debiles enim, & paucas exiſtentes exhalationes extinguit, & ampliori calido illud, quod in exhalatione minus exiſtit, diſgregat. Adhuc autem ipſam terram præuenit exſiccans, antequam fumum faciat exuſtum eſſe. Propter has igitur cauſas ceſſare facit ventos, & a principio fieri prohibet; conſumptione quidem ceſſare faciens, celeritate autem ſiccitatis fieri prohibens. Quapropter & circa Orionis ortum maxime fit tranquillitas, & vſque ad Eteſias, & Prodromos. Vni-* *x* 4.de gen. an. c. 10. *y* 2.meteo. ſu.2.c.2.

uerſaliter autem ſiunt tranquillitates propter duas cauſas; aut enim propter frigus, quum extinguitur exhalatio, veluti quum fuerit gelu forte; aut quum marceſcit a ſuffocatione. Plurimæ autem & intermedijs temporibus, aut eo quod nondum facta ſit exhalatio, aut eo quod iam præterijt exhalatio, & alia nondum aduenit. Incertus autem & moleſtus Orion eſſe videtur & occumbens, & oriens; quia in tranſmutatione temporis accidit occaſus, & ortus, æſtate, & hieme; & propter magnitudinem aſtri, dierum fit aliqua pluralitas; tranſmutationes autem omnium turbulentæ ſunt, propter indeterminationem. Quare poeta, qui nuperrime precatus eſt auras ſuperas, nimirum ventos, ne depellant a Putei regione nubes imbriferas, ſed ad eam illas aduehant: nunc ventorum excitatiua, & domina ſidera cælo lucentia precatur, ne ventos excitent imbrium excuſſores fugatoresque, neve ceſſare faciant pluuiarum aduectores, at hos excitent, & adducant.

CRIMINE DEPOSITO

Nimirum aſtra trucis Orionis, precibus iſtis emollita & exorata, crimine veteris inuidiæ iam depoſito, concedant & auris imbriferis, & pluuioſis nubibus, atque iam tandem aquis ipſis

POSSE PARARE VIAM

Auris quidem ſuperis, hoc eſt ventis imbriferis, quo portent impellantque nubes aqua turgidas ac veluti prægnantes ad regionem Neapolitanam: nubibus autem pluuioſis, & imbre grauidis, quo pluant imbres in eodem tractu: & aquis etiam tum e nubibus in tectum & impluuium Cœnobij, ac inde per canales parietum in caueam ciſternæ, ventremque Putei; tum in terras & in flumina Neapolitana delapſis, quo per occultos & conſuetos terræ cuniculos ferantur in Puteum etiam viuum Cœnobitarum, ſi quis alius apud illos eſt, præter ciſternam.

nam. Modus autem, quo poſſit cum Puteus aquæ viuæ, tum etiam quoquo pacto ciſterna ſuis hiſce potiri votis benignitate ſiderum placatorum, potiſſimumque Solis, omnium luminum æthereorum principis, habetur in vltimo poematij diſticho his verſiculis,

SOL VELVTI IACVLIS ITRVM RADIANTIBVS VNDAS
SI PENETRAT GELIDVS IGNIBVS ARET AQVAS

In quibus obſcuritatem facit, & difficilis verborum conſtructio, & illa vox *itrum*, inuſitata, nullibique, præterquam in hoc loco ſpectata. Nec ab re cenſeas eſſe, ſicut ait alicubi Cicero, erratum fabrile; cuiuſmodi reperitur etiam ſphalma Brixiæ in monumento candidi marmoris nonnihil detrito, in ædicula Primicerij ad S. Nazarium, his notis:

DIS MANIBVS
L. CORNELI
IANVARI
VIXIT ANN. XVII
LANARI COATOR
ET
L. CORNEI PRIMION
PATRIS

Vbi COATOR mendum eſt Inciſoris, qui debuerat incidere COACTOR. Ceterum non abnuerim, conſulto poſitum in hoc æno, *itrum*; quod ambigua vox ad genuinum ſenſum autoris, verti poſſet modo, *Vitrum*, modo, *iterum:* Quare pro noſtro priore ſenſu dictum eſt *itrum* pro, *Vitrum*. Conſtructio vero verborum diſtichi,

ſi-

Digitized by Google

ſignantis obſcure modum euadendi moleſtiam ariditatis exſiccati Putei, fuerit huiuſmodi, ſi Sol iaculis radiantibus penetrat vndas vel conglaciatas in tecto Cœnobij, ſiue ſub niuium ſpecie, ſiue ſub glaciei forma; vel etiam fluminis gelu concretas, ac veluti vitrum duratas, vt ignibus radiorum aret, hoc eſt quaſi vomeribus aratrorum rumpat aquas gelidas, vt fluidam naturam recuperent (niſi leges metricæ refragarentur, vt infra patebit; quum iſte poeta puriſſimos verſus ediderit) facile poterunt hæ ſibi parare viam, vel de compluuio tecti per artefactos in pariete Cœnobij tubulos in caueam ciſternæ; vel de fluminis alueo per abditos terræ cuniculos ad Putei foueam, flumine decliuiorem: & ita proſpectum fuerit Cœnobitarum, Puteique commodis, atque deſiderijs. Metaphora poetica eſt, ignibus Solis arari gelidas aquas; tanquam radij ſint veluti vomeres aquam gelu conglaciatam rumpentes, atque diſſoluentes in fluidum liquorem; ſicuti ferrei vomeres arantium proſcindunt ſolidam duramque terram, & iteratis arationibus redigunt ad fluxiles fere pulueres minutiſſimos, exutos priſtina glebarum duritie, ſoliditate, conſiſtentiaque. Quod certum eſt, a Solis radijs iterata continuaque veluti verberatione contingere conglaciatis aquis, quæ calore radiorum ſolarium ſinduntur, & colliquantur in ſubſtantiam mollem, parteſque fluidas. At vero ſi ſenſum Theologicum ſpectemus in his carminibus, longe alia fuerit vniuerſi ſecundi quaternarij declaratio,

VOCE PRECOR

Theologiæ peritus poeta noſter agnoſcebat maximam vim eſſe precum, & orationis; propterea que Puteum inducit ariditate ſiccatum, ſub perſona Cœnobitæ preces effundentis, ad aquam ſibi ſalutarem, & ſufficientem Fratribus impetrandum, contra malignam Orionis inuidiam.

Agno-

Agnoſcens autem orationem mentalem maxime conuenire meditantibus, & gratias ſpirituales poſtulantibus; vocalem autem tribulatione laborantibus congruere magis ad impetrandum auxilium diuinum in calamitatibus; namque Dauid quum fugeret a facie Abſalonis, liberatus cecinit, z *Voce mea ad Dominum clamaui, & exaudiuit me de monte ſancto ſuo:* & alibi ſæpiſſime, tribulatus confugit ad orationem vocalem; Quam fuiſſe ſalutarem Niniuitis in imminenti periculo ſubuerſionis, aperte conſtat ex Ionæ prophetæ prædicatione; qui iuſſu Domini ciuitatem Niniue magnam ingreſſus, a *clamauit, & dixit. Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur. & crediderunt viri Niniuitæ in Dominum: & prædicauerunt ieiunium, & veſtiti ſunt ſaccis a maiori vſque ad minorem. Et peruenit verbum ad regem Niniuæ: & ſurrexit de ſolio ſuo, & abiecit veſtimentum ſuum a ſe, & indutus eſt ſacco, & ſedit in cinere. Et clamauit, & dixit in Niniue ex ore regis, & principum eius, dicens: Homines, & iumenta, & boues, & pecora non guſtent quicquam, nec paſcantur, & aquam non bibant: Et operiantur ſaccis homines, & iumenta: & clament ad Dominum in fortitudine: & conuertatur vir a via ſua mala, & ab iniquitate, quæ eſt in manibus eorum: Quis ſcit, ſi conuertatur, & ignoſcat Dominus: & reuertatur a furore iræ ſuæ, & non peribimus? Et vidit Deus opera eorum quia conuerſi ſunt de via ſua mala: & miſertus eſt Deus ſuper malitia, quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit.* Ceterum non ſolum Fidelibus, & Niniuitis in tribulatione poſitis, mirifice profuit oratio vocalis, verum etiam infidelibus; vt admonet in Stromatibus Clemens Alexandrinus aiens: b Omnium enim hominum curam gerens Deus omnipotens, alios quidem præceptis, alios vero minis: & nonnullos quidem ſignis prodigioſis, aliquos vero benignis promiſſis, conuertit ad ſalutem. Verum enim

z pſ. 3.
a Ion. 3.
b lib. 6.

„ enim vero quum diuturna ſiccitas Græciam aliquando
„ affligeret,& fructuum eſſet maxima ſterilitas;qui reman-
„ ſerant, inquiunt, propter famem Delphos ſupplices ve-
„ nientes, rogarunt Pythiam, quomodo liberarentur a
„ tam graui calamitate. Ea reſpondit: Calamitatis vnum
„ eſſe remedium, ſi vterentur precibus Aeaci. Eis ergo
„ morem gerens Aeacus, quum in Græcum montem
„ aſcendiſſet, mundis in cælum extenſis manibus commu-
„ nem Deum inuocans precatus eſt vt afflictæ miſereretur
„ Græciæ. Simul atque cæpit precari, felix ſtatim tonitru
„ inſonuit, & totus aer circumcirca fuit obductus nubibus.
„ Vehementes autem & continui imbres erumpentes to-
„ tam impleuere regionem. Hinc efficitur abundans & co-
„ pioſa fructuum feracitas, Aeaci, quæ Agriculturæ inſtar
„ fuere, impetrata precibus. Et inuocauit,inquit,Samuel
„ Dominum, & dedit Dominus voces & pluuiam in die
„ meſſis. Vides vnum eſſe Deum,qui per ſubiectas pote-
„ ſtates pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Plena eſt autem no-
„ ſtra Scriptura Dei exaudientis, & vnamquamque effi-
„ cientis petitionem, per iuſtorum orationes.

SVPERAS AVRAS

Quum iſta ſiccitatis calamitas ab aſteriſmo cæli, nimirum Orione nimbifero Cœnobitarum Puteo contigiſſet; neceſſum erat ad eam auertendam precibus eum flectere, qui cælo poteſt ac ventis imperare non in caſſum;hic autem vnus eſt Deus Omnipotens. Quoniam vero Dei operationes ad extra ſunt indiuiduæ,& conueniunt omnibus atque ſingulis perſonis altiſſimæ Triadis; idcirco Cœnobita precatur Deum ſub numero multitudinis: Qua ratione Deus ipſe ſub numero plurium item a Moſe creare hominem, ac de ſe dicere, c *Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram:* & infra: d *Fecit quoque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & in-*
duit

c Gen. 1.
d Gen. 3.

duit eos: & ait: Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonum & malum. Et antea quoque: *e In principio creauit Elohim* (ſua lingua Moſes aſſeruit, quod proprie vertitur) *Dij, cælum & terram*; nam creatio tribus perſonis aptatur indiuiſe, licet per appropriationem attribuatur Patri. Sic in æno poeta precatur Deum ſub nomine plurium, appellans ipſum *Auras ſuperas, & Lumina*. Conſulto vero verbis iſtis vtitur in propoſito Frater ad Deũ ſignificandum, quia poſtulat aquas pluuias, ſibi negatas ab Orione præfulgido, & ab ipſo concitatis ventis imbres atque nubes procul abigentibus; & optat a lumine benefico Dei, ſpirituque Domini ſalutari contrarios effectus edi, pluuias nimirum. Sapienter autem Deum appellat *Auras ſuperas, & Lumina*, pluralitatem perſonarum innuens; tum quia *Spiritus f ille Domini*, qui *ferebatur ſuper aquas*, hic intelligitur per Auras ſuperas; quia ſingulæ perſonæ ſunt ſubſtantiæ ſpirituales, & incorporeæ, quæ nomine ſpiritus, & auræ nuncupantur, vt anima; de qua dicitur, *g Formauit igitur Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ; & factus eſt homo in animam viuentem*. Sic & Angeli dicuntur ſpiritus: *h Qui facit Angelos ſuos ſpiritus*. Verumenim vero clariſſime Deum appellauit *Aura* nomine ſacra pagina, dicente Domino Eliæ: *i* Egredere, & ſta in monte coram „ Domino: & ecce Dominus tranſit, & ſpiritus grandis, „ & fortis, ſubuertens montes, & conterens petras ante „ Dominum. Non in ſpiritu Dominus. Et poſt ſpiritum „ commotio: Non in commotione Dominus. Et poſt „ commotionem ignis: Non in igne Dominus. Et poſt „ ignem ſibilus Auræ tenuis. Quod quum audiſſet Elias, „ operuit vultum ſuum pallio, & egreſſus ſtetit in oſtio „ ſpeluncæ. &c. Ex quibus habemus æni non exiguam dilucidationem; quum enim omnis aduerſitas fere propter

e Gen. 1.

f Gen. 1.

g Gen. 2.

h Pſ. 103.

i 3. Reg. 19.

X com-

commiſſa crimina nobis adueniat; iuxta illud, Propter
k Prou.14. peccata veniunt aduerſa: Quumque ſepties in die *k* cadat iuſtus; ante benignam auram Diuinæ clementiæ, nos eruentis ab ærumna, præcedere conſueuit ventus vehemens, magna commotio, & vrens ignis diuinæ Iuſtitiæ, per aduerſitates nos purgans ab omni crimine; quod in hoc loco ſignare videtur ipſe Lyranus, inquiens: *Iſta autem* moleſta *tranſibant ante ſpiritum ſuauem deſignantem Dei præſentiam, ad deſignandum terrorem poteſtatis Diuinæ:*
l Exod. 19. *ſicut quando Dominus deſcendit ſuper montem Sinai, l ante eum cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulmina, & nubes denſiſſima operuit montem: illa tamen facta fuerunt miniſterio Angelico.* Non aliter cogitandum hic, miniſterio maleficæ conſtellationis Orionis, ac ſi placet, Angeli aſſiſtentis Orioni, ſphæramque ſuam mouentis, ob culpas veniales etiam Cœnobitarum, inductam ariditatem in eorum Puteo fuiſſe, quo punirentur moleſtia penuriæ neceſſarij ſibi laticis; & ea pœna reuocarentur a criminibus ad implorandum precibus auxilium Diuinæ clementiæ, aduenientis in Aura tenui, ſalutares pluuias adducentis, poſt ignem lucidioris Orionis, & commotionem ſpiritumque venti vehementioris, quibus & exſiccati fuere vapores in aere nubium genitores, & nubes, ſi quæ natæ fuerant, pepulerunt in longinquam regionem aliam. Aurarum vero ſuperarum, ſiue ſpirituum ſupernorum nomine, ſapientiſſime Poeta tres perſonas diuinas inuocat; quia Pater eſt Aura ſupera ſpirans Spiritum-Sanctum: Filius item eſt aura ſupera cum Patre ſpirans eundem Spiritum-Sanctum: Spiritus-Sanctus eſt conſimiliter Aura ſupera, ſed a Patre ſimul & a Filio ſpirata.
m cap. 20. Quin & apud Ioannem, *m Hæc quum dixiſſet* Ieſus Apoſtolis, *exſufflauit, & dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum.*
n Aen. 5. Auras autem ſpirare proprie ponit Virgilius, *n* cui

Aequa-

„ Aequatæ ſpirant Auræ, datur hora quieti.
olim *o* quoque *o* Georg. 4.
„ Dulcis compoſitis ſpirauit crinibus Aura.
Quare Cœnobita noſter merito precatur *Auras ſuperas*, tres Diuinas perſonas incorpoream, & omnino ſpiritualem naturam habentes, ſupra mundum elementarem in cælo degentes, vel etiam, vt ait Ariſtoteles, *p* ſuper extima latione degentes; qua de re alibi fuſius, in opere *q* noſtro *De Pietate Ariſtotelis erga Deum & homines* non ita pridem inuulgato. *p* 1. cæl. t. 100. *q* l. 1. c. 7.

ET LVMINA

Quoniam ad auertendam ariditatem Putei, noxiam Cœnobitis, quæ facta fuerat ab inuidia lucidioris Orionis, & a ventis vehementioribus, nubes imbriferas alio pellentibus, contrariæ cauſæ virtus erat neceſſaria; propterea ſicuti nuperrime Cœnobita precatus eſt Auras ſuperas auxiliares, imbrium ſalutarium feraces, ita nunc benefica lumina precatur, earumdem pluuiarum effectricia; nimirum etiam tres Diuinas perſonas, luminum nomine deſignatas aptiſſime; quoniam, vt ait Apoſtolus, *r Omne datum optimum & omne donum perfectum, deſurſum eſt, deſcendens a Patre luminum*. Namque Pater Lumen eſt: Lumen eſt & Filius, qui *lumen de lumine* dicitur in Symbolo, & in *ſ* Euangelio ſemetipſum *lucem mundi* nuncupat: Lumen eſt & Spiritus-Sanctus, qui ſub ſpecie lucidarum *t* linguarum ignis in die Pentecoſtes ſtetit ſuper Apoſtolos vndecim congregatos; quique illuminat corda noſtra. Quare per *lumina* ſignat hic Poeta Sanctiſſimæ Triadis perſonas. *r* Iacob. 1. *ſ* Ioan. 8. *t* Act. 2.

CÆLO

Appoſite, non lumina cæli, quæ ſidera ſunt; ſed lumina *cælo* aſſiſtentia, & imperantia, degentiaque, precatur in ſua tribulatione Cœnobita; quia licet Deus vbi-

que ſit; attamen peculiari quadam ratione dicitur in cælis eſſe; ab eoque veluti in cælo degente, debemus implorare, petereque cuncta bona nobis neceſſaria, & conuenientia; non ſolum quia, vt nuperrime didicimus a D. Iacobo, omne datum optimum, & omne donum perfectum, deſurſum eſt, deſcendens a Patre luminum; ſed etiam quia Dominus orandi formam nobis præſcri-
u Matth. 6 Luc. 11. bens in u Euangelio dixit: *Sic ergo vos orabitis: Pater noſter, qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum* &c. Quin & antiquitus orantes, ad cælum & vultum & manus eleuabant, inde ſibi ſperantes auxilium; quoniam in cælis ma-
x 1. cæl. t. 23 2. cæl. t. 2 xime Deum ſemper coluerunt, vt notauit etiam x Ariſtoteles, & in imaginibus Romæ ſubterraneæ Boſius obſeruat frequenter; & efficere conſpicitur iſte Cœnobita noſter in lapide ſculptus.

CRIMINE DEPOSITO

Sciebat optime Cœnobita, quod Deus non exaudit peccatores; neque decere quemquam gratias a Deo petere, quem læſerit, & cui gratus minime ſit: ſed eum ſolum audacter, & cum fiducia obtinendi petita, poſſe a Deo beneficia poſtulare, qui purgatus ab omni culpa, gratiam diuinam iuſtificatus habuerit. Quumque noſſet ſe grauatum crimine maledicentiæ ſimul & iræ, quæ nuperrime dixerat Orionem inuidum eſſe, ſpurium, atque trucem, propterea que cauendum: cogitans a Domino
y Matth. 5. dictum fuiſſe, y *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio; qui autem dixerit fratri ſuo, Racha, reus erit conſilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit*
z Rom. 12. *gehennæ ignis*. Videnſque præceptum ab z Apoſtolo, *Benedicite perſequentibus vos: benedicite, & nolite maledi-*
a Prou. 24. *cere*; propterea imitatus *Iuſtum, qui a ſepties in die cadit, & reſurget*; per actum contritionis, vel attritionis cum firmo propoſito confitendi, pœnitentiamque agendi de

pec-

peccato, dicit, iam ſe *crimine depoſito*, contritum, firmatumque bona ſpe ſeruandi mandata Dei, potiundique ſalutares imbres, *precari voce* ſupplici ſimul atque clamoſa *ſuperas auras* Diuinarum perſonarum, *Lumina*que Diuina Sanctiſſimæ Triadis degentia pariter & imperantia *cælo*, tum ſe

POSSE PARARE VIAM

Domini, rectasque facere per pœnitentiam ſalutarem ſemitas eius, quo valeat miſericordiam veniæ, gratiamque pluuiarum impetrare; mente recolens illud *b* Iſaiæ, *b* cap.40. Peccatoribus ad pœnitentiam vocatis a Baptiſta *c* propoſitam, *Parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius*, *c* Matth.3. Luc.3. Ioan.1. agendo pœnitentiam omnium delictorum, & obſeruando præcepta diuinæ legis, quin & conſilia Domini: tum etiam *ſuperas auras* ventorum imbriferorum, & *lumina* ſenſibilia *cælo* micantia nimbifera *poſſe parare viam* & vaporibus vi caloris in terra geniti lumine ſiderum, potiſſimumque Solis, vt ait *d* Ariſtoteles, eleuatis ex humido *d* 1.meteo. ſu.2.c.1.& ſum.3.c.1. terræ circumfuſo, *poſſe parare viam* ad aeris Neapolitani mediam regionem incumbentem Puteo iam arido, ibique frigore condenſarier in imbriferas nubes: Nec non imbriferis nubibus, vel in alia regione concretis, *ſuperas auras* meteorologicas miniſterio ventorum *poſſe parare viam* ex alio cælo ad Neapolitanum incumbens aridę ciſternæ. Quin & aquis exoptatis a nubibus tam pro ciſterna ad compluuium tecti Cœnobitarum, & inde per artefactos in pariete Cœnobij tubulos ad ciſternæ cauum: quam etiam pro Puteo ſcaturientis aquæ viuæ, defoſſo pariter ad vſum Cœnobitarum in alio vicino Clauſtro; nec non etiam pro ceteris Neapolitanis proximis, atque benefactoribus, charitate Chriſtiana dilectis, ciſternas non habentibus, neque Puteos aquis affluentes, *poſſe parare viam* e nubibus inquam ad terram & flumina,

& a fluuijs terræ naque ſuperficie per abditos terræ cuniculos, latenteſque venas ad caueas Puteorum vulgarium. Pro nubibus quidem cogendis ad Neapolitanam regionem Diuinas perſonas Triadis implorauit *Auras ſuperas* adiutrices incorporeas, quæ ſuperis auris meteorologicis corporeis miniſtrantibus nubes imbriferas efficiant in aere Parthenopæo, vel ad eum locum aliunde promoueant: Quin & *lumina cælo* aſſiſtentia & imperantia inuiſibilia, tres nempe Numinis eaſdem diuinas perſonas, quæ luminibus cælo degentibus viſibilibus imperent, vt calefacta terra, de humido telluri circumfuſo

e locc.citt. vapores attollant, vt ait e Ariſtoteles, nubium imbriferarum genitores & conglaciatas aquas, niuesque tam in compluuio Cœnobitarum, quam in fluuijs, & alibi ſuper terram Neapolitani tractus, fundant, colliquent, in latices, quo *poſſint* humores eliquati *viam* habere *paratam* per tubos, atque cuniculos ad Puteorum cauitates; non autem diſcutiant, abſumantque penitus in halitus inſenſibiles, aut fumum aridum exhalationis, qui Caligo dicitur, & nebula ſterilis ab f Ariſtotele.

f 1.meteo. lu.3.c.1.

SOL VELVTI IACVLIS ITRVM RADIANTIBVS VNDAS
SI PENETRAT GELIDVS IGNIBVS ARET AQVAS

Mira ſolertia Poeta noſter in hoc vltimo diſticho verbis eiſdem artificioſiſſime contrarias omnino ſententias exprimit de Sole tum veluti malefico, cum Orionis inuidia conſpirante ad ariditatem Putei promouendam; tum veluti benefico, maleficium Orionis inuidi deſtruente, conglaciatas aquas colliquante, ac ad ima Putei deducente; quod e ſingulorum verborum adnotatione patebit.

SOL

Apollinis, qui Sol eſt, nomen accipi poſſe tum vt maleficum, tum etiam vt beneficum, apertiſſime docuit in Cratylo Plato; de benefico quidem ſcribit: *Nonne Deus, qui*

qui purgat, ipſe erit Apoluon, ideſt, abluens a malis, ſoluensque, quod Apollo ipſe ſignificat? Itaque hoc ſenſu Poeta, ſiue Puteus optat vt Sol ſoluens aquam conglaciatam, niuesque in liquidos latices; quin & ex humido terræ circumfuſo vapores eleuans in ſublimi vertendos in pluuiam frigore mediæ regionis aeris, abluat a malo ſiccitatis & ariditatis Cœnobitas, & alios Neapolitanos, ariditate Puteorum laborantes. De malefico vero Sole mox Plato dicit: *Quatenus autem ἀεὶ βάλλων, ideſt ſemper iaculando arcu vehemens eſt, ἀεὶ βάλλων dici poteſt, hoc eſt, perpetuus iaculator.* & paulo poſt: *Ita Apollinem nominauimus eum, qui erat homopolen, altero l interiecto; quia æquiuocum fuiſſet duro cum nomine. Quod & his temporibus ſuſpicati plerique, ex eo quod non recte vim nominis huius animaduerterunt, perinde hoc metuunt, ac ſi perniciem quandam ſignificaret. Sed reuera nomen hoc omnes huius Dei vires complectitur, quemadmodum ſupra diximus. Significat enim ſimplicem, perpetuum iaculatorem, expiatorem, & conuertentem.* Quem locum aliter a Ficino producto, ſic vertit Cornarus: *Sic etiam Apollon nobis dictus eſt pro eo, qui homopolon erat, altero adhuc l inſerto; atque ita horrendi nominis cognominationem accepit; id quod & nunc quidam ſuſpectum habentes, eo quod vim nominis non recte conſiderant, ipſum formidant, veluti perniciem aliquam ſignificat. At hoc ita poſitum eſt, velut paulo antea dicebamus, vt omnes Dei potentias contingat, qui & ſimplex eſt, & ſemper ferit, abluitque ac exoluit, & ſimul vertit.* Quibus Plato reprehendit eos, qui nomen Apollinis indicare putant ſolum maleficam eius naturam; quod opinatus fuiſſe videtur ille Patricius Genuenſis, qui quodam in ſuæ domus camino poſuit inſcriptionem, *Phœbus, non Apollo:* Phœbi nomine ſalutarem Solis naturam innuens, Apollinis vocabulo maleficam eiuſdem conditionem: namque vide-

Apollinis nomẽ ſignare tum beneficũ, tum maleficum.

derat etiam fortaſſis apud Suidam, & Portum, Conſtantinumque Lexicographos, *Phœben, vnde Phœbus denominatur, eſſe aquam, & omne purum: Phœbeteriam inde vocari lotricem, & purgatricem, colluſtratricemque*. Sed ipſe Plato vult, idem nomen, *Apollo*, ſignificare promiſcue tum beneficam, tum maleficam Solis poteſtatem. Quam dum hic metuit Poeta noſter, orat ne Sol maleficis radijs vrentibus omnino diſcutiat tam vapores, in nubes coaleſcere ſuetos; quam nubes in halitus aridos inſenſibiles, nebulasque ſteriles; quam etiam aquas conglaciatas, pariter & niues in conſimiles aridas euaporationes.

VELVTI

Particula ſimilitudinis applicari poteſt tum proxime ſequenti, *Iaculis*, tum etiam vlteriori, *Itrum*: ſi quidem *iaculis* apponatur, ſenſus erit. Si Sol penetrat vndas gelu concretas luminis proprij fulgoribus, veluti iaculis radiantibus, aquas illas perfodientibus. At ſi coniungatur voculæ *itrum* (vt ego libentius effecero) tunc accipienda fuerit illa vox in ænigmate pro *vitrum*, ſiue ſit mendum inciſoris, ſiue conſilium Autoris; atque ſenſus erit. Si Sol penetrat vndas gelidas, quaſi vitrum duratas, iaculis radiorum, aret aquas.

IACVLIS

Deſcribitur iſta vocula proprietas luminis Solaris, quod a ſidere fertur ad terram lineis rectis motu generationis perniciſſimo, vt ita dicam; etenim ſtatim exoriens, ac emergens ſupra horizontem Sol, radijs quamplurimis ictu oculi quaſi ferit oppoſitam, ſuppoſitamque tellurem, veluti iaculis, atque ſagittis in eam immiſſis; vt radij ſagittas æmulentur tum in celeritate motus, qua dicit g Ariſtoteles lumen fieri ſubito; tum etiam in rectitudine progreſſus; quia radij non oblique tortuoſeque feruntur, vt venti; ſed recto tramite ſemper, vt iacula; vnde Pla-

g de ſen. & ſenſ. c. 7.

Plato perpetuo iaculantem Apollinem dici conſtituit in Cratylo; ſicuti nuper obſeruatum eſt. At vero de luminis iſta celeri ſecundum rectas lineas productione, fuſe nos egimus in opere noſtro *b* De Natura & Efficientia Luminis inſcripto. *b lib. 2. c. 8. 17. 18.*

ITRVM

Ambigua particula: quæ niſi ſit erratum vel Plotinicum Autoris, vel rudis aut Amanuenſis, aut Inciſoris, qui debuerat ponere *Vitrum*, ſiue *Iterum*; ad obſcuritatem ænigmatis ex conſilio poſita dicenda, quo poſſet vtroque modo verti pro duplici ſenſu griphi. Namque pro primo ſignat, iteratis radiorum ſolarium ictibus, & veluti verberationibus aquam a radijs Apollinis, tanquam a iaculis penetrari, talique penetratione vel in halitus aridos excuti vi maligni ſideris: vel e contra gelidam in fluidos latices eliquari benefica Solis actione. Pro ſecundo vero ſenſu ſignificat, ſolaribus radijs vndas, gelu duratas veluti vitrum, penetrari; proindeque vel colliquatione benefica in aquam verti, prolapſuram ad Puteum aridum & vacuum implendum: vel exolutione, diſcuſſioneque malefica tenuari penitus in aridiſſimos & igneos halitus.

RADIANTIBVS

Sol in aquam gelidam concretamque prorſus ſub ſpecie vel niuis, vel glaciei, non agit niſi lumine ſuo calorifico; quod a ſidere recta proiectum in terras, lineis multis in aere finditur; quas apte Poeta *radiantes iaculos* appellauit; etenim nuncupatus eſt inde Sol Apollo, perpetuus nimirum iaculator, vt ex Platonis Cratylo notauimus.

VNDAS

Aquas gelu concretas pariter & niues recte Poeta nuncupat vndarum nomine, quia glacies antea fuerit aqua, & proxime verti valeat in aquam, quæ propriæ dicitur

vnda : Nix etiam Solis radijs icta, facile ſoluitur in aquam fluidam, quæ Poetis vnda vocatur.

SI PENETRAT

Particula, *ſi*, geminum hic habet intellectum; etenim ſi ſermo ſit de concupita pluuia, fluidoque liquore e congelatis aquis, & niuibus educto; particula, *ſi*, ſignificatum habet optatiuum Putei, Cœnobijque. Sic apud
i Aen. 2. *i* Virgilium,

„ At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis,
„ Dij (ſi qua eſt cælo pietas, quæ talia curet)
„ Perſoluant grates dignas, & præmia reddant
„ Debita, qui nati coram me cernere lethum
„ Feciſti, & patrios fędaſti funere vultus.

k Aen. 6. & *k* inferius:

„ ---------------- Dij talia Graijs
„ Inſtaurate, pio ſi pœnas ore repoſco.

Optat autem Cœnobita, puteuſque, vt Sol radijs ſuis, veluti iaculis penetret vndas conglaciatas, & niues, adeo quod in aquam fluidam vertantur, quæ valeat in Puteum confluere, ad eiusque caueam ſua fluxilitate tenuitateque ſibi viam parare: At vero ſi ſermo fiat hic de metu ne calore Solis aqua pauca gelu concreta, nixque non multa diſſoluatur in halitus inſenſibiles; iam hic inſinuatur timor, ne Sol radijs augeat ariditatem præcedentem, Orionis inuida ſerenitate partam; quia pauca nix, & aqua non multa, prius in tecto Cœnobij gelu durata, ſuperuenientis æſtiui Solis radijs ignitis facile penetrata, diſſipatur in halitus inſenſibiles, abſumiturque penitus.

GELIDAS

Agit ex profeſſo, ſpeciatimque ſub nomine Putei Fraterculus de congelatis aquis inuida ſerenitate Orionis hiemalis in tecto Cœnobij; quæ frigore concretæ nequeunt

queunt in ciſternam deſcendere : vel etiam de conglaciato flumine, cuius aquæ rigentes non valeant per occultas terræ venas confluere ad Puteum aquæ viuæ ſcaturientis.

IGNIBVS.

Calorificos radios Solis poetice nuncupat ignes, quibus aquæ gelu concretæ poſſunt & in fluidas eliquari, quæ valeant in ciſternam per apertos parietum canales deſcendere ſalutares ad noxiam ariditatem tollendam: & ex aduerſo quoque, ſi nimium polleant radij Solis, & aqua pauca ſit congelata, exiguaque nix, in aerem, ſiccosque fumos diſcuti; propterea que moleſtam Putei ſiccitatem non tollere, ſed adaugere.

ARET

Si beneficum Solem poeta nunc accipiat; iam optat vt igneis radijs, quaſi vomeribus, *aret* aquam gelu duratam, vertatque tenues in liquores, non ſecus atque Colonus agrorum iteratis arationibus terram proſcindens, eam in tenuiſſimos fluxilesque pulueres contererc ſueuit. Verumtamen iſta coniectura videtur in verbo *aret* euertere leges metricas; quarum tamen peritiſſimum ſe prebet in hoc Idyllio Poeta noſter, carmina puriſſima condens. Quamobrem aſſeruero potius, Poetam ad ænigmatis obſcuritatem vſum fuiſſe vel verbo neutro-paſſiuo in actiua ſignificatione, ſicuti videtur Cl. Seuerino; vel ſi placet inuſitata quadam inſigni ſyncope de medio dictionis AREfaciT quaternis literulis ante poſtremam omnino ſublatis. At ſi maleficum Solem ſibi metuat; iam timet, ne ſuperueniens æſtas feruida ſicco ſumme autumno, brumæque proxime præteritis, exiguam aquam in tecto Cœnobitarum antea concretam, niuemque, alibive relictam arefaciat ad maiorem Fratrum calamitatem. Sumere potuit autem Poeta verbum iſtud neutro

paſſiuum in actiua ſignificatione, vt alij non pauci fecerunt, vel vti noua quadam eclipſi, quemadmodum obſeruabamus.

AQVAS

Nimirum hic, toto diſticho poſtremo ponitur neceſſitas effundendi preces propoſitas ad Deum pro pluuia, proque colliquatione conglaciatarum aquarum, atque niuium tam in tecto Cœnobij, quam alibi locorum Neapolitanæ ciuitatis; vnaque proponitur imminens periculum calamitatis maioris, ne pauca nix, & aqua ſuperſtes frigore ſereno concreta per hiemem ab Orione fulgidiore, ſuperuenientis æſtatis feruidioribus radijs Solis, iterantibus, & continuantibus ictus (Apollo namque dicitur *ſemper-iaculans*, vt vidimus in Cratylo Platonis) prorſus attenuetur in halitum fumoſum, & in aerem inſenſibilem, atque penitus areat; vt maior habeatur in Deo cauſa ſuſcitandi clementiam ad ſubueniendum languentibus Cœnobitis præ nimia neceſſariarum aquarum penuria; qua forte cogebantur glaciem, aut niues de compluuio, ſiue de fluuio, vel aliunde tollere, ac igne diſſoluere, ad aquam eliciendam pro Cœnobij neceſſitatibus; antiquitus enim erat exitialis capitaliſque pœna, quibus interdicebatur ignis & aqua. Quoniam ſi perſeuerante totam hiemem Orione ſicco, non adueniant imbres, atque tepores, tempore veris etiam arido Aquilone perſeuerante, perflati; Sol æſtate ſuccedente mox *iteram*, hoc eſt ſecundo poſt Orionis ariditatem, aquarum imbres prohibentem; ſi inquam *aquas* autumnales exiguas, niueſque paucas in terra, vel in compluuij tegulis degentes, frigore ſicciſſimæ tempeſtatis in glaciem duratas, iniuria noua *Sol* præferuidus *radijs veluti iaculis penetrat*, non tam diſſoluet in fluidam ſubſtantiam aquarum ad replendum Puteum, quam igntis illis radijs

per-

permeans arere faciet, omninoque conſumet; aſſumi namque poteſt in ænigmate vox *aret* pro *arefacit* in actiua ſignificatione, prorſus ad obſcuritatem griphi; nec non fere ad imitationem Lucretij, dicentis, lib.6.

„ *Principio terram Sol excoquit, & facit are.*

Verum etiam, ſi dictionem illam, *itrum*, erratum fabrile dicamus, & legere pro ea debeamus, *vitrum*: eundem plane ſenſum habebimus, quo ſignificet autor ænigmatis, vndas ab autumnali & hiberno frigore ſucceſſiue perſeuerante concretas & conglaciatas in *Vitri* ſpeciem, & paucas in ſuperficie terræ tectique Cœnobij, maleficio trucis Orionis, enſe fulgidiore longam aeris conſtitutionem, iugulatis omnino nubibus & imbribus, frigidam & ſiccam efficientis; aduentantis æſtatis ſolares radij præferuidi ac ignei penitus, non colliquant, vti tepor efficere ſolet, in aquas fluidas, quę confluere valeant per impluuio ſubditos tubulos parietum in ciſternæ caueam, aut per latentes terræ cuniculos & venas natiuas ad fundum Putei; ſed exiguas facile diſſoluunt in halitus, & arefaciunt omnino. Recte vero conglaciatam aquam appellat in æno ſuo Poeta *vitrum*, ad ænigmatis leges; at non ſine quadam vocabuli proprietate; quia glacies proprie cryſtallus appellatur a Græcis; cryſtalli vero nomen apud Latinos de quapiam vitri ſpecie præſtantiore pronunciatur. *Cryſtalli nomen quid.* Iſtam autem conſtitutionem aeris, qua per Orionis præfulgidi malignam naturam in ambiente toto ſumma ſiccitas inducitur autumno, pulſis alio nubibus imbriferis omnibus vi ventorum aquilonarium, & conſeruatur obſtinata ſideris eiuſdem inuidia per totam hiemem ſuccedentem: cui ſuperueniens ver aridum pariter, & vltimo ſimiliter aduenienſ æſtas nimium æſtuoſa penitus arefaciat aquas fluminum, fontium, ac omnium fere Puteorum, videtur autor iſte noſter a Lucano deſum-

m lib. 4. deſumpſiſſe, qui talia m cecinit,

„ Hactenus armorum diſcrimina: cetera bello
„ Fata dedit varijs incertus motibus aer.

n 2. meteo. tu. 2. c. 2. (Orionem aperte ſignat, quem n Ariſtoteles ait incertum & moleſtum videri, vt antea notauimus)

„ Pigro bruma gelu, ſiccisque Aquilonibus hærens
„ Aethere conſtricto pluuias in nube tenebat:
„ Vrebant montana niues, camposque iacentes
„ Non duraturæ conſpecto Sole pruinæ:
„ Atque omnis propior mergenti ſidera cælo
„ Aruerat tellus hiberno dura ſereno.
„ Sed poſtquam Vernus calidum Titana recepit
„ Sidera reſpiciens dilapſæ pariter Helles,
„ Atque iterum æquatis ad iuſtæ pondera Libræ
„ Temporibus vicere dies, tunc Sole relicto
„ Cynthia quo primum cornu dubitanda refulſit,
„ Excluſit Boream, flammasque accepit ab Euro;
„ Ille ſuo nubes, quaſcunque inuenit in axe,
„ Torſit in Occiduum Nabathæis flatibus Orbem:
„ Et quas ſenſit Arabs, & quas Gangetica tellus
„ Exhalat nebulas, quicquid concreſcere primus
„ Sol patitur, quicquid cæli fuſcator Eoi
„ Intulerat Corus, quicquid defenderat Indos,
„ Incendere diem nubes Oriente remotæ:
„ Nec medio potuere graues incumbere mundo;
„ Sed nimbos rapuere fuga: vacat imbribus Arctos,
„ Et Nothus: in ſolam Calpem fluit humidus aer.

Neque vero diuerſam aeris conſtitutionem deſcribere Taſſus ille videtur in obſidione Hieroſolymitana, dicens o de Solis æſtiui ſiccitate,

o Geruſ. lib. can. 13. ſt. 55.

„ Mentre li raggi poi d'alto diffonde,
„ Quanto d'intorno occhio mortal ſi gira,
„ Seccarſi i fiori, e impallidir le fronde,

Aſſet-

„ Aſſettate languir l'herbe rimira,
„ E fenderſi la terra, e ſcemar l'onde,
„ Ogni coſa del Ciel ſoggetta a l'ira:
„ E le ſterili nubi in aria ſparſe
„ In ſembianza di fiamme altrui moſtrarſe.

hoc eſt

„ Dum radios poſtea ab alto diffundit,
„ Quantum circum voluitur in gyrum mortalis oculus,
„ Areſcere flores, & palleſcere frondes,
„ Sitientes elangueſcere proſpicit herbas,
„ Et findi terram, & vndas imminui,
„ Omnia iræ cæli ſubiecta:
„ Sterileſque nubes in aere ſparſas
„ In effigiem flammarum ſe mortalibus oſtentare.

Verum & multo prius Ouidius æſtatem ardentiſſimam, omnia prorſus areſacientem deſcribens in fabula Phaetontis, *p* ait, *p* 2 metam. v. 210.

„ Corripitur flammis vt quæque altiſſima tellus,
„ Fiſſaque agit rimas, & ſuccis aret ademptis.
„ Pabula caneſcunt, cum frondibus vritur arbor,
„ Materiamque ſuo ſeges præbet arida damno:
„ Parua queror: magnæ pereunt cum mœnibus vrbes,
„ Cumque ſuis totas populis incendia gentes
„ In cinerem vertunt, ſiluæ cum montibus ardent.
„ Ardet Athos, Tauruſque, Cilix, & Tmolus, & Oete,
„ Et tum ſicca, prius celeberrima fontibus, Ida.
„ Tum *q* facta eſt Libyæ raptis humoribus æſtu *q* v. 237.
„ Arida: tum Nymphæ paſſis, Fonteſque, Lacuſque
„ Defleuere comis: quærit inania Dircen,
„ Argos Amymonem, Ephyre Pyrenidas vndas.
„ Nec ſortita loco diſtantes flumina ripas
„ Tuta manent: medijs Tanais fumauit in vndis.
„ Nilus *r* in extremum fugit perterritus orbem, *r* v. 254.

Oc-

„ Occuluitque caput, quod adhuc latet, oſtia ſeptem
„ Puluerulenta vacant, ſeptem ſine flumine valles.
„ Fors eadem Iſmarios Hebrum cum Strymone ſiccat,
„ Heſperioſq. amnes Rhenũ, Rhodanumq., Padumq.,
„ Cuique fuit rerum promiſſa potentia, Tybrim.
„ Diſſilit omne ſolum, penetratque in tartara rimis
„ Lumen, & infernum terret cum coniuge Regem.
„ Et mare contrahitur, ſiccæque eſt campus arenæ
„ Quod modo pontus erat: quosq; altũ texerat æquor,
„ Exiſtunt montes, & ſparſas Cycladas augent.
ſ v.272. „ Alma ſ tamen Tellus, vt erat circumdata ponto
„ Inter aquas pelagi, contractosque vndique fontes,
„ Qui ſe condiderant in opacæ viſcera matris,
„ Suſtulit omniferos collo tenus arida vultus:
„ Oppoſuitque manum fronti, magnoque tremore
„ Omnia concutiens, paulum ſubſedit, & infra
„ Quam ſolet eſſe fuit, ſacraque ita voce locuta eſt:
„ Si placet hoc, meruique, quid o tua fulmina ceſſant
„ Summe Deum? liceat perituræ viribus ignis
„ Igne perire tuo, cladémque Autore leuare,
„ Vix equidem fauces hæc ipſa in verba reſoluo.

Hanc Ouidij proſopopæiam, qui ſumma in ariditate, Phaetontis æuo cunctas aquas abſumente, Tellurem inducit precantem Iouem, vt imbres pluat, & Auras humidas immittat, imitatus Poeta noſter inducit Puteum aridum ſub perſona Fraterculi Cœnobitarum conquerentem de malignitate trucis Orionis, (non audacis ac temerarij Phaetontis) qui diuturna ſiccitate penitus arefecerit communem Cœnobij ciſternam; & implorantem diuinum auxilium ad pluuias acquirendas: etenim conſimili tempeſtate cælum Neapolitanum lucidus Orion vehementer arefecit autumno toto, totaque prórſus hieme, præter ceteros, Puteum aquas pluuiales, hauriens

de

de compluuio Cœnobij, quin & ſi quis alius fuit è terra ſurgentis aquæ viuæ Dominicanorum vſui latices ſubminiſtrare ſuetus: De qua tempeſtate ciſternam illam, Puteumve, vltra terminos ac modos omnes areſaciente, ſermo fit in ænigmatico pęgnio noſtro.

Itaque tenebricoſiſſimum epigramma Neapolitanum, in marmore primum inciſum ad Putei latera poſito: in quo lapide ſculptus Fraterculus Tertiarius ille ſtans, curuato poplite quadantenus, iunctiſque manibus pariter & oculis ad cælum eleuatis, orare conſpicitur, & anteſcriptos verſiculos eloqui; perobſcurum inquam hoc poematium mihi cenſetur carmen efformatum a viro perquam erudito, qui ſtylo fere Licophronis vſus, in aridiſſima tempeſtate brumali ſiccato Cęnobij Puteo, poetica proſopopęia nobili ciſternam introducit ſub perſona Fraterculi Tertiarij, ad famulitium omnium Cœnobitarum inſtituti, ſicuti Puteus eſt atque ciſterna; conquerentis cum indignatione magna de maligna Orionis inuidia, qui nimbos pluuiæ ſalutaris inuiderit Puteo, proindeque Cœnobitis Deo ſacrum laticem: Maligno pariter eidem aſteriſmo generalem inundationem antiqui Diluuij, ſubmerſionem mortalium omnium exprobrantis: Moxque ſe conuertentis ad preces, tum quibus & auras pluuiales meteorologicas, & aſtra cæli nimbifera rogat, vt, depoſito crimine liuoris inuidi, ſalutares aquas effundant in terram, ſpeciatimque in ciſternam Cœnobij, pluſquam nimium exſiccatam: & radijs calidioribus, ceu myſticis vomeribus, arent (ſi ratio carminis id patitur) penetrentque congelatas aquas ad inſtar vitri rigidas, & niues in liquorem fluxilem; cui datum ſit poſſe ſibi parare viam ad ciſternæ cauum: tum etiam quibus Dei clementiam moueat, iam depoſito crimine maledicentiæ ac iræ, ceterarumque culparum, quibus Diui-

Epilogus dictorum.

nam Iuſtitiam ad pœnas infligendas prouocauerat; vt denique placatæ ſpirituales perſonæ, luminaque Sanctiſſimæ Triadis, parare viam dignentur imbribus ad Puteum; & Solis radijs ardentioribus non diſcutiant aquas congelatas, quæ ſupererant hiemi præteritæ; nempe quæ paucæ per hiemem aridiorem aquæ niueſque gelu concretæ fuerant, Orione ſiccam ſerenitatem inuide nimium protrahente, ſuperuenientis æſtatis ardoribus areant omnino; ſed potius Verni Solis mitioris penetratæ radijs eliquentur in vndas effluxuras ad Putei cauitatem.

Iſta de propoſito difficillimi nodi poematio mihi ſcribenda nunc ad calamum venerunt, inclyte vir: Tu ea boni conſule, ac me ama. Dabam Patauij e meo Scalumnæ Muſæo. Cal. Ianuarij M DC XLVII.

De Pulmonum varietate in animalibus: De lingua viperæ celerrimo vibratu, corneaque duritie: Deque Monſtro nupero Neapolitano Quæſita. Cap. XXIV.

Inclyto Viro Fortunio Liceto M. Aur. Seuerinus B. A.

1. Quæſ. *Auibus pulmones affixi metaphreno.*

IVdicium tuum acerrimum quæſo, Cl. Fortuni, quid facit vt auibus Pulmones ſint affixi coſtis, & metaphreno? An fortaſſe quoniam ouiparæ ſunt frigidiores, atque inde non opus eſt cordi ad ventilationem? Sic & diaphragmate ſunt fraudatæ. Quamquam vt ſenſum aperiam meum, eſt & auibus ſeptum, aut huius araneolarum telarum modo tenuiſſimi veſtigia ſunt, atq; adumbramenta, qualia equidem in gallinagine obſeruaui pridem; contra id, quod profeſſus Hieronymus Fabricius l. de Reſpiratione verbis aperte teſtantibus etiamnum in abdominis vacuitatem ſpiritum excurrere pennatorum commodo, vtpote ſpiritu indigentium in volando copio-

Eſt & auibus ſeptum, ſed exiliſſimum.

In gallinagine experimentum.

pio-

pioſiore, nimirum vt ſe ſuſtineant amplius quam per alas in aeris fluoribus, quemadmodum in aqua piſces per aerias veſicas. Verum in alijs ouiparis defixos ſpinæ dorſi Pulmones vidi quadrupedis, & apodis. Quare ventilatio non attinet ad definitionem Pulmonis; neque enim hæc eſt de omni prædicatio. Quod ſi conſtituitur: non refert viſcus ſpirabile folles, aut ventilabrum, atque adeo nonnihil inde labis recipiunt priora ſcribentium decreta.

Ventilatorius per ſe non eſt pulmo.

H. Fabr. vna et cõmunis vacuitas thoracis & abdominis.

Sed enim vbi ſtatuimus frigidiores corde volucres ouiparas, quid ſit, amabo te, quod ita ſplendidus & purpureus eſt auiculis Pulmo?

Cur auibus pulmo rubicundus.

Ad hæc de Pennatorum pulmonibus quæſita, dabis vt addam Anguineis, & alia quædam de Vipera, nimirum huic eſt Pulmo ſacculi modo cauus, propemodum reticulati, hoc eſt complexibus, & feneſtellis belle diſtinctus & variegatus: Quis igitur ſiguate ſit vſus ſacculi reticulati? II. Quæſ.

Vipera pulmo ſacculi, & reticuli modo conformatus.

Pulmoni ſubdita proxime beſtiolæ reptantis eſt lingua, quæ de trachea fiſtula longe non ab œſophagi capite profecta: quid rogo, crebro vibratur commotione ſic propera, vt trilinguem referat celeritatem? Porro profundioris hæc ſunt conſilij, quam vulgo creditum ſit. III. Quęſ.

Lingua viperarum vibratilis, & flagellifera quid.

Ad hæc, quid & flagellifera lingua? quidve cornea, vel ſaltem chartilaginea duritie? quali ſane ſoliditate prædita longe alium quam guſtandi vſum agnoſcere videtur. IV. Quæſ.

Hiſtoria monſtri cuiuſpiam apud nos viſi nouiſſime. In Bono Albergo oppido prope Beneuentum ex ditione Spinellorum Optimatum Vrbis Neapolitanæ Anno Domini 1642. pridie Idus Maias circiter horam viceſimam puer natus eſt, in quo hæc membrorum vitia videbantur. Fuit huic prægrande caput, nullis oſſibus, pulmo- V. Quæſ.

nis inſtar molle; in medio foſſulam habens, quæ tamen pulſu vicinarum partium æquabatur: nigris capillis, & longiuſculis. In occipitio oculus erat ſanguineus, ex quo continenter ſanguis manabat. Frontis oculi omnino informes, veſicati, cærulei coloris. Facies humana: os concauum: inferius labrum naturale, ſuperius vero per acumina diſtinctum, qualis criſta galli gallinacei; eratque iunctum cum naſo, quem catello ſimilem habebat. In ſuperiore maxilla duo dentes, alter in dextera parte, alter in ſiniſtra; erant autem hi cornei, ſeu chartilaginei, albi, intorti, quales in Dæmonum picturis ſpectari ſolent. Lingua minuta, quanta eſt paſſeris: rauca vox: pectus, & corporis reliquum humanum: Niſi quod brachia, & manus habuit diſtortas, & inter fœmina applicatas; in quarum dextera ſeptem digiti, in ſiniſtra ſex: in pedibus contra, ſex in dextro, ſeptem vero in ſiniſtro. Vberibus admotus lac ſugere non potuit, ſed in os expreſſum potauit. Sacro fonte ablutus eſt: & hora a natiuitate viceſima quarta viuere deſijt.

Hiſtoriam hanc expoſuiſſe me ſcriptori de Monſtris abſoluto & nauo non viſum ab re fuit; adeoque candorem tuum hæc æqui bonique facere par eſt Seuerino tuo etiam atque etiam perdilecto. Neapoli Prid. Idus Nouembr. M DC XLVI.

Reſp. Liceti de propoſitis Quæſitis: & primum, cur aues pulmones habeant coſtis affixos, atque ſpinæ, ſeptoque: ac fere careant metaphreno. Cap. XXV.

Cl. Viro Marco Aur. Seuerino Fortunius Licetus B.A.

QVid ni ſerio te laudem & ego, Cl. Seuerine? quod inuentis tuis fundamenta ſuffecturus, felicius quam apud * Maronem Dido,

* 4. Aen. v. 63.

pecu-

„ ---------------------- pecudumque recluſis
„ Pectoribus inhians ſpirantia conſulis exta.

Non aliter fecit ille Philoſophorum ſummus, qui aduer- 4. de gen.
ſus Democritum de generato ſexu pugnans, ex anatome an.c.1
pedeſtrium atque ouiparorum animantium, aſſertionum ſuarum fulcra conquirebat. Porro Quæſita tua, doctiſſime vir, vt arduam ſolutionem habent, in abditis Anatomes penetralibus omnino reconditam; ſic Anatomicorum Iubari Veſlingio, communi noſtrum amico, proponenda fuerant. At vero quia tibi libuit de propoſitis meam opinionem percunctari, non poſſum non parere voluntati tuæ, quam mihi legem in re literaria dudum conſtitui.

De pulmonibus auium, quod ante omnia poſtulas, Cur affixi ſpinæ, metaphreno ſimul & coſtis habeantur, & non ab omni pectore ſeiuncti, ſicut in homine, ceteriſque brutis non volatilibus? & cur aues diaphragma tenuiſſimum habeant, vt tantum non eo carere videantur? Illud quidem ego dicere non auſim, Aues eſſe temperamento pluſquam nimium frigido; proptereaque cordis ventilatione non indigere: Quoniam aues etſi temperamento frigidiore ſint quam homo, & bruta viuipara; quæ multo ſanguine redundant, longe ſupra conditionem auium; attamen adeo frigidam temperiem non obtinent aues, vt earum calor in corde vigens non egeat euentilatione per aerem inſpiratum, vt animantia calidiora; ſed ab his in propoſito differunt aues, quod pulmones habent exangues, & diutius abſque reſpiratione ſub aquis durare poſſunt: vt clare nos edocet Ariſtoteles, inquiens: b *Pulmo ideo habetur, quia genus animalium* b3. de part.
quoddam pedeſtre eſt. Calorem enim refrigerari neceſſe eſt: c.6.
quod extrinſecus ea, quæ habent ſanguinem, deſiderant; ſunt enim calidiora. & mox: *Differentia pulmonum varia eſt:*

aliјs

alijs enim ſanguineus,magnusque; alijs minor fungoſus,exanguis. Quæ viuipara ſunt maiorem,& copia refertum ſanguinis habent,propter calorem ſua natura ampliorem: Quæ contra ouipara ſunt, exiguum, & ſiccum, ſed aptum ampliari, ac extumeſcere, quum inflatur: qualis eorum eſt, quæ ex terreſtribus quadrupedes ouipara ſunt, vt lacertorum, & teſtudinum, & ceterorum generis eiuſdem. Volucrum etiam natura, quas aues appellamus, eodem pertinet: omnium enim earum pulmo fungoſus,& ſpumæ ſimilis eſt. Spuma enim facta, diffuſaque ex amplo tumore in exiguum reſidet. & pulmo earum exiguus, membranaeque ſimilis eſt. Quamobrem hæc omnia parum ſitiunt, & parum bibunt: diu etiam aquam demerſa tolerant. Satis enim ab ipſo pulmonis motu ſpiritali, inanique refrigerantur diutius, vt quæ parum caloris habent, ſcilicet in comparatione ad hominem, & animalia maiora multo ſcatentia ſanguine. Quod autem hic ait Ariſtoteles, aues aquam diutius tolerare demerſas; id late confirmauimus hiſtorijs, olim agentes *de his qui diu viuunt ſine c alimento*. Quibus adiungere lubet propoſi-
c l.3.c.10. d l.1.c.vlt. tas a Baptiſta Fulgoſio, qui teſtatur d a Geruaſio Tibelleſio, Arelatenſis regni Mareſcallo, ad Othonem
Piſcatores anium vbi. Quartum ſcriptum fuiſſe, In lacu eius regionis quoſdam piſcationi operam dantes hieme multas ciconias veluti mortuas rete in ſiccum traxiſſe; quæ tanquam ſimul iunctæ mutuo roſtra ano infixa habebant: & calefactæ, viuæ inuentæ fuerunt. In Lotharingia quoque iuxta Metenſem Vrbem in quodam alio lacu ſalutis anno quadringenteſimo ſexageſimo ſeptimo ſupra mille, permultæ aliæ ciconiæ ſimiliter inuentæ fuerunt; quæ in thermis calefactæ reuixerunt. Quo quidem tempore latibuli certe non reſpirant, ſicuti nec alias functiones vllas edunt, extincto propemodum calore; quod obſeruat Galenus agens de mulieribus vteri præfocatione reſpirationem
amit-

amittentibus: e *Itaque ſi omnes ita affecta mulieres interiiſſent, ſimplex eſſet quæſtio; quum vero nonnullæ ſeruatæ videantur, geminam oriri quæſtionem neceſſe eſt inueſtigantibus nobis tum diſpoſitionem, ob quam ſpirationis munus deperditur: tum vel magis, quomodo viuere poſſint, quæ nihil omnino ſpirant. Quippe in confeſſo eſt, & ſpirationem a vita, & vitam a ſpiratione ſeparari non poſſe: adeo vt viuentem non ſpirare, & ſpirantem non viuere, ſit impoſſibile. Atque hæc quæſtio quanquam ſuperiore difficilior videtur, non eſt tamen perinde difficilis. Quippe facile ſuſtinebitur, ſi latebris incluſa animalia conſideres, nulla apparente in ipſis ſpirationis nota. Hoc enim cognito, perſpectiſque animalibus, vt pote frigidis, atque eo demonſtrato, quod maximus reſpirationis vſus eſt, vt intimus calor & refrigeratione & ventilatione ſeruetur, haud ita difficile fuerit perpendere, exiguum illum calorem in ipſis derelictum, arteriarum cordiſque officio conſeruari: quæ actio a quibuſdam medicis tranſpiratio, velut ea, quæ a thoracis pulmoniſque officio prodit, reſpiratio vocatur. Itaque pereunte ob vteri affectum ſpiratione, quoniam vniuerſum corpus refrigeratur (id enim manifeſte videtur) fieri poteſt, vt nulla prodeat ab ore ſpiratio; quamuis ea, quæ in arteriis fit, nequaquam intercipiatur*. & alibi: f *Sic & animalium, quæcumque ſunt natura frigidiora, iis calor innatus a frigore hiberno ſuperatur, adeo vt fere extinguatur: quare plurima ipſorum ſimilia mortuis conſpiciuntur, quum ſine ſenſu & motu in latebris iacent; quædam vero prorſus in hoc ipſo affectu moriuntur*. Sed quæ viua ſeruantur, ob caloris tamen imbecillitatem nullas omnino functiones habere, nec ipſam nutritionem, late probauimus in opere noſtro g De his qui diu viuunt ſine alimento, vel ex Galeno ſcribente ad verbum: h *Si enim neque ſentiendi, neque mouendi ab electione facultatem animal habuerit, neque nutriendi, veluti in latentibus euenit animalibus, nihilomi-*

e 6. de loc. aff. c. 5.

f 1. aph. com. 15.

g l. 3. c. 25. 26.

h 5. de loc. aff. c. 1.

Digitized by Google

minus viuere ipſum poſſe, quoad Cor manſerit illæſum, haudquaquam negandum eſt. Si ergo mulieres ob affectum vteri, caloris eam refrigerationem incurrunt, qua non indigent euentilatione miniſterio reſpirationis; id tamen non tollit quin eo affectu liberæ, calorisque ſortitæ validiores vires, ad eius refrigerium pulmonibus intro trahant aerem: ſique beſtiæ multæ bruma recondi ſolitæ, ciconiæque ſpeciatim, & aues aliæ, tantum ab hiberno frigore caloris proprij iacturam faciunt, vt qui remanet in eis illo tempore nec indigeat refrigerio reſpirationis, nec vllas vitæ functiones edere valeat; nihilominus vbi calor verno tepore fotus priſtinas vires recuperauerit, aperte ceteras vitæ functiones reaſſumit, & refrigeratione per aerem inſpiratum indiget, eamque ſibi parat pulmonum agitatione. Ceterum aues adeo frigidæ non eſſe temperaturæ, dum bene ſe habent, vt inſpirationis ad ſui caloris refrigerationem non indigeant, non vnum eſt, quod aperte demõſtret; in primis vbertas illa plumarum, qua toto corpore conueſtiuntur; præſertimque thorace; quia plumis, vt etiam pilis materies eſt fuligo ſiccior, a calore vegeto producta: Qua ergo ratione *i* Galenus, refragante nemine prorſus, inter ſigna calidi cordis hirſutiẽ pectoris enumerat præcipue; quin & quia alibi ſcribit: *k In ſicca enim & calida cute multos magnosque naſci pilos diximus*; quid ni volucres habere cor adeo calidum aſſeramus, tantarum fuliginum genitorem, vt reſpirationis indigeat per pulmones patratæ ad ſui refrigerium & euentilationem? non ne videmus aues vniuerſo pectore pulmoſiſſimas? Inſuper *l* Ariſtoteles agnoſcit inde piſcium temperaturam eſſe frigidam, quod in aqua degant; quum deceat cuncta loco ſimili conſeruari: Qui ergo videmus, non ſolum aues aerias eſſe, verum etiam ab aere frigidiore ſemper aufugere, calidiorem aerem nun-

Auium calorem qua oſtendant.

i art. med. c. 29.

k 2. de tẽp. c. 5.

l de reſp. c. 13.

nunquam non inquirere, nactiinque ſalubrius incolere, ac in eo mirifice lætas, & fecundas eſſe; iam temperamentum auibus ita frigidum aſſignare non debemus, cui neceſſaria non ſit euentilatio, miniſterio pulmonum reſpirationem ad refrigerium caloris promouentium: nam, vt ait Ariſtoteles, * *Pulmo gratia reſpirationis a ſpiritu eſt, videtur enim & nomen accepiſſe pulmo, propter ſuſceptionem ſpiritus*. Amplius autem pernicitas eximia non ne prodit earum temperiem calore pollere, qui ventilationis indigeat, pulmonumque reſpirationem ad hunc vſum efficientium? inter frigidæ temperaturæ ſigna *m* Galenus enumerat optime ſegnitiem, tarditatemque motus. Inſuper vocaliſſimæ quum ſint auiculæ pro ratione corpuſculi, tum aeris inſpirare debent intra pulmones multæ, ac longæ vocis materiam: tum attractum aerem impetu magno celeriter expellere: ſed vt impetu, celerique motu foras trudere non poteſt aerem inſpiratum vis motrix imbecilla, quæ calori puſillo, & inualido non ineſſe nequit; ita multus aer, atomnino aer inſpirari non conſueuit, niſi dum neceſſitas adeſt euentilationis, atque refrigerij; nam ſecundaria ratione inſpiratur aer ad vocem, primaria neceſſariaque ad cordis refrigerium; vt obſeruat *n* Ariſtoteles. Denique volucres, vt præfecundæ ſunt, ita ſalaciores habentur; fecunditas autem pariter ac inſignis ad coitum procliuitas non poteſt a debili calore prouenire; nam ſenes, & frigido valde temperamento neque ſalaces, neque fecundi ſunt, vt experimento compertiſſimum eſt. Quare iam aues dicendæ non videntur caloris eſſe adeo debilis, vt euentilatione, pulmonum agitatu comparata, non egeant. Nec omittam, calorem cordis ac viſcerum intenſiorem, adeoque refrigerationis indigum per operam pulmonum patratæ, ſatis indicare, tum quod ſolo calore incu-

* de reſpir. c. 11.

m art. med. c 30.

n 2. de an. t. 88.

bantes fouent oua ad prolis organizationem; tum quod pectus multa, ſolidiſſimaque carne gerunt velut incruſtatum, qua calor cordis earum vegetior conſeruatur. Quin & quum habeant aues ventriculum, ad aliorum animalium omnium differentiam, calidiſſimum, multa, denſa, ſolidaque carne nigrante circumſeptum, vtpote dentibus carentes, quibus incidere valeant, & atterere duriorem ſeminum ſibi in alimoniam venientium ſubſtantiã, quod opus vni ventriculo calidiori demandatum eſt a natura; certe cor habere debent etiam calidius; nam & id fons eſt caloris in omni animali, & in eodem corpore ſemper ventriculus caliditate cordi plurimum concedit; vnde cor in auibus adeo frigidæ non poteſt eſſe temperaturæ, vt eius calor euentilationis non indigeat. Non tamen inficias iuero tibi, Cl. Vir, volucres minus calidas eſſe quam homines, & quadrupedia, proindeque minoris indigere ventilationis; nam ideo ſortitæ fuerunt a natura pulmonem exiliorem, quo minorem aeris copiam inſpiratione trahunt; aliquam tamen ſibi trahunt ad cordis refrigerium. Minus accipio dictum, quod affers e Cl. Fabricio, *Carere metaphreno volucres; & inſpirantes, aeris magnam partem intra cauitatem abdominis attrahere, quo ſe ſuſtineant volantes in aere magis quam ſolo alarum remigio; ſicuti piſces in aqua ſe ſuſtinent per aere plenas veſiculas:* quia ratio longe diuerſa piſcium in aquis eſt, ac volucrium in aere; namque piſcem aere plenæ veſiculæ facile ſuſtinere poſſunt in aqua natantem; quoniam aer leuior eſt aquis, & ſemper aſcendere geſtit ad aquæ ſummum, intra quam natura ſua leuitat; quo nomine ligna fluitant in aqua, non demerguntur, quæ multum aeris incluſum habent; at lapis e contra nil aeris intra ſe continens, immergitur: In aere vero non leuitat aer, vt in aqua, ſed grauitat; vnde plenus aer e qui-

uis

tis vter magis trahit deorſum lancem quam inanis aere vacuus; quod experimentum propoſuit Ariſtoteles inquiens: o *In ſua enim regione omnia grauitatem habent, præter ignem, etiam aer ipſe. Signum autem eſt, quia trahit plus inflatus vter, quam vacuus: Quare, ſi aliquid plus habet aeris, quam terræ, & aquæ, in aqua quidem contingit leuius eſſe; in aere vero grauius; aeri enim non ſupereminet, aquæ vero ſupereminet.* Quocirca piſcibus aereæ veſiculæ fulcimento poſſunt in aquis eſſe; turgidus autem venter imus aere non poteſt auibus conciliare maiorem leuitatem, atque facilitatem volatus in aere, ſicut opinari ſcribis Cl. Fabricium. Ceterum in auibus pulmonum affixio ſpinæ, coſtis, adhæſuſque metaphreno, non tollit quominus auium pulmones aere inſpiratione repleantur, & expiratu fuligine depleantur, ad cordis refrigerium; etenim cor auium etſi tanto calore non æſtuet, vt multam copiam requirat aeris inſpirati; requirit attamen aliquam, ſibi proportionatã, vt piſcium cor longe minus calidum; nam etſi minores piſcium non per pulmones aerem, ſed per branchias aquam ad intimi caloris temperationem attrahant; attamen grandiores miniſterio pulmonum aerem ad cordis æſtum euentilandum ſibi trahunt; quod aperte notat Ariſtoteles, inquiens: p *At quæ ſanguine carent, vel ſuo natiuo ſpiritu ſatis refrigerari poſſunt: extrinſecus autem vel aere, vel aqua refrigerari neceſſe eſt: Quamobrem piſcium nullus habet pulmonem, ſed pro eo branchias obtinent, vt quum de ſpiratione ageremus, retulimus; aqua enim refrigerantur, vt aere quæ ſpirant: quamobrem omnia, quæ ſpirant, habent pulmonem. Spirant pedeſtria omnia, & aquatilium nonnulla; vt balena, & delphinus, atque etiam cete omnia, quæ reſtant.* Affixio quoque ſpinæ, ſepto, & coſtis auium pulmoni non tollit vſum reſpirationis, & attrahendi aerem, expellendique fuli-

o 4. cæl. t. 30.

Cur auium pulmo coſtis affixus, non ſit dulus, vt in homine, & alijs.

p 3 de part. c. 6.

q de reſp. cap. 12.

gines ad cordis attemperationem, tum quia ſæpiſſime vidimus in anatome pulmones hominum coſtis adhærentes & metaphreno, quibus non fuit læſa, ſublatave propterea reſpiratio; de qua re frequentem habeo Veſalij Anatomicorum noſtratium Patris obſeruationem,
*l.6.c.7. aſſerentis, * *Pulmo externa ſuperficie leuis vndique eſt, & veluti humore lento madidus: attamen in pleriſque hominibus non infrequenter hæc ſuperficies aſpera earum membranarum modo conſpicitur, quæ inuicem connaſcuntur; quandoquidem in illis iam dextra pulmonis pars, iam ſiniſtra, iam vtraque etiam pertinaciſſime thoracis lateribus fibroſarum nexuum interuentu colligatur, adeo vt id hominibus quodammodo peculiare eſſe videatur*. In eandem ſententiam Val-
*l.4.c.7 uerdius inquit: * *Pulmo vniuerſus extima ſuperficie leuis, & lubrico quodam humore oblitus eſt, quamuis in hominum nonnullis, quibus pulmo membranæ coſtas ſuccingenti affirmatur, aſper perinde, ac membranæ inuicem adhærentes occurrat. Ac in his quidem pulmo ipſe ſubniger, & decolor magis conſpicitur, ſecus quam in alijs, in quibus pulmo ſcapulis nequaquam adhæret, præter quam ipſarum initio, aſperæ arteriæ membranarum interuentu, nec non cordi venalis arteriæ, & venæ arterialis beneficio. Qui vero pulmones coſtis adnatos gerunt, licet vulnus in thorace accipiant, reſpirare tamen non deſinunt, quod pulmones coarctari nequeant; & his vulnera, quamuis pulmones attingant, citius curationem ſuſcipiunt*. At in optima conſtitutione pulmo, vt obſeruat Lauren-
*l.3.c.11. tius, * *liber omnino eſt a connexu, vt liberius moueri poſſit, ſuſpenditur tamen vaſorum & arteriæ aſperæ interiectus, ne dilabatur*. tum quia ſubſtantia pulmonum laxa & ſpongioſa facile poteſt, vel adhærens tum ſpinæ, tum coſtis, tum etiam metaphreno conſtringi, ac dilatari, fuligines a ſe pellere, aerem intra ſe trahere, ad cordis refrigerationem. Quod autem in auibus fere pulmones affixi ſpinæ dorſi

dorſi ſint, non item ſemper alijs animalibus, triplicem vel quadruplicem cauſam aſſignari poſſe cenſeo; prima quidem eſt, ne volatus auium impediretur, moleſtusque fieret; ſed facilis ac expeditus promoueretur; etenim penduli pulmones in vacuo thorace libere mobiles, dum auis impetu celeriore per aera volat, pulmones hinc inde pulſarent latera pectoris; vnde moleſtia doloris incuteretur volucri, & eius volatus perturbaretur a rectitudine, celeritateque priuaretur; non ſecus ac ſi pila minor pendula contineretur in magno folle luſorio, motus ipſius follis a forti brachio vibrati, fieret inæqualis fluctuans, & longe tardior; ea pila pendula concutiente latera follis interna. Secunda vero cauſa, cur pulmones in auibus affixi ſpinæ dorſali ſint a natura, fuit ad ſuſtinendum graue thoracis & alarum pondus in aere; ſunt enim veluti fulcra, quibus innititur auiculæ volantis dorſum; ſi namque penduli forent, vt in hominibus, & quadrupedibus, pondere ſuo, deorſum traherent auium dorſum, & impedirent vtcumque volucris volatum ad ſuperiora. Tertia cauſa fuit, ne pulmones penduli locum occuparent matrici, ſeu ouis, quæ multa magnam partem abdominis occupant: vnde nedum auibus, at ouiparis etiam quadrupedibus, & apodis non ab re vidiſti pulmones affixos dorſi ſpinæ. Quæ cauſa pariter efficit, vt ouipara tenuiſſimum habeant diaphragma, ne craſſities eius occuparet locum in abdomine neceſſarium ampliorem, ad ouorum multitudinem continendam. Quarta cauſa fuerit in auibus ventriculi carne multa circumſepti magnitudo, cui locum cedere pulmo debuit, & eapropter affigi dorſo ſurſum, non inde pendere deorſum. Quare dixerim naturam in auibus pulmones affixiſſe dorſali ſpinæ tum ad volatus facilitatem, quia penduli pulmones in thorace vacuo fluctuarent, im-

Auium pulmones cur affixi dorſo.

impedirentque volatum, eiusque rectitudinem; tum ad ſuſtinendum pondus dorſi volucrium alte ſe attollentium: tum ad concedendum locum ventriculo multa carne tumido; ſimul & matrici multis ouis magnis frequenter turgenti. Ceterum vt non raro pulmones in homine ſpectantur ab anatomicis affixi coſtis, & metaphreno, licet hoc præter naturam optimæ conſtitutionis habeatur; ita viciſſim aliquando præter naturam auibus inſunt liberi prorſus a coſtis pulmones; qua de re quum Veſlingium noſtrum conſuluiſſem, hæc ab eo retuli: *Illud celare te nolo obſeruaſſe me etiam in volucribus liberos a nexu cum pectore pulmones. In Chamæleonte item, languido valde ac timido animali, tum etiam in Crocodilo, qui maiorem vitæ partem in aqua degit. Connexas vero pectori pulmones, tum in quadrupedibus, tum præſertim in homine frequenter deprehendiſſe, nunc alterutro, nunc vtroque lobo fibroſis vinculis pleuræ coniuncto: Quin & diaphragmati ſic impactos, vt citra tuniculæ propriæ læſionem vix ab eo ſeparari poſſent.* Quæ quidem connexio, licet præter naturam in homine, non tamen prohibuit quin pulmones reſpirationem ederent ad refrigerium caloris interni; ſic illa naturalis in auibus pulmonum affixio ſpinæ dorſali afferri non poteſt argumentum ad euertendam euentilationem caloris in corde volucrium æſtuantis. Quod item de ſepto dicitur, carnoſum & craſſum in viuiparis eſſe, tenue nimium in ouiparis, vt fere nullum in auibus aſpiciatur, id vt plurimum contingit, ac in animantibus perfecta ſanitate præditis in ſui corporis conformatione naturali; non nunquam tamen aliter euenit; qua de re ita Philoſophus;
r3.de part. c.10. r *Id autem ſeptum tranſuerſum præcordia in ſanguine præditis vocatur. Habent hæc omnia, quæ ſanguinem obtinent, vt & cor.* & mox: *Annectitur hoc ſeptum, ſiue cinctus coſtis parte ſui carnoſiore, validioreque: media autem conſtat membra-*

brana tenuiori, ſcilicet in homine, ac viuiparis; at in ouiparis ob cauſam allatam omni ex parte tenuiſſima membrana eſt; qualem te vidiſſe refers in auibus. Ceterum ad pulmones auium vt redeamus; qui tibi concedimus cum Ariſtotele volucrium temperiem eſſe frigidiorem temperamento viuiparorum; non inſenſum habemus purpureum colorem pulmonis auicularum; etenim color ille rutilans purpureus referendus eſt, non ad caloris exceſſum vehementiorem, ſed ad pulmonis raritatem, laxitatem, tenuitatemque maiorem in auibus, quam in viuiparis. Cogita mecum vinum generoſum, vbi denſum fuerit, ſaturo colore nigricare; ſi vero tenuiorem ſubſtantiam habuerit aqua vel natura, vel arte ſuperinfuſa, ſplendido purpureoque colore rutilare: nam inter vina, quæ nigriora, ſunt generoſiora, calidiori temperamento prædita; purpurea viciſſim rubenti fulgore ſplendida, minus caloris, ac virium obtinent. Hæc de volucrium pulmonibus conſtituta, iam ſartam tectam tuentur antiquorum ſententiam de pulmonum inſtitutione ad caloris viſcerum attemperationem ac euentilationem. *Auium pulmo cur purpureus.*

De Vipera pulmone ſacculum reticularem referente, in quem finem ea ſtructura præditum fuerit. Cap. XXVI.

AB auium pulmonibus tecum tranſiens ad anguium, præſertimque viperæ pulmonem, quem ais eſse cauum ad inſtar ſacculi, propemodum reticulati, nempe complexibus, atque feneſtellis belle diſtinctum & variegatum; quæriſque quiſnam ſit vſus iſtiuſmodi ſacculi reticulati. Primum obſeruo ex Ariſtotele, ſerpentum omnia viſcera, nedum pulmones, oblongam habere figuram, ait enim: a *Cetera interna eadem ſerpentibus ſunt,* a 2. hiſt. c.vlt.

quæ

quæ lacertis. Verum omnia earum viſcera propter longitudinem, & anguſtiam corporis, longa, arctaque habent, ita vt dignoſci præ ſuæ figuræ diſſimilitudine non queant. Arteria namque longa admodum eſt, atque etiam gula longior. & mox: *Cor arteriæ poſtremæ adhæret exiguum, ſed longum, & renum ſpeciem referens; quamobrem videri interdum poteſt minus mucronem ſuum dirigere ad pectus. Pulmo deinde adnectitur ſimplex fibroſus, fiſtuloſus, prælongus, longeque a corde ſepoſitus. Iecur item longum, & ſimplex.* Vnde colligo figuram iſtam oblongi ſacculi, quem vocas, ineſſe pulmoni ſerpentium, adeoque viperæ ſpeciatim, non ad vllum finem inſtitutam a natura, ſed ex neceſſitate materiæ; quum enim tanta materiæ copia, quanta neceſſaria fuit pulmoni ſerpentis ad reſpirationem, & ad attractionem tanti aeris moliendam, quantus euentilando calori viſcerum, cordiſque maxime requirebatur, contineri non poſſet apte in anguſto & longo corpore ſerpentis, niſi produceretur & ipſa in longum pariter & anguſtaretur, effigiata prorſus ad effigiem loci continentis; propterea pulmo viperæ longus neceſſario factus eſt; & quum aerem intra ſe trahere debeat, imaginem ſacculi repræſentare ipſum oportuit. Cauus autem ſi tibi fuit obſeruatus intus viperæ pulmo, cauſam id eam habere crediderim, vt aer attractus aliqua mora contentus ibi veluti digereretur & aliquem frigiditatis gradum amitteret, quo facile poſſet vt nimium frigidus animantis calorem imbecillum extinguere, debilique nimis officere. Quod inſuper efflagitas, vnde viperæ pulmo ſit reticularis, hoc eſt complexibus, & feneſtellis belle diſtinctus, ac variegatus; id etiam habet rationem in allata theoria Philoſophi; qui enim pulmo ſimplicem ſubſtantiam habet, fibroſam, & fiſtuloſam in vniuerſo ſerpentium genere, iam in vipera reticularem formam habere debet,

Pulmo viperæ cur longus.

Cur cauus ſacculi more.

Cur feneſtellis variegatus, & reticularis.

eſſe-

eſſeque complexibus, ac feneſtellis belle diſtinctus & variegatus: etenim fiſtuloſa fibroſaque ſubſtantia reticularem aptiſſime refert. Vt iam nullus vſus proprie ſit ſacculi reticularis in pulmone viperæ, ſed eiuſmodi ſtructura tota referenda ſit in neceſſitatem materiæ, ſi de longitudine viſceris,& reticulari forma ſermo ſit;at cauitatis illius, quam in eo ſaccularem agnoſcis, vſus mihi videatur eſſe diſpoſitio, & alteratio quædam attracti aeris, vt nimia frigiditate per aliquam in ſacculo moram exutus, valeat citra noxam leuiter attemperare calorem cordis non ita validum in angue.

De lingua viperina celeritate, trilinguem eam referente. Cap. XXVII.

QVod tertio loco quæris, cur lingua viperæ crebro vibretur commotione ſic propera, vt trilinguem referat celeritatem, ſiue figuram; quum hoc tibi videatur eſſe conſilij profundioris, quam vulgo creditum ſit: id certe perarduum eſt inuenire; meque ſatis deterret ab huiuſcemodi rei cauſa aſſignanda contra communem ſententiam quod ait Ariſtoteles, tum *a* ſignum eſſe multæ temeritatis, atque dementiæ, velle rerum ac effectuum omnium cauſas afferre: *Forte igitur*, inquit, *de quibuſdam enunciare aliquid tentare, & de omnibus, & prætermittere nihil, videbitur vtique eſſe ſignum aut multa amentia, aut multa promptitudinis: non tamen iuſtum eſt omnes ſimiliter increpare; ſed videre oportet cauſam dicendi, quanam ſit. Præterea quo pacto ſe habeat in credendo, vtrum humano modo, an validius:* tum *b* quod omnes, vel plures exiſtimant, præſtat fidem. Attamen, quia conatus etiam in arduis rebus laudabilis eſt; & excitare poſſem ingenia ſolertiora ad veritatem propoſiti clarius

a 2. cæl. t.34.

b de diu. per ſom. c.1.

Bb in-

inueniendam, & detegendam, tibique percupio morem gerere ſemper in re literaria; non verebor afferre quid mihi venerit in mentem de propoſito. Sane viperæ, ſicut & aliorum ſerpentum lingua bifida eſt, vt & alia ſenſuum inſtrumenta, proceſſus mamillares in odoratu, aurium meatus, & oculi; quamuis in homine bifida non ſit ob ſermonem; qui non apte poſſet articulari, ſicuti nec
c 11. de vſ. par. c. 10. in auibus cantus, & ob comeſtionem, vt ait poſt c Galenus: cuius partitionis cauſam retulit Ariſtoteles in
d 2. de par. c. 17. vnam ſerpentum cupediam, inquiens: d *Terreſtrium autem ouiparorum ſanguineorum pars maior linguam habet inutilem ad vocis officium, & adhærentem, & duram; quanquam ad ſaporum guſtatum ſerpentes, & lacerti longam habent, & bifidam; atque ita longam ſerpentes, vt ex paruo longe protrahi poſſit: bifida & parte extrema capillamenti tenuitate eſt, propter ſuæ naturæ cupediam: duplex enim voluptas ijs capitur, quaſi duplicem ſenſum guſtandi habeant*.
1. Solutio. Ex quibus mihi lux quædam affulgere videtur ad intuendam abditiſſimam cauſam propoſitæ quæſtionis; etenim lingua ſi ſerpentibus ad cupediam, ſenſumque guſtandi geminum data fuit a natura in apice bipartita; dum anguis linguam in ore tenet immotam, illa duo capillamenta velut in vnum coeunt, cohærentia; quamobrem vipera linguam vibrat motu celerrimo, vt capillamenta diſgreget ab inuicem, & organum guſtus geminum exerceat, non vt vnum, ad ſapores intimius, & latius percipiendos, & ad cupediam naturalem ſuam diffiſo magis organo ſatiandam, ac eo magis, quo viſcido quopiam glutine vinciri poſſunt apices illi manentes in ore; quem viſcidum humorem vibratu excutiant, ac ita linguæ apices expediunt.
2. Solutio. Addere quoque liceat, viperam & ſerpentes natura valde frigida donari, vnde torpent hiberno frigore,
e 1. aph. com. 15. veluti ſemimortua; quod antea e notauimus ex Galeno:
dum

dum vero frigore torpent inſtrumenta ſenſuum, prorſus inepta ſunt ad ſuas functiones; quare vipera creberrimo vibratu flagellifero linguam exerit, adeo vt ex bifida, ſenſui trifida videatur, quo motu calorem in eam influentem immittat, ac ex ea torporem excutiat, ad cupediam, & ſenſum guſtus excitandum, & irritandum, eo fere modo, quo Leo cauda ſemetipſum verberans calorem acuit, & ſopitas antea ſtatim ſuſcitat iras. Qua de re tum Heſiodus in Herculis *f* clypeo: *f* v.425.

Terribiliter intuens oculis, leo tãquã corpus conſecutus, »
Qui & valde accurate pellem tenacibus vnguibus »
Scindens, quam celerrime dulcem animam abſtulit: »
Conſtanter autem vtique nigrum ipſius impletur cor. »
Ignitis autẽ intuẽs oculis terribiliter, & latus & humeros »
Cauda verberans, pedibus fodit: neque aliquis ipſum »
Toleraret contra aſpiciens prope ire, neque pugnare. »

Quem Catullus in Atti ſuo ſecutus Galliambico dixit:

Age, cæde terga cauda, tua verbera pateant, »
Face cuncta mugienti fremitu loca retonent. »

Et quę (ſicut obſeruat *g* Valerianus) ad furoris incitamenta & indicium ſequuntur; nam & corrugare frontem pugnaturus cernitur, quod *σκύζειν* Græci dixere; & ſuperciliorum contractionem *ἐπισκήνιον* vocant. Index autem pręcipuus eſt leonini animi cauda, perinde ac equorum aures, eaque proprie in leone dicitur alcea, quod præcipuum in ea robur conſtet: vel quod incitamentum quoddam ſit ad aſſumendas vires, animumque commouendum: initio irarum terra flagellatur, increſcente vero excandeſcentia terga etiam ſua verberant: id ea de cauſa fieri putat Alexander Aphrodiſeus, quod eorum anima vehementius moueatur, ſitque vltionis admodum appetens. Ita cogitandum, ſerpentes, quod cupedia maxime ſolicitentur, & ipſorum anima vehemen-

g 1. Hierog. *Leonis ad pugnam ſe parantis cõditiones.*

tius moueatur ad appetendum alimentum, bifidam linguam vibrent celerius, vt expediant illius nexum, diuaricentque cacumina, quo duplici velut inſtrumento maiorem percipiant voluptatem ex concupiti nutrimenti ſapore.

De lingua viperinæ flagellatione, duritie, ſoliditateque, num alium vſum habeat, quam guſtandi. Cap. XXVIII.

INſuper dum addis, *Quid & flagellifera lingua? quidve cornea, vel ſaltem chartilaginea duritie? quali ſane ſoliditate prædita longe alium quam guſtandi ſenſum agnoſcere videtur:* duo poſtulas, cauſam vibrationis, & duritiei linguæ viperinæ: de primo duas rationes nouiſſime retulimus: Quibus etiam adiungere tertiam poterimus, quæ reſpiciat aerem inſpirandum; etenim quod Auicennas
a l. 1. f. 1. d. 4. c. 2. de dentibus & ore proponit aſſerens: *a Nutriens maſticatione aliquam habet digeſtionem: ſuperficies enim oris ſuperficiei ſtomachi contigua exiſtit; immo eſt ac ſi vna eſſet ſuperficies; eſtque in eo virtus digeſtiua ex ipſo, quumque maſticatum tetigerit, aliqua ipſum conuerſione permutabit. Et in hoc quidem auxiliatur ſaliua acquiſita per digeſtionem, in qua cadit calor innatus; ideoque triticum maſticatum in maturatione furunculorum, & exiturarum operatur; quod non operatur triticum aqua tritum; neque illud, quod cum aqua coquitur.* His proportionabilia dici poſſunt de lingua ſerpentum in habitudine ad tracheam & pulmones circa reſpirationem: ſcilicet aerem inſpiratum antequam cor attingat, in pulmonum ramulis arteriæ digeri quadantenus, & alterari, ne crudus, vt ita dicam, & inalteratus cor læderet; at vero prodromam quandam aliam, ad inſtar maſticationis, præparationem a lingua bifida ſortiri; cuius celerrimo vibratu teritur, & aliqualem eo

mo-

motu ſuſcipit alterationem, atque familiaritatem cum parte ſerpentis qua concutitur, vt non ita diſſimilis exiſtat amplius temperatura ſerpentis, vt erat antea; proptereaque ſine noxa poteſt cor alterare: Quum autem ſerpens frigidiuſculi temperamenti ſit, adeoque raram admodum habeat reſpirationem; proinde linguæ flagelliferæ raro, ſed celeri vibrata permouet, atteritque ſibi aerem inſpirandum. Quod autem attinet ad viperinæ linguæ duritiem, atque ſoliditatem, in primis ea tanta non eſt, quin optime valeat ſapores percipere; ſiquidem quæ facillime flectitur in vibratu, & quum bifida ſit, obtutui ſe trifidam oſtentet celeritate motus; iam ea non eſt admodum dura; flexibilitas enim omnis eſt ab humido, ſicuti durities a prædominante ſicco. Præterea lingua durior, & ſicca guſtandi ſenſu pollere poteſt; quod poroſa ſit, vel cæcis meatibus, per quos ad interiorem neruulum guſtandi perferantur apte ſapores; ita dubio procul Ariſtoteles: *b Terreſtrium autem ouiparorum ſanguineorum pars maior linguam habet inutilem ad vocis officium, & adhærentem, & duram; quamquam ad ſaporum guſtatum ſerpentes, & lacerti longam habent; vt ex paruo longe protrahi poſſit: bifida, & parte extrema capillamenti tenuitate eſt, propter ſuæ naturæ cupediam; duplex enim voluptas ijs capitur, quaſi duplicem ſenſum guſtandi habeant.* & mox: *Sed quum cibi gratia ſenſus ſaporis adhibitus ſit, eumque non quauis parte ſua lingua obtineat, ſed extima potiſſimum; ideo piſcibus particula hæc tantummodo diſcreta habetur. Cibum autem quanquam animalia omnia cupiunt, vt quæ voluptatem ex cibo ſentiant (cupiditas enim rei ſuauis eſt) tamen membrum, quod ad ſentiendum accommodatum eſt, non omnibus ſimile datum eſt: ſed alijs abſolutum, alijs adhærens, videlicet ijs, quibus vocis defuit vſus: & alijs durum, alijs molle.* & infra: *Alia foris gerunt, velut aculeum*

b 2. de par. c. vlt.

ſun-

ſungoſum, & cauum, vt eo ſimul & guſtare, & cibum trahere poſſint. Patet hoc in muſcarum genere, & apum, & omnium generis eiuſdem, atque etiam in nonnullis teſtatis, purpuris enim tantam obtinet vim hoc membrum, vt teſtas conchyliorum tranſigere valeat: velut turbinum, quorum eſca capiuntur: nec non aſili, & tabani eodem ſpectant; quorum alteri lingua adacta cutem hominum ſecant, alteri tergora etiam beſtiarum elacerant. His igitur animalibus lingua talis natura tributa eſt, quaſi, reſpondens, & obuerſaria nari elephantorum; naris enim illis adiumento eſt, & lingua his pro aculeo habetur. Ex quibus duplicem haurio quæſiti ſolutionem; altera quidem eſt, quod guſtandi ſenſus non in omni linguæ parte, ſed in apice tantum inſit; quæ pars in lingua viperę dura non eſt, ſed flexibilis, & mollis. Altera vero eſt, quod ad ſenſum guſtatus in animalibus non officit linguæ durities, non ſolum quia tabani, & aſili duriſſima lingua, perforantes cutem hominum & iumentorum, ſed etiam teſtatorum purpuræ adhuc duriore perforantes duriſſimam conchyliorum teſtam, guſtandi ſenſus participem linguam obtinent. Quinimmo quid in homine, quouiſque viuente durius eſt humano dente? is etenim duritie ſumma ſua reſiſtit vnus putredini, carieique diuturnæ cetera corporis oſſa labefactanti; nam Boccacius æuo ſuo repertum fuiſſe ſcribit in antro Siciliȩ cadauer Anthei gigantis, de quo poſt multa ſic inſit: c *Demum hominis ſtatura tacta eque corruit, & in puluerem omnis fere verſa eſt. Quem quum nonnulli tractarent manibus, tres dentes adhuc ſolidi comperti ſunt monſtruoſa grandicici; ponderis autem erant trium rotulorum, ideſt centum communium vnciarum. Quos Drepanites in teſtimonium comperti gigantis, & ſempiternam poſteritati memoriam, filo alligauere ferreo, & ſuſpendere in quadam Ciuitatis Eccleſia in honorem Annunciatæ Virginis edita, & eiuſdem titulo inſignita.*

c 14 Geneal. c. 68.

Quum

Quum autem experimento compertiſſimum ſit, inſignem iſtam duritiem non impedire quo minus dentes acerrimo dolore vexentur, adeòque ſenſu tactus præpolleant; vt obſeruat etiam *d* Galenus; iam minor durities non impediet linguam pollere ſenſu guſtatus in viperis, nam etſi duritiem aliquam obtineat, longe minorem tamen habent quam dentes humani: maxime quum guſtatus a tactu non valde differat, ſed ſit quidam tactus, vt ait Ariſtoteles *e* non vno in loco. Dices forte dentes cum Galeno ſenſum exactiorem habere propter neruos molliores, qui dentibus inſeruntur? eſto: nonne guſtatorij nerui poſſunt in linguam dentibus longe minus duram inſeri, ac illi ſenſum guſtandi conciliare? quid hoc impedit? At vero de duritie linguæ viperinæ percunctatus Veſlingium noſtrum, qui ſæpius anatomen anguis adminiſtrauit; ab eo ſic audiui: *Linguam viperarum chartilaginea duritie præditam non deprehendi; finem tamen eius comperi in nerueam, ſeu tendinoſam ſubſtantiam deſinere; qui durior ſi foret, lubrico illo vibratu flecti, criſparique non poſſet. Chamæleontis lingua rigida quidem apparet; quoniam ab oſſe hyoide in longitudinem eius protenſo proceſſui, tanquam palo infixa eſt, tenacique viſco circa extremum imbuta. Hanc itaque dum celerius veluti eiaculatur beſtiola, minuta quæque inſecta, duriore contactu preſſa, & glutine illaqueata facile capit: in quo ſolertiam diuinæ illius rerum Magiſtræ iure ſuſpexerim.* Itaque nihil obeſt ad ſenſum guſtus exercendum durities linguæ viperinæ.

d 16. de vſ. par. c. 3.

e 2. de an. t. 101. 3. de an. t. 63. de ſenſ. & ſenſ. c. 1. & 4.

De Monſtro Dæmoniforme nuper orto prope Beneuentum. *Cap.* XXIX.

QVod poſtremo loco mihi proponis explicandum, *monſtrum ſcilicet non ita pridem ortum prope Beneuentum,*

tum, cui prægrande caput, nullis oſſibus, pulmonis inſtar molle, in medio foſſulam habens, quæ tamen pulſu vicinarum partium æquabatur: nigris capillis, & longiuſculis: In occipitio oculus erat ſanguineus, ex quo continenter ſanguis manabat. Frontes oculi omnino informes, veſicati, cærulei coloris: Facies humana: os concauum: inferius labrum naturale, ſuperius vero per acumina diſtinctum, qualis criſta galli gallinacei; eratque iunctum cum naſo, quem catello ſimilem habebat. In ſuperiore maxilla duo dentes, alter in dextera parte, alter in ſiniſtra; erant autem hi cornei, ſeu chartilaginei, albi, intorti, quales in Dæmonum picturis ſpectari ſolent. Lingua minuta, quanta eſt paſſeris: rauca vox: pectus, & corporis reliquum humanum; niſi quod brachia, & manus habuit diſtortas, & inter femina applicatas, in quarum dextera ſeptem digiti, in ſiniſtra ſex: in pedibus contra, ſex in dextro, ſeptem vero in ſiniſtro. Vberibus admotus lac ſugere non potuit, ſed in os expreſſum potauit. Sacro fonte ablutus eſt: & hora a natiuitate viceſima quarta viuere deſijt: Huiuſcemodi monſtrum, inquam, facile potuit habere cauſas illas, quas olim explicaui latius in libris editis *De monſtrorum natura cauſis & differentijs*, a quas non eſt vt hic repetam: ſat erit inde notaſſe, referri poſſe cauſam in parentum fortem imaginationem, in maleficæ nefarium cum incubo Dæmone congreſſum (quum Beneuentana ditio ſatis eo criminis genere famoſa ſit apud omnes) in prauam materni ſanguinis diſpoſitionem, facultati formatrici contumacem atque rebellem, in ſeminis imbecillitatem partes organizare bene nequeuntem; & partim etiam in materiæ ſuperfluæ redundantiam: Quæ cuncta ſatis eo libro diſtincta, poſſunt huic monſtro non difficulter applicari. De quo mihi ſuppetit adijciendum, id extitiſſe corpus inſalubre ſimpliciter ſemper; cuius theoriam euidentem habemus apud Galenum in Arte Medicinali ſcri-

a l. 2. paſſim.

ſcribentem: *b Inſalubre vero ſimpliciter eſt corpus, quod ab ipſo ortu naturæ vel in conſimilibus partibus malam habet temperaturam, vel in inſtrumentarijs incommoderationem, vel vtrumque vitium.* & mox. *Eſt vero & ſemper inſalubre, quod ex ipſo naturæ ortu vel peſſimam habet temperaturam in ſimplicibus & primis particulis omnibus, vel aliquibus, vel his quæ obtinent principatum: vel in inſtrumentarijs incommoderatum exiſtit: ſimiliter autem in his, vel omnibus, vel aliquibus, vel illis quæ obtinent principatum.* Ego vero facile crediderо monſtrum hoc adeo turpe, breuique vita donatum, inſaluberrimum corpus fuiſſe, quod ab ortu naturæ ſortitum ſit peſſimam temperaturam in omnibus fere partibus ſimilaribus, & peſſimam conformationem in omnibus inſtrumentarijs. Quæ quidem peſſima conſtitutio neceſſario conſequitur inſigne vitium in primis generationis principijs, quæ tria ſunt, ſanguis maternus, ſemen femineum, & virile ſperma. Vitium autem hoc eſſe potuit in mala temperie ſingulorum, & in abundantia nimia ſanguinis menſtrui morboſi, ac in mala qualitate ſeminum; etenim materiæ nimia moles, & indiſpoſita non poteſt ab actiuo principio, potiſſimum debiliore, ſubigi, beneque conformari; parteſque morboſis e primordijs male conſtructæ monſtroſum partum conſtituunt, & vitæ breuiſſimæ; vel eo quoque nomine, quia non poſſunt ad inuicem ipſæ mutuam ſibi opem exhibere; quum in conſtitutione naturali, ſicuti docet Hippocrates *c* aiens de natura partium bene ſe habentium ſic: *Confluxio vna, conſpiratio vna, conſentientia omnia. Iuxta totius quidem corporis naturam omnia, iuxta partem vero, partes in vnaquaque parte ad opus. Principium magnum ad extremam partem peruenit; ex extrema parte ad magnum principium peruenit.* Quod videtur olim etiam Empedocles innuiſſe, citatus ab Ariſtotele dicente, *d Vbi igitur omnia accide-*

b cap. 5.

c lib. de alim.

d 2 phyſ. t. 76.

rint, perinde atque ſi propter aliquid facta forent, ea quidem ſeruata ſunt, a caſu conſiſtentia apte; quæcumque vero non ſic, periere, pereuntque, quemadmodum Empedocles dicit ea, quæ prima hominem referunt, & taurum parte ſecunda.

Hæc illa ſunt, eximie Seuerine, quæ mihi venerunt ad calamum, ſcribenda de tuis nuperrimis Quæſitis: Tu ea boni conſule, ac me ama. Vale. Dabam Pataüij e meo Scalumnæ Muſeo. Idibus Decembris M D C X L V I.

De cauſa producente terræmotum, Quæſitum.
Cap. X X X.

Al Molto Illuſtre & Eccellentiſs. Sig. mio Oſſeruandiſs. il Sig. Fortunio Liceti Lettor dottiſſimo, & di prima Catedra di Medicina in Padoua.
Marc'Antonio Saoli felicità.

RIſuona da per tutto glorioſo il nome di V.S. Eccellentiſs. portato non sò s'io dica dall'ali della Fama, ò di Mercurio, ſino alle più remote parti del Mondo. Egli è hormai fatto l'Arbitro di tutte le ſcienze; e pare che quel titolo menzogniere, falſamente attribuito alla vanità de' loro Dei, dalla ſuperſtitione antica, poſſa addattarſi à lei, che meritamente può chiamarſi il Conſigliere, il Sententiere di queſto noſtro ſecolo, ch'eglino altrimente diceuano col nome di *Conſus*, e di *Sentia præbendo conſilia & ſententias*, come dice S. Agoſtino. Gl'innumerabili Queſiti fattigli da' più rinomati huomini del Mondo, per tutta quanta la sfera di ogni ſcienza e dottrina, fanno di ciò pieniſſima fede; e mentre cattiuano gl'intelletti loro à creder ciò, che con l'euidenza delle ragioni ſono à creder neceſſitati, vengono per coſi dire, à cedergli anco il Maioraſco. Baſtimi hora il dire di vn glo-

glorioſo Triumuirato di vn Paolo Areſe di ſempre dureuole fama, di vn Silueſtro Pietraſanta, e di vn Luigi Nouarini; i quai due vltimi, vniti gli animi e le penne loro, ſcriuono caratteri d'immortalità, e s'ergono glorioſi trofei di gloria, mentre in tanto mugge l'Heretico peruerſo & oſtinato. Sò, che nè meno arriuo alla fimbria di huomini cotanto celebri; hò con tutto ciò ſopra di loro il vantaggio di vna certa conſanguinità, che ci arreca la Patria; nè mi mancano le ragioni di vna ſcambieuole amicizia, à cui mi conduſſe poco fà il mezzo del Signor Sebaſtiano Baldo Medico, coſi à lei, come à me ſingolarmente amico.

Vorrei per tanto imitar Diogene, che ne' tumulti de' ſuoi Cittadini, non ſapeua egli altro che fare, che dimenarſi nella ſua botte, per parer ch'egli anco non ſi ſteſſe otioſo. Il Sig. Franceſco Maria Spinola del fù Sig. Gio: Battiſta, Signori dell'Iſola, à cui la Natura e la Virtù dieron con larga mano ſingolariſſimi doni, mouerà egli queſta botte, quando io non ſappi dimenarla. E ſe bene egli non vuole ſpacciarſi per Filoſofo, ſi fà però ſtrada non ſolo à queſta, ma ad altre ſcienze, con la ſublimità del ſuo ingegno.

Le Rouine di Calabria gli dieron materia di filoſofare ſopra i terremoti vltimamente ſeguiti in quelle parti, ò pure il filoſofare di Agatio da Somma, Autor da lui ſommamente lodato, che di cotai terremoti ſcriſſe vn brieue, ma diſtinto Trattato. Ma nelle cagioni non conuiene con Agatio il Sig. Franceſco Maria, e gli pare che al ver non ſi apponeſſe, mentre porta per cagioni loro l'eſalationi, che da fuochi ſotterranei ſuſcitate, col fomento di nuoue materie & alimenti, cercano di ſprigionarſi dalle carceri e receſſi, in cui ſono racchiuſe, ſi che viene poi a ſcoppiarne la terra, per dar libera l'uſci-

ta à quei corpi, tenui ſi, ma non poco poſſenti. Egli ſi ſforza di riprouar queſt'openione di Agatio (la quale ſtimà eſſere la più commune, fondata ſull'autorità di Ariſtotile, come pruoua con pari eleganza di ſtile e ſodezza di ragioni il dottiſs. P. Giulio Ceſare Recupito della Compagnia di Gieſù, nel ſuo Veſuuio) nè può creder per le ragioni che adduce, che tale ſij la cagione di queſti auuenimenti, e mouimenti prodigioſi. Le ragioni, ch'egli apporta per ribattere l'openione d'Agatio, con la ſerie delle proprie parole, ſono da parte nell'accluſo foglio, come vedrà V.S. Eccellentiſſima.

Vuol poi tentar nuoua ſtrada il Sig. Franceſco Maria, e rintracciar nuoua cagione di queſti terremoti: e prendendo ſomiglianza dalle mine di poluere, che da Soldati ſi adoprano per abbatter la durezza de'beloardi, ò per altra ſimile facenda, racchiuſa in anguſto luogo, ſubitamente appicciato il fuoco, ſcuote e rompe con mirabil violenza in più luoghi la terra, che al luogo dell'aſcoſa poluere è vicina; e queſto non per altro, che per fuggir il vacuo; mentre, dic'egli, *la parte terrea, che pria la riempiua, ſuaniſce: il fuoco, che vi ſucceſſe, mancatogli l'alimento, pur è annientato: l'aria ſola, che potrebbe ſupplire, non può entrarui, perche la ſtrada del ſolo anguſto ſpiraglio, occupata anche dall'acceſa materia, glielo impediſce; douendo eſſer il medeſimo quell'inſtante, che conſumato il fuoco deſſe all'aria l'ingreſſo* &c. Ritorna egli da queſta ſimiglianza à terremoti; e vuole, che per ragione del vacuo, che rifugge la Natura, ſi ſcoppi in tal guiſa la terra, mentre da fuochi ſotterranei diſpoſte *à poco à poco le parti vicine, prima ribelli, in modo che raſciugatole l'humido, cacciatone il freddo, e poi anco al ſecco & al caldo laſciata ſolo la parte più aerea e ſpiritoſa, le riduce come poluere ben raffinata, che in vn tratto s'accendono, e ſi conſumano.* Riſulta da ciò, che tutto quello ſpa-

tio, che la detta acceſa materia racchiudeua, reſtarebbe vuoto, ſe ſcotendoſi la terra impetuoſamente, & aprendo con tali ſcotimenti feſſure e voragini, non riceueſſe l'aere à riempirlo. Di modo che, tanto è falſo, che la terra ne' terremoti s'apra per dar libero paſſo à vapori in lei racchiuſi, che anzi ella lo fa per dar luogo all'aria, che ſopra di eſſa s'aggira, à poter in lei internarſi, e proueder à di lei mancamenti. &c. Sin qui ſcriue il Sig. Franceſco Maria, i cui ſenſi ho voluto in parte ridire, rimettendomi à ciò, che nell'accluſo foglio vedrà più à pieno V.S.Eccellentiſs. il quale poſto ſul crocciuolo da V.S.E. ſarà egli prouato, *tanquam aurum probatum in fornace*. Io per altro me le confermo deuotiſs. & ambitioſo ch'il Mondo ſappi tutto, quanto mi reputi à gloria di eſſer amico e ſeruitore di V.S.E. à cui per fine prego ogni felicità. Di Genoua li 24. Maggio 1647.

Folium vero Illuſtriſſimi Franc. Mariæ Spinulæ, perſcriptum Illuſtriſs.Marco Antonio Saulio, hæc habet ad verbum.

Signor mio: In queſti due giorni, che mi ſon trattenuto alla Villa, ho goduto col mezo de' fauori di V.S. la lettione del libretto d'Agatio da Somma, che tratta degli vltimi terremoti di Calabria. Mi è piacciuta ſommamente la maniera di ſcriuere di queſto Autore, il quale così bene hà vnito la leggiadria con la grauità del dire, e ſchiuando la ſuperfluità de' periodi, non hà vrtato nello ſcoglio de' moderni, del parlar troppo conciſo. Ci hauerei tall'hora deſiderato manco abbondanza di quei concetti ſpiritoſi, da quali è il parto coſi pienamente viuificato; acciò il ſouerchio brio non pregiudicaſſe punto a quella ſodezza, che profeſſa egli, anco nel racconto di terremoti. Dico certo a V.S. che nella lettura di eſſi, anch'io mi ſono ſentito internamente participar delle loro ruine; poiche quella quiete, che e per la lontananza dalla Città, e per la viſta di vna naſcente primauera, haueua preſo di me totalmente il poſ-

poſſeſſo; in vn tratto con violenta mutatione ſi cangiò nell'horrore di vna meſtiſſima commiſeratione; dalla quale ſolleuandomi col penſiero a rintracciar le cauſe naturali di tante ruine; hò poi oſſeruato, che l'Autore nel fine dell'opra le attribuiſce alle ſecche eſalationi, che imprigionate nelle viſcere della terra, per trouar adito alla loro vſcita, rompono gl'intoppi, che le rinſerrano; portando per proua, la quantità de' fuochi ſotterranei, che in quella Prouincia moſtra l'euidenza eſſere racchiuſi, di eſſe eſſalationi generatori. Quì, a dir il vero, non mi ſono ſodisfatto di tale opinione; anzi le ſue ragioni m'hanno moſſo a crederne vn'altra, che confidentemente partecipo a V. S. aſſuefatta a compatir le mie debolezze, & atta ad illuminar la mia ignoranza. E veramente non capiſco io, come durando inceſſantemente ad arder quei fuochi nelle viſcere della Calabria col fomento de' bitumi, e del Zolfo, & in conſeguenza a produr continuate eſſalationi; & hauendo queſte dall'altro canto i loro ſpiracoli inceſſanti, che ſi ſcorgono ne' Mongibelli, Vulcani, & altri luoghi, debbano poi in vn tratto abbondar in tal modo, che per vſcire conuenga loro ſquarciar in cento parti la terra con ruine coſi violenti. Nè vale il dire, che potendo eſſere, che creſca tall'hora il fuoco in maggior quantità del ſolito, forſe non baſtino le vſcite per le già dette bocche, onde altre ne ſijno neceſſarie; perche ò nuoue voragini vomitanti fiamme in altre parti ſi ſarebbero viſte alzarſi al Cielo, ò ſorgerne dalla terra ſdruſcita i vampi viſibili. E ſe ſi ſono in tali occaſioni aperte voragini, che mandauano fuora fetide eſſalationi di Zolfo, e corſi come fiumare al mare alcuni bagni pur di Zolfo, prima quaſi inariditi, come accenna l'Autore; non ponno eſſer queſti i ſemplici parti di vna Prouincia ſi grande, e che nel partorirli hà patito dibattimenti coſi gagliardi, & inalzate ſtrida tanto ſpauentoſe; ma ben ſi effetti da tali ſuoi patimenti proceduti; li quali nel voltar ſoſſopra il terreno, hanno fatto vſcir fuora quelle vene d'acque bi-

tu-

tuminoſe, che prima ſecretamente ſcorreuano, e ſcoperte le voragini, che auanti erano rinſerrate; aſſorbendo all'incontro alcuni ſtagni, e fiumicelli, che prima teneuano la loro ſede alla viſta del Cielo. E ſarebbe ciò vn voler confonder l'effetto con la cagione, e prender per origine quel, che dall'origine deriua. Di più, ſe tali eſſalationi ſono ſottili e ſpiritoſe, onde la loro vehemenza le inuiti a ſolleuarſi, non è dubbio, che ponno beniſſimo per i pori della terra vſcendo, conſeguir il loro fine, ſenza cauſar tanto diſordine. E ſe ſono manco tenui, e più graui, qual violenza coſi terribile le ſpinge, a laſciar il loro centro, & alzarſi all'aria? Di modo che, ſi come facilmente reſtarei perſuaſo, che naſcondendoſi nella terra groſſa maſſa di fuoco materiale, anderebbe egli in tal maniera conſumando à poco à poco la materia interpoſta, ò ſia ſaſſo, ò ſia terra, fin che finalmente mandaſſe di ſopra i ſuoi reſpiri; all'incontro, non sò ridurmi à credere, che tal fuoco poſſa in vn'inſtante percuoter in guiſa tale il terreno, che per le centinara di miglia, egli coſi fortemente ne crolli con ruina di tante Città, e Caſtella, ſenza poi ch'altro ſegno della ſua vſcita ſi ſcorga, che qualche pozza ò fonti di bitume, ouero nubi leggieriſſime d'odor zulfureo, e coſe ſimili, anche aſſai preſto ſuanite.

Internandomi dunque maggiormente ad indagar la verità di queſti aſcoſi ſecreti di natura, m'è ſouenuto, che per la ſomiglianza, c'hanno con i terremoti le mine di poluere, che ſi adoprano da Soldati ò per abbatter la durezza de' beloardi, ò per appianar le rupi più inacceſſibili, ſi poſſa col penetrar la vera cagione, che induce vn tal operar violento in eſſe, raffigurar ancora da che deriui proportionatamente il violentiſſimo impulſo de' primi. E la poluere d'archibugio vna compoſitione di materia calda, e ſecca in ſupremo grado. Onde reſta ben habile à riceuer la qualità del fuoco, ma non à mantenerlo, come priua in tutto del freddo e dell'humido, qualità, che opponendoſi alle due prime con l'andar reſiſtendo all'attiuità del fuoco

fan-

fanno, ch'ei più lungamente dura, perche più tardi arriua à prenderne il libero poſſeſſo. Hor queſta poluere riſtretta nelle concauità ſecrete di ſaſſoſo colle, ſenz'hauer alcun ſpiraglio fuor che quel picciolißimo, che le vien laſciato al di fuori pur di poluere ripieno per poter d'iui attaccarle il fuoco; mentre s'accende, tanto in vn ſubito, e con tal velocità s'accende, che nel medemo iſtante conſumata ſe ſteſſa ne ſegue, che quella concauità reſterebbe vuota affatto, ſe la natura pronta proueditrice non vi accorreſſe con violento ſi, ma efficace rimedio: douendo eſſer il medemo quell'iſtante, che conſumato il fuoco deſſe all'aria l'ingreſſo. Hor, come diſſi, la natura, che nimica del vacuo, dalla cui Tirannide fù nel principio del mondo liberata per la voce dell'Onnipotente, non può ſopportarlo nè pur vn atomo di tempo dou'ella hà la ſua Reggia, fà che la terra, che la già detta concauità circonda, con graue tremore ſpezzandoſi, e ſquarciando il ſeno, dia per eſſo adito all'aria ambiente come più eſpedita à riempirla. E coſi mette violentemente in concerto ciò, che pur violentemente era ſtato ſconcertato. Hor io dico, tornando sù l camino intermeſſo, che ſendo veriſſimo, che in molti de' più cupi ſeni della terra ſijno rinſerrati grandißimi fuochi, e più in vna parte, che nell'altra, ſecondo che v'è materia più proportionata al loro alimento: à ſegno che molti ſublimi ingegni, non ammettendo ſopra la sfera dell'aria quella del fuoco, queſt'elemento nel centro della terra han riposto; ne ſegue, ch'eſſo col ſuo calore continuato, & attiuità viuacißima và diſponendo à poco à poco le parti vicine, prima ribelli, in modo che raſciugatole l'humido, cacciatone il freddo, e poi anco al ſecco, & al caldo laſciata ſolo la parte più aerea e ſpiritoſa, le riduce come poluere ben raffinata, che in vn tratto s'accendono, e ſi conſumano. Riſulta da ciò, che tutto quello ſpatio, che la detta materia acceſa racchiudeua, reſtarebbe vuoto; ſe ſcotendoſi la terra impetuoſamente; & aprendo con tali ſcotimenti feſſure, e voragini, non riceueſſe l'aere a riempirlo. De mo-

modo che tanto è falſo, che la terra ne' terremoti s'apra per dar libero il paſſo d'vapori in lei rinchiuſi, che anzi ella lo fà per dar luogo all'aria, che ſopra di eſſa s'aggira, à poter in lei internarſi, e proueder à di lei mancamenti. Nè deue con queſto parer ſtrano, che per tanto ſpatio di paeſe s'agiti e tremi il terreno, perche quanto più vicino al centro del terreſtre globo tali fuochi s'accendono, à parti anco più lontane dalla circonferenza communicano i loro effetti: e quanto è maggior lo ſpatio interpoſto trà l vacuo introdutto dal fuoco, e l'aria, che deue riempirlo, maggior forza e violenza conuien ci adopri la natura; acciò ad onta d'ogni impedimento poſſa inſtantaneamente prouederci. E qual'altra forza, che quella di natura, ſtuzzicata da vn nemico ſuo coſi giurato com'è il vacuo, potrebbe mai ſenz'interuallo alcun di tempo far ondeggiar mobili vaſtiſſime campagne, ſeccar i laghi, & i fiumi, tremar i più ſaldi monti, aſſorbir le Città intiere, e quaſi introdur nel Mondo quel primo Chaos, che da Dio ne fù sbandeggiato? E perche tal volte ſeguendo tali incendij ne' ſeni della terra, contigui à quelli del mare, può l'acqua con maggior preſtezza alzarſi ad empir il vacuo, che calarui l'aria aſſai più lontana; ſi ſon viſti, come atteſta il medeſimo Agatio, ſorger dall'apertura delle campagne gorghi d'acque in quantità, ma di breue durate, che hanno portato ſeco moltitudine di bianchiſſime arene miſte d'alga marina, e di minute ſcheggie di legni naufragati: tutta materia per la già detta ragione, ſolleuata da' fondi del mare per proueder a i ſubiti biſogni della terra. E perche queſto Autore moſtrando, che della ſteſſa natura ſono il tuono, & il terremoto, vuole, che l'eſſalation ſecca inuiluppata nella ſeconda region dell'aere trà la denſità delle nubi, per ſuilupparſene ſi vada dibattendo, e combattendo, finche auampi in fuoco, e ſtracciando le nubi prorompi in lampi, e ſcoppi in tuoni; Io ancora ſeruendomi della ſteſſa ſimilitudine, ma di aſſai differenti ragioni, prima direi à lui, qual ſia lo ſtimolo, che muoue

l'eſſalatione tanto violentemente à ſuilupparſi dalle nubi, poi ad accenderſi, e finalmente à precipitar violentemente sù la terra, di doue coſi lentamente s'era partita. Poi ſoggiungerei, che tali eſſalationi à poco à poco ſolleuate dal Sole, e dalla lor propria attiuità nell'aria & iui ammaſſate inſieme, ſe quando circondate all'intorno dal corpo denſo delle nubi più materiali, ſono poi da' raggi ardenti del Sole acceſe, ardendoſi in vn tratto quelle ſecchiſſime materie; perche non reſti il vacuo in quelle concauità, da per tutto rinſerrate, come diſſi, dalla denſità de' groſſi vapori, ſi ſpezza ella violentemente, acciò vi ſi poſſa introdur l'aria; e disfatteſi in lampi quelle eſſalationi più ſpiritoſe, piombano poi velocemente in terra fatti fulmini l'altre più raſſodate e graui. Ma perdonimi V. S. queſte mie hormai tedioſe ciancie, e mi fauoriſca poi de' ſuoi più ſoſtantioſi ſentimenti, acciò non mi ſpauenti nell'auenire dal confeſſarle la mia inſufficienza, e non mi priui del beneficio di vederle da lei andar correggendo: E con tutto l'affetto le b. l. m. Quarto, &c.

LICETVS:

Optaſſem Quæſitum Latine verſum pro Viris exteris Italica non audientibus; verum quia neque mihi tempus vertendi nunc adeſt occupatiſſimo; neque Viris Illuſtriſſimis eius Autoribus idioma placuit in propoſito præter Italicum; cogor & ego vernacula lingua ſcriptum & Quæſitum, & reſponſum Typographo cudendum mittere; quod boni conſulent exteri Studioſi: quibus id minus graue futurum ſpero, quod apud omnes fere nationes literarum cultrices Italicum idioma iam ignorabile non eſt.

Reſp.

Resp. Liceti de Terræmotus cauſa & origine propoſitis ab Illuſtriſſimo Viro: deque propria ſententia propoſiti. Cap. XXXI.

All'Illuſtriſs.Sig.Marc'Antonio Saoli, del fù Sig.Paolo, Splendor dell'ordine Patritio in Genoua.
Fortunio Liceti F.

VOrrei eſſer in quel poſto del Sapere, nel quale la ſomma beniuolenza di V.S.Illuſtriſs.ſi figura di vedermi; perche coſi lei haurebbe vn ſeruidore proportionato alli meriti delle ſue gran virtù; Ma qualunque io mi ſij, & à lei paia, mi pregio però più che molto di eſſere da lei ſtimato degno del ſuo affetto, & giudicato non inetto à ſciogliere gl'intricati nodi delle cagioni del terremoto; nell'inueſtigatione, ed eſplicatione de' quali tanto in ogni ſecolo hanno ſudato i più ſublimi letterati del Mondo. Co' quali gareggiando V.S.Illuſtriſs.ſi come auuera il detto di Platone, che in vn corpo bello non alberga ſe non anima parimente di bellezze riguardeuoli fregiata; coſi ſi rende non ſolo degno pronepote del B.Aleſſandro Saoli, Veſcouo prima in Corſica, e poſcia di Pauia; ma anche dilettiſſimo Genero del fù già Sereniſſimo Doge di Genoua LVCA GIVSTINIANO, adeſſo Procurator perpetuo della Republica. La ſublimità poi dell'intelletto dell'Illuſtriſſimo Sig.Franceſco-Maria Spinola ſi ſcorge nell'opinione, ch'egli apporta della cagione del terremoto coſi diſtinta & ingegnoſa; che ſenza di hauer ei fatto ſtudio particolare di Filoſofia ne' libri d'Autori Claſſici, non meno altamente và filoſofando in queſto propoſito, che ſi faceſſero due, da S. S. non forſe veduti, principaliſſimi

Filoſofi, Democrito & Anaſſimene, preſſo di Ariſtotile ſempre molto ſtimati; poi che quaſi l'iſteſſa ragione in parte adducono del terremoto, che il Sig. Spinola: dicendo loro anche cagionarſi dal vacuo in certo modo, come riferiſce lo ſteſſo Ariſtotile con queſte formali parole: a *Democritus autem ait terram, plenam aqua exiſtentem, & ſuſcipientem multam aliam pluuialem aquam, ab hac moueri. Amplior enim quum ſit, quia non poſſunt ſuſcipere cauitates, vim inferentem facere terræmotum. Et quum exſiccatur, & trahitur in vacua loca ex repletioribus, tranſiens inuadendo mouere. Anaximenes autem ait irrigatam terram, & exſiccatam rumpi, & ab his ruptis verticibus incidentibus concuti. Quamobrem fieri terræmotus in ſiccitatibus, & iterum pluuioſis.* Parimente riferiſce il Sig. Francesco-Maria la cagione del terremoto nella conſumatione, ſuanimento, & annihilatione (per vſare queſto termine ſcolaſtico) dell'humido; alla quale ſeguirebbe il vacuo, dalla natura ſempre abhorrito; ſe non ſi ſpezzaſſe ſcuotendoſi la terra per ingoiare l'aria di ſopra, in riempimento del luogo, che pria teneua l'humido conſumato, e com'egli dice ſuanito, & annientato. Anzi che ſecondo la poſitione del Sig. Fran. Maria, molto più euidente appare, & molto più vniforme la cagione del terremoto, che nelle poſitioni di Democrito, & Anaſſimene. Nè ſenza fondamento rigetta il Sig. Fran. Maria l'opinione di Agatio, da lui citata, e da me non veduta in fonte; che ſe quell'Autor vuole farſi queſta paſſione del terremoto dalle eſſalationi ſotterranee, che ſemplicemente ſi sforzino per loro natia leggierezza di ſalire in alto, & iſprigionarſi dalle baſſe cauerne della terra; ma non hauendo pronta l'vſcita, ſe la procurino coll'iſpezzar violentemente la ſopraſtante terra; il che non poſſono fare ſe non agitandola, e ſcuotendola: biſognerebbe che

a 2. meteo. ſu. 3. c. 1.

Opin. commun. refut.

che ſempre fuſſero terremoti, doue ſono eſſalationi ſotterranee, che non habbino aperta l'vſcita; il che ſarebbe molto più ſpeſſo, & in molto più luoghi di quello ſi faccia. Anzi che non mai riferiſce Ariſtotile la cauſa de' terremoti nella leggierezza delle eſalationi, nè ſemplicemente nella loro tenuità e ſottigliezza, ma ſi bene nella moltitudine e copia grande di eſſe, mentre vuole che la ſottigliezza loro ſia contraria al terremoto, dicendo; *b Præuenit autem ſonus motum, quia ſubtiliorum partium eſt; & quia magis per omnem penetrat ſonus, quam ſpiritus. Quum autem minor fuerit, quam vt moueat terram, propter ſubtilitatem, propterea quod facile quidem penetrat, non poteſt mouere*. Sendo dunque l'eſſalatione, che cagiona i terremoti più groſſa dell'aria, nella quale conſiſte il ſuono, per detto di *c* Ariſtotile; non hà eſſa tanta propenſione all'aſcendere, & ad inalzarſi fuori della terra, che debba per ciò violentiſſimamente ſcuoterla, ed iſpezzarla. Di più ſiano l'eſſalationi ſotterranee ſottili, e leggiere; niuna neceſſità loro ſi porge di ſcuoter & iſpezzar la terra, mentre in eſſa ritrouano luogo capace della loro quantità; poiche poſſono in quello rinchiuſe dimorare, ſe bene contra la loro naturale inclinatione quiui tenute a forza. Ma non per tanto io poſſo conuenire nell'opinione del Sig. Fran. Maria, che riferiſce la cagione del terremoto nella fuga del vacuo imminente per l'annihilatione, ſuanimento, e total conſumatione della materia contenuta nelle viſcere della terra. Et ciò non ſolo perche non ſempre ſi fà il terremoto doue ardino fuochi ſotterranei atti a conſumar le materie; ſcriuendo Ariſtotile, che in Achaia ſeguì terremoto dal vento ſpinto nella terra, e prohibito all'vſcir fuori dal mare, mentre dice: *d Vbi autem ſimul cum terræ motu fluctus factus fuerit, cauſa, quando contrarij facti fuerint ſpiritus. Hoc autem fit, quum* agi-

b 2. meteo. ſu. 3. c. 2.

c 2. de an. c. 79. & ſeqq.

Opin. Spin. notata.

d loc. cit.

agitans terram ſpiritus, quod fertur ab alio ſpiritu mare repellere quidem omnino non poſſit, propellens autem, & coarctans in idem, congregauerit multum; tunc enim neceſſarium eſt, victo hoc ſpiritu, ſimul multum pulſum a contrario ſpiritu erumpere, & facere diluuium. Fuit autem factum hoc & circa Achaiam; extra enim erat Auſter, ibi autem Boreas: tranquillitate autem facta, & fluente intro vento, factus fuit & fluctus, & terræmotus ſimul: & magis propterea quod mare non dabat perflationem impetum facienti ſub terra ſpiritui, ſed obſtipabat: vim enim inferendo inuicem, ſpiritus quidem terræmotum fecit; ſubſidentia autem fluctus diluuium. Ma molto più, perche non ſi può riceuere l'annientarſi corpo alcuno, nè conſumarſi, od iſuanire totalmente materia, che pria riempiua il luogo ſotterraneo; poſciache ſi come di niente la Natura non può produr alcuna coſa; ſendo tra'l niente, e ciaſcheduna coſa, per picciola, e vile ch'ella ſi ſia, vna diſtanza infinita; tanta diſtanza non può ſuperarſi che dalla infinita potenza di Dio; nè in modo alcuno da cauſa naturale, la cui virtù ſendo limitata e finita, non ha proportione veruna coll'infinita diſtanza tra'l niente, e la realità del corpo; la qual diſtanza ſi dee ſuperare nel produr'alcuna coſa di niente: Coſi niuna coſa naturale ſuſſiſtente, ſia fuoco, terra, od altro corpo, ſi può naturalmente ridurre al niente; ma ſempre ciaſchedun corpo per la ſua corrottione ſi conuerte in vn'altro corpo, che può riempire l'iſteſſo luogo del primo. Et in vero la virtù, che riduce vn corpo al niente, deue eſſer infinita; percioche deue ſuperare parimente la diſtanza, che ſi ritroua infinita frà la realità della ſoſtanza corporea, & il niente. Sendo dunque la poſſanza di ciaſcheduna cauſa naturale finita, e limitata, non può la Natura in verun modo ridur alcuna coſa al niente, conſumandola ſi fattamente in tutto, che reſti vacuo

quel

quel luogo, qual prima conteneua detta ſoſtanza. Di più conſeruando Dio Maſſimo, come cauſa vniuerſale tutte le coſe nell'eſſer loro; ſendo ſolo Dio l'Eſſere per eſſenza, & ogn'altra coſa hauendo l'eſſere per participatione, in quanto eſſa viene da Dio conſeruata nell'eſſere, che Dio ſteſſo gli hauea nell'origine di lei communicato; già non può cos'alcuna annientarſi, ſe non ſottrahendoſi dalla ſua conſeruatione l'aiuto, e manutentione, per coſi dire, della prima cauſa vniuerſale, che tal coſa in eſſere ſoſtenta: Non potendo adunque cauſa veruna ſeconda ſottrahere, nè rimouere la mano di Dio, nè l'aiuto della prima cauſa dalla conſeruatione delle coſe nell'eſſer loro, nè dalla partecipatione dell'eſſer diuino; già fermo ſtà, che neſſun corpo ſi può ridurre al niente da cagion naturale. Di queſta partecipatione dell'eſſer diuino nelle coſe tutte, & della conſeruatione delle coſe nell'eſſer datogli da Dio nella loro generatione, chiaramente parlò Ariſtotile, mentre diſſe: *e Hoc autem rationabiliter contingit: Quoniam enim in omnibus inquimus quod melius eſt deſiderare naturam ſemper: melius autem eſſe, quam non eſſe: eſſe autem quot modis dicimus, in alijs dictum eſt: hoc autem in omnibus impoſſibile exiſtere, propterea quod longe a principio diſtant: reliquo modo compleuit totum Deus, continuam faciens generationem.* & altroue: *f Naturaliſſimum enim operum, quæ in viuentibus, quæcumque perfecta, & non mutilata ſunt, aut generationem ſpontaneam habent, eſt facere alíud, quale ipſum: animal quidem animal, plantam autem plantam, vt ipſo ſemper, & diuino participent, ſecundum quod poſſunt. Omnia enim illud appetunt, & illius cauſa agunt omnia, quæcumque agunt ſecundum naturam. g Ipſum autem cuius gratia duplex eſt: hoc quidem cuius, illud vero cui. Quoniam igitur communicare non poſſunt: ipſo ſemper, & diuino continuatione, propterea quod nihil*

e 2. de gen. t.59.

f 2. de an. t.34.

g tex.35.

hil contingit corruptibilium idem, & vnum numero permanere, ſecundum quod poteſt participare vnumquodque, ſic communicat, hoc quidem magis, illud vero minus; & permanet non ipſum, ſed quale ipſum: numero quidem non vnum, ſpecie autem vnum. In oltre la Natura ſuole ſempre operar con la maggior facilità, & breuità di tempo, e con minore ſconcerto delle coſe, & violenza che può; poſciache ſempre deſidera il meglio in tutte le ſue operationi: Hora dato, e non conceſſo, che nelle viſcere della terra per qualche cagion naturale (il che però non ſi può far aſſolutamente) ſi annientaſſe qualche ſoſtanza materiale, e quindi fuſſe pericolo d'introdur il vacuo nel luogo da quella già occupato; dir dobbiamo che per iſchifarlo, la natura con più facilità, in più breue tempo, ſenza ſquarciar la terra, o ſubiſſar le città, e tormentar le prouincie intiere, farebbe riſtringere in ſe ſteſſa la terra, e diſcendere verſo il centro con mouimento ſuo naturale la parte di eſſa terra vicina e ſopraſtante a quel luogo, che per l'annihilatione di quel corpo ſi euacua; congiungendo le pareti di quel ſeno inſieme. Nè la ſomiglianza delle mine militari, ò lo ſcoppio e ſpezzamento degli archibugi, e bombarde troppo cariche, con li terremoti, mi poſſono perſuader la fuga dell'imminente vacuo, fondamento dell'opinione del Sig. Franc. Maria; ma più toſto la fuga della contraria troppa pienezza, che togliendo l'equalità frà il luogo, & il corpo contenuto, & inducendo la penetration de' corpi, violenta la natura à coſi ſtrani ſconuolgimenti della terra. Poi che concederò facilmente che'l terremoto ſi faccia da ſomigliante cagione, ed anco in ſimigliante guiſa, che lo abbattimento de' beloardi nelle mine militari, aggiungo ancora che lo ſpezzamento delle bombarde, & archibugi troppo pieni di poluere; ma in ciò non mi pare che habbia luogo l'introdut-

trodut-

troduttione, ò la fuga dell'iminente vacuo; ma più toſto il contrario, che è l'abhorrimento della penetratione de' corpi nella troppa pienezza, e la fuga del luogo minore del corpo, che ſi deue in eſſo contenere. Nelle mine dic'egli, *la parte terrea, che pria la riempiua, ſuaniſce*; queſto ſuanimento non è riduttione di quella parte terreſtre al niente, in modo che reſti quel luogo vacuo; ma quella parte terrea, che riempiua la mina, non è altro che la poluere; queſta poluere preſo fuoco, non ſi riduce al niente, ma ſi conuerte per accendimento in fiamma, queſto fuoco di fiamma, in cui ſi è conuertita la poluere, non è, come ſi dice, *annientato per mancanza di alimento*; ma ſendo la fiamma non altro che fumo ardente, & eſſalatione acceſa, come dice Ariſtotile: *h Confeſſa autem & ſenſui ignis generatio; maxime enim ignis flamma; hæc autem eſt fumus ardens: fumus autem ex aere & terra.* & altroue: *i Eſt enim flamma ſpiritus ſicci ardor.* eſſendo dunque la fiamma fumo ardente, & eſſalatione acceſa, per qualche ſua denſità, viſibile, mentre ſuaniſce dagli occhi non ſi annienta, ma ſi conuerte in materia e ſoſtanza di fuoco più rara, tenue, ſottile, e perciò inuiſibile; per il che ſuaniſce dalla viſta sì, ma non già dalla entità reale delle coſe, nè ſi riduce al niente. Hora perche la polue militare, di ſoſtanza denſa e terrea, che riempiua il luogo della mina, mentre ſi conuerte in fuogo, diuenta molto più rara ſoſtanza, e perciò di maggior dimenſione, e di più ampia grandezza; queſto fuogo di fiamma, in proportione più di mille volte maggiore, che la polue (ſi come in altri *k* Queſiti dimoſtrai, riſpondendo al Signor Galilei) richiedendo in vn ſubito generato, molto maggior luogo di quella cauità, nella quale ſi conteneua la poluere, rompe con violenza la terra, per hauer luogo decente, proportionato, & eguale alla ſua

h 2. de gen. t. 28.

i 1. meteor. ſu. 2. c. 1.

k 2. c. 22. 14.

E e di-

dimenſione nelli ſpatioſi campi dell'aria, nelli quali eſalando con impeto, ſquarciata la terra, ſe ne vola. Altrimenti per riempire quel poco di vano baſterebbe che la terra in ſe ſteſſa rientraſſe, ſi abbaſſaſſe, ſi accoſciaſſe, & alquanto ſi riſtringeſſe. Coſi vediamo che li archibugi, quando ſcoppiano per eſſere troppo carichi di poluere, mentre quella in fuoco ſi conuerte, per la rarità di queſto tenendo neceſſità preſentanea di molto più ampio luogo, che non è la cauità del metallo, violentemente ſpezzati ſi rouesciano per di fuori, dando coſi luogo all'vſcir della fiamma: che per iſchifar il vacuo in eſſa canna, biſognerebbe che il ferro ſi riſtringeſſe in dentro, accoſciando, & congiungendo le ſuperficie interiori fra di loro. Coſi dunque per eſsere la poſitione del Sig. Franc. Maria tutta fondata sù l'annihilatione di vna ſoſtanza corporea, che induce il vacuo, ò minaccia d'indurlo, pare a me, che ſia più toſto ingegnoſa, che vera; non potendoſi, per le ragioni addotte, da forza naturale ridurſi al niente coſa veruna ſuſſiſtente. Nè mi pare, che in queſto particolare ci dobbiamo ſcoſtar punto dalla poſitione di Ariſtotile, che vuole il terremoto generarſi da vento in troppa quantità rinchiuſo nelle anguſte cauità della terra, che ſi fà con violenza ſtrada per hauer luogo eguale alla ſua grandezza, nè s'introduchi la penetratione de' corpi: poi che fà di meſtieri, per indurre il terremoto, che nelle viſcere della terra ſi generino, ò ſi portino d'altronde l'eſsalationi ventoſe in tanta quantità, che non ſia colaggiù luogo eguale, nè proportionato alla loro grandezza, atto a capirle; percioche deue ſempre il luogo eſsere capace alla grandezza in eſso contenuta, e totalmente proportionato ed eguale; non mai maggiore, nè minore; non maggiore, perche ſi darebbe il vacuo fra il corpo continente, e'l contenuto: non minore,

Opin. vera.

per-

perche altrimenti ſi darebbe la penetratione di due corpi, ò di due parti corporee; & ſi porrebbero due ſoſtanze corporee in vn luogo ſolo capace non più che di vna di loro. Riſuggendo ſempre dunque la Natura non meno la penetratione de' corpi, che la preſenza del vacuo; e non tolerando che luogo ſi dia, nè ſenza corpo alcuno contenuto, al tutto vacuo; nè che altro corpo contenghi fuor di quello, che lo può riempire; per iſchifar l'vno, e l'altro, ſi fanno dalla Natura merauiglioſi, e prodigioſi effetti nelle coſe materiali; frà i quali ottiene principaliſſimo luogo il terremoto. Piace al Sig. Franc. Maria di riferirlo nella fuga dell'imminente vacuo, come ſi è veduto; Piace ad Ariſtotile (la cui dottrina io giudico eſſere la vera) di riferirlo nell'abhorrimento della penetratione de' corpi, ò ſia (che è lo ſteſſo) nell'introduttione di nuouo corpo in luogo totalmente di altro corpo ripieno, ò pure (che è lo ſteſſo dogma) nell'introduttione di vn corpo maggiore in vn luogo minore: poiche vuole che il terremoto ſi generi da vento in gran quantità rinchiuſo nelli ſeni della terra, mentre accumulandoſi in maggior mole che in eſſi poſſa eſſer contenuta, ſquarciando la terra, ſi fà ſtrada a luogo capace della ſua grandezza. Mentre dunque l'eſſalationi ſono prodotte, od intruſe in maggior quantità di quella che può eſſere contenuta in quelle cauità terrene; ſiano dette eſſalationi ò ignee, ò aeree, ò terree, come ſono li venti, da' quali per il più far ſi ſogliono i terremoti, come chiaramente ſi vede per eſperienza, che in eſſi non ſi oſſerua ſempre vſcir eſſalationi di fumo, ò fiamme, ma ſi bene ſpeſſo di venti, che ſono in queſto propoſito chiamati da Ariſtotile col nome di ſpirito, fiato, e vento; & detti cagionar il terremoto per la loro gran quantità, che non può capire in quelle anguſtie della terra. 1 *Sed quoniam*, 1 2. meteor. ſu. 3. c. 2.

Ee 2 di-

dice lui, *manifeſtum eſt, quod neceſſarium & ab humido, & a ſicco fieri exhalationem; neceſſe eſt his exiſtentibus fieri terræmotum. Exiſtit enim terra per ſe quidem ſicca, propter imbres autem habens in ſeipſa humiditatem multam, vt & a Sole, & ab eo qui in ipſa igne incaleſcens, multus quidem extra, multus quoque intra fiat ſpiritus* (ecco qui aſsegnata per cauſa del terremoto, non la leggierezza, ò calidità delle eſsalationi, ma ſi bene la moltitudine loro; & chiamate queſte col nome non di fumo, ma di ſpirito, che è fiato, e vento, generato nelle viſcere della terra dal fuoco, che vi riſiede; & fuori della terra, dal calor del Sole, che ambidue operano nella ſecca ſoſtanza di eſsa terra) *& hic ſpiritus* ventorum *aliquando quidem continuus extra fluit omnis* (quando troua ſtrada patente ſino alla ſuperficie eſteriore della terra) *aliquando autem intro omnis* (quando non ha ſpiraglio aperto, per cui poſsa nell'aria di ſopra liberamente peruenire) *aliquando autem & partitur* (mentre vna parte di quello non troua l'eſito dalla terra nell'aria di ſopra, e l'altra lo troua) *ſi itaque hoc impoſſibile ſit aliter ſe habere; quod poſt hoc conſiderandum vtique erit, quale maxime motiuum erit corporum: neceſſe eſt enim ad plurimum natum ire, & vehementiſſimum maxime tale eſſe* (già qui ſi riferiſce la vehemenza grandiſſima dello ſcuoter la terra nella gran copia del vento veloce, in eſso contenuto, mentre dice, *ad plurimum natum ire*, non la leggierezza, ò calidità ſomma, che conſumi) *vehementiſſimum igitur eſt ex neceſſitate, quod citiſſime fertur; percutit enim maxime, propter velocitatem* (la qual velocità gli viene, perche tiene neceſſità di hauer ſubito luogo eguale alla ſua grandezza, e ſe lo procaccia preſentaneamente) *Ad plurimum autem natum eſt pertranſire, quod per omne ire maxime poteſt; tale autem eſt, quod ſubtiliſſimum* non aſsolutamente, ma in riguardo all'acqua, & alla terra,

ra,ſi dice il vento ſottiliſſimo; del quale l'aria, & il fuoco ſemplice,& altre eſſalationi ſono corpi più ſottili; mentre il vento partecipa di qualche terreſtre portione,che è cagione che non aſcenda per diritto, ma ſi muoua tranſuerſalmente verſo la terra;il che anche conſta da ciò che ſoggiunge il Filoſofo) *Quare ſi quidem ſpiritus natura talis eſt, maxime corporum ſpiritus motiuus eſt, etenim ignis quando cum ſpiritu fuerit, fit flamma,& fertur celeriter. Non igitur aqua, neque terra, cauſa erit vtique motus; ſed ſpiritus, quum intro forte fluxerit, qui extra exhalat.* (Ma che cotal vento non faccia terremoto, ſe non quando ſi ritroua nelle viſcere della terra in tanta quantità, che colaggiù non habbia luogo di ſe capeuole, nè ſtrada aperta per vſcir all'aria, ſubito lo dice Ariſtotile) *Quapropter fiunt tranquillitate plurimi & maximi terræmotus; continua enim exiſtens exhalatio, ſequitur vt in pluribus impetum principij; quare aut intro ſimul, aut extra fertur omnis* (poi che mentre l'aria è ſenza venti ſopra la terra in tranquillità, fà di meſtieri che l'eſſalatione ventoſa, che di continuo ſi genera da fuochi ſotterranei, non troui aperto l'eſito all'aria di ſopra;e perciò ſi accumuli tutta in grandiſſima quantità dentro la terra: doue ſcorrendo, ſe può incontrare in qualche cauerna di ſe capace,ſi và mouendo nelle viſcere della terra con far muggiti, & anco talhora terremoti ſenza rottura, mentre và correndo per longa ſtrada a tale cauerna; ma ſe non troua luogo, nel quale poſſa capire dentro la terra, con impetuoſe ſcoſſe la dimena, & iſquarcia, e finalmente dalle fatte aperture ſe ne vola nell'aria. Ma minori ſono li terremoti, quando l'eſſalatione ventoſa non è in tanta copia, e parte reſta nella terra, e parte troua la ſtrada per vſcir fuori nell'aria, doue ſoffia; il che ſubito confeſſa Ariſtotile) *Quoſdam autem fieri terræmotus & flatu exiſtente* ſupra

ter-

terram in aere, *nihil irrationabile; videmus enim aliquando ſimul plures flantes ventos; quorum quum in terram feratur alter, erit flatus exiſtente terræmotu. Minores autem hi magnitudine fiunt, propterea quod diuiſum eſt principium, & cauſa ipſorum.* (ſi che l'origine del terremoto prouiene da eſſalatione di vento, che non ha eſito per vſcire da luoghi ſotterranei, nè luogo nelle viſcere della terra proportionato alla grandezza di tal eſſalatione. Anzi che dall'aria intruſo il vento nella terra, e prohibito di quindi vſcire, congiunto con quella, che di continuo dentro eſſa ſi genera, per la ſua ſoprabondanza produce facilmente il terremoto, come ſoggiunge Ariſtotile dicendo) *Noctę autem plures, & maiores fiunt terræmotus. Qui autem die, circa meridiem; tranquilliſſimum enim eſt vt in pluribus dici meridies. Sol enim quum maxime dominatur, diſſoluit exhalationem in terram; dominatur autem maxime circa meridiem. Et noctes etiam diebus tranquilliores ſunt, propter abſentiam Solis; quare intro fit iterum fluxus, ſicut recurſus in contrarium eius, quæ extra fit, effuſionis. Et ad diluculum maxime: tunc enim & flatus nati ſunt incipere flare. Si igitur intro extiterit permutatum principium ipſorum, ſicut Euripus, propter multitudinem, fortiorem facit terræmotum* (doue appare che la cauſa del terremoto ſia la moltitudine delle eſſalationi ventoſe) *Adhuc autem circa loca talia fortiſſimi fiunt terræmotuum, vbi mare fluxibile eſt, aut regio laxa, & ſubantroſa. Quapropter & circa Helleſpontum, & circa Achaiam, & Siciliam, & Eubœam: circa hæc enim loca videtur per anguſtum fluere ſub terram mare. Quapropter & calida Balnea, quæ circa Aedepſum, a tali cauſa facta ſunt. Circa autem dicta loca terræmotus fiunt maxime, propter anguſtiam ſpiritus; ſpiritus enim factus vehemens propter multitudinem maris, quod multum affertur, repellitur iterum in terram, qui natus erat effluere ex terra. Regiones-*

neſque, quæcumque laxa habent, quæ ſubtus ſunt, loca, multum ſuſcipientes ſpiritum, concutiuntur magis. (ecco dunque la cauſa del terremoto aſſegnata dal Filoſofo, gran moltitudine di vento rinchiuſo in anguſte cauità della terra, & impedito ad vſcir fuori. Il che và replicando Ariſtotile, & confermando con altre ragioni, & eſperienze, che non ſarà diſdiceuole di riferire) *Et vere autem, & autumno maxime, & in pluuijs, & in ſiccitatibus fiunt, propter eandem cauſam; tempora enim hæc maxime ſpirituoſa: æſtas enim, & hiems; hæc quidem propter gelu, illa autem propter æſtum facit immobilitatem: hæc enim valde frigida eſt, illa autem valde ſicca. Et in ſiccitatibus quidem ſpirituoſus aër; hoc ipſum enim eſt ſiccitas, quando amplior exhalatio ſicca facta fuerit, quam humida. In pluuijs autem, eo quod amplior fiat intus exhalatio, & eo quod intercipitur in anguſtioribus locis, & compellatur in minorem locum talis ſegregatio, repletis concauitatibus terræ aqua: Quum enim incæperit dominari, eo quod multa in paruum locum comprimatur, fortiter mouet fluens ventus, & offendens* (certo che non ſi poteua più chiaramente dire, che'l terremoto foſſe prodotto da moltitudine di vento, rinchiuſo a forza in luoghi anguſti della terra non capaci di coſi grand'eſſalatione. Il che ancora con ſomigliante paſſione fatta dal vento flatuoſo nel picciol mondo và ſubito dichiarando il Maeſtro di color che ſanno, mentre ſoggiunge) *Oportet enim intelligere, quod ſicut in corpore noſtro & tremorum, & pulſuum cauſa eſt ſpiritus, qui intercipitur, virtus; ſic & in terra ſpiritum ſimilia facere: & hunc quidem terræ motuum velut tremorem eſſe; illum autem, velut pulſum. Et ſicut accidit ſæpe poſt miſtionem (per corpus enim fit velut tremor quidam, quum transfertur ſpiritus deforis intro ſimul totus) talia fieri & circa terram. Quantam autem habeat ſpiritus virtutem, non ſolum ex ijs, quæ in aere fiunt, oportet ſpeculari (hic enim pro-*

pter

pter magnitudinem exiſtimabit vtique aliquis talia poſſe facere) ſed & in corporibus animalium. Tenſiones enim, & conuulſiones; & ſpiritus quidem ſunt motus: tantum autem robur habent, vt multi ſimul tentantes vi tenere, non poſſint dominari motui ægrotantium. Tale itaque oportet intelligere fieri & in terra, vt comparetur ad paruum maius. (Per il che non ſi deue por dubbio che'l vento nella terra rinchiuſo habbia forza di ſcuoterla, & far horribili terremoti grandiſſimi. Ma che del terremoto ſia cagione il vento, che dalle carceri della terra tenti ſprigionarſi, ne rende ſubito vn euidente ſegno Ariſtotile, con dire) *Signa autem horum ad noſtrum ſenſum facta ſunt: Iam enim terræ motus in quibuſdam locis factus, non prius deſijt, quam quum eruperit in eum, qui eſt ſuper terram, locum, manifeſte, tanquam procella, exierit, qui mouit, ventus: quale & circa Herculeam, eam, quæ in Ponto, nuper factum fuit: & prius circa Sacram inſulam; hæc autem eſt vna vocatarum Aeoli inſularum. In hac enim intumuit aliquid terræ, & aſcendit velut collis moles cum ſono: tandem autem rupta, exiuit ſpiritus multus, & fauillam, & cinerem eleuauit; & Liparæorum ciuitatem, exiſtentem non longe, omnem incinerauit; & ad quaſdam in Italia ciuitatum venit; & nunc adhuc, vbi exufflauit, manifeſtum eſt: etenim facti ignis in terra hanc putandum eſt eſſe cauſam, quum deciſus accenſus fuerit, primo in parua diſſecto aere. Coniectura autem eſt quod fluant ſub terram ſpiritus, & quod fit circa has inſulas, quum enim ventus futurus eſt flare Auſter, præſignificat prius; ſonant etenim loca, ex quibus fiunt exufflationes, propterea quod mare propellatur iam de longe; ab hoc autem, quod ex terra exufflatur, repellatur iterum intro, qua quidem ſuperuenit mare, hac. Facit autem ſonum ſine quaſſatione propter amplitudinem locorum (effunditur enim in immenſum intra) & propter paucitatem repulſi aeris.* (vuol dunque Ariſtotile, che il terremoto ſi

fac-

faccia, quando gran quantità di venti ſi rinchiude in vna cauità della terra ſi picciola, che non vi poſſa capire; onde ſia conſtretto a procacciarſi luogo eguale alla ſua grandezza; il che fa ſcuotendo la terra, & aprendola; per le cui feſſure ſe ne vola nelli ſpatioſi campi dell'aria. La qual dottrina propone anco più di ſotto, mentre dice) *Quum autem fortis factus fuerit terræ motus, non mox, neque ad ſemel ceſſat agitans, ſed primo quidem vſque ad quadraginta dies agitat, poſterius autem & ad vnum, & ad duos annos dominatur ſecundum eadem loca. Cauſa autem magnitudinis quidem eſt multitudo ſpiritus, & locorum figuræ, per quæ vtique fluxerit; quæ enim repulſus fuerit, & non facile pertranſeat, & maxime concutit, & intus retineri neceſſarium eſt in locorum anguſtijs, velut aqua, non potens pertranſire.* (& finalmente, doppo) *Quando igitur fuerit multus ſpiritus, mouet terram, vt tremor, ad latus quidem. Fit autem raro, & ſecundum aliqua loca, velut pulſus, ſurſum deſubter; quapropter & rarius quaſſat hoc modo; non enim facile ſic multum conuenire principium; ad longitudinem enim multiplicatior, quam ea, quæ a profundo ſecretio.* Quanto poi s'appartiene alla ſomiglianza poſta frà il tuono, e'l terremoto, la quale il Sig. Franceſco-Maria s'ingegna di tirare alla ſua poſitione della fuga dell'imminente vacuo: tale ſomiglianza poſe Ariſtotile nella cauſa materiale; ma nell'efficiente, ò ſia formale, che conſiſte nel mouimento, vi poſe diſcrepanza notabile, mentre diſſe: *m Nos autem dicimus eſſe eandem naturam, ſuper terram quidem Ventum, in terra autem Terræmotum, in nubibus autem Tonitruum. Omnia enim eſſe hæc ſecundum ſubſtantiam idem, exhalationem ſiccam: Quæ fluens quidem aliqualiter, Ventus eſt: ſic autem, facit Terræmotum; in nubibus autem, quum tranſmutationem ſubiens excernitur, coeuntibus & concreſcentibus in aquam, tonitrua, & coruſcationes,* m 2 meteo. lu. 4. c. 2.

Ff *& ad*

& ad hæc alia, naturæ eiuſdem cum his exiſtentia. Non ſi conforma dunque la generatione del tuono con la prodottione del terremoto in altro che nella materia, la quale è ſecca eſſalatione, ma nella formalità differenti ſono ſommamente; percioche il vento è eſſalatione, che da ſe ſteſſa ſcorre, ſenz'eſſer impulſa violentemente da cagione eſterna: il Terremoto parimente vien fatto dalla ſteſſa eſſalatione, che ſcorre, moſſa pure da ſe ſteſſa, non violentata, nè impulſa, nè eſpulſa da mouente eſteriore, ma ſolamente da principio interno ſpontaneamente ſi muoue, ſe ben con gran violenza per la ſua gagliardia, poiche per ire dalle carceri ſotterranee alla libertà dell' aria in luogo alla ſua natura, e grandezza proportionato, da ſe ſteſſa con impeto ſi muoue ſpezzando tutti gli oſtacoli; che per ciò dice Ariſtotile, che il vento nell'aria libera è *fluens aliqualiter*; dinotando quella parola *fluens* eſſer moſſo ſpontaneamente da ſe ſteſſo, non da cagione eſterna, che lo neceſſiti, e violenti: & quel *aliqualiter*, denota mouimento non eſorbitante, & violentiſſimo. Del terremoto dice, che l'eſſalatione dentro la terra *fluens ſic*, cioè da cauſa interna, e ſpontaneamente, ma con tale violenza, che ſcuota, e ſpezzi la terra, *facit terræmotum*: la doue nel tuono, e nel fulmine vuole che la ſteſſa eſſalatione nelle nubi ſi tranſmuti in fiamma, & ſia da eſſe nubi violentemente eſpulſa verſo la terra, mentre ſi riſtringono, & condenſano in acqua: dicendo, *In nubibus autem quum tranſmutationem ſubiens excernitur*. E mentre il Sig. Franc. Maria primieramente richiede, *qual ſia lo ſtimolo che muoue l'eſſalatione tanto violentemente à ſuilupparſi dalle nubi, poi ad accenderſi, e finalmente à precipitar sù la terra, di doue coſi lentamente s'era partita*. Direi con Ariſtotile, che lo ſtimolo è la naturale nimiſtà che tiene la nube denſa pregna d'acqua fredda ed humi-

da

da con l'eſſalatione ſecca di natura ignea, all'acquea totalmente contraria; ſendo proprietà del contrario più potente lo ſcacciar da ſe l'inimico di più deboli forze; l'eſſalatione ſecca nelle nubi non è molta; le nubi ſono nella parte ſuperiore denſiſſime, di doue con gran forza cacciano la eſſalatione à baſſo, verſo la terra, che per ſua leggierezza vorrebbe ſalire ad alto nella ſua sfera; ma non lo può fare, ſi perche non ha forza di penetrare la denſità ſuperiore delle nubi, ſi anco per eſſere da eſſe riſpinta verſo la terra. Sono le nubi al di ſopra più denſe, perche quiui è maggior freddo, che più le condenſa; ſendo più vicine alla mezzana region dell'aere freddiſſima, doue non arriuano le refrattioni de' raggi ſolari dalla terra; & anco doue mancano di eſſere l'eſſalationi più calde, che ſono gite nella regione più ſublime, mentre han potuto ſepararſi dalle nubi non ancora tanto addenſate, & inſpeſſite. Tra le nubi d'ogn'intorno cinta l'eſſalatione non ancora ſeparata, ſi accende, per antiperiſtaſi; poiche riſtretta l'eſſalatione da ſuoi contrarij in anguſto, ſente vnirſi il ſuo calore, ch'era diſperſo, con la quale vnione ſi conuerte in fuoco di fiamme, le quali ſono violentemente contro la loro naturale inclinatione precipitate in giù verſo la terra; perche fatta fiamma l'eſſalatione, tiene maggior contrarietà con l'acqua delle nubi; e doue ſi ritroua maggior nimiſtà, quiui più violentemente ſi ributta il nimico. La qual dottrina ci viene inſegnata dal Filoſofo con quelle parole: *n De Coruſcatione autem, & Tonitruo, adhuc autem de Vortice, & accenſo Turbine, & Fulminibus dicamus: etenim horum idem principium exiſtimare oportet omnium. Exhalatione enim, vt diximus, exiſtente duplici, hac quidem humida; illa autem ſicca, & concretionem habente, ambo hæc potentia, & coeunte in nubem, ſicut dictum eſt prius:* n 2. meteo. ſu. 4. c. 1.

adhuc autem ſpiſſior quum fiat conſiſtentia nubium ad vltimum terminum; qua enim deficit calidum, quod diſgregatur in ſuperiorem locum, hac ſpiſſiorem & frigidiorem neceſſe eſt eſſe conſiſtentiam. Quapropter & Fulmina, & Procellæ, & omnia talia feruntur deorſum; quamuis natum ſit ſurſum ferri calidum omne: ſed ad contrarium ſpiſſitudinis neceſſe eſt fieri extruſionem, velut nuclei ex digitis exilientes: etenim hæc pondus habentia feruntur ſæpe ſurſum. Qua igitur ſegregatur caliditas in ſuperiorem diſpergitur locum; quæcumque autem intercluditur ſicca exhalatio in tranſmutatione aeris, qui infrigidatur, hæc coeuntibus nubibus excernitur: vi autem lata, & offendens continentes nubes, facit percuſſionem, cuius ſonus vocatur Tonitruum. Et anche prima l'haueа

o 1. meteo. ſu.2.c.1. detto con tali parole delle ſtelle cadenti: o *Et quædam quia expelluntur, proijciuntur, velut ex digitis nuclei, vt & in terram, & in mare videantur cadere, & noctu, & per diem, ſerenitate exiſtente: deorſum autem iaciuntur, quia denſitas deorſum inclinat propellens; quapropter & fulmina deorſum cadunt: omnium enim horum generatio, non exuſtio, ſed ſegregatio ab expulſione eſt: quoniam & ſecundum naturam calidum ſurſum natum eſt ferri omne.* L'eſſalatione adunque del fulmine diſcende al baſſo con violenza, perche ci è violentemente dal freddo delle nubi più ſpeſſe & inclinanti all'in giù, come ſua nemica precipitata; ma prima dalla terra lentamente ſe ne aſceſe in alto, perche ſi trouaua inuiluppata col vapor acqueo graue, che gli impediua il veloce corſo all'insù, à guiſa di peſo, che premendo il dorſo del portatore, fà ch'egli non ſi poſſa mouere con velocità; il che molto prima coſi diſſe Ari-

p 1. meteo. ſu.3.c.11. ſtotile: p *Manente autem terra, quod circa ipſum eſt humidum, a radijs, & ab alia quæ deſuper eſt, caliditate, euaporans fertur ſurſum. Quum autem caliditas, quæ duxit ipſum ſurſum dereliquit, & illa quidem diſperditur ad ſuperiorem lo-*

locum; hac autem & extinguitur, propterea quod ſuſpenditur longius in aerem, qui eſt ſuper terram, cogitur iterum vapor infrigidatus, & propter derelictionem caloris, & propter locum, & fit aqua ex aere. E poco doppo: *Signum autem eſt, quod fiunt hac (* tratta della rugiada, e della brina *) quia non longe ſuſpenditur vapor: in montibus enim non fit pruina: Cauſa autem eſt, vna quidem hac, quod ſurſum ducitur ex cauis & humectis locis: quare, velut onus portans maius, ſurſum ducens caliditas, quam ſecundum ipſam, non poteſt eleuare ipſum ad multum locum altitudinis, ſed prope dimittit iterum.* Quello che poi ſoggiunge il Sig. Franc. Maria, *l'eſſalationi ſolleuate dal Sole, e dalla loro propria attiuità nell'aria, & iui ammaſſate inſieme, ſe quando circondate all'intorno dal corpo denſo delle nubi più materiali, ſono da' raggi ardenti del Sole acceſe, ardendoſi in vn tratto quelle ſecchiſſime materie; perche non reſti il vacuo in quelle concauità, da per tutto rinſerrate, come diſſi, dalla denſità de' groſſi vapori; ſi ſpezza ella violentemente, acciò vi ſi poſſa introdur l'aria; e disfatteſi in lampi quelle eſſalationi più ſpiritoſe, piombano poi velocemente in terra fatti fulmini l'altre più raſſodate, e graui.* Tale diſcorſo dico, ſe ben ingegnoſo, contiene però dogmi non punto veriſimili; primieramente l'eſſalatione cinta d'ogn'intorno dalle denſe nubi, non può eſſer acceſa da' raggi del Sole; poiche queſti à quella non arriuano; ſendo tra lei, ed eſſi frappoſta vna groſſa ſolidità, & iſpeſſezza di nube. Nella qual materia acquea ſi rintuzzerebbe, e ſpegnerebbe anche ogni calore, mentre per eſſa paſſaſſero li raggi ſino alla rinchiuſa eſſalatione. Ma cotal'eſſalatione ſi accende per antiperiſtaſi, che concentra & vniſce il di lei calore, e l'aualora; come il freddo del verno fà maggiore il calor noſtro naturale, ſecondo l'eſperienza. Di poi l'eſſalatione mutata in fiamme per il ſuo accendimento non ap-

por-

porta pericolo di vacuo nella concauità delle nubi; ma più toſto rarefatta maggiormente riempie quel luogo, & ne richiede vno maggiore. In oltre la nube non ſi ſpezza ella per riceuer l'aria, ma ſi riſtringe, & ſi vniſce maggiormente, per iſpinger da ſe l'auerſaria ſua eſſalatione ignea, dalla quale è ſquarciata nella ſua parte inferiore men ſpeſſa; nel qual iſquarciamento ſi produce il tuono; non in altra guiſa, che le dita per iſcacciar il nocciuolo della ciregia ſi vniſcono, e comprimono nello ſpingerlo fuori da loro; per vſare l'eſempio familiare del Filoſofo. Quell'eſſalationi più ſpiritoſe, che ſi dicono diſſarſi in lampi, per tale disfaccimento non ſi annientano, laſciando il luogo vacuo, come ſi ſuppone, ma occupano luogo maggiore per l'acquiſtata rarità. L'eſſalationi poi fatte fulmini piombano velocemente in terra, non perche ſiano raſſodate, e graui; poiche ſono fuoco di fiamma tenuiſſima, che ſpeſſo conſuma il vino, & anco la moneta, e la ſpada, ſenza forar la botte, nè la borſa, nè tampoco il fodero; ma piombano i fulmini verſo terra contro la natura del fuoco, perche vi ſono violentemente cacciati & impulſi dalle nubi, che ſi riſtringono, come i nocciuoli dalle dita, che ſi comprimono, ſono cacciati in

q 1. metec. alto contro la loro natura graue; come oſſeruò *q* Ariſto-
lu. 4. c. 1. tile. Da tutte le coſe predette mi pare di poter conchiudere, che il Terremoto ſi faccia quando gran copia di eſſalatione ventoſa, viene riſtretta ſotto la terra in luogo anguſto, non capace della ſua quantità; & acciò non ſi dia la penetratione de' corpi, ma ogni luogo ſia eguale al corpo contenuto, tal vento non potendo in luogo ripieno entrare, e perciò procacciandoſi luogo proportionato alla ſua grandezza, ſpezza ſcuotendo vehementemente la terra per le cui feſſure, & voragini vſcendo con impeto, ſe ne vola nell'ampia capacità dell'aria.

Que-

Queſto è quanto mi occorre di ſcriuere a V. S. Illuſtriſs. in riſpoſta della ſua gentiliſſima lettera. Con la quale occaſione voglio ſupplicarla mi procuri la gratia dell'Illuſtriſs. Sig. Franceſco-Maria, e l'aſſicuri, ch'io altretanto ammiro la ſottigliezza del ſuo intelletto, quanto io deſidero, che mi collochi nel numero de' ſuoi più intimi ſeruidori, non oſtante la diſcrepanza delle noſtre opinioni. Et con pregargli da Dio benedetto felicità, la riueriſco. Padoua li 20. Giugno 1647.

Decem admirabilia Quæſita proponuntur ex D. Auguſtino.
Cap. XXXII.

Admirabilis doctrinæ Viro vndequaque egregio
Fortunio Liceto
Sebaſtianus Baldus S. & F.

VLtra humani ingenij vires profectò ſit, vnum hominem poſſe omnibus tam humanis, quam etiam diuinis ſcientijs, veluti omnis homo eſſet, ſe ipſo ſufficere; in omnibus tam eſſe expeditum atque promptum, quam in ſingulis ſit quicumque in vna qualibet ſingulariter excellit doctrina; nil eſſe tam imperuium humano captui, quod ab eo de vltimis naturæ finibus non euocetur; quantumlibet ſe illatebrent, ſintque *ignorabiles* literæ, atque doctrinæ, in theatrum tamen ſe dare orbi literario, obſtetricante vnius hominis intellectu. Quis rogo, non ſtupeat hanc vnius viri mentis altitudinem? Quid occinere amplius perrexerint poetæ de Briareis & Argis, quantumlibet manus multiplicent & oculos in vno homine, ad ſtuporem hominum? Tu certe vir admirabilis, ſi non Argus fueris, vel centimanus vir, fueris tamen ipſius *naturæ oculus*, qui dum cuncta proſpicis, ab om-

omnibus ſuſpiceris; fueris *Iſmahel* quiſpiam, qui prope centimanus, contra omnes ipſe pugnabat, dum interim omnium manus in eum vnum collimarent; nam tu peræque ſufficis vnus hominum Chiliadi diſputantium, & quærentium, immo & orbi toti dixerim, non tam omnium ſcientiarum, quam literatorum omnium hominum. Inter tot myriades interrogantium virorum, tota exhauriri videtur literaria inquiſitio; quare prope fatiſcit humanum ingenium, dum noua quærere molitur, exotica & curioſa, a tua ſublimi mente luminanda. Ego, ſiue tarditatem meam cauſare velis, ſiue quia obrui me ſentio quæſitorum innumerabili numero, non a me ipſo quæram, ſed a Magno D. Auguſtini Ingenio, quod tibi proponere deliberaui, dignum certe tua reſponſione. Auſim dicere ipſum Auguſtinum, quantumuis Auguſtiſſimus eſſet, & pene aliorum ingenia ſua magnitudine obrueret, nihil tamen de ſua dignitate diminutum, facile putaturum fuiſſe, ſi te forte in conſilium vocaret, qui de rebus difficillimis atque omnino implexis a viris doctiſſimis frequenter interrogaris, veluti Tu *Conſus* quidam eſſes, aut *Sentia* quiſpiam Deus, vt alicubi loquitur ipſe Auguſtinus.

Ergo nodus, isque multiplex tibi proponitur; nam rerum multarum petitur conſilium & ſententia, quibus diſſoluendis omnino imparem ipſe ſe putat Auguſtinus, quaſi vltra humanum ingenium ſit, harum rerum reddere rationem; vt hinc agnoſcant Ethnici homines, poſſe corpora damnatorum hominum ab igne torqueri, dolitura, & arſura, non tamen peritura, quanquam diuinæ Fidei non ſuffragetur humana ratio, quæ ab homine reddi non poteſt, *ratiocinatores videlicet magni, qui de omnibus rebus, quas eſſe mirabiles conſtat, poſſint reddere rationem*; quum certe ipſi, non rerum quas Fides ipſa docet, ſed & mi-

mirabilium quorumdam, immo & innumerabilium, *quæ hiſtoria non factorum & tranſactorum, ſed manentium locorum tenet*, vllam afferre poſſint rationem. Sed ipſum in promptu habeo Auguſtinum, & iam proprio loquitur ore, dum & ego interim ſileo pumilio ſcilicet ad Gigantis conſpectum, non tam loquentis, quam fulminantis contra Ethnicos quoſque & alios Chriſti Eccleſiæ hoſtes perduelles: ſic autem ſcribit ad Marcellinum lib. 21. de Ciu. Dei, cap. 5. *Verumtamen homines infideles, quibus cum diuina vel præterita vel futura miracula prædicamus, quæ illis experienda non valemus oſtendere, rationem a nobis earum flagitant rerum, quam quoniam non poſſumus reddere (excedunt enim vires mentis humanæ) exiſtimant falſa eſſe quæ dicimus: ipſi de tot mirabilibus rebus, quas vel videre poſſumus vel videmus, deberent reddere rationem. Quod ſi fieri ab homine non poſſe viderint; fatendum eſt eis, non ideo aliquid non fuiſſe, vel futurum non eſſe, quia ratio inde non poſſit reddi; quandoquidem ſunt iſta de quibus ſimiliter non poteſt. Non itaque pergo per plurima, quæ mandata ſunt literis, non geſta atque tranſacta, ſed in locis quibusque manentia, quo ſi quiſquam ire voluerit & potuerit, vtrum vera ſint explorabit. Sed pauca commemoro. Agrigentinum Siciliæ ſalem perluſtrent, quum fuerit admotus igni, velutiin aqua flueſcere;* *Quæſitum primum.* *quum vero aquæ, velut in igne crepitare. Apud Garamantas* II. *quemdam fontem tam frigidum diebus, vt non bibatur: tam feruidum noctibus, vt non tangatur. In Epiro alium fontem,* III. *in quo faces vt in ceteris extinguuntur accenſæ, ſed non vt in ceteris accenduntur extinctæ. Asbeſton Arcadiæ lapidem* IV. *propterea ſic vocari, quod accenſus ſemel iam non poſſet extingui. Lignum cuiuſdam ficus Aegyptiæ non vt ligna cetera in* V. *aquis natare, ſed mergi: & quod eſt mirabilius, quum in imo aliquandiu fuerit, inde ad aquæ ſuperficiem rurſus emergere, quando madefactum debuit humoris pondere prægrauari. Po-* VI.

ma in terra Sodomorum gigni quidem, & ad maturitatis faciem peruenire, ſed morſu preſſuve tentata in fumum ac fauil-
VII. *lam corio fatiſcente vaneſcere. Pyritem lapidem Perſicum tenentis manum, ſi vehementius prematur, adurere; propter quod*
VIII. *ab igne nomen accepit. In eadem Perſide gigni etiam lapidem Selenitem, cuius interiorem candorem cum Luna creſcere, at-*
IX. *que deficere. In Cappadocia etiam vento equas concipere, eoſ-*
X. *demque fœtus non amplius triennio viuere. Tylon Indiæ inſulam eo præferri ceteris terris, quod omnis arbor, quæ in ea gignitur, nunquam nudatur tegmine foliorum. De his atque alijs innumerabilibus mirabilibus, quæ hiſtoria non factorum & tranſactorum, ſed manentium locorum tenet, reddant rationem, ſi poſſunt*, &c. Hactenus Auguſtinus locutus eſt, cuius ego nomine hos nodos, eosque bis quinos tibi propono viro Catholico, & de caſtris Auguſtini doctiſſimo; tacitique mecum proponunt alij tum doctrina, tum etiam proſapia viri Illuſtriſſimi, qui hoc Quæſitum non tam meum, quam de ipſius Auguſtini theſauris expromptum, tibi vni, Liceto admirabili, prudenter propoſitum vnanimiter ſentiunt. Hi mecum curioſiſſime expectant, quid tandem ſis reſponſurus his fere dixerim ænigmatibus, atque indiſſolubilibus nodis, quos niſi tuus ſoluat Oedipus, norunt ipſi cum Auguſtino fore omnino indiſſolubiles.

Ceterum quanto citius habuero tertium & quartum volumen tuarum reſponſionum, tanto gratius fuerit, addo & oportunius, quum vſui maxime mihi ſit futurum reſponſum illud, in quo de viribus imaginationis ediſſeris, ſcribens Areſiano Quæſito, ad ornandam ſcilicet ſupellectilem meam meorum *Collectaneorum de Febribus*, quæ calamo incitatiori in lucem paro in præſentia. Quid porro ſentias de altero Quæſito Illuſtriſſimi D. Marci Antonij Saulij, præcipue auidi expectamus; quem virum

a vir-

a virtutum omnium comitate dicam an comitatum? & agendi mira quadam dexteritate nobiliſſimum quidem omnibus, mihi certe tum dominum, tum amiciſſimum velim hac dictione toti orbi conteſtari. Vale tu interim, *Vir ſcientiarum*, & mihi amiciſſime, & viue ad annos vſque ipſius Neſtoris, ad Reipublicæ tum ornamentum, tum perennitatem. Genuæ die 19. Februarij 1647.

Reſp. Lic. ad primum Quæſitum de Sale Agrigentino, in ignibus flueſcente, in aquis crepitante ac exiliente. Cap. XXXIII.

Cl. Viro Sebaſtiano Baldo Fortunius Licetus B. A.

ET me vocas, optime Balde, ſimulque tecum me prouocant iſti viri doctiſſimi, pariter & Illuſtriſſimi, quorum nomina taces, ad illos naturæ nodos extricandos, quos ingeniorum apex D. Auguſtinus inextricabiles eſſe ſcribit? ac Ethnicis proponit veluti rationem habentes hominum ingenia ſuperexcedentem, non ſecus ac humanum captum ſuperat miraculorum diuinorum ratio? hic enim hoſtes Chriſti, negantes miracula diuinis literis deſcripta, quod eorum nulla ratio phyſica poſſit afferri, conuincere ſtudet eo argumento, quod multarum rerum naturalium etiam apud nos exiſtentium, quas nemo negare poteſt, nulla ratio phyſica valeat ab humana mente perſpici ac aſſignari. Verum quoniam facere nunquam potui quin tuis votis in re literaria pro virili ſatisfacerem; & quia forte D. Auguſtinus argumentatur ad hominem, proponens nodos Ethnicis illis, quibuſcum edisſerit, inſolubiles; quos tamen ipſe, ſi mentis aciem acrius intendiſſet, enodare ſciuiſſet; & quoniam *a* Ariſtoteles admirabilia naturæ non eſſe negligenda, ſed ab *a 1 de part. c. 5.*

homine Philoſopho penitius introſpicienda, ſolerterque rimanda præcipit, *Reſtat*, inquit, *vt de animante natura diſſeramus, nihil pro viribus omittentes, vel vilius, vel nobilius: nam & in ijs, quæ hoc in genere minus grata noſtro occurrunt ſenſui, natura parens, & autor omnium, miras excitat voluptates hominibus, qui intelligunt cauſas, atque ingenue philoſophantur. Abſurdum enim nullaque ratione probandum eſt, ſi imagines quidem rerum naturalium non ſine delectatione propterea inſpectamus, quod ingenium vna contemplamur, quod illas condiderit, id eſt artem pingendi, aut fingendi: rerum autem ipſarum natura ingenio, miraque ſolertia conſtitutarum contemplationem non magis perſequamur, atque exoſculemur, modo cauſas perſpicere valeamus. Quamobrem viliorum animalium diſputationem, perpenſionemque faſtidio puerili quodam ſpreuiſſe, moleſteque tuliſſe, dignum nequaquam eſt; quum nulla res ſit natura, in qua non mirandum aliquid inditum habeatur*. Quum igitur iſta dena mirabilia naturæ, de quibus hic agit D. Auguſtinus infra ſortem animalium habeantur, nec ob vilitatem aſpernanda ſunt, nec ob difficultatem omittenda philoſophantibus ingenuis; at alacriter, & audacter adeunda; quibus explicandis ſi pares extiterint, gloriam ſibi, & vtilitatem ceteris comparabunt; ſin minus, nihil dedecoris ſubibunt, & alijs ingenio pollentibus acutiori, viam parabunt faciliorem ad abditæ cauſæ cognitionem. Age, qui nitimur in vetitum ſemper, cupimusque negata, vel ob difficultatem in mundo literario quoque; experiamur ingenij vires, num ad latentis veritatis adytum peruenire valeamus. Mirabile quidem eſt, quod ait D. Auguſtinus, *b Agrigenti Siciliæ ſalem, quum fuerit admotus igni, velut in aqua flueſcere; quum vero ipſi aquæ adiungitur, velut in igne crepitare*. Quam quidem experientiam vel fecit ipſe D. Auguſtinus, vel factam accepit ab alijs; nimirum vel

Quæſitum.

b 21 de ciu. c. 5.

a So-

a Solino, vel a Plinio, vel ab Antigono Caryſtio, vel ab omnibus hiſce: Porro Solinus ait: *c Quanta in aquis, tanta eſt nouitas in Salinis: Salem Agrigentinum ſi igni iunxeris, ſoluitur vſtione: cui ſi liquor aquæ proximauerit, crepitat veluti torreatur.* Antigonus item Caryſtius in ſua Mirabilium hiſtoriarum Collectione ſcriptum reliquit, *d* loquens de Sale: *Conſimile autem huic videtur fieri ex mari. Donauit enim nobis Siculus aduena ſalem, qui quidem in igne liqueſcebat; in aqua vero crepitabat, exiliebatve.* Plinius autem poſt Antigonum, ſed ante Solinum infit: *e Flos ſalis non fit niſi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exilit Tragaſæus, neque Acanthius ab opido appellatus; nec vllius ſpuma, aut ramentum, aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exilit.* Dicitur autem ignium patiens, quia non crepitat in igne, nec ex eo proſilit, vt alij ſales; quod tamen habet commune Tragaſæus cum Acanthio, qui ſimiliter in igne non crepitat, nec exilit. Sed quid eſt illud τὸ *ignium patiens?* arbitror in igne liquari; quia ſal quum ſit aqua concreta, non poteſt non eliquari, dum ab igne patitur, e quo non exiliat: vbi namque proſiliat ex igne, liquationem anteuertit, quam extra ignem non patitur in aere. Non omittam, quæ ſcribuntur ab eruditiſſimo Salmaſio de Solino, & Plinio in propoſito, ſcribente: *f* Non dicit Plinius, ſalem Agrigentinum ſi igni admoueris, liqueſcere & diſſolui; hoc enim plane contrarium naturæ ſalis: ſed ſimpliciter ignium patientem eſſe, hoc eſt in igne non crepitare, nec exilire: *Agrigentinus*, inquit, *ignium patiens, ex aqua exilit*. Dixerat ante, in igne nec exilire, nec crepitare Tragaſæum ſalem, neque Acanthium, nec vllius ſpumam, nec eum qui ad ramentum tenuis ac minutus eſt: hoc vero plus habere Agrigentinum, quod quum patienter ignes ferat, ſine crepitu & exultatione, ex aqua tamen exiliat. Scripſimus

c Polyh. c.11.

d c.183.

e l.31.c.7.

f pag. 115.e.

„ mus autem in Plinio, *In igne nec crepitat, nec exilit Traga-*
„ *ſæus, neque Acanthius ab oppido appellatus: nec vllius ſpu-*
„ *ma, aut ad ramentum tenuis*: vulgo editur, *aut ramentum,*
„ *aut tenuis*: at quid aliud ſalis ramentum, niſi ſal tenue.
„ Scripti habent, *aut atramento*: ex quo fecimus, *aut ad ra-*
„ *menta*. Salem ad ramenta tenuem vocat inſtar ramenti.
„ Nullum igitur ſalem ſic attenuatum exilire in igne, nec
„ vllius ſpumam; tenues ſales λεπτοὺς ἅλος Græci vocant.
„ Ceterum quod ait noſter, ſalem Agrigentinum igne li-
„ queſcere, id habet ex Antigono Caryſtio, qui ita ſcribit
„ *παραπλήσιον δὲ τούτῳ, ὁρατα γενόμενον ἐξ ἀλὸς, ἰδωρήσατο γὰρ*
„ *ἡμῖν σικελὸς ξένος τοιοῦτον. ὁ ἐν μὲν τῷ πυρὶ ἐτήκετο. ἐν δὲ τῷ*
„ *ὕδατι ἥλλετο.* de Agrigentino ſale id intelligendum. Sed
„ Plinius tantum dixerat, ignium patientem eum eſſe, hoc
„ eſt non exilire, nec crepitare igni admotum: plus hic di-
„ cit, igne etiam diſſolui & liqueſcere: quem vidit, vt hinc
„ apparet, Solinus. Falluntur, qui in Plinio reſcribi vo-
„ lunt, *ignis impatiens*: ideo impatientem ignis dici putant,
„ quia igne liqueſcat. Immo patiens ignis, qui non exilit,
„ ſed tacitus liqueſcit & diſſoluitur. Hæc vir eximius: in quibus vt accipio lubens poſtremam conſeruationem literæ Plinianæ: *Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exilit*. Ita recipere nequeo duo ſuperiora; quorum vnum eſt, Solinum quid amplius dixiſſe, dum ait Agrigentinum ſalem in igne liqueſcere, quam Plinius aſſerens eum patientem eſſe ignis; quod contrarium plane ſit naturæ ſalis in igne colliquari; ſed ignium patiens dicatur, quia non crepitat, nec exilit ex igne: Nam in primis experiuntur chimici ſales in igne diſſolui, ratione dictante concretam aquam frigore (cuiuſmodi multos eſſe ſales apertum eſt, & infra patebit) igne diſſolui. Deinde vero ſal Agrigentinus indomitus non eſt igni, vt adamas eſſe dicitur; aſt in igne liqueſcit quietus; quum ſit aqua frigore

con-

concreta; quæ vim ignium patitur, non quia ſuſtineat ignium vires indiſſolubilis & inuicta; ſed quia non crepitans, nec exiliens, at quieſcens in igne colliquetur veluti glacies. Alterum nec vlla ratione cum exiguo confundi debet. Non enim exiguum ferri ramentum tenuem habet ſubſtantiam, ſed craſſam & denſam: ignis flammæ grandioris tenuis eſt ſubſtantiæ, non tamen ideo ramentum dici poteſt, neque molis exiguæ; lata longaque plumbi lamina bipalmaris, & adeo ſubtilis, atque tenuis, vt aquæ ſupernatet, ramentum non eſt, etſi tenuiſſima ſit; ita folium auri longitudinis ac latitudinis vltra bipalmarem, ſed adeo tenue, vt leui ſpiritu moueatur per aera, tenuiſſimum eſt, ramentum tamen non eſt. Nec cum vulgo viri docti cenſent, exiguitatem idem omnino eſſe cum tenuitate ſubſtantiæ; ſed ſenſus Pliniani dogmatis eſt, Salis Tragaſæi, Acanthij, & Agrigentini nullam differentiam in igne crepitare, nec exilire, ſiue ſubſtantiam raram habuerit, veluti ſpuma; ſiue molem obtinuerit exiguam, veluti ramentum; ſiue tenuem materiam ſortiatur a natura: ſed omnes iſtorum trium ſalium differentias, tam raram quam denſam materiam habentes, tam magnam quam paruam molem obtinentes, tam tenuem quam craſſam ſubſtantiam poſſidentes, Agrigentinus, Acanthius, atque Tragaſæus in igne flueſcunt, non ex eo proſiliunt, nec in eo crepitant, vt alij ſales omnes; in aqua vice verſa crepitant, & ex ea proſiliunt; in qua cuncti ſales alij quieti diſſoluuntur, at in igne crepitant, ex eoque proſilire nituntur. Iſidorus de propoſito dicit: * *Parturit & mare eius* (de Sicilia loquitur) *corallum: gignit & ſales Agrigentinos in igne ſolubiles, crepitantes in aquis*. & infra: * *In natura quoque ſalis differentiæ ſunt. Nam alibi ſuauis, & alibi ſalſiſſimus. Commune ſal in igne crepitat: Tragaſæum nec crepitat in igne, nec exilit. Agrigen-*

* l.14.c.6.
* l.16 c.2.

gentinum Siciliæ flammis patiens, in aqua exilit, in igne fluit contra naturam. Cuius differentiæ cauſam, in abdita Naturæ maieſtate mirabiliter deliteſcentem, vt antea ſatis
g 1.de part. c.5. innuere videtur Ariſtoteles, aſſerens, g *Quum nulla res ſit naturæ, in qua non mirandum aliquid inditum habeatur*; ita
h 21. de ciu. cap. 5. poſtea D. Auguſtinus h circa ſalium varietates hoc admirandum Naturæ veluti portentum opponit Ethnicis, diuina miracula perneg antibus. Ceterum latentem iſtam rationem ex adytis Naturæ finibus eruere fortaſſe poterimus, vbi ſalis intimam generationem ac eſſentiam ex Ariſtotele, Galeno, Auicenna, Plinioque perſpexerimus.
i 2.meteo. ſu.1.c.3. Ariſtoteles profecto i ſcribit in Chaonia fontem & fluuium aquæ dulcis eſſe, cuius aquæ quum decoxerint aliquam partem, reponunt, quæ per coctionem euaporato tenuiori humido aereo cum calido igneo, concreſcit in ſalem: verba Magiſtri ſunt: *In Chaonia enim fons eſt aquæ latioris, effluit autem hic in fluuium propinquum, dulcem quidem, piſces autem non habentem. Elegerunt enim, vt qui ibi ſunt, fabulantur, optione data ab Hercule, quando venit ducens ab Erithia boues, ſalem pro piſcibus, qui fiunt ipſis ex fonte. Huiuſmodi enim aquæ quum decoxerint aliquam partem, reponunt, & fit, frigefacta, quum euaporauerit humidum cum calido, ſales, non grumoſi, & compacti, ſed laxi, & tenues, ſicut nix*. Quæ quidem ſalis vna generatio eſt, ex humido aqueo (e quo euaporauerit vi coctionis tenuius humidum aereum, & calidum igneum) vna cum terræ portione reſidua, frigoris vi congregato, & veluti conglaciato, vti nubes, euaporatis igneis exhalationibus, in aeris media regione, vi frigoris concreſcit in niues: eſt enim aqua fontis illius non omnino ſimplex ac pura, ſed alijs elementis permiſta; quorum igneo, & ae-
k 2.de gen. t.8. reo vi caloris concoquentis (cuium eſt heterogenea diſgregare) ſeparatis: aqua cum portione terrea remanens,
vi

vi frigoris, cuium eſt viceuerſa congregare pariter heterogenea, & homogenea, cogitur ac veluti congelatur in ſales. Alteram vero ſalis generationem prius attulerat Ariſtoteles per commiſtionem aquæ ſimplicis cum terræ portionibus aduſtis, aiens, *l* Manifeſtum eſſe mare ſalſum fieri, quod in aquam dulcem decidant exhalationum terrea ramenta aduſta. Cui ſententiæ prorſus adhærens Auicennas inquit, *m Sal autem generatur ab aquoſitate, in qua eſt terreſtreitas plurima, quam aduſſit caliditas*. & antea multo *n* dixerat: *Omnis vero ſalſuginis cauſa eſt, vt aquoſæ humiditati pauci ſaporis, aut priuatæ eo, terreæ partes aduſtæ complexionum ſiccarum, & ſaporis amari æquali temperamento miſceantur*. Verum enimvero bifariam poteſt humor in ſalis generatione ſe habere, vel concretus, & congelatus a frigore; ſicuti dixerat Ariſtoteles de ſale genito ex aqua fontis Chaoniæ, vel ſiccatus a calore Solis, veluti paſſim obſeruatur fieri circa litora maris in ſalinis; qua de re *o* Galenus ita, *Sal porro eiuſdem ſpeciei cum marino eſt, qui in ſtagnis quibuſdam ſalſedinem habentibus naſcitur; æſtate videlicet aquis æſtu ex ijs abſumptis, cuiuſmodi eſt Tragaſius, non procul a Sminthos: Confluit enim illuc ante aquas ſpontaneas, quæ admodum ſunt calidæ, copioſa aqua ſtagnans non amplo in loco: & ea æſtate omnis abſumitur, a Sole videlicet areſacta*. His optime conſentiens Plinius aſſerit: *p Sal omnis aut fit, aut gignitur* (nimirum fit ab arte, gignitur a natura) *vtrumque pluribus modis; ſed cauſa gemina, coacto humore, aut ſiccato. Siccatur autem in lacu Tarentino æſtiuis Solibus; totumque ſtagnum in ſalem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus vocatur, & alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantum inareſcunt, ſicut in Phrygia, Cappadocia, Aſpendi, vbi largus coquitur, & vſque ad medium lacum. Aliud etiam in eo*

l 2. meteo. ſu. 1. c. 3.
m l. 3 f. 18. tr. 2. c. 16.
n l. 1. f. 1. d. 4. c. 1.
o l. 1. de nat. fac. f.
p l. 31. c. 7.

mirabile, quod tantundem noctu ſubuenit, quantum die auferas. Omnis eſt talis ſal minutus, atque non gleba eſt. Aliud genus ex aquis maris ſponte gignitur, ſpuma in extremis litoribus ac ſcopulis relicta. Hic omnis rore denſatur, & eſt acrior, qui in ſcopulis inuenitur. Sane primum genus ſalis fit a Solis æſtibus humore ſiccato: ſecundum autem humore denſato frigiditate nocturni roris cadentis; quo fit vt Aſpendi ſalis tantundem noctu ſubueniat, quantum die auferas; qua ros noctu cadens eadem menſura tantundem aquæ ſuo frigore congelat, quantum interdiu ſublatum e lacu fuerit. Quod quidem genus condenſatione genitum immediate, & aliud exſiccatione celebratur a Plinio ſubijciente: *Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Namque in Bactris duo lacus vaſti, alter ad Scythas verſus, alter ad Arios, ſale æſtuant: ſicut ad Cittium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt lacu, dein Sole ſiccant.* Hæc eſt origo ſalis per exſiccationem aquæ a calore: Per congelationem autem ſiue condenſationem a frigore generatio ſtatim affertur ita: *Sed & ſumma fluminum denſantur in ſalem, amne reliquo velut ſub gelu fluente, vt apud Caſpias Portas, quæ ſalis flumina appellantur.* nimirum noctu cadente multa copia frigidi roris, aduehenteque ſecum magnam manum exhalationis aduſtæ prius elatæ ſurſum, cuius permiſtione cum fluminis aqua ſuperiori, vi frigidi roris condenſata, ſal oritur. Quin & intra terram ſal foſſilis oritur, humore denſato vi frigoris, vbi nullus eſt calor æſtuans ipſum exſiccare valens: quod & mox adijcit Plinius: *Effoditur & e terra, vt palam eſt, humore denſato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur ſpecularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Carrhis Arabiæ oppido muros domosque maſſis ſalis faciunt.* Quas quidem originum differentias in ſale diſcernit pondus, atque leuitas; nam ortus hu-

Mirabilis reſtitutio ſalis explicata.

mo-

more ſiccato vi caloris validi ſal eſt leuis; at ortus humore virtute frigoris addenſato graui pondere donatur. His ita ſe habentibus, iam mihi videre videor apertam rationem cur ſal Agrigentinus in igne quietus eliquetur fluescens: & aqua reſperſus crepitet; ad aliorum ſalium vulgarium differentiam, qui crepitant in igne, fluunt liqueſcentes aqua madefacti: nam Agrigenti ſal ortum habet ex humore vi frigiditatis congelato, cum interceptione permiſtioneque terreſtris exhalationis aduſtæ, reliquias ignium ſopitas in ſe conſeruantis. Congelatum frigore quemvis humorem in igne quietum liquari, rationabile ſatis eſt: ſopitum ignem exhalationis terreæ aduſtæ, dum aqua perfunditur, crepitare, proſilireque, nouum non eſt; nam & cinis, & calx affuſione aquæ crepitat, & proſilit: exhalatioque fumida ſurſum in nubibus aqueis crepitat in tonitrua, & proſilit in fulgura: ſcribente Magiſtro: *q Si tonat, quum extinguitur ignis, neceſſe eſt ſtridere, & ſtrepere:* Sic etiam ſonat & ſtridet ferrum candens, dum in aqua ponitur: vel aquis inſpergitur: tale quid aſſeras de ſale Agrigentino, qui liqueſcit in igne quietus, quod conſtat humiditate frigore concreta; crepitat, & reſilit in aqua, propter exhalationem aduſtam, quam in ſe continet ampliorem. Quis non agnoſcit, niuem, glaciem, atque rorem frigore concreſcere; calore vel igneo, vel ſolari liqueſcere? quis ignorat cineres, & calcem aſperſione aquæ proſilire, crepitareque; quum igitur in Agrigentino ſale duo ſint iſta, condenſatus humor vi frigoris, & aduſta exhalatio cinerea multa calcis naturam obtinens; phyſice ſal iſte crepitat aſperſus aquis, & inde reſilit; igne vero fluescens eliquatur tacitus. In ſalibus autem alijs, qui fiunt humore ſiccato vi caloris adurentis, id non obſeruatur, vt igne liquentur, & in aqua crepitent indeque reſiliant: quia ſa-

Quæſiti ſolutio.

q 2. poſt. anal. c. 54.

les isti constant ex terrea exhalatione tantum gradum adustionis non habente, cuius virtute crepitare valeant in aquis, ac inde resilire, sed ocyssime restinguitur ab aqua, citiusque corrumpitur quam crepitum aut saltum edere possit; ijdemque sales vulgares ex aqua potius exsiccata, quam addensata constituuntur; & parum illud aquæ quomodocumque concretæ quod habent, ab igne citius absumitur dissolutum, quam vt a nobis liquescere fluereq. videri queat; liquescit attamen ocyssime: sed in aquis facile colliquantur, & diffluunt, exhalatione ipsorum terrea vim aquarum perpetiente. In igne vero crepitant, exsilientes, vt ex Aristotele r constat asseuerante;

r 11. sect. probl. 16.

Propter quid quando sal in igne proijcitur, sonat? An quia sal humidum habet, non multum tamen, quod a calido inspiratum, & violentia exiens scindit salem. omne enim quod scinditur sonat. Ita vetus habet versio: noua vero sic: *Cur sal igni ingestus mouere crepitum soleat? An quia sal parum humoris intra se continet, quod mox a calore ignis conuersum in spiritum, violentoque exiliens impetu salem rumpit. omne autem quod rumpitur, mouere crepitum solet.* Sed hoc non competit Agrigentino sali, qui multum habet humoris condensati; nam id multitudine sua diu resistens ignis actiuitati, salem non rumpit, sed sensim dissoluitur; quapropter in igne liquatur: vt apte colligitur ex Aponense in hoc loco; dicit enim: *Quare quum sal proijcitur in ignem, scinditur, & sonum causat ad modum tonitrui: soluit dicens causam esse, quia sal habet humiditatem quandam, non autem multam; propter quod Medicus dicit ipsum calidum & siccum in secundo gradu: huius autem humiditas, per calidum resoluens humidum interius in vapores causatur spiritus ventosus, qui est in eo; non enim mox quum sal cadit in ignem, calor potest per totum transire; immo crustula quædam efficitur exterius, per quam calidum paulatine subintrans humidum*

sub-

ſubtiliat interius; & ideo dixit ipſum humidum non multum; quia ſi eſſet multum, ſtatim actione liqueſceret ignis, & non fieret cruſtula exterius defendens calidum liquefactum. In ſale vero, qui fit per humoris condenſationem, non areſactionem, multus eſt humor, qui diutius ignis actionem tolerans, in eo liquatur, non crepitat; & huiuſmodi ſal eſt Agrigentinus. Hæc igitur cauſa mihi ſuccurrit afferenda colliquationis Agrigentini ſalis in igne, quum ſales alij vulgares in igne crepitent; quia ille contineat multum humidi congelati, ceteri parum habeant humidi ſiccati.

De Fonte noctu feruido, interdiu gelido. *Cap. XXXIV.*

QVod autem ſecundo proponis ex D. Auguſtino ſubiungente, *a Apud Garamantes quendam fontem* a 21. de ciu. c. 5.
fertur eſſe, tam frigidum diebus, vt non bibatur: tam feruidum noctibus, vt non tangatur: iam aggredior. Hauſit hanc hiſtoriam D. Auguſtinus ex Plinio, & pleriſque ſcriptoribus Claſſicis; Plinio quidem afferente, *b Matelga oppidum* b l. 5. c. 5.
Garamantum: itemque Debris, affuſo fonte, a medio die ad mediam noctem aquis feruentibus, totidemque horis ad medium diem rigentibus: clariſſimumque oppidum Garama caput Garamantum: omnia armis Roman. ſuperata, & a Cornelio Balbo triumphata, vnius omnium externo curru & Quiritium iure donato; quippe Gadibus nato ciuitas Roman. cum Balbo maiore patruo data eſt. Et hoc mirum, ſupra dicta oppida ab eo capta, autores noſtros prodidiſſe. Solino velut eadem hinc deſcribente: *c Garamantum oppidum eſt Debris, fonte miro, qui* c Polyh. c. 42.
*denique alternis vicibus die frigeat, nocte ferueat; ac per eadem venarum commercia, interdum ignito vapore æſtuet, interdum glaciali horrore algeſcat (*vel, *algore horreſcat) Incredibile memoratu vt tam breui temporis curriculo natura*

tam

tam diſſonam ſui faciat varietatem; idque qui percontari velit tenebris, ineſſe fluori illi æternam faciem credat: (meo periculo legas, *æternam facem*) *qui rimetur die brumales ſcatebras, nunquam aliud exiſtimet, quam perpetuo rigere. Vnde non immerito per gentes Debris inclyta eſt, cuius aqua ex cæleſti vertigine mutant qualitatem, quamuis controuerſa ſiderum diſciplina; nam quum mundum a calore veſper temperet, ab occaſu incipit ita incaleſcere, vt ni tactu abſtineas, noxium ſit contigiſſe. Rurſus quum ortus Solis incanduerit, & radijs feruefacta ſint omnia, ſic glaciales euomit ſcaturigines, vt hauriri etiam a ſitientibus nequeat. Quis ergo non ſtupeat fontem, qui friget calore, calet frigore?* D. Auguſtinus hoc admirabile fontis non ex Plinio, ſed ex hoc loco Solini notaſſe videtur euidentiſſime. Quem locum ab initio
p.383. dum eruditiſſimus Salmaſius admonet habere duplicem lectionem: *qui denique alternis curſibus:* & alteram: *quid ni? qui alternis curſibus.* Nos vtramque recipimus; ſed in illa priore vox *denique* non ſignat id quod, *tandem*; verum id, quod, *omnino:* ſic Ouidius: *Si qua metu dempto caſta eſt, ea denique caſta eſt.* Quam lectionem magis probamus, quia denotat aquam illam noctu calidiſſimam eſſe, die frigidiſſimam; etenim mens eſt Solini mirabile referre, quod idem fons interdiu ſit omnino frigi-
d l.13 c.13 dus, noctu ex toto feruidus. Iſidorus *d* in originibus, cum D. Auguſtino ſcribit, vel ex D. Auguſt. *Apud Garamantes fontem eſſe aiunt ita algentem die, vt non bibatur: ita ardentem nocte, vt non tangatur.* Huic fons conſimilis naturæ celebratur apud Hammonem a Claſſicis item au-
e l.4. c.181 toribus; etenim Herodotus in Melpomene ſcribit: *e A Thebis itinere dierum decem primi Ammonij, habentes templum ad Thebani Iouis effigiem; etenim Thebis (quemadmodum a me memoratum eſt) aſpectu arietino Iouis ſimulachrum eſt. Apud hos eſt alia quoque aqua, qua ſub matutinum quidem*

dem tepet, ſub horam autem, qua forum frequentiſſimum eſt, frigeſcit: ſub meridiem multo frigidior eſt: eaque hora hortos irrigant. Declinato iam die remittitur frigus, donec Sol occidit: tunc tepeſcit, magis ac magis caleſcens, ad mediam vſque noctem, quo tempore feruens exæſtuat: præterita nocte media, ad auroram vſque refrigeſcit. Cognominatur autem fons iſte Solis. De quo pariter Diodorus Siculus ita: f *Haud longe ab ipſa arce, alterum extat Hammonis templum, multis magniſque arboribus inumbratum: prope quod fons eſt, qui ob id, quod ei accidit, Solis nuncupatur, habet enim aquam, ſecundum horarum ſpacia mutationes mirabiles facientem. Ad primum diei ortum tepida exit de fonte: progrediente die ad horarum additamenta paulatim frigeſcit, donec meridie æſtuante ipſa ad ſummam redigatur frigiditatem; quam rurſus per momenta ſua remittit ſenſim, vſque ad Solis occaſum; nocteque incunte vſque ad mediam, ſemper magis incaleſcit. Inde calore deficiente fit, vt circa lucem priſtinum ſtatum prorſus recuperet.* Lucretius itidem huius fontis meminit, g aſſerens: f l.17.c.5. g l.6.

,, Eſſe apud Ammonis fanum fons luce diurna
,, Frigidus, at calidus nocturno tempore fertur:

De eodem fonte ſic Arrianus: *Et fons ex eo oritur, nulla in re ceteris fontibus, qui ex terra effluunt, ſimilis; nam meridie aqua frigida eſt, ſi quis eam guſtauerit; & multo magis, ſi quis attigerit, ita vt frigidior eſſe non poſſit: inclinante autem in veſperam Sole caleſcit: a veſpere porro calidior fit in horas vſque ad mediam noctem: quo tempore calidiſſima eſt: a media autem nocte ſenſim refrigeſcit magis ac magis; & mane iam frigida eſt, meridie porro frigidiſſima.* Verum Antigonus ait: h *Eorum fontium, qui ſunt apud Hammonem, dicere Ariſtotelem, fontem eum, qui Solis eſſe exiſtimatur, mediis noctibus & meridie calidum fieri, matutino autem & ſerotino tempore frigidum, tanquam glaciem.* De tali fonte h hiſt. admir.

men-

mentionem ab Ariſtotele fieri non videmus in Admirandis Auditionibus, quæ proſtant, nec alibi: Fortaſſis Antigonus locupletiores habuit Ariſtotelicas illas Auditiones. mutat attamen ipſe conditiones fontis, quem calidum media nocte pariter & meridie ponit ſolus. Plinius autem alibi de hoc etiam fonte dicebat: *i Iouis Hammonis fons interdiu frigidus, noctibus feruet*. Qui ſtatim addit: *In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, & circa meridiem maxime frigidus, mox paulatim tepeſcens, ad noctis media feruore & amaritudine infeſtatur*. Qui tertius fons celebratur alius ab Hammonio, & Garamantico, quod illi ſolum mutationes caloris atque frigoris quotidie ſubeant, ſed iſte præterea ſaporem interdiu dulcem, noctu mutet in amarum; quæ quidem mutatio peræque mirabilis eſt atque mutatio diurnæ frigiditatis in caliditatem nocturnam, vt vnicuique conſtat. Porro quamuis eadem ſit conditio proprietasque mira trium iſtorum fontium; D. Auguſtinus tamen vnius Garamantici meminit, non Hammonij, neque Troglodytici. Ceterum huius admirabilis euentus cauſam phyſicam omnium primi referre conati ſunt aliqui in Solem noctu fontis alueum ſubterraneum percalefacientem, ſed irrito conatu; quos apte refert, atque refellit his verſibus k Lucretius immediate ſubnexis:

i lib. 5. cap. 103.

Quæſiti ſolutio ex antiquis.

k l. 6.

Hunc homines fontem nimis admirantur, & acri
Sole putant ſubter terras ferueſcere raptim,
Nox vbi terribili terras caligine texit.

Quaſi Sol noctu fontis alueum infernum poſticum ab oppoſita terræ parte calefacere queat, calore tranſmiſſo longius ab Antipodum regionibus ad ima fontis: qui Sol interdiu tangens aquam nudam, nullo corpore terræ contectam calefacere non potuit: vnde recte ſubdit,

Quod nimis a vera eſt longe ratione remotum.

Quip-

Quippe vbi Sol nudum contrectans corpus aquai,
Non quierit calidum ſupera de reddere parte.
Quum ſuperum lumen tanto feruore fruatur;
Qui queat hic ſubter tam craſſo corpore terram
Percoquere humorem, & calido ſociare vapori?
Præſertim quum vix poſſit per ſepta domorum
Inſinuare ſuum radijs ardentibus æſtum.

Ipſe vero propriam de propoſito ſententiam afferens addit immediate Lucretius: Ex Lucre-tio.

Quæ ratio eſt igitur? nimirum terra magis quod
Rara tenet circum hunc fontem, quam cetera tellus:
Multaque ſunt ignis prope ſemina corpus aquai.
Hinc vbi roriferis terram nox obruit vmbris
Extemplo ſubtus frigeſcit terra, coitque.
Hac ratione fit, vt tanquam compreſſa manu ſit,
Exprimat in fontem quæ ſemina cumque habet ignis.
Quæ calidum faciunt laticis tactum atque ſaporem.
Inde vbi Sol radijs terram dimouit obortis,
Et rarefecit calido miſcente vapore:
Rurſus in antiquas redeunt primordia ſedes
Ignis, & in terram cedit calor omnis aquai.
Frigidus hanc ob rem ſit fons in luce diurna.
Præterea Solis radijs iactatur aquai
Humor, & in luce tremulo rareſcit ab æſtu:
Propterea fit, vti quæ ſemina cumque habet ignis,
Dimittat, quaſi ſæpe gelum, quod continet in ſe,
Mittit, & exſoluit glaciem, nodosque relaxit.

Quibus duas cauſas afferre videtur euentus admirandi propoſiti Lucretius; prima quidem eſt, quod fons iſte ſitum habeat in terra rara & ſpongioſa, quæ multas intra ſe contineat exhalationes igneas; quo factum eſt, vt nocturno frigore terra compreſſa coeat in ſe ſe, proindeque feruidos illos halitus in fontem exprimat, quibus

aqua caleſcat noctu: dum vero interdiu Sol calore ſuo terram laxans ad priſtinam raritatem redegerit, ea ſuas igneas exhalationes intra ſe recipiat, & contineat; quibus aqua deſtituta natiuam ſibi frigiditatem interdiu recuperet. Secunda vero cauſa non ad terram, ſed ad aquam tota refertur; quod cenſet Lucretius, interdiu Solaribus radijs aquam rareſcere, proptereaque contenta quæcumque ſunt in aquæ corpore ſemina ignis, ex aqua euolent; ea proinde ſpoliata feruidis ignis corpuſculis omnino, frigeſcat; ſed noctu continens in ſe talia corpuſcula ignis, ab illis feruorem ſibi conquirat. Quarum cauſarum nulla mihi videtur afferre ſolutionem quęſiti: non quidem prima, tum quia falſo ponitur, terram raram & ſpongioſam nocturno frigore comprimi, ac in ſeſe coire; proindeque feruidas exhalationes igneas in aquam fontis exprimere; namque terræ durities impedit quo minus a frigore comprimi valeat, & compreſſa exprimere ſemina ignis in ſe contenta; nam ſi ſpongia mollis compreſſa dimittit ab ſe liquorem contentum: dura tamen ſubſtantia pumicis rari nullo frigore comprimi poterit, vt intra ſe contentum corpus aeris expellat. tum quia dum a ſuperni Solis radijs interdiu terra caleſcit, atque rareſcit, laxaturque, ſi placet, non ideo feruidæ ignium exhalationes deorſum in terram ex aquæ corpore feruntur; etenim non ſolum ignis eſt natura ſua ſurſum a terra ſcandere, non autem deorſum intra terram deſcendere: verum etiam æſtiuis temporibus interiora terræ frigent; hieme caleſcunt magis: vt vnicuique conſtat experimento. Secunda cauſa longe magis abeſt a vero, quia non ſolum huius fontis aqua, ſed cuiusvis alterius ob iſtiuſmodi rationem interdiu frigida, noctu vero calida pariter in ſummo ſentiretur: quod non contingere, certiſſimum eſt; quum iſta varietas propria ſit pauciſ-

ſimo-

ſimorum fontium obſeruatorum apud Garamantas, Troglodytas, & Hammonem. Aptius quæſitum ſoluere videtur, verioremque cauſam euentus afferre D. Coſtæus præceptor, aſſeuerans in opere ſuo De potu in morbis: *l. Quæ de caloris ac frigoris viciſſitudine ſcribuntur, an quemadmodum fontibus optimis accidit, hyeme calidis eſſe, ob caloris in interiora terræ reuocationem; æſtate frigidis, ob eiuſdem foras euaporationem: ita Hammonis fons, contracto per noctis frigus calore, calet; expanſo interdiu foras, friget? Quod etiam de Troglodytico aiunt, an eadem quoque eſt nocturni caloris, & diurni frigoris ratio? & hac eadem mutati quoque ſaporis eſt cauſa? Quia enim amarus ſapor terrenum, & exuſtum vaporem ſequitur, an hic denſata noctu aquæ ſuperficie non exhalans, ſed in ipſa aqua retentus cum calore, amarore aquam inficit? contra rarefacta aquæ ſubſtantia interdiu, cum caliditate, quæ difflatur, ſaporis quoque corrigitur prauitas, remanetque fons & frigidus, & dulcis.* Verum enimvero non omnino videtur his haberi plana quæſiti ſolutio: tum quia non apparet hinc ratio, cur eadem viciſſitudo qualitatum contrariarum diu noctuque non animaduertatur in alijs fontibus; quum aqua fontis cuiuſque ſit aqua pariter diurno calore, frigoreque nocturno alterabilis: tum quia non aſſignatur cauſa cur viciſſitudo caloris & frigoris in alijs fontibus omnibus oriatur ex viciſſitudine hiemis & æſtatis, in his tribus peculiari modo ſequatur viciſſitudinem noctis atque diei: tum quia gratis accipitur, aquam Troglodytici fontis noctu denſari ſic in ſuperficie, vt prohibeatur egreſſus aduſtarum exhalationum illi conciliantium amaritudinem; quomodo non æſtuans aqua noctu raram habet ſui ſuperficiem ab interno calore rarefaciente? quomodo calore, qui feruidam aquam illam reddit, attenuatæ fuliginoſæ vaporationes ex aquæ ſuperficie non erumpant,

Ex Coſteo.

l. li. 1. c. 36. De mutatione caloris & frigoris.

Mutatio ſaporis vnde.

eam perforantes? quomodo denſitas, imperceptibilis omnino ſenſui, poterit impedire noctu fumoſas aduſtiones ex aqua Troglodytica? quomodo peculiare fonti Troglodytico fuerit hoc admirabile, non commune ceteris, ac Hammonio ſpeciatim, & Garamantico, qui ſine mutatione ſaporum, ſolas primas qualitates actiuas die noctéque permutant? Aliter igitur, & altius, atque diſtinctius eſt hac in re philoſophandum. Cenſeo mirabilis huius euentus vtriuſque cauſam non in ſolam aquæ conditionem propriam, nec in ſolam ſubiectæ circumfuſæque fonti telluris proprietatem referri debere; ac vt primum de mutatione caliditatis, & frigiditatis aquarum iſtorum fontium ad mutationem contrariam earundem qualitatum aeris ambientis nocturni diurnique ſeorſim agamus: illud ante omnia ſumere lubet ex inuariabili quotannis experientia, puteorum aquas hieme calidiores eſſe, contra frigidas æſtate: cuius varietatis cauſa ſit, quod hieme frigiditas ambientis pellat non ſolum calidas exhalationes in ſuperficie terrę degentes ad interiorem humi ſinum, ſed etiã prohibeat exhalationes e ſubterraneis ignibus aſſidue ſurſum emergere tentantes attolli; quare coaceruatę plurimę ſuperimpoſitas illi telluri aquas calefaciunt hieme; ſed æſtate calor ambientis euocat ad ſe feruidas telluris exhalationes, quibus expoliata terra ſub aquis natiua frigiditate riget, qua conſimilem qualitatem ſuperiacentis aquæ conſeruat non ſolum, ſed etiam adauget; vnde ſunt aquæ fontium, & puteorum (qui fontes operti ſunt) impenſe frigidæ temporibus æſtiuis; quam doctrinam latiſſime propoſuit in libro *De natura pueri Cous Hippocrates*. Deinde ſumo, noctem hiemi, diem æſtati comparari; quum hiems *m* Ariſtoteli fiat abeunte Sole a nobis, æſtas e contra Sole ad nos accedente; dieſque conſtituatur Solis præſentia, nox autem

Solutio noſtra ſua iacit fundamenta.

II. Fund.

m 2. de gen. t. 58.

tem

tem eiuſdem abſentia. Quin & matutinum tempus accipio correſpondere verno, meridianum æſtiuo, veſpertinum autumnali, nocturnum autem hiemali, penes varietatem caliditatis & frigiditatis in ambiente. Quam quidem varietatem Ariſtoteles etiam agnoſcit in menſe Lunari, dum ait: *n Propter quid Nilus decreſcente menſe magis fluit? quoniam hibernior decreſcens eſt: & propter quid hibernior decreſcens eſt? quoniam Luna deficit: hæc autem ita ſe habent inter ſe:* & alibi: ** Tum etiam vt menſtrua ſecundum naturam menſibus decreſcentibus potius fiant, eadem de cauſa occidit; tempus enim hoc menſis frigidius eſt & humidius, propter Lunæ decrementum, defectionemque. Sol enim per totum annum, hiemem atque æſtatem facit; at Luna per menſem id agit: quod ita fit, non acceſſu diſceſſuque Lunæ, ſed alterum increſcente luce, alterum decreſcente:* vt initium menſis, quando Luna creſcit, correſpondeat verno tempori, & matutino, quando Sol nos accedit: medium menſis, dum adeſt plenilunium, correſpondeat æſtati pariter atque meridiei: Lunæ ſecunda quadratura poſt medium menſis æmuletur autumnum & veſperam: denique finis menſis circa Lunæ defectum referat hiemem, atque noctem: Quibus temporibus in ambiente fiat variatio caloris & frigoris; etenim noctes Lunæ ſilentis frigidiſſimæ ſunt, augeſcentis minus frigidæ, plenilunij tepidiores, vt ait *o* Ariſtoteles; decreſcentis Lunæ, caloris adhuc remiſſioris. Aſſumo tertio, Caliditatem ambientis per ſe quidem & immediate fontium, & puteorum aquas excalefacere, frigiditatem eaſdem refrigerare: ſed per accidens, ac mediate contrarium fieri, vt ambiente calido frigeſcant aquæ, frigido calefiant, oppoſita de parte; nimirum ab aeris caliditate calor in aquæ ſummo producatur, & inde communicetur ad inferiores vtcumque partes; a frigido caleſcant primum aquæ par-

n 2. poſt. anal. t. 89.

* 4. de gen. an. c. 2.

o 4 de part. an. c. 5.

III. Funda.

tes

tes infimæ, vnde calor aſcendat ad ſuperas: De primo præclarum habemus Ariſtotelis problema p dicentis: *Cur puteorum aquæ tepidæ a meridie æſtate reddantur? An quod tunc frigiditate aeris iam ſuperata, calor plene inualuerit: ante autem frigor calore ſoluitur & ceſſat. Non enim ſimul alter ceſſat, alter inualeſcit: ſed ſpacio temporis.* Nimirum nocturnis vaporibus aqueis aer plenus frigiditatem inde contraxit, qua ſuperficiales aquæ partes alterauit ad frigidum, oriens mane Sol incipit ſenſim diſcutere frigidos illos aeris vapores, nec eos ex toto diſpulit ex aere prius quam abierit meridies; etenim Sol matutinus radijs obliquis multos vapores leuiter abſumit, nec niſi iam ad meridiem perductus rectis radijs illos omnino tollit, & aeris vniuerſam frigiditatem nocturnam deſtruit; qua prorſus abolita, mox a meridie radijs feruidioribus aquarum ſummitates tepefacere poteſt in æſtate. De ſecundo iam dictum eſt, hyberna frigiditate aeris pelli calidas exhalationes de terræ ſuperficie ad intimos elementi ſinus; inhiberique ne ſubterraneorum ignium fuligines ex imis locis ad extima telluris aſcendant; quare congregatæ pulſæ de ſurſum cum infernis aſcendere prohibitis, quin & his aſſidue coaceruatis, & auctis in imo telluris, ibi calor vehementior gignitur, quo ſuperiacentes aquæ caleſiunt ab imis partibus & calore ſubinde gliſcente ſuperiores etiam adeo caleſcunt, vt euincant ab aere partibus externis impactam frigiditatem. E contra calor ambientis viuidus vt aquæ ſuperficiem immediate calefacit; ita tum attrahens ad ſe de terra calidas exhalationes: tum illis de ſe ſponte ſurſum aſcendentibus viam aperiens laxando terram, conſumpto penitus humore, quo pori terreſtres occludebantur. tum etiam frigidos vapores ex aquæ ſummo, ſummaque telluris regione ſibi contrarios pellens ad aquæ fundum, ac terræ partes infimas; hi con-

p 24. ſect. probl. 2.

congregati viribus pollentes, aquam ex imo per frigerant adeo, vt communicata frigoris intenſi qualitate per totum aquæ corpus aqua temporibus æſtiuis, & in aere feruidiori frigeat vniuerſa. Præterea ſumere iubet ab Hippocrate; non æque cito calefieri, refrigerarique quaslibet aquas, ſed alias citius, & facilius; alias e contra ſerius, ac difficilius; ait enim, *q* Aquam, quæ cito calefit, & cito refrigeratur, eſſe leuiſſimam; hoc eſt terrenarum partium minime participem, ac vt ait in com. Galenus facile alterabilem; quæ me iudice fuerit maxime pura, tenuis, & rara. Denique ſumo, nonnullas eſſe aquas inſidentes telluri, continenti ſemper ardentes ignes, modo fundo fontium viciniores, & magnos; modo minores, & ab alueo fontis paulo remotiores: vbi fons habuerit ſub alueo ſubterraneos ignes magnos, & valde vicinos, huius aqua ſemper erit diu noctuque calida; ſicuti ſunt aquæ thermales Aponenſes, & aliæ multæ paſſim. Vbi vero fons inſederit humo non ita magnum, nec ita vicinum incendium obtinens; fontis eius aqua de ſe frigida, tunc ſolum excalfiet, quando creuerit incendium, ac ex eo feruidiores exhalationes in maiori copia perrexerint ad fundum fontis, & aquæ. Modo cogita mecum, optime Balde, paucos admodum eſſe fontes, quibus in terra ſubſideat ignis ardens in tali proportione quantitatis, atque viciniæ, qua non niſi forinſecus ab aere frigido noctis exhalationes (interdiu per terræ meatus libere conſcendentes ad aerem, a cuius calore ſimili euocari ſolitæ ſint) pellantur ad intima telluris, & ibi coaceruatæ pergant ad aquæ fundum per patentiores meatus; vbi calefaciant aquam; ac huiuſmodi tres eſſe propoſitos, Garamantinum, Troglodyticum, & Hammonium; in quibus iſta tria conueniant, non in alijs vllis, ignis ardens in vicino loco ſubterraneo ad limita-

IV. Funda.

q 5. aph. 25

V. Fundam.

mitatam diſtantiam, vt ob nimiam viciniam aquæ non ſemper caleant, nec ob nimiam remotionem ex breui frigore nocturno tanta copia feruidarum exhalationum concentrari, cogiq. non valeat, quæ breui ſpacio temporis illius ad aquas fontis excalfaciendas perferri queant: In terra ſubdita fonti ſimul & illi circumpoſita ad determinatum ſpacium, meatus ad focum ſubterraneum, neque nimis arcti, neque nimis pauci ſint, per quos debita ſufficientium exhalationum feruidarum copia perferri valeat ad ima fontis calefacienda: In foco ſubterraneo non adſit nimis exigua fomitis accenſi materia, quæ tantas exhalationes non edat, quantis opus eſt ad aquam fontis vniuerſam intenſe calefaciendam; nec adeo multa, quæ ſemper aquam illam impenſe calefaciat. Quæ quidem quum difficile ſit vna ſimul comperiri, propterea rari ſunt fontes, ac ſolum tres enumerantur in mundo, qui noctu caleant, interdiu frigeant, Garamanticus, Troglodyticus, & Hammonius. Quare iam aſſerendum cenſeo, Fontem Garamantum, de quo D. Auguſtinus, ideo tam frigidum eſſe diebus, vt non bibatur impune, ſed maximo cum caloris, potiſſimum ventriculi detrimento, cui ſunt inimica omnia intenſe frigida: tam feruidum noctu, vt non tangatur innoxie; ſed adurit carnes tangentium: cuius varietatis cauſa eſt, quia prope fontem illum ſub terra ſemper ardet ignis in quadam debita diſtantia, & magnitudine, proportionatos habente meatus vſque ad ima fontis apte diſpoſitos, & ad tellurem in debita diſtantia circumpoſitam: proportionatusque *ignis* adeſt ibi molis nec ita magnæ vt ſemper aquam percalefaciat, nec ita puſillæ, vt exhalationes feruidas vi frigoris concentratas congregare nequeat, quibus aqua calefiat. Itaq; nocturno frigore pellente calidas exhalationes in ſuperficie telluris & aquę degentes ad interiores vtriuſq;

Solutio ex poſitis.

par-

partes; prohibenteque ne quæ iugiter ex igne ſubterraneo generantur per aduſtionem terrenæ ſubſtantiæ, ſurſum ad aerem liberis meatibus exeant; ijs exhalationibus adauctis, quum in anguſto loco contineri nequeant, per apertos & patentiores terræ meatus ad fundum fontis terminatos aſcendunt, & aquam ex imo noctu percalefaciunt, & intenſius eo calefaciunt, quo plures in eam inſeruntur; ſenſim vero Solis radijs ad aerem diurnum accedentibus remittitur ambientis frigiditas, & inditur aeri ſolaris caliditas, qua permittitur exhalationibus de terreno foco ſurſum aſcendentibus egreſſus in aera; quare prius impactæ liquori fontis exhalationes feruidæ, partim ex aqua euocatæ ab ambientis calore, partim non impeditæ ſurſum ex aquis euaporare a remiſſa frigiditate diem vicinum fugiente, partim deſtitutæ nouo fomite de ſubtus eas conſeruante, partim denique ſuperſtites a contraria frigiditate aquæ natiua penitus extinctę, rurſum interdiu ſe ſe reuocat aqua in priſtinam frigiditatem: ac eo magis intenſam, quo paulo prius noctu feruentiores extiterunt: etenim Ariſtotelis obſeruatione, *r conſert ad celeritatem congelationis & præcalefactam fuiſſe aquam*. Quin & aqua fontis illius interdiu frigidiſſima eſt vt bibi nequeat, quia propter ſui tenuitatem, vi caloris priſtini ſibi conquiſitam intime penetrat linguam, oris & internam ventriculi tunicam ad intenſiſſimum dolorem, ac tantam non innati caloris internecionem. Quod autem de Fonte Garamantum aſſeritur, id ipſum aſſerendum eſt de Fonte Iouis Hammonis, & de Troglodytico, quantum attinet ad mutationem frigiditatis diurnæ in caliditatem nocturnam, ſed quod peculiare ſibi Troglodyticus habet, vt interdiu dulcis guſtetur, nocte ſaporem habeat amarum, eamdem ferme rationem obtinet cum aliqua differentia; nam exhalationes aduſtæ

r 1. meteo. ſu. 3. c. 2.

De mutatione ſaporis.

mediam naturam obtinent permiſtione terræ ac ignis excedentis; quæ quidem exhalatio plus ignis quam terræ aduſtæ continuerit, ea conciliat aquæ dulcem ſaporem, ſiue potius non tollit aquæ dulcem ſaporem; quæ vero exhalatio plus in ſe continet aduſtæ telluris, quam ignis,
ſ 2.meteor. ſu.1.c.3. illa ſaporem amarum aquis conciliat, vt ex ſ Ariſtotele
t veget.l.3 tr.2.c 3. conſtat, & t Alberto. Quoniam igitur exhalationes illę, quæ noctu multæ permiſcentur aduſtæ cum aqua fontis Garamantum, & Iouis Hammonis a prædominio ſunt igneę cum minori terræ participatione; propterea noctu fontium illorum aquis intenſam caliditatem conciliant, intacto ſapore dulci ſibi natiuo. Sed quoniam exhalationes aduſtæ noctu peruadentes aquam fontis Troglodytarum ſimul habent participationem multarum partium ignearum, atque terrenarum craſſiorum; vt ab igneis aqua fontis acquirit calorem intenſum, ita prorſus a terreis amarum ſaporem adipiſcitur.

De fonte in Epiro, faces accenſas extinguente, ac extinctas accendente. Cap. XXXV.

QVod inſuper tertium admirabile profers ex D. Auguſtino ſcribente mox: *In Epiro alium fontem, in quo faces, vt in ceteris extinguuntur; ſed, non vt in ceteris, accenduntur extincta*. Deſumpſit veritatem admirabilis huius etiam hiſtoriæ D. Auguſtinus e Claſſicis Autoribus;
a l.2.c.3. etenim Pomponius Mela ſcribit: *a In Epiro Dodonæi Iouis templum, & fons ideo ſacer, quod quum ſit frigidus, & immerſas faces, ſicut ceteri extinguat, vbi ſine igne procul ad-*
b l.2.c.103 *mouentur, accendit*. Poſt eum Plinius ait: *b In Dodone Io-*
c Polyh. c.12. *uis fons, quum ſit gelidus, & immerſas faces extinguat, ſi ex-*
tincta admoueantur, accendit. Poſt vtrumque Solinus c ex
d loc.cit. l.1.c.3. ipſo Mela d ſumens ait: *In Epiro ſacer fons eſt, frigidus*

vltra

*vltra omnes aquas, & ſpectatæ diuerſitatis; nam in eum ſi ardentem immergas facem, extinguit: ſi procul, ac ſine igni admoueas, ſuopte ingenio (*alia litera legit, *incendio) inflammat. Dodone, vt Maro dicit, Ioui ſacra eſt.* Ab his deſumpſit Iſidorus, quæ profert, e *In Epiro eſſe ferunt fontem, in quo faces extinguantur accenſæ, & accendantur extinctæ.* Ante hos omnes de conſimili fonte locutus eſt Antigonus Caryſtius in ſua mirabilium hiſtoriarum Collectione, Græce productus a f Dalechampio, & ita Latine verſus: *Circa Athamantam autem (*ideſt Theſſaliam) *templum eſſe Nympharum, in quo fontem eſſe, cuius aqua quum ſit frigidiſſima, quicquid tamen ſuper eam aquam poſuerit, calefieri: quod ſi quis ſtipulam, aut lignum aridum, aut alliud quippiam tale admouerit, id flamma concepta ſtatim accendit.* Lucretius item de conſimili fonte g cecinit: e 13. orig. c. 11. f in Lucr. l. 6. g lib. 6.

Frigidus eſt etiam fons, ſupra quem ſita ſæpe
Stupa iacit flammas, concepto protinus igni:
Tædaque conſimili ratione accenſa per vndas,
Conlucet, quocumque natans impellitur auris.

De Dodoneo in Epiro fonte Plinius aliud miraculum prodit, alliis adijciens: h *Idem meridie ſemper deficit; qua de cauſa Anapanomenon vocant: mox increſcens ad medium noctis exuberat; ab eo rurſus ſenſim deficit.* cui videatur habere contrariam naturam putei, de quibus meminit Ariſtoteles inquiens: i *Iuxta paludem Aſcaniam Mythopolis oppidum conditum eſt, quod per centum viginti quinque ſtadia a Cio diſtat; quo in oppido algore hiemis aduentante, puteos omnes exſiccari ferunt, vt nullo modo vas ab eorum aqua intingi poſſit: feruore autem æſtatis adeo repleri, vt ad extrema puteorum labra vnda proſiliat.* Ceterum ibidem Plinius Dodonæo fonti conſimilis proprietatis eſſe fontem alium obſeruat, addens immediate propoſitis: k *In Illyrijs ſupra fontem frigidum expanſæ veſtes accenduntur.* h l. 2. c. 103 i Admir. aud. c. 52. k l. 2. c. 103

Verum enimvero D. Auguſtinus in præſentia, præter ceteros, videtur Pomponium Melam maxime ſecutus de fonte Dodonęi Iouis in Epiro, faces ardentes immerſas, vt alij fontes efficiunt, extinguente, ac extinctas ad aliorum differentiam, accendente. Cuius quidem admirabilis rei cauſam ita proponit Doctiſs. Præceptor Coſtæus: *Scribunt gelidum eſſe fontem, cui immerſæ faces extinguantur, extinctæ accendantur. Eſt hic aliquid rationi conſentaneum. Sunt fontes non pauci, qui ſulphuris, bituminisve paulum habent: atque hi, ſi a prima ſui ſcaturigine multum abſint, dum per frigida loca ſæpe feruntur, frigent. Ipſis autem frequenter pinguis ille, quo ſcatent, ſuccus ſuperficiei innatat. Fax igitur accenſa, ſicut extingui non poteſt, niſi altius ſub huiuſmodi fontis ſuperficie pingui immergatur; ita illi ipſi ſuperficiei, dum immergitur, ignis vim imprimit, cui occurrens, dum extrahitur (extrahere autem celerrime oportet, ne aquam imbibat) rurſum accenditur. Conſimile quid non ſemel vidimus, tabulam ligneam aridam, aut etiam parietem, ſulphure quidam quum clam illiniſſet, faculam ceream inſufflando extinguit, ſtatimque adhuc fumantem, & ignis ſemina retinentem tabulæ affricat, reaccenditur. Quod autem de Illyriorum fonte ſcribitur, veſtes ſuper illum expanſas, quum frigidus ſit, accendi: occultiorem habet, quam attingere nobis vt liceat, cauſam: ſed hoc accedit ad fabulas; neque, licet ætate noſtra Illyricæ oræ totius omnia pateant, vbi tamen hic ſit fons, aliquis nouit.* Profecto veritati litandum eſt apud inclytum Præceptorem. De fonte quidem Epiri, licet verum ſit experimentum tabulæ ſulphuratæ cereum extinctum fumigantem reaccendentis: at immerſum faculam in aquis extinctam, tantum adhuc extractam ignis prunæ ſibi retinere, fumique flammabilis, vt reaccendi valeat a bitumine ſulphureque ſupernatante fontis aquæ, vix credibile

l. 1. de pr. t. in morb. c. 22.

Quæſiti ſolutio ex Coſtæo.

bile

bile fuerit. Præterea quod nemo veterum de reaccenſione, ſed omnes de ſimplici facis accenſione teſtantur. Immo vero Mela, ſimul & Solinus aſſerunt, accendi faces eas, quæ ſine igne fuerint admotæ. Quinimmo fatentur ijdem extinctas faces procul admotas, non tangentes aquam fontis, ab eo accendi. *Procul* autem hic ſumitur pro eo quod *non immerſum* eſt, ſiue pro eo quod *non tangit* aquam, ſed prope illam ſit; etenim facula *prope* laticem, reſpectu demerſæ, tangentisve, dicitur *procul* abeſſe, quia diſcita, diſiunctaque ſit: reſpectu vero diſtantioris dicitur prope: Eruditiſſimo Salmaſio tamen placuit aſſumere dictionem *procul* in contrario ſenſu, pro *vicine*, vt communiter *Eumenides*, hoc eſt, *benignæ* dicuntur Furiæ, quæ crudeliſſimæ ſunt: *bellum*, quod minime bellum eſt; ait enim *m* ſuis in Plinianis ad Solinum,

Digreſſio de notationib. Cl. Salmaſij

m pag. 136.

Si procul ac ſine igne admoueas: ex Plinio: ſed non dicit „
Plinius, ſi procul admoueas immo e longinquo non ac- „
cendit extinctas faces, ſed propius ac ſine igne admotas. „
(Verum eruditiſſime Vir, Solinus non ex Plinio, ſed ex Mela deſumpſit, vbi ſine igne procul admouentur: mox addit Salm.) An *procul* ἀρχαϊκῶς noſter poſuit, ἀντὶ τοῦ „
prope? ita videtur. Gloſſæ: Procul, ἐγγὺς καὶ μακρὰν, καὶ „
πόῤῥωθεν. Terentius in Hecyra: *Procul hinc ſtans accepi* „
vxor. ibi Donatus, *procul, nunc prope*. certe Philoxenus apud Gloſſas in Lexico Latino-Græco vetere ſcribit: *Procul*. ἐγγὺς, καὶ μακρὰν, καὶ πόῤῥωθεν attamen hinc non habeo apud Latinos autores *procul* ſumi pro eo quod eſt *prope*. tum quia Philoxenus autoritatis tantæ non eſt: tum quia Lexicon Græco-Latinum vetus, quod Cyrilli ſcriptis additum apud eaſdem Gloſſas, maioris autoritatis, hæc habet, iuxta quæ poſſunt etiam intelligi Philoxeni verba, vel per ea corrigi: dicit enim Cyrillianum illud Lexicon: ἐγγὺς, *Prope*: μακρὰν, *Longe Procul:*

πόῤ-

πόῤῥωθεν, *Eminus*, *Procul*. Nec obeſt item Terentius in
*act 4. ſc. 3 * Hecyra, quicquid ibi Donatus aſſerat; etenim eo loci Poëta maritum Lachen introducit, aſſerentem coniugi ſuæ Soſtratæ, ſe procul ab eius præſentia diſtantem, ab eaque non viſum in Scena, vbi cum gnato colloquium habuerat, audiuiſſe ſermonem, quem Soſtrata cum filio Pamphilo ſeruerat, ſe purgans de ſuſpicione, quam vir eius Laches habebat, ne culpa ſua Philomena Pamphili ſponſa cum ſocru ſe morari noluerit, ſed matris domum redierit; quum ipſe Laches veluti latens procul ab eis colloquentibus eſſet in extremo Scenæ: Quare *procul* illinc ſtantem audiſſe ſe dicit illos; quod ipſi vicini colloquerentur ad inuicem, ille vero ne ab ipſis conſpicaretur, *procul* ab eis manſit in ea diſtantia, qua ſermones eorum, auribus capere poſſet; vt comparatus ad viciniam inter ſe mutuo confabulantium, *procul* illinc ſtans audiuiſſe ſermones ipſorum recte dicatur. Ita plane facula comparata demerſæ, vel aquam immediate tangenti, propriiſſime dicitur procul admota fonti, quæ non attingit aquas. Culpat autem Clariſs. Salmaſius in alijs item
Solinus a Salmaſio notatus.
„ Solinum addens: Mela: *vbi ſine igne procul admouetur, accendit:* ab eo igitur ſumpſit. Plinius in Dodone hunc
„ fontem eſſe dicit, Solinus in Epiro: Plinius ſimpliciter
„ gelidum vocat, & hoc ſatis ad miraculum: Noſter vltra
„ omnes aquas frigidum facit, quod præter hiſtoriam eſt,
„ & furti negandi gratia additum. Omiſit eiuſdem fontis
„ aliud miraculum, quod Plinio ponitur; ſcribit enim eum
„ fontem ſemper meridie deficere, qua de cauſa dicitur
„ *ἀναπαυόμενον* incolæ vocant: *mox increſcens ad medium*
„ *noctis exuberat, rurſum ſenſim deficit*. ita legendum.
„ Αναπαυόμενος autem ideo dictus, quod meridie ceſſaret
„ & veluti requieſceret, quod ſoliti veteres, & meridiari
„ id dicebant Romani. Varro de R.R. *tamen æſtiuum diem*

ſi non

ſi non diffinderem meo inſititio ſomno meridie, viuere non poſ- „
ſem. ita ſcribi debet, ac interpungi. male eſt in editis, „
æſtiuo die. ſic lib. III. *æſtate diem diuidere meridie* dixit, „
ſomno ſcilicet meridiano. ita & *diffindere diem æſtiuum* „
ſomno. Hæc vir eruditiſſimus; quorum poſtrema de Varronio meridiari pulchra. Sed priora difficultatem habere videntur. Solinus e Mela ſi ſumpſit, Fontem eſſe in Epiro, non eſt opponendus illi Plinius, qui ponit in Dodone. ac eo minus, quod Dodone locatur in Epiro; ſcribente Mela, *In Epiro Dodonæi Iouis templum, & fons ideo ſacer* &c. Ex Mela eodem ſicuti potuit Plinius aſſumere fontem eſſe Iouis in Dodone, nulla facta Epiri mentione: ſic impune Solinus inde ſumere ſibi quiuit, Fontem in Epiro ſacrum eſſe, prærerito nomine Dodonæo. Neque culpandus eſt Solinus, quod Plinio ponente fontem ſimpliciter gelidum, quod ſatis ſit ad miraculum, faciat vltra omnes aquas frigidum, quod præter hiſtoriam ſit, & furti tegendi gratia additum: tum quia gelida fontis aqua ſupra communes alias aquas frigida dici vere potuit; tum quia culpandus eadem ratione Plinius eſſet, qui gelidum dixit, aſſumens a Pomponio, qui ſimpliciter frigidum poſuerat; quod item ſatis eſt ad miraculum: magiſque Plinius peccaſſet, eo quod gelidum frigidius eſt frigido ſimpliciter. Sique Plinius præter hiſtoriam non dixit, gelidum aſſerens fontem, quem Mela frigidũ aſſeruerat, multoque antea Lucretius, nec id furti tegendi gratia mutauit; iam neque Solino fuit inurendum huiuſmodi ſtigma. tum quia Solinus ipſe ſecutus eſt Melam, qui ſecundum miraculum fontis non poſuit; non autem Plinium, qui meminit diurni decrementi, & nocturni incrementi. De quo ſecundo miraculo ſatius fuiſſet cauſam inueſtigare, quam Solinum de illo non agentem inſimulare. Sed hac de re nos * alibi ſuo loco. Iam ad inclytum Coſtæum

Solini defenſio.

* cap. ſeq.

De fonte Illyrico. vt redeamus, De fonte Illyrico fatemur & nos abditiſſimam eſſe cauſam, ſed tamen inſignes autores accuſare non auſim, quaſi nobis fabuloſa commenta pro veris experimentis venditauerint: neque ſatis eſt ad fabulam arguendam, quod iſte fons in Illyria nunc non habeatur, quia vt multi paſſim alij, deſijſſe potuit. Certe conſimilia miracula proponit non inter fabulas Ariſtoteles, dum ait: n *Aiuntque fontem prope lapidem quendam magnum, ac ſponte natum ineſſe, qui æſtatis feruore ineunte ignis flammam effundere aſſeritur: at algore hiemis procedente ex eodem loco aquæ emanationem erumpere, quæ adeo frigida eſt, vt collecta minime a niue differre videatur. nec quidem hoc modico tempore apertum eſſe, ſed vniuerſo quidem æſtu ignem emittit, ceteris vero anni temporibus aquam.* & antea: o *Circa Atitaniam, iuxta confinia Apolloniatis, ſaxum quoddam ineſſe autumant, ex quo quidem emiſſus ignis non percipitur; quum vero oleo deſuper reſpergitur, inflammatur.* Et alibi: p *Sæpenumero etiam in mari euaporationes ignis exiſtunt.* Liuius q arſiſſe mare teſtatur anno 535. ab V.C. Nicephori r teſtimonio, Roma ſub Alarico, maritimi fluctus, perinde ac campi plurimo igne exardeſcere diu viſi ſunt. Alphonſi Veneti Vaſæi ſ notatu, Anno Domini *939.* e mari ortus ignis in varias fuſus regiones vſque Zamoram multa oppida incendio abſumpſit. Maioli pariter t obſeruatu, *Sæpe id accidit, vt e mari erumpat ignis, ſicut inter inſulas Teram & Teraſiam memorant auctores anno Dom. 716. quod in Inſulis poſtea differemus pluribus. Idque in Italia apud Puteolos accidiſſe vel noſtra ætate compertum eſt: ex antque adhuc montes ex eiecta pumice confecti.* Quæ, cum alijs plurimis id generis alibi locorum obſeruatis, indubiam fidem faciunt de Illyrico fonte ſuperimpoſitas veſtes accendente, non obſtante frigiditate ſua, quin ex illo furſum attollantur exhalationes igneæ de fundo ſcaturientes,

n admir. aud. c. 109.
o cap. 34.
p de mund. c. 5.
q lib. 23.
r l. 13. c. 36.
ſ Chron. Hiſp.
t die. canic. coll. de mari p. 214.

tes, vt infra latius apparebit. Quare iam ad alios accedamus autores, qui principale Quæſitum de fonte Dodonæo, faces extinctas procul admotas accendente, accenſas vero ac in eo demerſas extinguente. Fontem Epiri talem quum ſupra deſcripſiſſet *u* Lucretius allatis verſiculis, *u lib 6*

Frigidus eſt etiam fons, ſupra quem ſita ſæpe
Stupa iacit flammas, concepto protinus igni;
Tædaque conſimili ratione accenſa per vndas,
Conlucet, quocumque natans impellitur auris.

Cuius admirabilis euentus cauſam latius expromere nititur illico ſubdens:

Quæſiti ſolutio ex Lucretio.

Nimirum quia ſunt in aqua permulta vaporis
Semina, de terraque neceſſe eſt fundiſus ipſa
Ignis corpora per totum conſurgere fontem,
Et ſimul expirare foras, exireque in auras,
Non tam viua tamen, calidus queat vt fieri fons.
Præterea diſperſa foras erumpere cogit
Vis per aquam ſubito, ſurſumque ea conciliari:
Quod genus endo mari ſpirat fons dulcis aquai.
Qui ſcatet, & ſalſas circum ſe dimouet vndas.
Et multis alijs præbet regionibus æquor
Vtilitatem opportunam ſitientibus nautis,
Quod dulceis inter ſalſas interuomit vndas.
Sic igitur per eum poſſunt erumpere fontem,
Et ſcatere illa foras in ſtupam ſemina quo quum
Conueniunt, aut quum tædai corpori adhærent,
Ardeſcunt facile extemplo; quia multa quoque in ſe
Semina habent ignis ſtupa, tædæque tenentes.
Non ne vides etiam nocturna ad lumina lychnum
Nuper vbi extinctum admoueas, accendier ante,
Quam tetigit flammam? tædamque pari ratione?
Multaque præterea prius ipſo tacta vapore

Eminus ardeſcunt, quam comminus imbuat ignis.
Hoc igitur fieri quoque in illo fonte putandum'ſt.

Explicatur Lucretij ratio.

Nimirum opinatur Lucretius huius admirabilis euentus eam eſſe cauſam, quia fontis aqua tota ſcateat igneis exhalationibus de ſubiacente ſolo in eam elatis, quæ foras etiam ob leuitatem aſcendant ex aqua in aerem: Quibus tamen exhalationibus igneis aqua fontis non incaleſcat, tum quia tantæ non ſunt, quæ ſufficiant ad aquam calefaciendam; tum quia frigiditate liquoris earum vis calefaciens hebetetur, ac extinguatur; tum quia non tandiu morantur in aqua vt eam calefacere valeant, ſed celeri curſu per eam ferantur; quemadmodum in pleriſque maris regionibus de fundo ſcaturiens aqua dulcis impetuoſa marinam terebrat e pelago ſurgens in altum, atque nautis in medio mari dulcem potum exhibens, quæ celeri ſuo tranſcurſu tempus non habet aquam marinam dulcorandi. Quare iam egreſſæ foras exhalationes igneæ ſolitariæ de fontis aqua ſtupam, aut aliquam tædam ſi impingant, ob ignis illa ſemina, quibus affluunt, vtramque comburentes accendunt, non ſolum quia liberatæ prorſus ex aqua, cuius humore frigido labefactabantur, vires vſtorias ſibi natiuas recuperant, perinde ac viciſſim aqua feruens remota iam ab igne protinus in ſuam frigiditatem natiuam priſtinam ſe vindicat: verum etiam quia de fonte ſurgentes illæ igneæ exhalationes ignis propria ſemina coniungunt cũ conſimilibus ignium ſeminibus in ſtupa, tædaque conſiſtentibus, atque deliteſcentibus; a quibus corroborantur, & expoliantur omni frigida humiditate aquæ; ſi quum vna ſecum detulerint, vnde viribus auctæ facile ſtupam, ac tædam accendunt. Et ſane fumidam exhalationem ſine flamma poſſe ſtatim accendere ſtupas, atque tædas etiam diſtantes, quas non attingat flamma, de qua ſurgit exhalatio

fu-

fumida, confirmat experimentis Lucretius, tum quia ſæpe videmus, fumum ardentis lucernæ procul ab inferiori flamma ſurgentem, ſeminibus ignis intra ſe contentis vna iunctis cum ſimilibus delitèſcentibus in fumo diſtantis lucernæ tædæve recens extinctæ vtramque facile reaccendere. Quin etiam viciſſim a flamma lucernæ ſuperioris ardentis inferiorem nuper extinctam ſolo contactu fumi reaccendi, teſtatur Ariſtoteles alicubi dicens: *x Quæ ſub lucernis poſita exhalatio a ſuperiori flamma accendit inferiorem lucernam; mirabilis enim & huius velocitas eſt, & ſimilis proiectioni*. Qua ratione ſcribit alibi, *y* mare deuri facile poſſe, ad potabilis aquæ differentiam; quod ex mari ſurgunt exhalationes calidiores ob vnctuoſitatem, quam ex aqua dulci; quæ ſunt faciliores inflammatu deſuper ab igni; ſæpe namque ſuperficiei maris innatat bitumen, & naphtha, quæ facile rapiunt ad ſe ſe flammas etiam diſtantes, per fumum ac exhalationem igneam a ſe ſurſum aſcendentem; quum ex maris ſalſugine ſubſtantia fuliginis oleaginoſæ iugiter exhalet, quæ facile deuritur; ſuntque, Septalij notatu, *z* qui veriſſime aſſerant, tempore tepido ex mari oleum quaſi ſudorem manare; quod facile eſt mare intuentibus conſpicere; quippe cæruleus ille color obſcurus, ſpeciemque liquidi bituminis præſeferens, tum & marina ipſa infuſa flammis exardeſcens, manifeſte indicant non modicam ineſſe mari per ſalſuginem olei naturam; quæ cum ſale vſque adeo conuenit, vt oleo permiſtus ſal illud adaugeat; & e ſale facile multum olei ſpagirici detrahant, vt *a* Andernacus oſtendit. Arrianus item in Indica hiſtoria refert Ichthyophagos oleum e mari ſibi depromere ad piſces condiendos. Quare Lucretius iſta reſpiciens tandem ait, multa corpora tacta fumoſa exhalatione prius eminus inflammari, quam proximo flammarum igne tangantur; ita

x 1. meteo-lu. 2. c. 1.

y 23. ſect. prob. 15. & 32.

z loc. cit.

a 2. de priſ. & no. med.

bituminum genera, naphthaque præſertim ignes rapit
b 5 ſympoſ. qu.7. ex interuallo vt ait *b* Plutarchus; Aproxidis item herbæ
c l.25.c 17. radicem *c* Plinius e Pythagora monet e longinquo flammas concipere, non ſecus atque naphtha. Sic explica-
Expenditur Lucretij ratio. tur Lucretij ratio de propoſito; quæ quidem proxime videtur ad veritatem accedere, ſed tamen illam non aſſequitur omnino; tum quia Democriti philoſophiam colens opinatur ignium ſemina peræque reperiri ceteris in rebus, adeoque reliquis in fontibus, vt in iſto; qui tamen alij non accendunt exſtinctas tędas atq; ſtupas imminentes, vt iſte: tum quia ſi labefactatæ ab aqua exhalationes illam excalfacere nequiuerunt, multo minus ſuſpenſam, aut innatantem fonti ſtupam, & extinctam facem inflammare poterunt: tum quia degens in ſtupa ignis permiſtus alijs elementis, non actu eſt, ſed in ea poten-
d 1.de gen. t.84. tia eſſe dicitur ab *d* Ariſtotele; cui omne agens agit qua-
e 8. phyſ. t.17. tenus eſt *e* actu: tum demum quia non habemus ex iſta theoria cauſam alterius euentus admirabilis in hoc fon-
f l.2.c.103. te, quem dicit *f* Plinius in meridie ſemper deficere, mox
Solutio noſtra. increſcentem media nocte ſemper exuberare. Quare cenſuerim ego, duo peculiaria Dodonæo fonti natura ineſſe, quibus ad aliorum fontium differentiam habet iſta duo miracula; quorum vt diſtinctam contemplationem agamus; id ſane commune retinet cum ceteris fontibus, quod immerſas ardentes faces extinguit, ab aqua, cuius proprium eſt flammas communiter extinguere; ſed proprio quodam priuilegio faces extinctas accendit, non ſolum innatantes ac etiamnum fumantes, ignisque ſemina retinentes, ob naphthæ, bituminis, atque ſulphuris portionem ſupernatantem, vt opinatur Cl. Coſtæus; verum etiam nunquam accenſas, & procul poſitas, vt cum Pomponio Mela Solinus ait, non repugnante Lucretio, propter aliam cauſam; quia terra ſub fonte

de-

degens; non ita procul ab eo ſcatet igne multo, qui ſenſim aſſidue procreat exhalationes igneas, quæ per occultos terræ meatus ad ima fontis pergentes per aquæ ſubſtantiam vtcumque poroſam, vel ſibi latentia per eam foramina parantes egrediuntur foras in aerem: namque de marinis, & alijs aquis attolli ſurſum aliquando viſibiles exhalationes igneas, aperte notarunt inſignes viri; Seneca dicit: * *Maiorum noſtrorum memoria, vt Poſidonius tradit, quum inſula ex Aegæo mari ſurgeret, ſpumabat interdiu mare, & fumus ex alto ferebatur. Nam demum prodebat ignem, non continuum, ſed ex interuallis emicantem, fulminum more, quotiens ardor inferius iacens ſuperum pondus euicerat. Deinde ſaxa reuoluta, rupesque partim illæſæ, quas ſpiritus antequam verteretur, expulerat: partim exeſæ, & in leuitatem pumicis verſæ, nouiſſime cacumen exuſti montis emicuit. Poſtea altitudini adiectum, & ſaxum illud in magnitudinem inſulæ creuit. Idem noſtra memoria, Valerio Aſiatico Conſule iterum accidit. Quorſus hæc retuli? vt appareret, nec extinctum ignem mari ſuperfuſo, nec impetum eius, grauitate ingentis vndæ prohibitum exire. Ducentorum paſſuum fuiſſe altitudinem Aſclepiodorus Poſidonij auditor tradidit, per quam diruptis aquis, ignis emerſit. Quod ſi immenſa aquarum vis ſubeuntium ex imo flammarum vim non potuit comprimere: quanto minus in aere extinguere ignem poterit nubium tenuis humor, & roſcidus?* Theophraſtus in propoſito noſtro ſcribit: * *Nam & hic in aere extenuato ſemper humore, & præcipiti violentoque impetu erumpente, interdum fragor & ſaltus quidam datur: interdum perpetuus crepitus, & inflammatio: quod idem quodammodo facit ignis in puteo, quum flatus eſt, eo ſcilicet igneſcente.* Plinius item infit: * *Quid quod innumerabiles parui, ſed naturales ignes ſcatent? In Nymphæo exit e petra flamma, quæ pluuijs accenditur. Exit & ad Aquas Scantias. Hæc quidem inua-*

lida

* 2. nat. qu. c. 26.

* lib. de Ignef.

* l. 2. c. 107

lida quum tranſit, nec longe in alia materia durans. Viret æterno hunc fontem igneum contegens fraxinus. & mox: *Quin & repentinos ignes exiſtere, & in aquis, & in corporibus etiam humanis: Thraſymenum lacum arſiſſe totum*, &c. Ad hunc locum addit in ſuis notis Dalechampius: *Eadem flamma micat in vliginoſa terra, quum baculo ſculpitur prope Gratianopolim Allobrogum, ad fontem, quem Ardentem vocant, e qua ſtramen admodum poſſit accendi.* Permeat autem ex imo fundo fontis exhalatio ignis non difficulter; etenim Ariſtoteles in aqua meatus agnoſcit, dum inquit: *g Cur mare perſpectius, & dilucidius eſt, quam aqua potui idonea, quum craſſius ſit? dulcis enim ſalſa tenuior eſt. An tenuitas cauſa non eſt, cur mare dilucidius ſit, ſed directi meatus id faciunt, quos tum plurimos, tum ampliſſimos continet; ergo illa potu idonea ſpiſſa ex tenuitate ſuarum partium eſt, ſalſa amplioribus interſtitijs inanit.* Per iſtos itaque meatus aquæ fontis, etſi marinis anguſtiores, minusque directas exhalationes igneæ de ſubiacente tellure ſcandere poſſunt ad fontis extimam ſuperficiem. Quin & viam ſibi per aquæ corpus parare poſſunt exhalationes tenues in aera, facilius quam aqua dulcis ex imo mari, cuius tamen ſubſtantiam craſſiorem denſa non valde minus aqua dulcis perforat in multis locis, vt optime notauit nuperrime Lucretius. Quæ quidem exhalationes aquam fontis minime calefaciunt, quod actu calidæ non ſint in aqua, cuius frigiditate fuerint eneruatę, caloreque actuali prorſus exutæ; quem etiam magna ex parte perdiderunt procul ab igne ſubterraneo, vnde proſilierunt ad ima fontis per longiores frigidæ terræ cuniculos. At demum in aerem delatæ, qui natura ſua calidus *h* eſt, etſi remiſſe *i* calidus, deſtitutæque vaporibus aqueis, priſtinam ſuam ſibi naturam, & qualitatem igneam acquirunt, ac velut hypecauma fiunt; quare comburunt veſtes, accen-

g 23. ſect. prob. 15.
h 2. de gen. t. 24. & ſequentib.
i 1. phyſ. t. 54.

cendunt ſtupas, & inflammant extinctas faces; id autem faciunt procul a fonte, tum quia prope fontem adhuc implexæ ſunt vaporibus aqueis, nec dum ab eis omnino ſpoliatæ: tum quia procul a fonte multæ concurrunt in vnum, quæ prope fontem ad eius ſuperficiem diſperſæ adhuc erant, ſenſim illarum vnaquaque ad ſimilem accedente; quarum vnione coaceruationeq. calorem actuoſiorem acquirunt, ac vim vſtoriam; ignis enim lambens ob raritatem non vrit, & ob implexos vapores aqueos; quibus deſtituta iam exhalatio ſupra mediam regionem aeris impingens in materiam combuſtibilem eam accendit in ignita meteora; vt de fonte Dodonæo dicendum idipſum plane ſit, quod k Ariſtoteles in Meteorologia dicit, De globo ex elemento telluris & aquæ coagmentato, vi caloris ſolaris attolli ſurſum in aera duos halitus inuicem complicatos, exhalationem fumidam, ignis maxime participem; & vaporem aqueum, quem velut onus exhalatio ſecum defert; at relinquit in aere medio, vel infimo, vbi virtute frigoris ibi diu, noctuve vigentis vapor cogitur in niues, pluuias, rores, pruinas, & id generis; at calidior exhalatio, quę vaporibus aqueis ac frigidis implexa prope terram neque nos, neque aerem inferiorem, ac medium calefacere potuit; illis vaporibus omnino ſpoliata, procul a tellure, reſumit ſibi natiuas qualitates igneas (non ſecus ac aqua feruens remoto calefaciente, ſe vindicat in priſtinam frigiditatem naturalem) quibus & aerem illum ſupremum calefacit, & halitus ibi paſſim repertos inflammabiles accendit in varia meteora ignita ſtellarum cadentium, caprarum ſaltantium, cometarum, & id generis. Ita plane cogites vna mecum, Cl. Balde, ſub Epiri fonte non ita procul in terra ſubeſſe locum ardentis ignis, e quo iugiter per abditos meatus telluris ad ima fontis aſcendant exhalationes igneæ tenuiores, quæ

k 1. meteo. ſu. 2. c. 1. & ſu. 3. c. 1.

quæ per aquæ ſubſtantiam, vtcumque labefactatæ a ſoli frigiditate; magisque adhuc ab aqua, de qua ſurſum foras exeuntes ad aliquam altitudinem, relictis prope fontem aqueis vaporibus, coeant procul ab illo in vnum corpus igneum ſubtilitate quidem, & raritate inadſpectabile; quod tamen faces extinctas accendere valeat, & ſtupam inflammare, veſtesque ſuperpoſitas in altum comburere. Quod non euenit aliјs fontibus, quia non habent infra ſe ſubterraneum ignem in ea mole, ac in ea diſtantia, qui valeat in ſuperiacentes fontes debitam exhalationis huiuſce copiam halare. Quod mihi nunc occurrit dicendum de miraculo naturæ a D. Auguſtino propoſito.

De fontis Epiri eiuſdem diurno, nocturnoque fluxu & refluxu, & alterius æſtu triplici: deque maris æſtu.
Cap. XXXVI.

a l.2.c.103. QVod autem attulit de Fonte Dodonæo eodem mirabile aliud Plinius, inquiens: *a In Dodone Iouis fons, quum ſit gelidus, & immerſas faces extinguat, ſi extinctæ admoueantur, accendit. Idem meridie ſemper deficit; qua de cauſa Anapauomenon vocant; mox increſcens ad medium noctis exuberat; ab eo rurſus ſenſim deficit:* & mox addens: *Contra Timauum amnem inſula parua in mari eſt cum fontibus calidis, qui pariter cum æſtu maris creſcunt, minuunturque.* Quodque Seneca ſcribit: *b Sed quare quidam fontes ſenis horis pleni, ſenisque ſicci ſunt?* aliam obtinet cauſam in naturæ maieſtate quoque deliteſcentem; cui paret etiam fortaſſis admirabilius Fons ille latices in lacum Larium deponens, qui ter in die ſuſcipit æſtum reciprocum, de quo Plinius Iunior in Epiſtolis inquit: *c Fons oritur in Monte, per ſaxa decurrit, deciditque in lacum Larium; huius*

b 3 nat.q. c.16.

c l.4. Epiſt. vlt.

mira

mira natura, ter in die ſtatis auctibus, ac diminutionibus creſcit, decreſcitque: cernitur id palam, & cum ſumma voluptate deprehenditur: iuxta recumbis, & veſceris; atque etiam ex ipſo fonte, nam eſt frigidus, potas: interim ille certis dimenſiſque momentis vel ſubtrahitur, vel aſſurgit: anulum, ſeu quid aliud ponis in ſicco, alluit ſenſim, ac nouiſſime operitur: detegitur rurſum, paulatimque deſeritur. Si diutius obſerues, vtrumque iterum atque tertio videas. Spiritusne aliquis occultior os fontis & fauces modo laxat, modo includit, prout in latus occurrit, aut deceſſit expulſus: quod in ampullis ceteriſque generis eiuſdem videmus accidere, quibus non hians, nec ſtatim patens exitus? Nam illa quoque quanquam prona & vergentia per quaſdam obluctantis animæ moras crebris quaſi ſingultibus ſiſtunt, quod effundunt. An quæ Oceano natura fonti quoque? quaque ille ratione aut impellitur, aut reſorbetur, hac modicus hic humor vicibus alternis ſupprimitur, & egeritur? An vt flumina, quæ in mare deferuntur, aduerſantibus ventis obuioque æſtu retorquentur? Ita eſt aliquid, quod huius fontis excurſum per momenta repercutiat. An latentibus venis certa menſura, quæ dum colligit quod exhauſerat, minor eſt riuus, & pigrior; is quum collegit, agilior, maiorque perfertur. An neſcio quod libramentum abditum & cæcum, quod quum exinanitum eſt, ſuſcitat & elicit fontem; quum repletur, moratur, & ſtrangulat? Scrutare tu cauſas, quæ tantum miraculum efficiunt; mihi abunde eſt, ſi ſatis expreſſi quod efficitur. Equidem his Plinium quæſiti primam cauſam proponere non video, ſed euentus huius varios modos afferre; namque ventus intime latens ſi modo fauces internas fontis laxat, modo includit, prout in latus excurrit, aut deceſſit expulſus; nos quærimus cauſam huius excurſus, ac deceſſionis venti ſubterranei, rationemque cur ſtatis ternis vicibus in die fiat. Itidem ſi fons hic æſtuat reciproce ratione prorſus eadem, qua

Solutiones ex Plinio.

Expenduntur Pliniana.

mare; nos huius rei cauſam quęrimus in vtriſque. Quod autem ab externo vento fieri dicitur, id in propoſito locum non habet, vt quemadmodum flumina ventis aduerſis impediuntur ne libere ferantur in pelagus, vnde tumeant; & abſentibus ventis flumina detumeſcant libere defluentia; quia venti forinſecus non ita ſtatis vicibus ter in die fonti ſemper obuiant,& a fonte recedunt. Non abnuero, latentibus venis certa menſura, quæ dum colligit quod exhauſerat, minuitur fons: qui recolligens aquas augeatur: ſed nobis inquiritur cauſa huius collectionis aquarum modo in venis latentibus, modo in alueo patente fontis ad pręſtitutas vices quotidianas illas æquales. Non negauero libramentum abditum & cæcum, quod exinanitum augeat fontem, repletum inaniat; ſed peto qua ratione libramentum id efficiat; quo repleatur, & depleatur; quare ſtatis illis vicibus; quidque proprie ſit iſtud abditum & cæcum libramentum; ac omnino quæro cauſas phyſicas, quas Plinius ipſe ſcrutari me iubet. Profecto non aliam eſſe cauſam phyſicam huius reciprocationis in fonte Lario, Dodonæo, & alijs pleriſque reor, quam ſit in mari; de cuius æſtu nunc ſat erit fundamenta breuiter afferre: Nimirum arbitror cum

d 2. cæl. t.42. Ariſtotele, a cælorum motu, *d* ac lumine *e* præſertim gi-

e 1. meteo. c.4. gni calorem hic apud nos in aere prope terram; qui calor ab aere telluri communicatus,tum ſponte ex neceſſitate materiæ continuata ſerie partium ad interiora terræ viſcera repit; tum etiam violenter a ſuperueniente frigiditate aeris hiemalis, atque nocturni, deorſum magis ad

Maris æſtus explicatur, ad quæſiti ſolutionem. centrum terræ ſemper impellitur. Calor iſte profundioribus terræ partibus impactus, aſſidue validiores acquirit ſibi vires, tum ratione circumobſiſtentis ſibi frigiditatis, qua vnitur concentratus, & nouos gradus actiuitatis adipiſcitur vnitus: tum ratione denſitatis terræ ſubiectæ;

nam

nam in ſubiecto denſiori calor eſt actuoſior: tum etiam ratione ſulphurearum, bituminoſarumque materierum, quas in ijs locis inuentas accendit. Quo factum eſt, vt calor hic in terræ ſinibus validiſſimus, & alia multa iugiter efficiat ignis opera, præcipueque de terra ſemper multam exhalationem procreet; vt oſtendit *f* Ariſtoteles: Quæ quidem exhalatio leuem naturam ſortita, connata ſibi naturali propenſione ſemper, qua data via, ſurſum inhiat in ventos. Ceterum quia ex intimis terrę partibus ad exteriorem eius oram non eſt ſemper huic exhalationi apertus exitus; propterea non vbique de terra ſurgit exhalatio talis; verum ex terræ ſpecubus perpetuo, ſiue ſine fine, vt ait *g* Plinius, & experimento compertum habemus in ore cuiuſque cauernæ: Niſi forte contingat maximam vim exhalationum in aliqua telluris infera parte gigni, quæ nullũ obtineat perſpiratum; tunc enim iſta ſibi viam parans & patefaciens, exitumque recludens terræmotu voragines efficit, per quas egreſſa montes & ciuitates integras, & fontes etiam abſorbet. Sic in terra mari ſubiecta multæ paſſim cauernæ ſunt, e quibus exiens exhalatio multa, maris aquas lentore ſuo nimium conſiſtentes abrumpere non valens ac perforare, ipſas extollit in fluxu pertranſiens radendo terram ſubiacentem, ita vt vbi tota penitus exierit exhalatio, ſponte redeat aqua maris ac refluat in priſtinum locum. Sed quia ſub quibuſdam maribus nullæ reperiuntur in terra cauernæ, de quibus exeat exhalatio venti; propterea non omnia maria fluxu & refluxu agitantur. Si quando vero tanta exhalationis portio in cauerna terræ ſub maris aquis hiatum non habente colligatur, quæ poſſit violenter exitum ſibi recludere; tunc diſrupta cauerna fiunt in mari voragines abſorbentes inſulas veteres, facientesque diſtractiones partium continentis in inſulas

f 1. meteo. ſu. 2. c. 1.

g l. 2. c. 45.

Mm 2 nouas,

nouas, vt de Sicilia dudum contigiſſe memorant Ariſtoteles, Strabo, *i* Thucidides, Dionyſius Halicarnaſſeus, Polybius, Plinius, Mela, Solinus, *k* Trogus, *l* Silius & alij citati a Leandro, ſpeciatimque *m* Virgilius introducens Helenam ita dicentem,

i l.1.&6.
k lib.4.
l lib.14.
m 3. Aen.

Hæc loca vi quondam, & vaſta concuſſa ruina
(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt, quum protinus vtraque tellus
Vna foret, rueret medio ni pontus & vndis
Heſperium Siculo latus abſcidit, aruaque & vrbes
Littore diductas anguſto interluit æſtu.

Claudiano quoque de raptu Proſerpinæ tractanti
Trinacria quondam Italiæ pars vna fuit.

Et quoniam maria non omnia conſimiliter cauernoſam terram premunt, ſed alibi ſub aquis terra magis cauernoſa eſt, alibi minus; propterea quædam maria euidentiorem patiuntur æſtum, quædam obſcuriorem: & quædam rariores habent in die fluxuum viciſſitudines, quædam crebriores. Et quia hieme in terra magis viget calor, quam æſtate; proinde maris æſtus hieme ſemper maior eſt, quam æſtate. Adde, quoniam non quæuis exhalationis portio valet maris molem attollendo parare ſub vndis in terræ latenti ſuperficie ſibi viam ad exitum; proinde non ſemper fluit mare, ſed ſtatis vicibus fluit, ac refluit, tanto requiſito tempore ad tantam exhalationis copiam coaceruandam, quanta ſufficiat ad aquas eleuandas. Et quoniam aquarum moles, ac denſitas vbique par & æqualis non eſt; ideo non conſimiliter in omni mari eadem horarum menſura fit æſtus. Id autem, quod ſimul in duabus quartis oppoſitis, orientali & occidentali, pariter Aquilonari & Auſtrali, fiat fluxus, & refluxus eodem temporis interuallo, non aliunde prouenit, quam quia e maxima terræ cauerna ſub mari, forte a Pla-

a *n* Platone Barathri nomine vocata, iugiter exiens magna manus exhalationis, quum ſurſum recta ſcandere vſque ad aerem impediatur a vaſta mole, craſſitudineque aquarum; & ab earum pondere recta deorſum aquas deprimente congeries exhalationis illa ſcindatur in duas partes æquales, & ſimul vna pars ad dexteram mundi regionem in orientem plagam fertur, altera vero ad læuam in occidentē; qua exhalatione iam ad auras emerſa, dum vtrimque maria in propriam ſedem non abſque impetu feruntur, exeuntem ex eodem ſpecu exhalationem impellunt occurrentia ad os cauernæ: vbi ad eam molem colligitur noua exhalatio; quæ denuo quieturas alioquin aquas conſimili modo attollat in nouum fluxum perpetuis vicibus; dum enim tantam in molem adaucta fuerit exhalatio, quæ tum nequeat ibi contineri, tum vim habeat aquas attollendi, & ſub illis terram lambens foras in aerem exeundi, fluxum aquarum promouet; at in auras elata, permittit aquas in ſuum locum refluere. Idipſum dicendum eſt euenire duabus alijs quadris ob cauernam conſimilem in oppoſita terræ parte ſub aquis maximam exhalationum vim expirantem. Quod autem de mari dictum eſt, id ipſum dicendum eſt de Dodonæo fonte, nec non de pleriſque alijs, quibus conſimiliter ineſt incrementum & decrementum ſtatutis horis; nempe ſub ijs eſſe criptam exhalationes expirantem, quæ vbi collectæ fuerint ad eam molem, qua non amplius contineri valeant in ſpecu, ſed vim habeant, qua poſſint aquas attollere, ſenſim exeuntes inter aquam & alueum viam ſibi parant, vnde ſurſum aquam attollentes, fontem adaugent; vbi iam expirauerint, fons imminuitur, aqua refluente deorſum in locum vacuum. Quod fit æquali menſura temporis, vicibusque ſtatis; quoniam ad eandem menſuram exhalationis gignendam, & coaceruan-

n in Phædone.

Solutio Quæſitii

uan-

uandam, æquale tempus requiritur, & æqualis calor in terræ ſubditæ ſpecu. Neque mirum eſt, perennem eſſe hunc maris, ac fontis æſtum; perennis eſt enim illius cauſa, nimirum calor in terræ profundo ſuſcitans exhalationes: & iugis eſt exhalationum exitus de terræ cauernis; quemadmodum perpetuus eſt tum exitus ignis ex Aetna, Theonochema, & alijs plerisque montibus aſſiduum ignem expirantibus: tum exitus fluuiorum plurium e fontibus. Quod autem cum communi placito referendus non ſit æſtus maris in Lunæ motum, vel inde patet, quod non ſolum ſimul dominari nequeat æque Luna ſuper duas quartas mundi plagas ad inuicem oppoſitas, orientalem dico, & occidentalem, quæ ſimul tamen eodem tempore tument, ac alio tempore ſimul decreſcunt; verum etiam quia Ludouicus Barthema teſtatur apud Indos Cambaiæ ſe vidiſſe maris aquas creſcere ad oppoſitum noſtri pelagi; quia creſcunt apud nos aquæ magis in plenilunio, fluxum maiorem obtinentes, minorem in nouilunio; quum apud Indos aquæ maiorem e contra fluxum habeant in nouilunio, quam in plenilunio. Sed hac de Quæſtione ſatis in propoſito; redeamus iam ad Quæſita ex D. Auguſtino deducta.

lib.4.c.1.

De Asbeſto lapide ſemel accenſo non patiente poſtea extinctionem. Cap. XXXVII.

QVod vlterius affertur ex eodem D. Auguſtino dicente, *Asbeſton Arcadiæ lapidem propterea ſic vocari, quod accenſus ſemel iam non poſſit extingui.* Deſumptum videtur a Solino, dicit enim: *a Nec lapidem ſpreuerimus, quem Arcadia mittit: Asbeſto nomen eſt, ferri colore: hic accenſus ſemel, extingui non poteſt.* Plinius hunc inter gemmas collocat, & ex eo linum fieri ponit incombuſtibile; ſcribit

a cap.13.

enim

enim agens de gemmis, *b Asbeſtos in Arcadia montibus naſcitur, coloris ferrei*. & multo ante de lino ex eo lapide facto: *c Inuentum iam eſt etiam* linum, *quod ignibus non abſumeretur. Viuum id vocant: ardenteſque in focis conuiuiorum ex eo vidimus mappas, ſordibus exuſtis ſplendeſcentes igni magis, quam poſſent aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo ſeparant cinere. Naſcitur in deſertis aduſtiſque Sole Indiæ, vbi non cadunt imbres, inter diras ſerpentes: aſſueſcitque viuere ardendo: rarum inuentu: difficile textu propter breuitatem. Rufus de cetero colos ſplendeſcit igni. Quum inuentum eſt, æquat pretia excellentium margaritarum. Vocatur autem a Græcis Asbeſtinum ex argumento naturæ. Anaxilaus autor eſt, linteo eo circumdatam arborem, ſurdis ictibus, & qui non exaudiantur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe*. Longe mihi aliud eſt, quod de hoc lapide Asbeſto Plinius, & Solinus aiunt: vere quidem Plinius inquit, ex eo confectum linum ignibus non abſumi; nam & ego fruſtulum habeo lapidis Asbeſti, e quo detracta tenui ſcrobe ſæuo peruncta flammas concipit, quibus non abſumitur; & abſumpto ſæuo ſtatim flamma deſinit; iterumque ſæpius illita, & inflammata, nunquam detrimentum ſenſit Asbeſti particula. Quod autem ait Solinus, Asbeſtum accenſum ſemel extingui non poſſe, quod in argumentum ſumpſit D. Auguſtinus aduerſus Ethnicos, fides iam ſit apud autores illos Ethnicos, & præſertim apud Solinum, e quo deſumpſit id Auguſtinus: Namque mappæ Plinianæ, Regumque tunicæ tandiu flammis inuictæ arſerunt, quandiu pingui fomite fuerunt imbutæ; quo iam conſumpto deſijt in eis collucere flamma. Sed fortaſſe Solinus eo ſenſu dixit, Asbeſtum ſemel accenſum extingui non poſſe, quod tarde, difficileque nimium extingueretur; quo ſenſu dicit Ariſtoteles, *d* ingenerabile dici etiam, quod non facile, ne-

b l.36.c.10.

c l.19.c.1.

d 1. cæl. t.111.

e tex.114. neque cito, aut bene generatur: & *e* incorruptibile, quod
f 2.de an. t.103. non facile corrumpitur: & *f* & inuiſibile, inguſtabile, inaudibile, quod vix videri, guſtari, audirive poteſt.
g l.21.c.6. Etenim & D. Auguſtinus paulo poſt ait de Lucerna Veneris, quam ex Asbeſto lychnum & oleum habuiſſe ſuſpicatur, ita ſub dio exarſiſſe, vt eam nulla tempeſtas, nullus imber extingueret, dicto aduerſariorum, quibus Asbeſti naturam obijcit, de Solini Ethnici ſententia inextinguibilem; non enim ex propria mente, quaſi cenſeat Asbeſtum ſemel accenſum eſſe penitus inextinguibilem, hoc argumentum proponit Auguſtinus, vt ad hominem argumentatur; & contra Ethnicum negantem ea miracula Dei, quorum non poteſt homo phyſicam rationem afferre, proponit miraculum naturæ in Asbeſto lapide, quod Ethnicus fatetur eſſe verum, cuius rationem phyſicam adducere non poteſt. De quo lapide ſic Iſi-
h l.16.c.4. dorus in *h* Originibus ex Solino pariter & D. Auguſtino: *Asbeſton Arcadiæ lapis, ferrei coloris: ab igne nomen ſortitus, eo quod accenſus ſemel, nunquam extinguitur. De quo lapide mechanicum aliquid humana ars molita eſt, quod gentiles capti ſacrilegio mirarentur. Denique in templo quodam fuiſſe Veneris fanum dicunt, ibique candelabrum, & in eo lucernam ſub diuo ſic ardentem, vt eam nulla tempeſtas, nullus imber extingueret.* Quare de lapide Asbeſto dixerim, arte poſ-
i cap.6. ſe præparari ſic (quod admonet D. *i* Auguſtinus inferius) vt accenſus vel difficulter extinguatur, imbribus, & vento reſiſtens, vt ignes artificiales alij multi; vel nunquam extinguatur, ob rationes a nobis allatas in opere De Lu-
k l.3.c.17 & ſeqq. cernis *k* Antiquorum; quas non eſt vt huc afferamus; præſertim quum latius explicatæ ſint in editione ſecunda, quam vrget in præſentia Typographus Combi Venetus auctiorem multo, & æreis iconibus illuſtriorem. Ceterum ad allatum Plinij locum omittenda non ſunt, quæ

po-

poſuit apud Solinum Salmaſius, vir infinitæ propemodum lectionis inquiens: *l* Asbeſto nomen eſt ferri colo- *l* pag. 140.
re] *ex Plinio, qui in montibus Arcadiæ naſci ſcribit. Hic ac-* D.
cenſus extingui nequit. Apſictos *nomen quoque lapidis apud eundem Plinium, qui ſemel excalefactus nequit refrigerari.* ἄψικτος. *In optimo libro* Aſpictos *ſcribitur*, vt Spycharion, Microſpychus, *male in editis*, Aſyctos *vocatur*. Aliter enim ſcribit Plinius de Aſycto, quam gemmam non ait ſemel excalefactam non poſſe refrigerari, vt citat Vir Cl. ſed ſolum ſeptem diebus calorem in ſe retinere: verba Plinij ſunt ipſiſſima: *m Aſyctos ſeptenis diebus ca-* *m* lib. 37.
lorem tenet excalfacta igni: nigra, ac ponderoſa, diſtinguen- c. 10.
tibus eam venis rubentibus. Quod autem de Asbeſto dixerat Plinius *n* ex Anaxilao, linteo Asbeſtino circumdatam arborem, abſcindi ſurdis ictibus, qui non ſentiantur, tum habere poteſt intellectum, vt pro inſenſibilibus parum ſenſibiles accipiamus, & pro ſurdis exiguos ac tenuiſſimos ſonos interpretemur, etenim *o* Ariſtoteles inaudibile ponit pro eo quod ægre auditur: *ſicut enim paruus ſonus inaudibilis quodammodo eſt*, inquit alicubi. Quin & lanæ percuſſæ ſonum edere negantur à Philoſopho, quæ tamen leuem ſonum reddunt; ait ipſe, *p Quædam enim non habere ſonum dicimus, vt ſpongiam, lanam: quædam autem habere, vt æs, & quæcumque ſolida, & leuia ſunt, quoniam poſſunt ſonare.* & mox: *q ſicut autem diximus, non quorumlibet ictus ſonus eſt; nullum enim faciunt ſonum lanæ, & ſi percutiantur: ſed æs, & quæcumque lenia, & concaua ſunt: æs quidem, quoniam lene eſt; concaua autem reflexione faciunt multos ictus poſt primum, non potente exire, quod motum eſt.* Ita ergo ſi circumdatam arborem Asbeſtino linteo percuſſeris, nullum inde ſonum excuſſeris, ictuſque ſurdos feceris, quia leues ac exiguos admodum ſonos excitaueris; cuiuſmodi ſunt, qui lanæ percuſſionibus

n l. 19. c. 1. *Digreſſio, qua locus Plinij difficillimus illuſtratur.* *o* 2. de an. t. 103. *p* 2. de an. t. 77. *q* tex. 78.

Nn cli-

eliciuntur: prohibetur enim a linteo molli, cedenteque ferri motum aerem integrum a re percuſſa vſque ad auditum; quod illico ſubiungit Ariſtoteles addens: *ſ Amplius auditur in aere, & in aqua, ſed minus: Non eſt autem ſoni dominus aer, neque aqua: ſed oportet ſolidorum percuſſionem fieri ad inuicem, & ad aerem: hoc autem fit, quum permanet percuſſus aer, & non diſſipatur*. Quoniam ergo percutiens arborem obtectam linteo ſolidum corpus immediate non percutit, ſed molle linteum ac cedens; ob inæqualitatem cedentis aer diſpergitur atque ſcinditur, nec vnus ac integer impellitur; in qua quidem aeris vnitate, ac integritate ponit paulo poſt Ariſtoteles naturam ſoni, dicens: *t Vacuum autem recte dicitur audiendi dominus: videtur enim eſſe vacuum aer: hic autem eſt faciens audire, quum mouetur continuus, & vnus. Sed propterea quod fragilis eſt, non ſonat, niſi læue ſit, quod percutitur; tunc autem vnus fit ſimul, propter planum; vnum enim eſt læuis planum. u Sonatiuum igitur eſt, quod motiuum eſt vnius aeris continuitate vſque ad auditum*. Qua ratione igitur Ariſtoteles tum aerem vacuum appellat, quod ſenſui non apparet plenum ac ſolidum: tum ſonum eſſe negat exilimum ex percuſſione lanæ factum: quem inaudibilem ait, quia vix audiatur, & parum afficiat auditum: ita recte Plinius ex Anaxilao ponere potuit arborem opertam Asbeſtino linteo cædi ſurdis ictibus, qui non audiantur; nam, vt ait alibi Magiſter, *x quoniam tanquam exiſteret, dicit intellectus; quod enim parum, tanquam nihil diſtare videtur*. Ac certe quemadmodum arbor operta panno, filtrove cæditur ictibus, qui parum audiuntur, ac veluti ſurdi ſunt; ita non ab re circumdatam Asbeſtino linteo arborem cædi ſurdis ictibus, qui non audiantur, Anaxilao conſentire Plinius valuit. Verum quia quæſtionis huius vtriuſque ratio petita fuit ex acceptione vocis inextingui-

ſ tex.79.
t tex.81.
u tex.82.
x 1.phyſ. t.56.

gui-

guibilis, & inaudibilis pro eo quod difficulter extinguitur, & parum auditur; operepretium fuerit oſtendere frequentem atque familiarem eſſe Ariſtotelis huiuſcemodi ſenſum in his, & conſimilibus vocibus: Primum quidem de Ingenerabili ait: *y Dicitur autem ingenerabile vno quidem modo, ſit aliquid nunc, quod prius non erat, ſine generatione & mutatione, quemadmodum quidam tangi, & moueri dicunt; non enim generari dicunt id, quod tangitur, neque id quod mouetur. Vno autem, ſi quid, quod poteſt fieri, aut factum eſſe, non eſt: ſimiliter enim & hoc ingenerabile, quia contingit fieri. Vno vero, ſi quid omnino impoſſibile eſt factum eſſe: vt quandoque quidem ſit, quandoque autem non. Impoſſibile autem dicitur dupliciter; aut enim ſimpliciter; quia non verum eſt dicere quod factum vtique erit, aut quia non facile, neque cito, aut bene.* Solinus igitur, & Anaxilaus hoc modo poſtremo ſumunt Asbeſtum eſſe inextinguibilem, & ſurdis ictibus, qui non audiantur, Asbeſti linteo contectam arborem cædi. Dein Ariſtoteles addit: *z Et de Incorruptibili eadem ratio: Aut enim quod ſine corruptione quandoque quidem eſt, quandoque autem non eſt, vt tactus ipſos, quia, quum prius ſine corruptione ſint, poſterius non ſunt. Aut exiſtens quidem, impoſſibile autem non eſſe. Aut etiam, non futurum aliquando, nunc autem exiſtens: tu enim es, & tactus nunc; ſed tamen corruptibiles, quia erit aliquando, quando neque te eſſe verum erit dicere, neque hac tangere. Maxime autem proprie, quod quidem eſt, ſed impoſſibile eſt corruptum eſſe ſic, vt nunc exiſtens poſterius non ſit, aut contingat non eſſe. Aut & id, quod nondum corruptum eſt, contingit autem poſterius non eſſe. Dicitur autem incorruptibile & quod non facile corrumpitur.* Quo poſteriore ſenſu vere dicere potuerunt Solinus & D. Auguſtinus, Asbeſtum ſemel accenſum, eſſe inextinguibilem: & Anaxilaus apud Plinium, Asbeſti linteo circumdatam ar-

y 1. cæl. t. 111.

z tex. 114.

borem ſurdis ictibus, qui non audiantur, excindi. Deinceps de Inaudibili, & alijs inſenſibilibus alibi ſcribit
a 2. de an. t. 96. Ariſtoteles ita: *a Adhuc autem, ſicut auditus, & vnuſquiſque ſenſuum hic quidem audibilis & inaudibilis, ille vero viſibilis & inuiſibilis, & olfactus odorabilis & inodorabilis. Inodorabile autem, aliud quidem, ſecundum id, quod omnino impoſſibile eſt habere odorem; aliud vero paruum habens, & prauum. Similiter autem & inguſtabile dicitur.* & infra:
b tex. 103. *b Sicut autem viſus & viſibilis eſt, & inuiſibilis (tenebræ enim inuiſibiles ſunt; indicat autem & has viſus) adhuc autem & valde ſplendidi (etenim hoc inuiſibile eſt: alio autem modo quam tenebræ) ſimiliter autem & auditus & ſoni, & ſilentij; quorum aliud audibile, aliud inaudibile eſt: & magni ſoni; ſicut viſus eſt ſplendidi (ſicut enim paruus ſonus inaudibilis quodammodo eſt, ſic & magnus, & violentus. Inuiſibile autem aliud quidem omnino dicitur, ſicut & in alijs, quod impoſſibile: aliud autem, ſi aptum natura non habet, aut praue, ſicut carens pedibus, & carens nucleis) ſic vtique & guſtus eſt & guſtabilis, & inguſtabilis: hoc autem eſt, quod paruum, aut prauum habet ſaporem, aut corruptiuum guſtus. Videtur autem principium eſſe potabile, & impotabile; guſtus enim quidam ambo; ſed hoc quidem eſt prauum, & corruptiuum guſtus, illud autem ſecundum naturam.* Sic igitur & inextinguibile bifariam dicitur, aliud quidem, quod omnino non poteſt extingui; aliud vero, quod difficulter, atque tarde poteſt extingui; priori ſenſu dicebant Ethnici, contra quos agit D. Auguſtinus, Lucernam in fano Veneris ſub dio eſſe penitus inextinguibilem, adſcribentes id miraculo Veneris; & ad hominem argumentum proferens D. Auguſtinus aduerſus eorum vnumquemque ſumit ex Ethnico Solino lapidem Asbeſtum ſemel accenſum eſſe penitus inextinguibilem: licet verus non ſit iſte ſenſus, at alius, quo Solinus exiſtimauit, & D. Augu-

guſtinus, Asbeſtum eſſe inextinguibilem, quia ſemel accenſus difficile poſſit extingui. Nec aliter aſſeras de ſurdis ictibus, & inaudibilibus, quibus Anaxilaus apud Plinium ait cædi arborem linteo Asbeſtino circumdatam. Hæc habui, quæ dicerem de propoſito, mi Balde.

De ligno ficus Aegyptiæ, quod primum ob grauitatem demergitur, & ſub aquis acquiſita leuitate, ſponte ſurſum attollitur, & innatat aquis. Cap. XXXVIII.

QVod autem poſtea refers ex eodem D. Auguſtino, *Lignum cuiuſdam ficus Aegyptiæ non vt ligna cetera in aquis natare, ſed mergi; & quod eſt mirabilius, quum in imo aliquandiu fuerit: inde ad aquæ ſuperficiem rurſus emergere; quando madefactum debuit humoris pondere prægrauari:* deſumptum plane fuit ex Theophraſto, Plinio, & eius compilatore Solino: Plinius etenim ait: *a Et in* a l.13.c.7. *Aegypto multa genera, quæ non alibi. Ante omnia ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor moro ſimilis folio, magnitudine, aſpectu. Pomum fert non ramis, ſed caudice ipſo. Idque ipſum ficus eſt prædulcis, ſine granis interioribus, perquam fœcundo prouentu, ſcalpendo tantum ferreis vnguibus: aliter non matureſcit. Sed quum factum eſt, quarto die demetitur, alio ſubnaſcente: ſepteno ita numeroſa partu, per ſingulas æſtates multo lacte abundante. Subnaſcitur, etiamſi non ſcalpatur, fœtus quater æſtate, prioremque expellit immaturum. Materies proprij generis inter vtiliſſimas. Cæſa ſtatim ſtagnis mergitur. Hoc eſt eius ſiccari. Et primo ſidit, poſtea fluitare incipit: certoque fugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Quum innatare cœperit, tempeſtiua habet ſignum.* Theophraſtus iſta prius ediderat de Moro Aegyptia dicens: *b Sunt enim pleræque in Aegypto arbores, vt morus,* b 4. de hiſt. pl. c. 2. (ſua lingua *συκάμινος*) *& perſea dicta, & glans, & ſpina,* *& alia*

& aliæ quædam, quæ peregrinari omnino nequeunt. Morus ſimilis quodammodo Moro noſtrati eſt; quippe folio, magnitudine, aſpectuque proxima. Fructus præter ceteras peculiariter gignit, vt volumine primo diſſeruimus. Non enim germinibus, non ramis, ſed caudice pomum parit, magnitudine ficus, & viſu proximum. Succo atque ſapore caprificis ſane ſimile, verum longe dulcius, graniſque internis omnino carens, multitudine numeroſius. Matureſcere nequit, niſi ſcalptum. Quæ quum ſcalpta ſint, ad quartum diem matureſcunt diuerſitate nulla. Hiſce ablatis alia & alia ex eodem loco ſubnaſcuntur: idque alij ter, alij ſæpius factitari æſtimant. Rimoſa arbor admodum eſt, & ligno ad multa percommodo. Proprium id præter cetera habere videtur, quod cæſum continuo viride eſt; tum autem profundum petit, ac mergitur: tum enim in profundas fodinas, ſtagnaque proxima conditur: madefactumque in profundo ſiccatur. Quumque ſiccum omnino fuerit, ſuperfluitat, atque innatat. Itaque probe tum conditum eſſe videtur; fit enim leue atque ſolutum. Morus proprietates haſce habet. Alibi tamen idem Theophraſtus, quam in præſentia Morum a folijs nuncupat, a fructibus ficum Aegyptiam appellat, vbi dicit primum: *c Veteres autem ceſſant, quod effætas iam eas longa ætas reddiderit; quemadmodum arbor illa in Aegypto, quæ anno centeſimo fructificare narratur. Ficus autem regionis eiuſdem, nunquam niſi ſcalptis fructibus oleoque perunctis concoquere poteſt; ex humorum ſcilicet vbertate, nimiaque alimentorum copia.* Deinde: *d In ipſis arboribus, locis feruidis, atque aptiſſimis, immaturi perſiſtunt* fructus: *ſcalpti autem, & oleo illiti (vt dictum eſt, incipiunt matureſcere, vt ficus Aegyptiæ: illis enim ad hunc modum tractatis, humoris, ac ſpiritus aliquid effluit, & calor admitti amplius poteſt.* Sic ergo Theophraſtus eandem arborem modo Morum, hoc eſt Interpreti, ſed ſua lingua Sycaminum, modo ficum Ægyptiam appellat.

c 1. de cauſ. pl. c. 21.

d 2. de cau. pl. c. 10.

Hanc

Hanc Dioſcorides foliorum æque Mori, fructuumque ficus habita ſemper ratione, vno communi nomine compoſito Sycomorum nuncupare maluit: *e* etſi nihil de propoſito miraculo ſpontaneæ emerſionis poſt ſubmerſionem itidem ſpontaneam. Solinus cum Plinio, non Morum, neque Sycomorum, ſed Ficum Aegyptiam vocat; eademque fere promit, quæ Plinius; ait enim; *f De Arboribus, quas ſola fert Aegyptus, præcipua eſt Ficus Aegyptia, folijs Moro comparanda; poma non ramis tantum geſtitans, ſed & caudice. Vſque adeo fœcunditatis ſuæ auguſta eſt, vt vno anno ſepties fructum ſufficiat. Vnde pomum decerpſeris, alterum ſine mora protuberat. Materia eius in aquam miſſa ſubſidit; deinde quum diu deſederit in liquore, leuior facta ſuſtollitur, & verſa vice, quod natura in alio ligni genere non recipit, fit humore ſicca.* Ceterum inter hos Claſſicos de Ficu Aegyptia non deſunt controuerſiæ; namq; Theophraſtus Plinio perſuaſit, & Solino, ſolum in Aegypto naſci, nec alibi peregrinari: contra tamen Dioſcorides eam in Caria, & Rhodo quoque prouenire ſcribit, eadem enim eſt Sycomorus, & Ficus Aegyptia (vt obſeruat, apud Lucam Cl. * Maldonatus) dum ait: *g Sycomorum, aliqui etiam Sycaminum, ideſt morum vocant: cuius fructus Sycomorum etiam, propter inefficacem guſtum appellatur. Arbor eſt magna, fico ſimilis, frondoſa, multo lacte abundans, folijs mori: pomum ter, aut quater anno fert, non ramis, vt fico, ſed caudice ipſo: caprifico non diſſimile, dulcius, groſſis ſine granis interioribus; quod non matureſcit, niſi vngue, aut ferro ſcalpatur. Naſcitur plurimum in Caria, Rhodo, locisque non multi tritici feracibus, vbi prouentu fœcundo, reſtibilique iuuamentum adfert, quum annona premit.* Quin & in Syria naſci Sycomorum conſtat e ſacra pagina tum vetere, ſcriptum habente, *h Fecitque vt tanta eſſet abundantia argenti in Hieruſalem, quanta & lapidum: &* ce-

e li.1.c.144.

f cap.45.

1. Controu.

* com. in c.19.

g lib. 1. c.144.

h 3.Reg. c.10.

cedrorum præbuit multitudinem,quaſi Sycomoros quæ naſcun-
i 2.Paral. c.1.& 9. *tur in campeſtribus*. & alibi : *i Præbuitque Rex argentum &*
aurum in Hieruſalem quaſi lapides, & cedros quaſi Sycomo-
ros,quæ naſcuntur in campeſtribus multitudine magna.& alio
k Iſai.9. loco : *k Verbum miſit Dominus in Iacob, & cecidit in Iſrael.*
Et ſciet omnis populus Ephraim, & habitantes Samariam in
ſuperbia & magnitudine cordis, dicentes, Lateres ceciderunt,
ſed quadris lapidibus ædificabimus: Sycomoros ſucciderunt,
l Amos 7 *ſed cedros immutabimus*. & alibi quoque : *l Et dixit Ama-*
ſias ad Amos: Qui vides, gradere, fuge in terram Iuda: &
comede ibi panem, & prophetabis ibi: & in Bethel non adijcies
vltra vt prophetes: quia ſanctificatio regis eſt, & domus re-
gni eſt. Reſponditque Amos, & dixit ad Amaſiam, Non ſum
propheta, & non ſum filius prophetæ: ſed armentarius ego
ſum, vellicans Sycomoros. Prophetauit autem hic in Sy-
ria, quum, vt legitur in prologo, fuerit eius cognatio
ex oppido Thecue, quod ſex miliaribus diſtat a Beth-
m cap. 19. leem. tum etiam noua, ſcribente D.Luca : *m Et ingreſſus*
perambulabat Iericho;et ecce vir nomine Zachæus;& hic prin-
ceps erat publicanorum, & ipſe diues: & quærebat videre Ie-
ſum, quis eſſet: & non poterat præ turba, quia ſtatura puſil-
lus erat. Et præcurrens aſcendit in arborem Sycomorum, vt
videret eum, quia inde erat tranſiturus: Iericho autem in
Syria eſt, non in Aegypto : ſic ergo Sycomorus non in
Aegypto ſola naſcitur, vt aiunt Theophraſtus, Plinius,
Solutio. atque Solinus. At iſti fortaſſe Syriam, quod eſſet Aegy-
pto contermina, non diſtinxerunt ab Aegypto; quo no-
mine Naſo non diſtinxit Aethiopiam ab Indis, quibus
o 1.de arte am. vtcumque contermina eſt, dum *o* cecinit:
Perſeus Andromedem nigris portauit ab Indis.
p 2.de monſtr. cau.c.47. Qua de re late nos alibi, *p* tractantes de Monſtrorum na-
tura,cauſſis & differentijs. Maius momentum habet Dio-
ſcoridis teſtimonium de Caria, & Rhodo : & D. Augu-

ſti-

ſtini q dicentis: *Et quale genus ligni aſcendit Zacheus? Sycomorum. In regionibus noſtris aut omnino nuſquam, aut raro forte alicubi naſcitur; in illis autem partibus multum eſt huius generis ligni. Et poma ſycomora dicuntur, pomo quidem fici ſimilia, ſed tamen diſtant aliquid; quod poſſunt noſſe, qui viderunt, vel guſtauerunt. Quantum tamen indicant interpretatione nominis, Sycomora Ficus fatuæ Latine interpretantur.* Placet attamen cum Galeno mori vocem ab arbore moro deduci, cuius folia imitatur ſycomorus; nam græce συκάμινος dicitur, abſque relatione prorſus vlla ad fatuitatem, ſed ad ſolam arborem Morum, quæ Græce Μορέα, ἡ συκάμινος appellatur. At Plinius, atque Solinus cum Theophraſto fortaſſe tractarunt de loco primi natalis earum arborum: alioqui cæcutierunt in propoſito. Secunda controuerſia eſt, qua Theophraſtus, Dioſcorides, & Plinius aiunt arborem iſtam fructus ferre caudice, non ramis: vnus Solinus ait, eam poma non ramis tantum geſtitare, ſed & caudice. Hanc litem ſedaueris, ſi cum Matthiolo Galenum legeris ita ſcribentem: r *In Alexandria Sycomori plantam vidi vna cum fructu, paruæ, candidæque ficui adſimilem. Is fructus nullam habet acrimoniam, exiguæ dulcedinis eſt particeps; eſtque facultate humidior quodammodo, ac frigidior, veluti mora. Quinimmo inter mora, ac ficus medium iure quis ipſum collocarit; atque hinc nomen ipſi inditum eſſe mihi videtur. Ridiculi namque ſunt, qui fructum hunc ob id aiunt Sycomora fuiſſe nominatum, quod paruis ficubus aſſimiletur. Ipſius autem naſcendi ratio ab alijs arborum fructibus quodammodo eſt diuerſa: haud enim ex primoribus ramulis, ac germinibus, ſed ex prægrandibus ramis, caudiceque enaſcitur.* Sed in meo textu nonnihil habeo varietatis; habet enim: ſ *Plantam Sycomori vidi in Alexandria vna cum fructu, paruæ ficui albæ adſimilem. Is fructus nullam habet acrimoniam: exiguæ tamen*

q ſer. 8. de verb. Ap.

II Controu.

Solutio.

r 2. de al. fac.

ſ 2. de ſimp. al. fa c. 35.

dulcedinis eſt particeps; eſtque facultate, vt mora, humidior quodammodo, ac frigidior. Quin potius in medio mororum ac ficuum iure quis ipſum collocarit; indeque nomen ipſi arbitror eſſe poſitum: ridiculi enim ſunt, qui fructum hunc ob id aiunt ſycomora fuiſſe nominatum, quod paruis ficubus ſit aſſimilis. Ipſius autem generatio ab alijs arborum fructibus quodammodo eſt diuerſa; non enim ex ſurculis ac germinibus, ſed ex ipſis ramis ac ſtipitibus enaſcitur. Nimirum quum aliæ paſſim arbores, ficusque vulgares præſertim, ſuos fructus edant non ex trunco, nec ex ramis maioribus, verum ex ipſis ſurculis, atque germinibus, qui ſubtiles, tenues, tenerique ſunt in cacuminibus ramorum; e contra Sycomorus vna plantarum omnium ſuos fructus egerit e caudice plurimos, & nonnullos etiam e magnis denſiſque ramorum corporibus, qua caudici proxime nectuntur; non autem in ramorum ſummitatibus tenuioribus, nec in eorum corporibus ſecundum partes a caudice diſtantes; vt videre licet in icone Sycomori nobis ob oculos apud Dioſcoridem a Matthiolo propoſita; & vt mihi teſtatus eſt de viſu Cl. Veſlingius, qui plures annos in Aegypto Medicinam coluit; addiditque Sycomori plantas eſſe maximas, & ex vna radice ſimul caudices plures amplos emergere; vnde patet a Galeno viſam fuiſſe plantam nouellam. Theophraſtus itaque cum Dioſcoride conferentes originem fructuum Sycomori cum ortu fructuum ficus vulgaris, & aliarum arborum, dicere potuerunt apte non ex ramis, at ex caudice Sycomori fructus exoriri: Solinus autem conſiderans originem fructuum Sycomori ſimpliciter, nulla collatione facta cum alijs arboribus, optime dicit Sycomorum fructus edere non ex caudice ſolum, ſed etiam ex ramis. Quin etiam ramorum nomine Theophraſtus & Dioſcorides totam rami corpulentiam intelligunt, e qua tota

fru-

fructus non oriuntur in Sycomoro: Solinus autem ramorum nomine quamlibet eorum partem intelligit, etiam caudici proximam; e qua ſola prodeunt fructus ramorum in Sycomoro, præter eos, qui prodeunt e caudice. Ceterum ratio cur Sycomorus ad aliarum arborum, vulgariumque ficuum differentiam fructus egerat e trunco, & e ramis prope caudicem, ea fortaſſe fuerit, quod Sycomorus habet non ſolum ſubſtantiam ſui ligni non admodum denſam & compactam: humoremque nutritiuum, in materiam fructuum conceſſurum, non admodum craſſum & viſcidum, ſed fluidiuſculum, & in maxima vbertate: locumque natalem in regione calidiore; quæ ſingula conſtant ex obſeruatis apud Theophraſtum: itaque caliditas ambientis vigens digerit in trunco Sycomori ſuccum alimentarem abundantiorem, & ex caudicis non denſa valde, neque nimium compacta ſubſtantia elicit ipſum in fructus; quum arbores aliæ minori ſucco ſcatentes, & denſiore ſubſtantia, ducunt per eam vniuerſam ad vltimos ramorum fines alimentarem ſuccum in conſtitutionem fructuum; ac eo magis, quo fructus quum *t* ſemina ſint, aut ſemen in ſe ſe contineant, Ariſtotele doctore; cui ſemen abſolute definitur *u* eſſe excrementum vtile vltimi alimenti mutati; nimirum quod ſuperabundat nutritioni partim fere omnium; iam communiter arbores omnes fere fructus edunt in ramorum cacuminibus, quod fructuum materia ſit ſuccus alimento plantæ totius ſuperabundans: at in Sycomoro caudices ampliſſimi ſunt, rami ſtatim fere a trunco ſiue prope truncum valde ſubtiles exiguique; ſuccuſque nimium exuberans in caudice; propterea prorumpit e trunco, & initio ramorum in ſubſtantiam fructus, nec in vltimos ramos defertur. Ac ea ratione quoque, quia tanta materies numeroſiſſimam fructuum vbertatem proferens in ramis tenuibus

Cur Sycomori fructus caudice, non e ramis oriantur.

t 1. de gen. an. c. 18.

u 2. de gen. an. c. 3.

continceri non poſſet; & ad eos elata, ſuo pondere diſrumperet ſingulos. His ita poſitis fundamentis, iam nunc

Quæſiti præcipui ſolutio prima.

ad Quæſiti præcipui ſolutionem accedamus. Illud ſane ligno Sycomori contingere videmus, quod hominibus natare neſcientibus; hi namque deiecti, vel cadentes in mare, fluuiove, aut lacu, præ pondere ſubmerguntur; vbi multa iam aqua pota, reſpirationis vſum impediente, ſuffocati moriuntur, mortuique deorſum ad ima grauitate feruntur, ibique diutule manent ſepulti ſub aquis; tandem cadauera leuiora facta ſponte ſurſum attolluntur, & ſupernatant aquis, innatantiaque vi fluctuum proijciuntur in litora: Qua de re, præter quotidianam experientiam, apertum habemus Antiquorum teſtimonium; etenim Homerus *x* de Aiace ſubmerſo:

x 4. odyſſ. v. 510.

„ *Sic ille quidem ibi perijt, poſtquam bibit ſalſam aquam.*

at ille vir fortiſſimus bibere non coactus fuiſſet, niſi ſub vndis demerſus. Virgilius de *y* Miſeno,

y 6. Æneid.

Aemulus ereptum Triton (ſi credere dignum eſt) Deos
æmulatione hominum capi,
Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat vnda.

Ex Syneſio recte notat eruditiſſimus Petrus La Sena in ſuo *Cleombroto, ſiue de ijs qui in aquis pereunt*, aiens; *z Certe ex Syneſio noſtro diſcimus, vrgente tempeſtate, ac permiſſa ludibrio ventorum rate, vectores aurum, vel quicquid pretioſum penes ipſos erat, annectere corpori conſueuiſſe; vt ſi turbo funeſtus, vel exitioſus aquilo ad latentem ſcopulum nauem egiſſet, ſicque obruerentur; eiecta ad litus cadauera ſepulchrale pretium ferrent: eiuſque moris hæc ab eo ratio ſubijcitur:*

z pag. 152.

„ *Sepulturæ pretium conferri a naufragis conuenit: qui enim in*
„ *eos inciderit, & id lucrifecerit, Adraſtiæ leges (quicumque*
„ *in illud ſcilicet cadauer incidit, lucrumque fecit) verebi-*
„ *tur; ne non ei partem aſpergat, qui tanto plura largitus fuerit.*

Syneſius autem hinc animæ colligit vtcunque reſurre-

ctio-

Digitized by Google

ctionem; ſcilicet, vt corpus in mare demerſum diutule latens, aliquando poſtea ſponte conſurgit in altum enatans; ita prorſus anima, vbi morte hominis e corpore demerſa fuerit in pœnas aut purgatorias, aut punitorias, tandem ad auras ſuperas emerget in iudicio finali cum corpore ſuo reconiuncta, Diuinum iudicium ſubitura. Sed & corporis in mare ſepulti nobile proſtat ab eleganti Achille Bochio poſitum Epitaphium Ambraciotæ ſe ſe in mare precipitanti, vt antea Callimachus epigrammate notauerat, ita Latine verſo, apud Obſopæum: a ſymb. 14. pag. 31.

Phæbe vale. Ambraciota Cleombrotus ante locutus,
In mare de ſummis mœnibus inſiluit,
Morte nihil dignum paſſus, ſoloque Platonis
Lecto animæ æternæ de ratione libro.

Hinc ad ſymbolum deflexit, vt ait Sena, Bochius, & ſub figura Cleombroti ex alto cadentis, manibusque librum tenentis, mare ſubiecit, cum epigrammate:

Ambraciota mari ſitus ille Cleombrotus alto eſt,
Alto qui potuit temnere mortem animo:
Namque vbi melliflui legit diuina Platonis
Scripta, & ſi aduerſi tum nihil acciderat,
Præcipitem e muro dedit huc ſe, vt fluctibus iſtis
Curarum fluctus obrueret varios.
Felix o pelagus titulo hoc: felicia & oſſa:
Quo tumulo poterant nobiliore tegi?

Audiui ſæpius apud noſtros Genuenſes vulgarem opinionem de ſubmerſis, non ante cadauera mari ſepulta ſurſum ad auras emergere, quam ijs fellea veſica diſrumperetur: nugæ meræ: Cenſeo non ante quam calor in cadaueris intima concentratus a circumſtantis aquæ frigore, viribus auctus, ac in epotam aquam vires exercens, ex ea multum vaporis flatusque genuerit, quo plenus venter & imus & medius, velut alligatis vtribus inflatis

cor-

corpus defuncti de profundo ſurſum ad ſuperas vndas efferatur; neſciente vento flatuque vel ſub mari genito, ſub mari quieſcere, ſed ad auras congeneas aſſidue ſupra maris vndas pergere gliſcente. An eadem cauſa diu delitеſcentem ſub aquis Sycomorum tandem ſponte ſurſum efferri, & enatare facit? Profecto Sycomorus vt arbor eſt fructuum feraciſſima, quod nouimus ex Theophraſto, ceteriſque citatis antea claſſicis: ita plurimum abundare calore dicenda: namque fecunditas *b* Ariſtoteli caloris vnius effectus eſt; & quo quid in viuentium genere calidius eſt, eo fecundius eſſe conſtat. Itaque lignum Sycomori deiectum in aquas grauitate ſua primum ſubſidit; deinde calore ſuo circumobſiſtentis aquæ frigiditate concentrato prorſus ad interiora ligni (non enim carent omnino ligna viuentia calore quodam influente, ſpirituoſaque ſubſtantia; nam fecunditas Ariſtotelis decreto fundatur calore ſpirituoſo ſeminis) viuidi calidi vires augeri ſenſim ſibi ſentit immerſum lignum; in quo calor adauctus humidum ſubſtantificum, quo fundatur, aſſidue vertit in ſubſtantiam halituoſam; qua demum quum repletum fuerit, velut aerem continens in ſua corpulentia poroſa, ſurſum attollitur ad inſtar vtris, & cadaueris inflati: Multum autem temporis immerſum manet ſub aquis lignum antequam ſponte ſurſum aſcendat ad aquarum extimam ſuperficiem, quia tanto ſcatet humore lignum, vt non niſi poſt multum temporis interuallum humiditas abſumi valeat, quæ lignum prægrauans, illud immerſum in profundo retineat, & in flatulentum vaporem conuerti, quo repleantur interni cæcique ligni meatus, vnde lignum leuitatem acquirat ad aſcẽdendum & innatandum. In alijs autem lignis immerſis id mirabile non obſeruatur, quia tantum caloris non habent, qui concentratione vigeſcat, ſed ab aquæ frigo-

b 2. de gen. an. c. 3.

Digitized by Google

re potius extinguitur: Nec non quia humidum craſſius obtinent ac denſius, quam vt ab eorum debili calore diſſipari queat, & in leues halitus flatusque conuerti. Verum enim vero ſuccurrit & altera Quæſiti ratio phyſica, *Solutio II.* quod aqua circumambiens lignum ſubmerſum ob ſimilitudinem naturæ trahat ad ſe ligni humorem internum; cuius præſentia vt lignum pondus habuit, quo ſubmerſum fuerat in profundum; ita eiuſdem humoris abſentia lignum leue factum aſcendit ſurſum,& ſupernatat aquæ. Hanc autem rationem habemus euidentiſſimis experimentis comprobatam in ſalſamentarijs, & in niue; namque paſſim coqui ſalem vt extrahant e carnibus, fungis, & alijs edulijs, nimio ſale conditis, ea corpora præſalſa diutule detinent in aqua multo ſale infuſo, calente, vel etiam feruida; ſemperque percipiunt inde carnes & alia priſtinum ſalem amittere, dulcorari, & inſipida quoque fieri; nimirum ſale aquis infuſo trahente ad ſe ſalem carnibus infarctum; & hoc etiam ſponte ad ſibi conſimilem currente. De niuibus etiam illud expertum habemus, hominem, qui nudis pedibus diu per niues ambulauerit, vt iam alte niuium vaporibus, tenuiorique ſubſtantia calorem interiorem extinguentibus, omnino ſenſum amiſiſſe compertum curari, ſi tentauerit medicus; primum niuibus diutule confricandi ſunt illi ſiderati pedes; quo niuis impactæ ſubſtantia per niuem conſimilem foras educatur; qua iam educta, ſtatim tepidis fomentis calor fere intermortuus refocillandus, & viuificandus;alioqui ſi ſtatim ad calorem ignis, aut aquæ tepentis pedes gelidos niueis illis vaporibus obſitos admoueris, internam niuem reſolues in halitus tenuiores frigidiſſimos,qui penetrantes altius membra, dolores intenſiſſimos excitabunt, & calorem penitus extinguent. Eadem ratione contingit vt e ligno ficus Aegyptiæ ſubmerſo, ſenſim

aqua

aqua circumambiens ex ipſo ſemper educat humorem, quo demum educto, leuitatem adeptum, e profundo ſubſiliat in altum atque ſupernatet. Hoc innuit Plinius,
e l.13.c.7. dum ait de ficu Aegyptia ſub aquis merſa, *Caſa, ſtagnis mergitur: hoc eſt eius ſiccari: & primo ſidit, poſtea fluitare incipit: certoque ſugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat*. & eo facilius ex iſto ligno ſuccus interior educitur ab aqua exteriori: quo ſuccus ille viſcidus non eſt, neque lentus, at lacti ſimilis: vt ait Plinius poſt Dioſcoridem: & ligni ſubſtantia rimoſa eſt, vt dicimus e Theo-
d 4.hiſt.c.2. phraſto ſcribente: *d Rimoſa arbor admodum eſt:* e cuius propterea rimis, velut e canalibus apertis internum lac elicitur facile. Non obſeruatur autem hoc in alijs lignis vllis: quia quæ grauitare propria demerguntur, vt ebenus, quercus, & id generis, ea rimas non habent, per quas educi valeat internus humor: & hic humor in eis craſſus eſt, denſus, & viſcidus, & ſubſtantiæ ligni compactiori tenaciter adhærens ita, vt exterior aqua non valeat ipſum inde reuellere: quare ſemel demerſa, nunquam aſcendunt: Aegyptiæ vero ficus humorem internum eſſe fere fluxilem, non arcte multum impactum arbori, conſtat ex eo quod ablato fructu, ſtatim die quarta ſubnaſcatur nouus, & ita fiat quaternis, & ſeptenis vicibus, vt vidimus apud Theophraſtum, & Plinium. Ita de propoſito Quæſito mihi philoſophari libuit. Quid ſi dixerimus, ab vtraque cauſa ſimul cooperante mirabilem hunc euentum prouenire? rem aut fortaſſe tetigerimus.

De

De Pomis terræ Sodomorum tempore maturitatis fauillam & fumum intra corticem continentibus loco pulpæ comeſtibilis. Cap. XXXIX.

QVod inſuper ex D. Auguſtino mihi proponis, opt.
Balde, ſcribente: a *Poma in terra Sodomorum gigni* a 22. de ciu.
quidem, & ad maturitatis faciem peruenire; ſed morſu, preſ- c.5.
ſuve tentata, in fumum ac fauillam corio fatiſcente vaneſcere.
Celebris eſt huiuſmodi pomorum fides apud Claſſicos
autores, a quibus eam deſumpſit Auguſtinus: Nam Io- *Ioſephus.*
ſephus ait: b *Huic* lacui Aſphaltiti *Sodomitica terra vicina* b 5. de bell.
eſt; olim quidem tam fructibus, quam diuitijs ciuitatum for- c.5.
tunata; nunc autem omnis exuſta, vt quæ habitatorum im-
pietate fulminibus conflagraſſe memoratur. Denique adhuc
in ea diuini reliquias ignis, & oppidorum quinque videre li-
cet imaginem, & renaſcentes in fructibus cineres: qui colo-
re quidem ſunt edulibus ſimiles, carpentium vero manibus in
fumum diſſoluuntur & cinerem. Terræ quidem Sodomiticæ
fabula eiuſmodi fidem habet ex facie. Poſt Ioſephum Taci- *Tacitus.*
tus ita, c *Haud procul inde campi, quos ferunt olim vberes,* c l.5. hiſt.
magniſque vrbibus habitatos, fulminum iactu arſiſſe: &
manere veſtigia, terramque ſpecie torridam, vim frugiferam
perdidiſſe: nam cuncta ſponte edita, aut manu ſata, ſiue her-
ba tenus aut flore, ſeu ſolitam in ſpeciem adoleuere, atra &
inania velut in cinerem vaneſcunt. Ego ſicut Iudaicas quon-
dam vrbes igne cæleſti flagraſſe conceſſerim, ita halitu lacus
infici terram, corrumpi ſuperfuſum ſpiritum, eoque fætus ſe-
getum & autumni putreſcere reor, ſolo cæloque iuxta graui.
Solinus Tacito coæuus infit: d *Longe ab Hieroſolymis re-* *Solinus.*
ceſſu triſtis ſinus panditur, quem de cælo tactum teſtatur hu- d Polyh.
mus nigra, & in cinerem ſoluta. Duo ibi oppida, Sodomum c.48.
nominatum alterum, alterum Gomorrum: apud quæ pomum

gignitur, quod habeat ſpeciem licet maturitatis, mandi tamen non poteſt; nam fuliginem intrinſecus fauillaceam ambitio tantum extimæ cutis exhibet: quæ vel leui tactu preſſa, fumum exhalat, & fatiſcit in vagum puluerem. His omnibus valde poſterior Egeſippus agens de Pomis, a Munſtero, Scholiaſte Solini citatus, inquit: *Spectes illic ſpeciem, poma viridantia, formatos vuarum racemos, vt edendi generent ſpectantibus cupiditatem: ſi capias, fatiſcunt ac reſoluuntur in cinerem, fumumque excitant, quaſi adhuc ardeant.* Eandem hiſtoriam referunt Tertullianus in f Apologetico, Vulturarienſis adnotatu: eoque ſenior Sanctus g Cyprianus in Excidio Sodomæ. A quonam iſtorum hanc obſeruationem hauſerit D. Auguſtinus, an ab omnibus, incertum: certum tamen eſt, hiſtoriam eſſe veram, & ethnicis, tanquam ab eorum plurimis poſitam obijci potuiſſe. Incertum tamen eſt, ac mirum, cur eius non meminerit vllibi Plinius, admirabilium naturæ tam diligens inquiſitor, & enarrator, qui Ioſephum, antiquiorem ſe multo, non vidiſſe non potuit. Certi de veritate rei, cauſam illius indagantes, vt negare non debemus Ioſepho cauſam finalem referenti ad vindicis Dei iuſtam antiquæ punitionis impiorum memoriam: ſed quia plerumq; Deus vtitur cauſis etiam phyſicis ad mirabiles euentus perpetrandos; iſtam, quam a me requiris, mi Balde, non pigebit inquirere. Sane Tacitus eam tetigiſſe videtur, dum ait, illius regionis ab Aſphaltitis lacus halitibus tum infici terram propinquam, tum corrumpi proximum aerem; ac ex Solis cæliq. praua qualitate fructus eius regionis ita deuaſtari. Sed qua ratione fructus illi non extrinſecus etiam cutis ambitum fauillaceum habeant ab ambientis mala conditione, ſed pulchra, & integra cute, fauillam ſolum intrinſecus obtineant, apparere non poteſt ex Taciti poſitione: quum tamen aer am-

Egeſippus. l. 4. de pomis c. 18.

Tertullianus. f Apolog. c. 39.

g S. Cypr.

ambiens maxime labefactare debuiſſet ambitum externi corticis pomorum, quum ex aduerſo contineant ambitionem extimæ cutis illibatam; & maturitatis ſpecie decoram. Quare non ab externo, ſed ab interno principio Sodomiticis pomis omne vitium ineſt. Huic omnino fructuum generi ſimilem habent naturam in fungorum claſſe Pezicæ, Cranijve, ſiue Tubera; quorum ita meminit in ſuo de Suffruticibus & Herbis Volumine Cæſalpinus: *t Pezicæ in fungorum genere a Plinio u recenſentur; ſic a Græcis dicti, qui ſine radice, aut pediculo naſcuntur. A noſtris hodie Puzæ vocantur, ab alijs Veſciæ: oriuntur in pratis, ſupra terram extuberantes, figura oui aut veſiculæ, colore candido; pulpa molliſſima, laxa, minimi ponderis, odorata: eſitantur elixæ cum ſuo iure, adiecto calamento. Prouocant vrinam. Seneſcentes tranſeunt in puluiſculum nigrum, qui diſrupta cute euolat in auram. Quoddam genus earum Piſis naſcitur in frutetis & ſyluis, ſolidiore pulpa, magnitune aliquando Mali Cotonei, aliquando Humani Capitis. Hoc non ſolum elixum veſcitur, ſed etiam oleo frixum in taleolas diſſectum; gratiſſimum eſt, ac ſine periculo. Hoc puto apud Theophraſtum Cranium vocari, quod cum Tuberibus & fungis recenſetur, omnino ſine radice.* Verba Theophraſti ſunt: *x Niſi quid radice penitus careat; vt tuber, fungus, cranium.* De hoc egeram olim agens de ſpontaneo viuentium ortu, fungorum tuberumque naturam conſiderans, his notis: *y Theophraſtus tubera & fungos cum fruticibus & herbis in vegetalium, plantarumque genere connumerat; in eo a Dioſcoride diſſentiens, quod his radicem penitus adimit aſſerens:* ſuffruticum quoque herbarum reliquorumque has eaſdem differentias aſſignare licet, niſi quod radice penitus carent, vt tuber, cranium, fungus: *quem paulo prius inter plantas collocauerat. Eſt autem cranium inter tubera & fungos medium; quia more tuberis rotundum eſt, ſine cau-*

t l.16.c.39. u l.19.c.4. x 1.hiſt. c.9. y l.3.c.2.

le, more fungi ſupra terram degit: Cranium dicitur ob ſimilitudinem, quam cum Cranio gerit; quum ſit album & concauum ac rotundum. Vulgo Veſcie *nuncupatur; late prouenit in agro Piſano*. Ceterum quod huic fungorum generi contingere ſolet, vt primum adoleſcentes habeant pulpam laxam quidem, ſed quæ valeat in taleolas diſſecari, & oleo frigi: deinde ſeneſcentes intra candidum corticem ſolidiuſculum, loco pulpæ puluiſculum nigrum obtineant, in quem illa pulpa degenerauerit: hoc ipſum euenire dicendum eſt pomis illis Sodomiticis; quæ prius quam matureſcant, intra corticem gerant pulpam ſolidiorem: at vbi maturitatis formam, quaſi ſenectutem induerint, mutari ſibi ſentiant antea ſolidam pulpam in tenuiſſimum puluerem atrum, fauillaceumque cinerem; Quare quæ poteſt haberi cauſa phyſica de Cranij medulla ſolida prius, poſtmodum in atrum puluerem fatiſcente; prorſus eadem habenda nobis eſt de terræ Sodomiticæ pomis, quæ tempore maturitatis intra conſiſtentem corticem loco pulpæ ſolidioris continent fauillaceum & atrum cinerem tenuiſſimum, atque leuiſſimum. De Cranij natura qui tractarint exacte, nullos adhuc videre mihi licuit; quare proprio marte tractanda fuerit in præſentia nobis iſta theoria. Profecto fungorum omnium materiam, tuberumque non aliam eſſe, quam ſubſtantiam imperfectiorem ea, ex qua plantæ naſcuntur, ex eo conſtat apertiſſime, quod nemine diſcrepante tubera & fungi vel inter viliſſimas ſtirpes plantæ ſint infimæ, vel potius infra ſtirpium genus plantarum rudimenta ſint, ad inſtar molæ in magnæ ζ Matris vtero, vel ex vtero telluris excretæ; fætusque nondum exacte organizati videantur incompoſita quædam quaſi materies Naturæ velut addiſcentis plantas conſtituere; vt ideo belliſſime tubera dicantur eſſe radices abſque germine,

Solutio quæſiti introducitur.

2. de gen. an. c. 2.

mine, fungi viciſſim eſſe germina ſine radice: quod de Cranio quoque dicendum ſupra terram exuberante, nullis omnino radicibus fulto. Porro materies, ex qua fungi, tuberaque conſtituuntur, in eo diſſidet a materia Cranij; quod illa ſit humidior, magis aqueæ, aereæque ſubſtantiæ particeps; iſta ſiccior e contra, magis igneę terreæque naturæ; quod inde colligas, quia fungi facillime verminant, paulo minus tubera; vermibus attamen infeſtantur: at Cranij nunquam verminare viſuntur, abeuntes aſſidue vetuſtate in aridum puluerem fauillaceumque cinerem: vermium autem originem ex abundantia humoris eſſe, qui nequeat a calore dominari penitus, adeoque putredinem coniunctam habeat; cuique Philoſopho notiſſimum eſt ex *a* Ariſtotele. Materies autem a prædominio terrea & ignea caloris actione, conſumentis exiguum humorem ſibi permiſtum, non ne tandem abire debet in cinerem, & fauillam atram? quis non agnoſcit Philoſophus? Addendum his eſt, In omni viuente calorem inſitum aſſidue conſumere ſubſtantificum humorem, animantumque corpora ſemper ab interno calore deſiccari; quod axioma Medicum eſt pariter & Philoſophicum: Faciliusque ſiccari, quæ cum ignis, ac terræ prædominio ſunt, minusque putredine tentari. Denique ſumere lubet, Cortices viuentium datos fuiſſe, ſpeciatim plantis, adeoque fungis, tuberibus, & Cranio potiſſimum integumentum contentæ pulpæ; quare materiam obtinuiſſe conſiſtentiorem, glutinoſioremque, quo reſiſtere poſſent externis iniurijs. Ex huiuſmodi fundamentis apparet euidentiſſime, Cranium in fungorum genere locatum, ab initio ſuæ naturalis originis adeptum eſſe pulpam mollem quidem, ſed adeo conſiſtentem vt in taxillos ſecari poſſit ad eſum; poſterius autem iugi caloris interni functione, natiuam humiditatem

a 4. meteo. c. 4. 5.

tem

tem exiguam abſumente, tandem ea penitus conſumpta ſicciſſimum, ac tenuiſſimum, & atrum in pollinem abire. Cui quidem caloris actiuitati, ſi nequiuit mollior pulpa reſiſtere; ſatis attamen obſtare potuit integens ille cortex, a natura conditus materia viſcidiori, conſiſtentiorique: ac eo magis, quo calor animantium vegetior eſt, & actuoſior in partibus interioribus ac centro, quam in ſuperficialibus. Immo frigore ambientis, nocturno ſaltem, repellitur calor a partibus exterioribus ad internas; quare magis in has, quam in illas ſæuire poteſt. Hæc de Cranij fungi ſera ſolutione in atrum puluerem ex rei natura. Ita mecum vna cogita, mi Balde, conſtituendum eſſe de pomis, & fructibus in Sodomorum terra naſcentibus; etenim ſolum illis arboribus valde torridum ſubeſt, vnde ſtirpes inde pullulantes, ibique ſatæ ſuccum alimentarem ſibi non poſſunt haurire niſi pauca ſcatentem humiditate, ſed multa præditum ſubſtantia terrea, & ignea: Quare fructus ibi naſcentes ab initio ſolidiorem obtinent & corticis, & medullæ ſubſtantiam; verum indies interiori calore conſumente primigenium & alimentarem humorem pulpæ, non ita corticis, tempore maturitatis in cortice iam apparentis, interior pulpa tota iam abijt in fauillam & cineres, halantes e diſrupto cortice. Simile quid obſeruatum videtur in humanis cadaueribus, quæ intra vetuſtiſſimos loculos reperta cum figura priſtina, ſolo tactu ſoluta ſunt in cineres; de quibus comparatis ad fructus Ariſtoteles alicubi ſcribit: *b Omnia enim potentia quadam ſunt aut faciendi, aut patiendi, ſicut & caro, & neruus: ſed rationes ipſorum non certæ. Quare quando exiſtunt, & quando non, non facile eſt perſpicere, niſi valde deperditum fuerit, & figuræ ſolæ fuerint reliquæ: vt inueteratorum mortuorum corpora, quæ ſubito cinis fiunt in ſepulchris: & fructus ſolum figura, ſecundum ſenſum autem non*

Solutio explicata.

b 4. meteo. t. vlt.

non videntur inueterati valde: & quæ ex lacte concreſcunt. De cuiuſmodi cadaueribus late *c* Sueſſanus, *d* Boccacius in ſua Genealogia Deorum, & nos *e* alibi fuſius: quas hiſtorias pulcherrimas ibi legere poteris. Nunc ad alia Quæſita tranſeamus.

c 4. met. com. 1. *d* 4 Genea. c. 68. *e* 4. de Lucernis Antiq. c. 5. 6.

De Pyrite lapide Perſico tenentis manum adurente.
Cap. XL.

QVod vlterius explicandum offers ex D. Auguſtino dicente: *Pyritem lapidem Perſicum tenentis manum, ſi vehementius prematur, adurere; propter quod ab igne nomen accepit:* cauſam etiam obtinet in Naturæ maieſtate latentem, quam elicere conabimur. Agit in primis de hoc lapide Dioſcorides aiens: *a Pyrites lapidis genus eſt, a quo æs conflatur. Eligi debet æris ſimilitudine, facile ſcintillas edens.* & mox: *Tam crudi, quam vſti vis eſt excalfacere, abſtergere, offuſam oculis caliginem expurgare, duritias concoquere, & concoctas diſcutere. Reſina exceptus excreſcentia in carne cohibet, ſed calorem quendam, & adſtrictionem parit.* Hunc locum Plinius ita coluit: *b Molarem quidam Pyritem vocant, quoniam ſit plurimus ignis illi: ſed eſt alius etiamnum Pyrites ſimilitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt; & in metallis, quæ ſunt circa Acarnaniam vnum argenteo colore, alterum aureo.* & mox: *Vſus eorum in medicina, excalfacere.* & paulo poſt: *Pyritarum etiamnum aliqui genus vnum faciunt, plurimum habens ignis, quos viuos appellamus, & ponderoſiſſimi ſunt.* & alibi (vt notat Cl. Salmaſius) *Pyrites nigra quidem, ſed attrita digitos adurit.* Solinus autem inquit: *c Pyrrhites fuluus eſt, tenerique ſe vehementius non ſinit, ac ſi quando arctiore manu premitur, digitos adurit.* Placuit eruditiſſimo Salmaſio Solinum hic in voce caſtigare, dum ait: *d Pyrrhites fuluus eſt*.] Ita editio-

a l. 5. c. 100 *b* l. 36. c. 19 *c* cap. 50. *d* pag. 717. D.

„ tiones omnes, etiam Delriana, male. *Pyrrhites* ita ſcri-
„ ptum pro *Pyrites*, vt ſupra *Myrrhites* pro *Myrites*: nec enim
„ a colore fuluo, quem πυῤῥὸν Græci vocant, dicta *Pyr-*
„ *rhites* gemma, ſed quod digitos adurat, ſi prematur ar-
„ ctius, *Pyrites* appellata, πυρῖτις. Legendum ergo, vt qui-
„ dam habent libri, *Pyrites furuus eſt*: confirmat Plinius,
„ *Pyritis nigra quidem, ſed attritu digitos adurit*. Hæc ille.
Sed tamen, vt non diffiteor, gemmam ab euentu nun-
cupari belle Pyriten, quod igneam adurendi vim obti-
neat; ita Solini lectionem in omnibus editionibus com-
munem *Pyrrhites fuluus eſt*, retineri poſſe cenſeo, qui non
libenter alterationem patior in antiquorum codicibus;
namque Solinus colorem gemmæ fuluum reſpexit; nam
is illam, quæ coloris eſt aurei proponit; quam vt ipſe ful-
uam appellat aptiſſime; ſic non inepte Plinius nigram
vocare potuit, ad albæ diſcrimen, quam alibi colore di-
xerat argẽteo; ſiquidem fuluus color medius eſt inter al-
bum & nigrum, comparatuſque ad argenteum, qui can-
e 5.phy.t.6 a.eudem. c.5. didus, Ariſtoteleo e decreto, niger nuncupari valet. Ab
vtroque, Plinio ſcilicet, atque Solino, ſuſcepit Iſidorus
f l.16.c.4. aſſerens: f *Pyrites Perſicus lapis fuluus, æris ſimulans qua-
litatem, cuius plurimus ignis: ſiquidem facile ſcintillas emit-
tit: hic tenentis manum, ſi vehementius prematur, adurit;
propter quod ab igne nomen accepit. Eſt alius Pyrites vul-
garis, quem viuum lapidem appellant, qui ferro, vel lapide
percuſſus ſcintillas emittit, quæ excipiuntur ſulphure, vel
alijs fungis, vel folijs & dicto celerius præbet ignem. Hunc
vulgus focarem petram vocat*. An ille Perſicus, ad huius
vulgaris differentiam, non percuſſus emittit facile ſcin-
tillas, Iſidoro? videtur; nam illius eſſe plurimum ignem
ait; qui ſiquidem percuſſus emittit ſcintillas, non eas in-
tra ſe latentes egerit, ſed extra ſe generat ex aere inter-
g 1.de nat. hum.c.31. cepto, qui colliſione mutatur in ignem, vt alibi g late di-
ſpu-

ſputauimus. At hoc Iſidorus videtur hauſiſſe ex Serapione, ſimul & ab Autore libri, cui titulus eſt *Hortus Sanitatis*, in ſuo tractatu de lapidibus ita ſcribente: *h Pyritides Græce, Latine Coppa roſea, Arabice Hageral Markaſita: Serapio lib. agg. cap. Hageral Markaſita: eſt lapis, ex quo extrahitur æs: & oportet quod eligatur ex illis, cuius color eſt ſimilis æri. Et quando ponitur in igne, ſaliunt ex eo ſcintillæ facile:* & infra: *Lapis iſte eſt ſpecies vitrioli, vt apparet, ſi leges literam vitriolum:* vbi de tribus vitriolis dicitur: *i Et virtus iſtorum omnium eſt aduſtiua, comburens carnem, & faciens eſcaram duram.* Camillus Leonardus denique ſcribit, k hunc lapidem tritum, ac digitis aſtrictum, ſtringentis dextram adurere. Quibus aperte conſtat, Lapidem Pyritem in ſe continere multam ſubſtantiam æris, & chalcanthi, ſiue Chalcitidis, & Myſi; quibus metallicis vim vſtoriam, & cruſtarum inductoriam, poſt l Dioſcoridem omnes Medici norunt. Pyrites autem lapis Perſicus ideo præter ceteros alibi genitos maxime conſtringentis manum adurit, quia maiorem alijs partem æris, ac vitrioli continet in ſe ſe; quibus metallicis ineſt vis aduſtoria. Vim autem iſtam non exerit in actum, niſi comprimatur arcte, diutuleque; quia tunc exhalatio caloris magus excalefaciens lapidem, ex eo conſimilem exhalationem excutit vſtoriam, quæ manum adurit. Immo vero prohibita de lapide ſurgens exhalatio ignea lapidis alio deferri; coaceruataque multa prope manum, viuidior effecta multitudine carnes adurit; quas non vrit arcte non comprimentes lapidem, tum quoniam ex eo minus excalfacto minor exhalat; tum quia liberius euolans circa manum non coaceruatur in tanta copia, quæ poſſit manum adurere. Ita veſtis multa cogens halitus e corpore noſtro ſurgentes, eorum coaceruatu nos calefacere ſolet.

h cap. 100.

i cap. 140.

k 2. de lapid. cap. 7.

Solutio Quæſiti.

l l. 5. c. 75. & ſeqq.

De Lapide Selenite, candorem internum cum Luna creſcere, decreſcereque ſibi ſentiente. *Cap. XLI.*

QVod præterea proponis explicandum D. Auguſtini Quæſitum, ibidem aſſerentis: *In eadem Perſide gigni etiam lapidem Seleniten, cuius interiorem candorem cum Luna creſcere, atque deficere*: vetuſtos habet autores plures, a quibus id hauſit Magnus ille Pater literarum; etenim Dioſcoridi, *a Selenites lapis, quem aliqui Aphroſelenon appellarunt, quoniam noctu inuenitur Lunæ imaginem reddere; quæ cum ea quidem augetur, & decreſcit. Naſcitur in Arabia, candidus, tranſlucens, leuis*. Ita quidem vulgata; ſed magis ad fidem Græcanici contextus habet verſio Saraceni legentis: ** Lapis Selenites, quem aliqui Aphroſelenon appellarunt, quod noctu plenus Luna creſcente reperiatur, naſcitur in Arabia, candidus, tranſlucens, & leuis*: niſi dicamus id prouenire ex varietate contextuum; etenim Plinius item ait: *b Selenites ex candido tranſlucet melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies ſingulos creſcentis minuentiſque numero: naſci putatur in Arabia*. Solinus inquit: *c Selenites tranſlucet fulgore candido, melleoque, continens Lunæ imaginem; quem iuxta curſum aſtri ipſius perhibent diebus ſingulis vel minui, vel augeri*. Conſentiens his ait Iſidorus: *d Selenites Latine Lunaris interpretatur, eo quod interiorem eius candorem cum Luna creſcere, atque deficere aiunt. Gignitur in Perſide*. Contendit apud Solinum Cl. Salmaſius *e* fuſe, non imaginem Lunæ in lapide Selenite creſcere deficereque, ſed ipſammet lapidis corpulentiam: Lapidem vero, qui Lunæ contineat imaginem, quæ ſimul cum Luna creſcat & deficiat, alium eſſe a Selenite, proprioq. nomine *Aſtrium*, quam gemmam cum Selenite confundat Autores. Ce-

Dioſcor. a l.5.c.116

** l.5.c.159*

Plinius. b lib.37. c.10.

Solinus. c cap.50.

Iſidorus. d lib.16.c.4

e p.767.E.

Digitized by Google

terum *f* Plinius Aſtrio gemmæ dederat, quod *intus a centro ceu ſtella lucet fulgore Lunæ plenæ*: ſed huic Aſtrio non attribuit Plinius, quod infra *g* Seleniti concedit, *imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies ſingulos creſcentis minuentisque numero.* Nos communem Claſſicorum ſententiam retinentes cum D. Auguſtino, non totum lapidem, ſed interiorem illius candorem cum Luna creſcere decreſcereq. recipimus. Ac eo magis, quo ſubſcribere Cl. Viro, dicenti totum corpus lapidis creſcere, diminuique cum Luna, nullo modo poſſum, ea potiſſimum ratione; quia Luna ſic imminuitur, vt in coniunctione ſileat, nullaque nobis omnino ſit; quare ſi corpus lapidis, cum Luna deficeret; eo iam penitus abſumpto, quid ipſum denuo cum Luna regeneraret? verum in eadem mole corporis candorem intimum cum Luna creſcere, diminui, prorſusq. deficere, rurſumq. regenerari nouum, nihil eſt inconueniens, aut impoſſibile. Ratio quidem huius alterationis eſt abdita; ſed enitendum pro viribus eam explicare. Certum eſt, Lunam ita cunctis humoribus, aqueis potiſſimum ita dominari, vt ea ſentiant in ſe Lunæ decrementa, & augmenta, ſilentia quoque ſi fuerint exigua: Sic aliqui fontes increſcunt * augeſcente Luna, decreſcunt ea decreſcente, penitus areſcunt ea in coitu ſilente: Certum eſt item vapores aqueos in humorum ſerie contineri, vt late docet *h* Ariſtoteles: Conſtat etiam ſubſtantiam lapidis Selenitis eſſe quoquopacto participem humoris vaporoſi, cuius beneficio ſectilis eſt in laminas; vt obſeruat apud Dioſcoridem Matthiolus inquiens: *i Seleniten vero etſi antea non videram; emi tamen hoc anno a peregrino quodam, qui e Galitia Hiſpaniæ, vbi Diui Iacobi templum inuiſerat, in patriam reuertebatur. Hic lapis vitri modo tranſlucet, & facile in tenues finditur laminas, quo fit, vt iis in locis, vbi frequentiſſimus habetur, vitri*

f l. 37. c. 9.
g cap. 10.
Quæſiti ſolutio.
* Maiol. dier. Canic. coll. p. 245.
h 1. meteo. ſu. 1. c. 4.
i com. c. 16 lib. 5.

vices expleat, ad concludendas ædificiorum feneſtras. Quidam, quod ſpeculi imaginem reddat, Specularem lapidem vocant. Aſſimilis igitur & congeneæ naturæ Selenites lapis eſt cum lapide ſpeculari, propterea que reponendus inter lapides molliores, facileſque ſectu, qui naſcuntur ex humoris concretione a frigore ambientis terræ, ſicuti

g l.36.c.22. cryſtallus; de quibus ita rectiſſime Plinius: *g Ii autem lapides, qui ſuccum reddunt, oculorum medicamentis vtiles exiſtimantur; ideoque Aethiopici maxime ad ea probantur. Tænarium vero lapidem & Phœnicum, & Hæmatiten ijs medicamentis prodeſſe tradunt, quæ ex croco componuntur: ex alio Tænario, qui niger eſt, & ex Pario lapide, non æque medicis vtilem: potiorem ex Alabaſtrite Aegyptio, vel ex Ophite albo. Eſt enim hoc genus Ophitis, ex quo vaſa, & etiam cados faciunt. In Siphno lapis eſt, qui cauatur, tornaturque in vaſa coquendis cibis vtilia, vel ad eſculentorum vſus, quod in Comenſi Italiæ lapide viridi accidere ſcimus: Sed in Siphnio ſingulare, quod excalfactus oleo nigreſcit, dureſcitque, natura molliſſimus. Tanta qualitatum differentia eſt. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua ſunt exempla: In Belgica prouincia candidum lapidem ſerra, qua lignum, faciliusque etiam, ſecant ad tegularum & imbricium vicem: vel ſi libeat, ad quæ vocant pauonacea tegendi genera: & hi quidem ſectiles ſunt. Specularis vero (quoniam & hic lapis nomen obtinet) facilio- re multo natura finditur in quamlibet tenues cruſtas. Hiſpania hunc olim citerior tantum dabat, nec tota, ſed intra centum millia paſſuum circa Segobricam vrbem: iam & Cypros, & Cappadocia, & Sicilia, & nuper inuentum Africa: poſtferendos omnes tamen Hiſpaniæ & Cappadociæ molliſſimis, & ampliſſimæ magnitudinis, ſed obſcuris. Sunt & in Bononienſi Italiæ parte breues, maculoſi, complexu ſilicis alligati, quorum tamen appareat natura ſimilis eis, qui in Hiſpania puteis effodiuntur profunda altitudine. Nec non & ſaxo inclaſus ſub ter-*

Lapides molles & ſucco ſi qui.

terra inuenitur, extrahiturque, aut exciditur. Sed maiori parte foſſili natura, abſoluta ſegmenti modo, nunquam adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ quidam autumant cryſtalli modo glaciari. Et in lapidem conceſcere manifeſto apparet, quod quum fera decidere, in puteos tales, & medullæ ex oſſibus earum in eandem lapidis naturam poſt vnam hiemem figurantur. Inuenitur & niger aliquando: Sed candido natura mira, quum ſit mollitia nota, perpetiendi Solis rigoriſque. Sic igitur cogitandum eſt, Selenitem Perſidis ortum habuiſſe prorſus ex humore terræ frigore conglaciato non ad extremam duritiem, at mollitudinem habere magis in partibus intimis, quam in exterioribus, in quas frigus ambientis validiores vires ſuas exercuit; illis partibus centralibus adhuc aliquam priſtini liquoris proprietatem habentibus, qua cum Lunæ varietate creſcere deficereque valeant; nimirum intra lapidem continetur halituoſa quoquo modo materies, huic mutationi obnoxia; cuiuſmodi reperitur etiam in arboribus. Et ſane Seleniticum humorem ab externo frigore magis indurari quam partes intimas, prӕter allatam rationem vicinitatis agentis frigoris, oſtendit etiam frequens experientia, qua ſæpe videmus hiemis algore intenſiſſimo magna flumina conglaciari ſuperne tantum, interim ſub illa craſſa ſuperficiei cruſta labentibus aquis fluidis, ad quas congelandas non potuit externa peruenire frigiditas: qua de re proſtant innumera Claſſicorum teſtimonia. Quin & ſemicongelatum, vt ita dixerim, Selenitis lapidis internum humorem de ſe conſiſtentem cum Luna ſimul creſcere, decreſcere, deficereque, rurſus iterum adoleſcere perpetuis vicibus, non aliunde contingit, quam dominio ſideris illius in omnem humorum naturam; etenim eandem viciſſitudinem patitur humor terreus in arboribus non minus conſiſtens & craſſus,

quam

h l. 2. Vill. c. 5. quam in lapide Selenite; ſiquidem *Caſſianus*, Portæ *h* relatu, *addit ſuis præceptionibus cadendorum lignorum Luna ſub terris latente, & in coitu; additque rationem, quia Luna lumen ligna molliora facit*; adeoque magis humore ſcatentia; nam humiditatis vnius eſt effectus mollitudo, doctore *i* 2. de gen. t. 13. *i* Philoſopho. Leo Baptiſta Albertus etiam infit: *k* 2. de re ædif. c. 4. *k Sed cadi oportere materiem periti omnes admonent Luna deficiente; nam tunc admodum exhauſtam eſſe arboris ſtatuunt craſſam illam pituitam, quæ quidem ad citam putredinem imbuendam perprona ſit; Lunaque iſtac cæſam carie non infeſtari.* *l* lib. 3. cap. 2. 10. 15. Quæ cuncta multo prius aſſeruerat Conſtantinus *l* Cæſar non vno in loco, atque *m* 5. de hiſt. pl. c. 1. *m* Theophraſtus tam ſenior ille diſcipulus Ariſtotelis, quam iunior iſte *n* lib. de Top. in f. 1. tract. *n* Paracelſus Ariſtotelem non audiens: quos attulimus etiam dudum in *o* Reſp. ad ep. 3. *o* Primis-Quæſitis. Itaque ſi duriſſimarum arborum ſuccus intimus conſiſtentioris naturæ, ſentit Lunæ varietates; eadem phyſica ratione ſubſtantia licet iam concreti medullaris humoris in lapide Selenite, quę propter puritatem lucis particeps eſt, Lunæ cunctorum humorum dominæ, decrementis imminuitur, defectibus deficit, & augmentis augetur.

De Cappadocum & Hiſpalenſium equarum conceptu ex vento. Cap. XLII.

QVod vero poſterius addis, eximie Vir, ex eodem D. Auguſtino ſcribente: *In Cappadocia etiam vento equas concipere, eaſdemque fetus non amplius triennium viuere*: rationem habet occultiorem, etſi præclariſſima Claſſicorum obtineat teſtimonia. Solinus agens *de* Solinus. *a* cap. 57. f. *a Cappadocia, & in ea equorum natura*, ſcribit: *Edunt equæ ex ventis conceptos, ſed hi nunquam vltra triennium auum trahunt.* & antea de Hiſpania tractans infit: *b* cap. 36. *b In proximis Ly-*

Vlyſſiponas equa laſciuiunt mira fecunditate : nam ſpirante Fauonio vento concipiunt, & ſitientes viros aurarum ſpiritu maritantur. Plinius idem antea dixerat hiſce : c *Conſtat in Luſitania, circa Olyſſiponem oppidum & Tagum amnem equas Fauonio ſtante obuerſas animalem concipere ſpiritum; idque partum fieri, & gigni perniciſſimum ita; ſed triennium vita non excedere*. Ante vtrumque Columella teſtatur idipſum, adducitque Virgilij teſtimonium dicens : Equæ d *menſe duodecimo partum edunt : maxime itaque curandum eſt prædicto tempore anni, vt tam fœminis, quam admiſſarÿs deſiderantibus, coeundi fiat poteſtas; quoniam id præcipue armentum ſi prohibeas, libidinis extimulatur furÿs; vnde etiam veneno inditum eſt nomen* ἱππομανὲς, *quod equina cupidini ſimilem mortalibus amorem accendat. Nec dubium, quin aliquot regionibus tanto flagrent ardore coeundi fœminæ, vt etiamſi marem non habeant, aſſidua & nimia cupiditate figurantes ſibi ipſæ venerem (cohortalium more auium) vento concipiant. Quæ enim Poeta licentius dicit :* e

Plinius. c l 8. c. 42.
Columella.
d lib. 6. de re ruſt. ca. 26.
e Virgil. 3. Georg. v. 266.

„ Scilicet ante omnes furor eſt inſignis equarum.
„ Et mentem Venus ipſa dedit, quo tempore glauci
„ Potniades mali membra abſumpſere quadrigæ,
„ Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantem
„ Aſcanium : ſuperant montes, & flumina tranant,
„ Continuoque auidis vbi ſubdita flamma medullis,
„ Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illæ
„ Ore omnes verſæ in Zephyrum, ſtant rupibus altis,
„ Exceptantque leueis auras, & ſæpe ſine vllis
„ Coniugijs, vento grauidæ (mirabile dictu)
„ Saxa per & ſcopulos, & depreſſas conualles.
„ Diffugiunt, non * Eure tuos, neque Solis ad ortus :
„ In Boream, Cancrumque, aut vnde nigerrimus Auſter
„ Naſcitur, & pluuio contriſtat frigore cælum

* ex Ariſt. 6. hiſt. c. 18

Quum ſit notiſſimum etiam in ſacro monte Hiſpaniæ, qui pro-
cur-

currit in Occidentem iuxta Oceanum, frequenter equas ſine coitu ventrem pertuliſſe, fœtumque educaſſe; qui tamen inutilis eſt, quod triennio prius quam adoleſcat, morte abſumitur. Quare, vt dixi, dabimus operam, ne circa æquinoctium vernum equæ deſiderijs naturalibus angantur. Ante Columellam, Virgiliumque M. Varro dixerat: f *In fœtura res incredibilis eſt in Hiſpania, ſed eſt vera, quod in Luſitania, ad Oceanum, in ea regione, vbi eſt oppidum Olyſippo, monte Tagro, quadam e vento, certo tempore, concipiunt equæ, vt hic Gallinæ quoque ſolent, quarum oua hippenemia appellant. Sed ex his equis, qui nati pulli, non plus triennio viuunt.* Poſt Ioſephum Scaligerum, & Ioan: * Spondanum Dalechampius in Plinianis adnotationibus, g ait, *corrupte legi, in monte Tagro:* forte legendum, *in monte Tago;* vt legit Cl. Stephanus, inquiens: h *Tagus, mons in Luſitania, apud quem quadam equæ dicuntur e vento concipere.* & mox: *Tagus, Luſitaniæ fluuius, aureas voluens arenas, vt Plinius ait. Circa hunc fluuium (ſi eidem credimus) equæ in Fauonium obuerſa concipiunt, equosq. ita gignunt perniciſſimos, ſed tertium ætatis annum non excedentes.* Hunc montem cum Varrone non corrupte, Tagrum appellat Boccacius in ſuo tractatu de Montibus aiens: i *Tager mons eſt in Hiſpania, Oliſippo propinquus, in quo equæ ſunt ſtatuto anni tempore ex vento concipientes Fauonio.* Sed quod admonet alicubi Strabo, quum frequenter locorum & populorum nomina varias mutationes ſortiantur; veriſimile duco nomen *Tagri* montis ſuo Varronis poſtea mutatum fuiſſe dempta literula in *Tagum*. Hunc montem *Sacrum* appellat Columella, vt vidimus, quod eſſet Herculi ſacer, & Herculeum promontorium vocabatur, a noſtris hodie *Mons Sancti Petri* nuncupatur, vt l alias ex Io: Bapt. Suarez de Salazar in ſuis m Antiquitatibus Gaditanis. Verum enimvero prolificos ventos hauſiſſe ſibi du-

f 2. de re ru. c. 1.
* an. in 16. Iliad.
g in l. 8. c. 42.
h in dictio. geograph.
i tr. de mõtib.
k lib. 12.
l de fecũdo Quæſ. p. 45
m l. 1. c. 7.

dudum equas Olyſipponenſes citra marium ſuperuentum a Varrone, Columella, Virgilioque ſuſceperunt antiqui Scholiaſtes *n* Aſcenſius, atque *o* Seruius. Quin & Lactantius agens de Vera Sapientia verbis ipſiſſimis ait: *p Deſcendit itaque de cælo Sanctus ille Spiritus Dei, Sanctam Virginem, cuius vtero ſe inſinuaret, elegit. At illa diuino ſpiritu hauſto repleta concepit: & ſine vllo attactu viri repente Virginalis vterus intumuit. Quod ſi animalia quædam vento, aut aura concipere ſolere, omnibus notum eſt; cur quiſquam mirum putet, quum Spiritu Dei, cui facile eſt quicquid velit, grauatam eſſe Virginem dicimus?* Aſſumit ergo, tanquam omnibus notum, & ab omnibus conceſſum, Lactantius, animalia quędam (intelligit potiſſimum equas) vento, aut aura concipere; quo communi conſenſu nunc vtitur pro fundamento ſuæ rationis oſtendentis miraculum concipientis Virginis abſque tactu viri, de Spiritu Sancto: ſicut eodem fundamento nunc vtitur D. Auguſtinus item ad probanda Diuina miracula cetera, quorum ratio phyſica reddi non poteſt. Iuraremque facile D. Auguſtinum a Lactantio, vel a Magno Baſilio, de quo poſtea, deſumpſiſſe tale genus argumenti. Sed alios autores de propoſito videamus: Homerus quidem agens de Achillis equis, infit: *q*

n Donatus in 3. Geor. Virg.
o Seruius ibid.
p Lactant. lib. 4. c. 12.

Quapropter & Automedon duxit ſub iugum veloces equos
Xanthum, & Balium, qui duo ſimiliter ventis volabant;
Hos peperit Zephyro vento Harpyia Podarge
Paſcens in prato iuxta fluuium Oceani.

q 16 Iliad. v. 147. & ſeqq.

nimirum in Olyſippo nenſi prato, iuxta fluuium vndas in Oceanum deponente, quem locum ita Spondanus explicat: *Quæ de equis Achilleis ab Homero narrantur, videri poſſunt homini rerum imperito fabuloſa. Atqui res eſt veriſſima: & hoc intellexit meo periculo Homerus, quod poſtea Varro r obſeruauit, in fœtura, inquit, res eſt incredibilis in*

Ioan. Spondanus.
r l. 2. de re ru. c. 1.

Hiſpania, ſed eſt vera, &c. quæ ſupra retulimus.
ſl.3.4.&8. ro conſentientia dicit Q. Calaber, qui non ſemel ſ tit, Equos Achillis natos ex equa Podarce Harpy vento Zephyro: Quin & Martis equos ait eſſe, Boreæ peperit grauiſtrepo Erinnys horrida. Quam tenuit etiam Silius de quodam equo velociſſimo co
t lib.18. nens: t

Vnus erat leuis, vt Zephyri noua flamina, campis
Vectonum eductum genitrix effuderat Harpe.

u Orat.20. Dio Chryſoſtomus inquit: u *Ait* (Homerus) *Boream ama ſe Troicas quaſdam equas, eaſque impleuiſſe ſemine; genu que equorum ex illis procreatum*. Sed & Ariſtoteles huiuſ
x 6. hiſt. c.18. modi ſententiam protulit, inquiens: x *Incenduntur libi dine ex feminis equa potiſſimum, mox vacca. Equa itaqu equiunt: vnde vocabulum id ab hoc vno animali trahitur m ledicto in mulieres libidinoſas. Nec non euentari per id tem pus equa dicuntur: quapropter in Creta inſula equos ad miſſarios minime a feminis ſemouendos cenſent*. Verba il λέγονται δὲ καὶ ἐξανεμοῦσθαι περὶ τὸν χρόνον τοῦτον: quæ Gaz vertit: *nec non euentari per id tempus equa dicuntur*: ve
y de hiſt. an.p.718. tit Iul. Cæſar Scaliger: y *Aiunt etiam per idem tempus ve to grauidas fieri*. cui conſentit Eruditiſs. La-Cerda in Vi
z 3. Geor. p.390. gilium, z vertens: *dicuntur vento concipere*. Quod indi cant aperte Philoſophi verba ſequentia; nam conceptu equarum ex vento quum adoleſcere nequeant ad vitam & naturam perfectam, ſed infirmi non excedant triennium (etſi poetæ velocitatem inde fabulentur equorum vento genitorum ad admirationem hiſtoriæ addendam) vt ait Varro, & Columella; propterea ne vento concipiant, deſtitutæ maſculo; prudenter in Creta feminis attribuunt admiſſarios, quibus impleantur conceptu generoſo perfectam ætatem obtinere valente: nam vento concipientes vt plurimum genituram emittunt virulentam,

tam, in quam conceptus degenerarit corruptus, Hippomanis vocabulo notatam; aliquando partum imbecillum edunt, qui triennium minime ſuperet. Idem vero Scaliger, eo loci ſententiam de conceptu equarum ex vento laudat in Ariſtotele, comprobatque dudum allatis Virgilij verſibus; addiditque: *Quare autem neque ortum, neque occaſum petant: cum Zephyro ſi concipere putentur ore, aut Subſolano per genitalia. Poſtquam ſic conceperint, non amplius id quærunt: ſed alios ventos, vt expellant. Perdifficilis tamen eſt huius rei ratio: & non minima quæſtio inter eas, quæ cadant in rei naturalis inueſtigatione.* Hanc interpretationem Scaligeri damnat Cl. Salmaſius apud Solinum dicens: * *Edunt equæ ex vento conceptos*] *Perperam vir magnus ἐξανεμοῦσθαι apud Ariſtotelem, ex vento concipere interpretatus eſt, vbi de equabus loquitur. Quid eſſet, nos ante expoſuimus: ἐξανεμοῦσθαι eſt euentilari, & vento excepto hiante ore refrigerari. Quod equæ faciunt vbi ad ſatietatem inita non fuerint. ex eo quidem interdum & concipere auctores tradidere, idque in Hiſpania tantum. Non tamen ἐξανεμοῦσθαι ſignificat ex vento concipere. Loquitur Ariſtoteles de ijs equabus quæ admiſerint, ſed non ſatis: nec meminit eo loci conceptionis vllius, quæ ex vento fiat. At equæ in Hiſpania concipiunt ex vento ſolo: ita veteres. Heſychius ἐξανεμοῦσθαι exponit, ἐπαίρεσθαι, ξηραίνεσθαι, μετεωρίζεσθαι: ſignificat ad verbum euentilari, & ventulo excepto refrigerari. Quod de equis feminis dictum eſt, quæ ad ſedandum nimium ardorem coitus, auras exceptant ore conuerſo ad frigidiores ventos.* Ceterum Ariſtoteles aperte ſtatuit equas in Creta ἐξανεμοῦσθαι, euentari, dum coitus deſiderio nimis anguntur, & ſine maſculo ſunt; neque prius ſedari, quam ad marem deueniant: & ne euentilentur, admiſſarios ab eis minime ſeparari. Quin & eas ita furentes, maſculoque carentes, non ſolum currere verſus *pag. 943. B.

aquilonem ventum frigidiorem, ſed verſus auſtrum, qui calidior ventus eſt: verba Magiſtri ſunt euidentiſſima:

*6. hiſt. c.18.

* *Incenduntur libidine ex feminis equæ potiſſimum. Nec non euentari per id tempus equæ dicuntur: quapropter in Creta inſula equos admiſſarios minime a feminis ſemouendos cenſent. Quum vero ita affectæ fuerint, currunt relicta ſocietate. currunt non orientem, aut occidentem verſus, ſed ex aduerſo aquilonis, aut auſtri.* Quare iam ἐξανεμοῦσθαι fuerit hoc in loco, non refrigerari, quod auſter calidior quum ſit, efficere minime poteſt; ſed ex vento concipere, vt antea notauimus, & infra quoque patebit, & optime Scaliger adnotauit: non tamen diffiteor idem verbum æquiuoce ſignificare poſſe ſenſum Salmaſianum. Neque perſuaderi poſſum in Hiſpania ſolum equas ex vento concipere poſitum a veteribus; quum Solinus in Cappadocia quoque id obſeruarit, & Ariſtoteles in Creta. Sed tamen admitto frequentius id in Hiſpania contingere; quare plures autorum id miraculi conceſſerunt Hiſpaniæ. Sed & Silius *a* de Hiſpania loquens ait Varroni conſentiens:

a lib. 3. v. 379. & ſequentib.

Hic adeo quum ver placidum, flatusque tepeſcit,
Concubitus ſeruans tacitos grex proſtat equarum.
Et venerem occulta genitali concipit aura.
Sed non multa dies generi, properatque ſenectus.

Iuſtinus negat hiſt.

Iuſtinus vnus omnium negat hanc hiſtoriam, & fabuloſam narrationem cenſet, dum ait: *b In Luſitania iuxta fluuium Tagum, equas vento concipere multi autores prodiderunt: quæ fabulæ ex equarum fœcunditate, & gregum multitudine natæ ſunt, qui tanti in Gallecia & Luſitania, ac tam pernices viſuntur, vt non immerito ipſo vento concepti videantur.* Profecto Iuſtinus vnus tantæ non eſt autoritatis, vt tot alijs inſignioribus multo debeat anteponi. Sed ipſum fefellit, quod vniuerſalem ſententiam accepit, quæ par-

b lib.44.

Confirmatur hiſtoriæ veritas.

particularis eſt: non enim dixerunt inſignes viri cunctas equas in Hiſpania ſemper ex vento concipere: Sed quum ibi plurimæ concipiant ex admiſſario maſculo, gignantque prolem velociſſimam, plurimam, & ad multos annos viuentem; ibi tamen adeo libidine furiunt equæ verno tempore, vt plereque carentes equo coniuge, concipiant ex vento partus imbecillos, triennium non excedentes; vt vidimus ex Ariſtotele, Varrone, ac alijs. Quod ſi rei naturam inſpicere liceat, non eſt equabus interdicendum, quod aliarum animantium feminis accidere certum eſt, vt ſine coitu maſculorum concipiant in vtero; namque vt omittam, inter plantas Palmam appellatam diſtincto ſexu maris atque feminæ ſeiungi, ſicut obſeruat ante omnes Theophraſtus inquiens, c *Plantarum, quibus genus commune, alias florere, alias nullo flore exhilarari quidam affirmant: vt palmarum marem florere, feminam minime, ſed protinus fructum promere*. Deinde Plinius aiens: d *Arboribus, immo potius omnibus, quæ terra gignat, herbiſque etiam, vtrumque ſexum eſſe diligentiſſimi naturæ tradunt. Quod in plenum ſatis ſit dixiſſe hoc in loco. Nullis tamen arboribus manifeſtius* quam in Palma. *Mas in palmite floret, femina citra florem germinat tantum ſpinæ modo*. & mox: *Cetero non ſine maribus gignere feminas ſponte edito nemore confirmant: circaque ſingulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis, illum erectis hiſpidum, afflatu, viſuque ipſo & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore exciſa, viduas poſt ſterileſcere feminas. Adeoque eſt Veneris intellectus, vt coitus etiam excogitatus ſit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim vero tantum pulueribus inſperſo feminis*. Hoc idem non ſolum Philoſtratus in Iconibus, & ex eo Valerianus e in Hieroglyphicis, & D. f Baſilius, & S. g Ambroſius, & h Guilandinus; qui vna cum Pierio miram æque ac pulchram hiſtoriam

Fundamēta iaciuntur ad ſolutionē Quæſiti.

c 2. de hiſt. pl. c. 22.

d l. 13. c. 4.

e lib. 1.
f hexam. hom. 5.
g hexā. li. 4
h de Papyr. p. 40.

Pon-

i Pier. pag. 370. Pontani carmine celebratam referunt; ita dicentes: i *Quo vero maior huic argumento ſit fides, eam Palmarij diligentiam adhibent, vt mares eo ſaltem interuallo a feminis diſtent, vt puluis ventorum flatibus a folijs ſublatus in feminarum folia incidat; quod ſatis ad fecunditatem facere compertum eſt.* Palma femina vt fecundetur a mare diſtāte. *Sed mirum dictu, quod ſi qua procul a mare abſtiterit, vt neque puluis, neque aura, odorve eius ad eam permeare poſſit, excogitauerunt coloni funem a mare religatum ad feminam vſque producere, atque ita quaſi maritali vinculo copulatam, maſculo viru clanculum per funem irrepente fecundam fieri, quæ prius in ea ſterileſcebat ſolitudine. Diophanes autor Græcus, Florentinum citat, qui ſuis in Georgicis multa de Palmæ amore conſcripſit, contabeſcere eam maris deſiderio, quod nulla diſſimulatione profiteatur, modo radices verſus eum porrigens, modo verticis in eum proclinatione, fructum ferre pernegando, agricolamque demum cogi amantem huic inueſtigare, qui multas Palmas mares manu amplexuque contingat, mox ad amore perditam rediens, eam amplexetur, attrectetque manibus. Flores quoque mari prius impoſitos tollat, & ſupra feminæ verticem imponat. Quæ ne quis fabuloſa ſuſpicetur, iſtiuſmodi amoris exemplum atque noſtra dedere tempora. Siquidem Vir Cl. Iouianus Pontanus, homo minime futilis, & quem fabulas pro hiſtoria, de re maxime ſuo tempore omnibus conſpicua, ſcribere puduiſſet, duas celebrat Palmas, marem vnum Brunduſij, feminam alteram Hydrunti, quæ diu ſteriles permanſerint, donec ſcilicet paulatim ſuccreſcentes, nondum alteram altera contueri poterat: vbi vero tantum adoleuere, vt ſe ſe inuicem conſpicere potuerint, longo quantumlibet multorum ſtadiorum tractu diſſidentes, fetificare cœperint. Sed cur non ipſum audiamus?*

„ Brunduſij latis longe viret ardua terris
„ Arbor, Idumæis vſque petita locis.
„ Altera Hydruntinis in ſaltibus æmula Palma,

Illa

„ Illa virum referens, hæc muliebre decus.
„ Non vno creuere ſolo, diſtantibus agris,
„ Nulla loci facies, nec ſocialis amor.
„ Permanſit ſine prole diu, ſine fructibus arbor
„ Vtraque, frondoſis & ſine fruge comis.
„ At poſtquam patulos fuderunt brachia ramos,
„ Cæpere & cælo liberiore frui,
„ Frondoſique apices ſe conſpexere, virique
„ Illa ſui vultus, coniugis ille ſuæ,
„ Hauſere & blandum venis ſitientibus ignem,
„ Optatos fætus ſponte tulere ſua.
„ Ornarunt ramos gemmis, mirabile dictu,
„ Impleuere ſuos melle liquente fauos.

Eſt hinc aliqua ratio ſoluendi quæſitum: Si namque durioris, denſiorisque ſubſtantiæ Palmarum, per abditos corporis ſui meatus, femina recipiens halitus e corpore maris emanantes, in quibus ineſt ratio ſeminalis, iiſdem fecundatur ad prolem fructuum: quidni mollior longe ſubſtantia, poroſiorque corporis equarum, in earum grege numeroſiore, dum Veneris œſtro percitæ ferociunt libidinoſiſſimæ, multæ quidem ab admiſſario tectæ craſſo ſemine maſculi replentur, vnde ſobolem perfectam ferunt, ac validam ad multos annos: nonnullæ pauciores interim patenti tum oris, tum vteri meatu ſuſcipiunt auras ferentes halituum ex admiſſarij ſemine, corporeque copiam; quibus halitibus vtcumque ſeminalem vim vel imbecillimam obtinentibus intra ſe ſuſceptis concipiant prolem infirmam, triennium non excedentem? ſufficere poteſt enim ad concipiendum imbecillam imperfectamque prolem equabus fecundioribus & ad venerem incitatiſſimis, vel aura ſeminalis excepta, quæ prodierit e ſemine admiſſarij propinquas equas alias implentis; nam peracto concubitu iam eximentes equi penem adhuc tumi- *Solutio 1.*

midum & fumantem, ſeminiſque guttas exſtillantem, ſi proxima equa libidine ferociens hauriat ore, vel vtero, vel vtroque meatu ſpiritum illo refertum halitu ſeminali, concipere poterit inde perinde ac ſæpe videmus fecundiſſimas iuuenes e capulari ſene concipere, cuius ſemen eſt fere infecundum. Quin etiam perinde atque mollium feminæ ſuſcipiunt a mare, ſi non ſemen, ſaltem virtutem

k 1. de gen. an. c. 15. tantummodo ſeminis, vt ait Ariſteteles k inquiens: *nam ſi mas ſiue ſemen, ſiue membrum, aut aliquam virtutem, ſiue vim aliquam mittat, admoueri ad meatum vulualem neceſſe eſt*. Quod inſectis itidem animalibus accidere mox innuit

* cap. 16. Ariſtoteles addens: * *Inter ea vero inſecta, quæ cocunt, femina maxima ex parte maiores maribus ſunt: nec meatus vlli ſeminales in maribus eſſe videntur: nullum, parte plurima dixerim, membrum femina a mare inſeritur; ſed mari a femina ſurſum de parte inferiore, quod conſpectum in pluribus eſt*. Quem locum explicans Io: Grammaticus ait: *Inſectorum autem plurima (inquit) diuerſa ab alijs habentur: non enim in his mas genitale ſemen in feminam emittit; ſed e conuerſo femina infra exiſtens, ſurſum ceu per ſyphonem in marem indit. Quum autem illud, quod in mare ſurſum immiſſum eſt, conſtituitur: in feminam, vnde & quo pacto proceſſerat, denuo reuertitur: nec prius ſeiunguntur, quam in feminam ſemen, quod ab ipſa egreſſum fuerat, reuertatur. Hæc enim a femina genitalis ſeminis in marem emiſſio, tum quod ipſa in eum potius inſiliat, in pluribus conſpectum inquit*.

* cap. 20. Nam inferius addit Ariſtoteles: * *Facta etiam rationi conſentiunt: hinc enim mares nonnulli per coitum nec membrum quidem vllum in feminam indere viſuntur, ſed contra femina in marem, vt in quibuſdam inſectis fit. Quod enim in ijs, quæ indunt, efficitur ſemine in femina, idem in mare ipſo vapor virtuſque efficit, femina admouente ſuam particulam, quæ ſeminis capax eſt; vnde fit, vt genus id animalium diu coeat;*

abſo-

abſolutumque, breui generet. Coniuncta igitur manent, quo-uſque conſtituant, perinde vt genitura conſtituit: ſed abiuncta, cito edunt conceptum; quoniam & imperfectum, quod pariunt, eſt. Ex quibus aſſumo non ſemper in animalibus diſtinctum ſexum habentibus, feminam concipere ſuſcepto intra ſe ſemine maris, ac illi ſufficere, ut vim, aut vaporem a mare ſuſcipiat. Quod quidem perpetuum eſt in plurimis animalium mollibus, & inſectis. At vero non ita frequens in equabus; quarum illę ſolæ feminæ concipiunt vapore per ventos a mare delato, quæ furentes libidine prope mares ab alijs emunctos vagantur, vt diximus. Vnde licet Lactantius haurire contendat argumentum conceptus Virginis; attamen caute id accipiendum eſt; nam ponit ille parem modum concipiendi genericum ſine copula maris; verum diſparem ſupponit modum ſpecialem, & rationem: phyſica namque ratio eſt, modusq. naturalis in equabus vt dictum eſt, ſuſcepto vapore corporeo de maſculi genitura defluxo, ventis delato: ſupernaturalis eſt ratio, modusque diuinus in Virgine concipiente Filium de incorporeo Spiritu Sancto. Quin & equę libidine furentes concipiunt, hauſto corporali vapore de corpore maſculi venerem in alijs exercente; quum Virgo caſtiſſima fuerit ab ortu ſemper mente pariter & corpore, quippe iam ab inſtanti ſuæ Conceptionis exuta fuit omni fomite concupiſcentiæ; coniugemque ſibi parem habuit omnis ęſtu libidinis expertem, virginitatis eximium cultorem. Addo demum equas illas, vt & inſecta, molliaque ſine coitu maſculi, ſolo vaporis ſeminalis, virtutisque prolificæ receptu concepiſſe fœtus imbecillos, & imperfectos; quum Virgo Domina Filium conceperit & ediderit abſolutiſſimum, perfectiſſimum pariter animo, & corpore, vt late vidimus in * opere noſtro de Secundo-Quæſitis antea vulgato,

* cap. 36. 37.

Sſ Quo-

Quo factum eſt vt Virginis Diæ conceptus atque partus abſque viri copula & ſine ſeminis corporalis hauſtu, referendus ſit in cauſam ſupernaturalem, neque phyſicam rationem vllam habere potuerit; quum viciſſim brutarum animantium conceptio, & partus obtineat cauſam pure phyſicam, ſuperius allatam, nec ad vires ſupernaturales vllas referri valeat, aut debeat.

Fundamentum II.

Secundum fundamentum haurire poſſumus ex natura murium, de quibus ita ſcribit Ariſtoteles *l 6 hiſt. c.37.* *Terræ Perſicæ parte quadam mure femina reſciſſa, fœtus feminini prægnantes comperiuntur.*

Mures in vtero matris prægnãtes inueniri.

Solutio II.

Nimirum in vterculis fætuum maris reſciſſæ prægnantium materia continetur, ex qua ſponte generentur alij mures; habent enim mures geminam generationem, ſeminalem ex coitu parentum, & ſpontaneam cum materia putreſcente. Non aliter in equarum vteris materia contineri potuit, quæ ſine maſculi concubitu ſponte animetur in fœtus equinos illos imperfectos, qui nedum careant generatione prolis vllius in ſpecie ſibi conſimilis, verum etiam triennium vitæ ſuperare nequeant; eos vero fætus in vtero matris generari ſpontanea generatione, probabile ſatis eſt, tum ex eo quod obtinent ſponte genitorum proprietatem, quam Ariſtoteles ait eſſe naturam imperfectam, & impotentia generandi prolem, inquiens: *m 2. de an. t.34.* *Naturaliſſimum enim operum, quæ in viuentibus, quæcumque perfecta, & non mutilata ſunt, aut generationem ſpontaneam habent, eſt facere aliud, quale ipſum: animal quidem animal, plantam autem plantam, vt ipſo ſemper, & diuino participent, ſecundum quod poſſunt; omnia enim illud appetunt, & illius cauſa agunt omnia; quæcumque agunt ſecundum naturam.* Quum igitur illi ſine coitu maris exorti pulli ſic imperfecti ſint, vt nullam prolem habere valeant, triennium non excedentes; indicium hoc eſſe poteſt illos in vtero matris habuiſſe ſpontaneã generationem; ſicuti mu-

mures in vtero matrum nondum partu foras editarum, quæ prægnantes inuentæ ſunt in vtero reſciſſæ murium in terra Perſica. Tum maxime, quia non ſolum *n* Auicennas, & poſt eum *o* Theophraſtus Germanicus fateri videntur hominem, perfectiſſimum animalium ex putri materia generari poſſe; verum etiam *p* Ariſtoteles antiquioribus concedit omnium animalium etiam perfectiorum originem primam extitiſſe ſpontaneam; & nunc etiam eſſe valere, ſi tales mutationes fierent: licet inferius *q* neget homini & equo generationem ſpontaneam; etenim hic agit de ortu equi perfectioris naturæ, deque generatione vulgari equorum; non autem de generatione mirabili & infrequenti equorum imperfectæ naturæ triennium non excedentis, & prolis generationem non habentis; de qua noſtra quæſtio eſt inſtituta. Si ergo putat Auicennas, & poſt eum Theophraſtus iunior homines oriri poſſe generatione ſpontanea ex putri materia; ſique vel Ariſtoteles ipſe concedit antiquioribus Philoſophis primam hominum, & equorum originem (ſi danda ſit) vt etiam aliorum omnium animalium non ex coitu ſexuum fuiſſe, ſed omnino ſpontaneam, talemque poſſe quoque noſtro ſeculo fieri; iam impoſſibile non eſt, ſed probabile ſatis, equas aliquas, abſque coitu cum admiſſario, concipere poſſe ex vento quoquomodo præparante materiam putreſcentem in eorum vteris ad animandum fætum equinum imperfectioris naturæ; namque generationem ſpontaneam animantium promoueri maxime ab ambientis mutationibus ait hoc in loco Philoſophus, & experimento quotidiano comprobatum habemus. Ceterum equorum ortum eſſe poſſe ſpontaneum non ex ſemine maris aperte profitetur cum Auicenna, fuſiſſimeque diſputat vel ex Ariſtotele Cæſalpinus in ſuis *r* Quæſtionibus Peripateticis, vt videre potui-

n 15. de nat. an. c. 1.
o Parac. l. de hom.
p 10 probl. 15.
q 10. ſect. probl. 64.
r lib. 5. c. 1.

tuiſti, mi Balde, licet huius opinioni de homine non ſubſcripſerim vnquam. Sic ergo non eſt impoſſibile, ſed probabile, ſine coitu conceptos equos, ortum habuiſſe ſpontaneum in vteris equarum Cappadociæ, vento Zephyro temperata materia ad certum gradum putredinis. Adijciendum his eſt tertium fundamentum ex alia murium conceptione ſine coitu, de qua pariter Ariſtoteles agit ibidem immediate ſubiungens: *ſ Sunt qui vehementer confirment mures, ſi ſalem lambant, impleri ſine coitu.* Scilicet quum prolifici ſeminis natura falſa ſit; & feminarum ſemen ideo minus prolificum quam maſculorum, quia ſemen femineum aquoſius eſt, atque frigidius, maſculeum vero calidius eo calore, quo maxime nititur fecunditas: quumque ſal valeat ſemen feminæ muris, abſumendo nimiam humiditatem, ſiccare, nec non etiam calefacere; proptereaque vicem habere quomodocunque maſculei ſeminis; femineumque ſemen muris attollere ad conditionem prolificam maſculini ſpermatis; propterea mures, ſi ſalem lambant, implentur facile ſine coitu muris. Haud abſimili ratione furentes equæ libidine, ſemen item humidius pauloq. frigidius obtinent maſculeo: quod femineum quidem ſemen ſi contigerit ab auſtro caloris alium gradum ſibi comparare, vel per antiperiſtaſim a Borea, vt ait Ariſtoteles, maſculeas vires obtinens beneficio venti, equas concipere facit; quod inde probatur aperte, quia laſciuientes illæ ferociter ob ſeminis vbertatem non concipiunt ex vento minus apto calefacere, nimirum Orientali, aut Occidentali, ſed ex auſtro per ſe calefaciente, vel ex borea per antiperiſtaſim idem efficiente; nam iccirco ventres hieme calidiores redduntur *t* Hippocrati; Quæ cuncta notauit, vt viſum eſt, Ariſtoteles aiens: *u Incenduntur libidine ex feminis equæ potiſſimum, mox vaccæ. Equæ itaque equiunt. Vnde vocabulum id ab*

III. Fund. Mures impleri sine coitu ſi ſalē lambant.

ſ 6. hiſt. c. 37.

Solutio III.

t 1. aph. 15

u 6. hiſt. 18

hoc vno animali trahitur maledicto in mulieres libidinoſas. Nec non euentari (hoc eſt vento concipere) *per id tempus equæ dicuntur: quapropter in Creta inſula equos admiſſarios minime a feminis ſemouendos cenſent. Quum vero ita affecta fuerint, currunt relicta ſocietate. Currunt non orientem, aut occidentem verſus, ſed ex aduerſo aquilonis, aut auſtri.* Sic igitur ſal mures concipere facit ſine coitu, & ventus equas; quia vterque ſemen illarum excalfacit in maſculei ſeminis conditionem. Vt enim ſal ex ore per ventriculum in iecur influens, excalfacit ſanguinem, cuius eſt vtcunque materies, alimento permiſtus, & inde per venas, & arterias ad vaſa ſpermatica teſteſque delatus alterare ſemen facile poteſt: ita valet hoc idem efficere ventus tum per vteri meatum ingrediens, tum ore per pulmones in cordis ventriculos inſpiratus, & ex ijs in arteriæ aortæ, venæque cauæ truncum ductus, indeque per emulgentes ad vterum ſemine turgidum tranſlatus. Vt iam ventus calefaciat equarum ſemen ad conceptum. Sed quia nihilominus ita roboratum equæ ſemen a vento, non tamen ad perfectionem, & gradum caloris prolifici maſculeo ſemini inexiſtentis perduci poteſt; ideo pulli vento geniti generoſi non ſunt, ſed imbecilles, æuum vitæ trimum non excedentes, nec vllam prolem generare valentes: Ceterum ventum inſpiratum conciliare poſſe ſemini ſpiritum caloremque prolificum, non difficile fuerit ex Galeni doctrina demonſtrare: namque putat ipſe ſpiritus vitales feruidiores primum in corde ex halitu ſanguinis, & aere inſpirato ſimul permiſtis, deinde vero genitos ibi, a corde ſurſum per arterias carotidas in cerebrum efferri ad rete mirabile, ibique a cerebri frigiditate non ſolum, ſed maxime ab aere ſurſum per nares attracto ſibi permiſto temperari, & conuerti prorſus in ſpiritus animales, qui defluunt a cere-

re-

rebro per neruos ad partes omnes corporis mouendas, & ſenſu afficiendas; quum ſenſui & motui promendo ſint inepti ſpiritus vitales, apti ſolum animales, aeris

x 7. de dec. c. 3.

inſpirati participes: ait enim primo Galenus: x *Sicut enim vitalis ſpiritus & in arterijs, & in corde gignitur, materia generationis ex inſpiratione, & humorum exhalatione ſumpta: ita animalis ex vitali perfectius concocto oritur.*

y 12. meth. c. 5.

Dein alibi: y *Ergo animalis ſpiritus Cerebrum veluti fontem eſſe, clare oſtendimus: qui partim ex inſpirando, partim ex eo, quod reticularis plexus ſuppeditat, irrigatur atque alitur*:

z l. 4. q. 10.

vt non ab re dixerit z Laurentius de mente Galeni: *Materia enim remotiſſima animalis ſpiritus ſanguis eſt, propinquior vitalis ſpiritus, propinquiſſima aer inſpiratus per mammillares proceſſus, non in plexus, ſed in ſuperiores ventriculos delatus.* Etſi cenſeam æque propinquam & proximam ſpirituum animalium materiam, ad Galeni mentem, eſſe tum illum aerem inſpiratum per proceſſus, tum vitalem ſpiritum. Qua ergo ratione aer inſpiratus conducit ad generationem ſpiritus animalis attemperando feruidiores vitales, quibus admiſcetur in cerebro: non abſimili ventus borealis & auſtralis calefaciendo ſiue per antiperiſtaſim, ſiue per ſe ſemen equarum, cui commiſcetur in vtero, confert illi ſemini vim prolis, etſi debilioris, generatricem, ſine maſculi coitu.

IV. Fund. eſt natura vulturum.

Quartum fundamentum habemus in natura vulturum, de quibus ita D. a Baſilius, Interprete Argyropilo:

a Hexam. 8. ho.

Compluribus auium generibus ad conceptum non opus eſt copula marium. Sed in alijs quidem generibus ſterilia ſunt oua quæ ſubuentanea dicuntur: vultures autem, magna ex parte parere ſine coitu [ſubuentanea fecunda] ferunt, & eſſe longiſſimæ vitæ; quippe quibus ad centenos vſque annos plerumque vita protenditur. Id ex alitum ipſe hiſtorijs notatum habeas animaduerſumque velim, vt ſi quando nonnullos irridere conſpexeris ar-

canum

canum Fidei noſtræ myſterium, quaſi fines Naturæ cancelloſque transgrediatur, fieriquæ non potuerit, vt Virgo pareret, virginitate ipſius integra intemerataque perſiſtente, veniat in mentem tibi, Deum, vti libuit &c. Prius autem Cornarus verterat ita: *Multa volucrum genera ad concipiendum maribus nihil opus habent. Sed in alijs generibus infœcunda ſunt ſubuentanea; verum vultures aiunt vt plurimum parere citra coitum, eoſque longiſſimæ vitæ, vt quibus ad centeſimum annum ferme vita extenditur. Hoc ex volucrum hiſtoria ſignum apud te contine, quod ſi quando videris aliquos myſterium noſtrum irridentes, tanquam impoſſibile ſit & extra naturam, Virginem peperiſſe, virginitate ipſius impolluta conſeruata, in animo tuo tecum volutes, quod is, cui viſum eſt,* &c. Quem locum ita notauit Rhodiginus: [b] *Auctor autem in Hexaemero Magnus Baſilius, ſubuentanea oua in reliquis irritaeſſe ait noua, nec ex illis fouendo quicquam excuti: at vultures ſubuentanea fere citra coitum progignere fertilitate inſignia. Intelligi vero ſubuentanea, ſeu hypenemia debent citra coitum concepta libidinis imaginatione.* De Vulture ſic Aelianus: [c] *Vulturem non naſci marem aiunt, ſed feminas omnes generari: quam rem non ignorantes hæ beſtiæ, pullorumque ſolitudinem ac inopiam timentes, ad gignendos pullos talia machinantur: Aduerſæ Auſtro volant, vel ſi Auſter non ſpirat, ad Eurum ventum oris hiatu ſe pandunt: ſpiritus ventiinfluens, ipſas implet.* & mox: *Vultures etiam oua non excludere, ſed pullos potius parere, eoſque ſtatim a partu volatiles eſſe intellexi.* Orus in Hieroglyphicis ait: [d] *Inter vultures mas non eſt, gignuntur autem hunc in modum: Quum amore concipiendi femina exarſerit, vuluam ad Boream ventum aperiens, ab eo veluti comprimitur per dies quinque, quibus nec cibum, nec potum omnino capit, fœtus procreationi intenta.* Tzetzes autem autores poſtremo citatos ab Aeliano reprehendens, Ori ſententiam collaudat accinens:

b 27. ant. lect. c. 17.

c 2. hiſt. anim. c. 46.

d 1. Hier.

Vul-

e Chil. 12. c. 439. *e Vultures quidam inconſiderate dicunt animantia parere,*
Habereque lac, & mammas, & cetera talia.
Ego autem vt inueni mares omnes eſſe tygrides;
Sic & femininum vulturum inueni omne genus.
Quinque autem diebus natibus volantes contra ventos
His concipiunt prolem ſubuentaneam:
In centum autem & viginti diebus procreant
Subuentanea oua, in totidem vero alijs
Ex ouis extrudunt, & pullos generant.
In centum autem & viginti diebus alijs,
Vſque ad alarum perfectionem ipſorum, educant illos.
Prolem vulturũ ſubuẽtaneam habes, feminis fœtificantibus.

f 1 Hexam. c. 20. Hinc D. Ambroſius: *f Vultures dicuntur ſine concubitu concipere, & generare.* Qui vero dixere vulturem, non ouum, ſed pullum ex vento ſine maſculi coitu concipere, fuerunt tum Autor Geoponicorum, quæ ſub Ariſtotelis nomine circumferuntur, inquiens: *Vultures tertio a conceptu anno pariunt, nec nidum ſtruunt, vt fertur, neque oua pariunt, ſed ſtatim pullos, eosque mox a natiuitate volucres:* tum Simoratus aiens: *Vultures triennio vterum gerunt; nullus enim eſt mas inter illos; ſed feminæ ore aperto, extenſisque alis Zephyrum, aut eius loco Eurum hauriunt, ac inde concipiunt materiam quandam, quæ ob ſui tenuitatem plurimo tempore eget ad animalis perfectionem; animal enim, non ouum pariunt:* tum etiam Philes occinens, verſibus eius Græcanicis in Latinum ſermonem ita conuerſis:

Femina vero omnis Vultur, & abſque coitu gignit.
Hians enim conuerſus in ſublime ad Notum
Concipit ſpiritum, & tertio anno
Pullos volucres e matrice excludit,
Qui viuunt e veſtigio ope vnguium rapacium.

Ceterum hæc vt ad varia vulturum genera quis referre poteſt; quod aliæ vultures ouum, aliæ volucrem ex ſe pariant;

riant; & inter ouiparas aliæ maris coitu prolem edant, vt obſeruaſſe ſe teſtatur M. Albertus aiens: g *In montibus, qui ſunt inter ciuitatem Vangionum, quæ nunc Vormatia vocatur, & Treuiros, ſingulis annis nidificant vultures, ita vt magnus vndiquaque fœtor ex congeſtis cadaueribus ſentiatur. Quod autem fertur quoſdam vultures non coire, falſum eſt; nam illic quoque ſæpe permiſceri videntur.* Qua in re requiro viri magni ſubtilitatem: an quia ibi ſæpe coeunt, ideo cenſendum eſt alibi ac vbique locorum coire vultures? nihil minus: aliæ diuerſi generis abſque coitu pariunt oua, vt antea notatum eſt. Ac vt in piſcium genere plurimi ſunt ouipari, nonnulli tamen animal pariunt ex ſe ſe; vt Cete, ac Delphini, ſicut ait poſt h Ariſtotelem i M. Albertus, & paſſim alij ſcriptores de natura piſcium. Verum vultures abſque coitu maſculi concipientes, & generantes, vento grauidæ poſſunt eam habere rationem, quam antea tetigimus; quod vulturinum ſemen adeo calidum ſit, vt illi parum deſit ad maſculini ſeminis efficaciam acquirendam; quum vultures libidinoſiſſimi ſint, adeoque calidioris naturæ; nam ſegnes ad venerem animantes omnes frigidiori tẽperamento ſunt: ventus autem Eurus & Auſter calore ſuo caliditatem ſeminis vulturini roborant, & augent ad efficaciam prolis; vt ſupra tetigimus, & infra latius oſtendetur. Vnde ſolæ feminæ producere poſſunt oua ſubuentanea fecunda. Neq; nouum eſt inter aues vulturum quandam ſpeciem carere ſexu maſculeo; nam id ex Ariſtotele conſtabit, non ita rarum eſſe in piſcibus diuerſis, omnes eſſe feminas, & oua ſubuentanea parere prolifica. Quid ergo negemus vento poſſe pariter equas nonnullas mirifice prurientes œſtro Veneris parere ſine coitu pullos triennalis æui? nonne ſemen illarum itidem caloris augmentum ſortiri poteſt a vento, vt oua vulturum? Quod au-

g 23. de an. c. ult.

h 6. hiſt. c. 12.

i 6. de an. tr. 1. c. 1.

Solutio 1 v.

tem Tzetzes ait Tygrides omnes eſſe maſculos, abſque femina: id ego recipere nequeo: quomodo namque ſine femina generabuntur Tygrides? quare potius dixero cunctos eſſe maſculo-feminas, vtrumque ſexum retinentes; mutuoque ſe ſe iniri & inire; vt de leporibus vulgo

V. Fundam. Perdicum natura. dici conſueuit. Quintum fundamentum elicitur ex conſimili Perdicum natura; de quibus ita dicit Ariſtoteles:

k 6. hiſt. c.2. *k Sunt qui hypenemia, hoc eſt ſubuentaneos illos partus Zephyria nominent, eo quod verno tempore aues flatus illos fœcundos ex Fauonio recipere videantur:* & mox: *Celeriter magna pars auium & impletur, & oua ſubuentanea illa concipit, quod vel in Perdice percipi poteſt eo, quo libidine incitatur, tempore; nam ſi contra marem ſteterit femina, aura ab eo ſtante, fit prægnans; atque extemplo inutilis aucupijs.* Hæc eadem

l lib. 10. c.33. Plinius de Perdice: *l Neque in alio animali par opus libidinis: Si contra mares ſteterint feminæ, aura ab his ſtante prægnantes fiunt. Hiantes autem exerta lingua per id tempus æſtuant, concipiuntque ſuperuolantium afflatu, ſæpe voce*

m 3. de gen. an. c.1. *tantum audita maſculi.* & alibi pariter Ariſtoteles: *m Perdices feminæ, & quæ nondum coierint, & quæ coierint, quarum vſus in aucupijs, quum olfaciunt marem, vocemque eius audiunt, alteræ implentur, alteræ ſtatim pariunt. Cuius affectionis cauſa eſt eadem, quæ in homine, & quadrupede; nam ſi forte eorum corpora accenſa libidine turgent ad coitum, alia quum primum viderunt, alia quum leuiter tetigerunt, ſemen*

n 17. de anim. c.15. *emittunt.* Idipſum ex Ariſtotele ponunt *n* Aelianus, &

o 29. ant. lect. c.26. *o* Rhodiginus. Quamuis autem iſta dici putentur a Philoſopho de ſubuentaneis ouis, quæ pullos excludere nequeunt, vt conijci poteſt ex immediate ſequentibus: *Eſt hoc auium genus ſua natura libidinoſum, vt leui egeat motu, quum turget, citoque ſecernat, vt in ijs, quæ non coierint, ſubuentanea conſiſtant; in ijs, quæ coierint, oua breui augeantur, & perficiantur.* Attamen quum gallinæ non ita mul-

tæ libidinis, & aliæ aues etiam non valde libidinoſæ, ſine maſculi coitu ferant oua ſubuentanea non prolifica ; quumque hic ortus hypenemiorum ouorum referatur in maximam perdicum ſalacitatem ; de fecundis ouis hypenemijs hoc accipiendum eſt. Quapropter equæ, quarum naturam eſſe libidinoſiſſimam omnium animalium dixit Ariſtoteles, loco ſubuentaneorum ouorum, gignunt (6 hiſt. c.18) ſine coitu, pariuntque pullos imbecilles, ac imperfectos, vltra triennium non viuentes: quos *p* M. Varro compa- (p 2. de re ru. c.1.) rat ouis hypenemijs abſque coitu maſculi conceptis, & eadem ratione prorſus oriri decernit. Quare ſumenda ſunt etiam in hunc ſenſum, quæ de perdicibus attulit *q* Athenæus inquiens: *Illud præterea addunt, quod vbi fe-* (q l.9. c.13.) *minæ in venationem latæ fuerint, ſi mares vel viderint, vel vento ſecundo odorauerint, aut volantes ſe prope ſenſerint, grauidæ fiunt continuo*. Quum proprie grauidæ dici nequeant perdices ouis hypenemijs infecundis, veluti neque mulier eſt grauida, quæ geſtat in vtero molam ſine viri coitu contractam, quod iſta moles non animetur in fœtum. Quod igitur animantium iſtarum natura ſit libidinoſa valde, ſemen calidius obtinet quam ceteræ feminæ, cuius calor adauctus hauſto vento, vt antea dixi, maſculei ſeminis conditiones acquirens prolificum fit, adeoque ſine maſculi coitu pariunt oua ſubuentanea fecunda quandoque, ad aliarum volucrum differentiam. Quæ quidem ratio militare poteſt in ſemine Cappadocum, & Hiſpalenſium equarum, quæ libidinoſiſſimæ quum ſint, affluunt ſemine feruido, quod exigui caloris adiectu a vento Zephyro, ſeu Borea, vel auſtro vt dictum eſt, maſculei ſeminis vires adipiſcitur, ſufficereque ſibi poteſt ad prolem ſine coitu maſculi. In re difficillima neceſſum eſt plures rationes afferre, ſi forte detur veram attingere: Quare ſextum fundamentum ſit, quod ait

VI. Fund. ex piſcibus abſque mare fecundis. alicubi Philoſophus: r *Ad hæc in teſtaceis, atque in ſtirpibus, quod pariat, & generat, eſt: quod autem maris fungatur officio, deeſt. Sic etiam inter piſces genus paſſerum, & rubellionum, & hiatularum; oua enim in ijs omnibus reperiuntur.* & infra: * *In piſcium genere nonnulla nec mares, nec feminæ gignuntur; quæ licet genus idem cum alijs ſortiantur, tamen ſpecie differunt. Quædam etiam ſui generis omnino conſiſtunt. Nec deſunt, quæ mare vidua, ſexu vno feminco formentur: quæ perinde vt aues pariunt, quæ vento oua concipiunt: quibus ab argumento conceptus, nomen hyponemia, quaſi ſubuentanea inditum eſt. Verum ea, quæ aues concipiunt, omnia ſunt infecunda: ita enim eorum natura nihil vltra ouum creare poteſt, niſi quo alio modo maris opera contingat. Piſcium vero nonnullis, quum ſpontina ediderint oua, euenit vt ex ijs animal progeneretur. Sed alia ex ſe ipſa id faciant, alia non ſine opera maris.*

r 4. hiſt. c. 11

* 5. hiſt. c. 1.

Solutio VI. Quod igitur his animalibus contingit; quid ni dicamus etiam equarum duo eſſe genera, quarum aliæ concipiant, ex equo, aliæ ex vento? Quin etiam id ex mularum varietate facilius euincas; quæ maiorem habent affinitatem cum equabus, quam piſces: Porro mulas omnes fere ſteriles eſſe nouimus, & docuit * Ariſtoteles: qui tamen aliquando notauit mulas peperiſſe, verum aliud eſſe mularum genus; aut imperfectum edidiſſe: verba Magiſtri ſunt: ſ *Genus vnum mulorum ſterile eſt; quippe quod neque ſecum, neque cum alijs iunctum generet. Quæſtio igitur in vniuerſum quum ob cauſam ſterilis aut mas, aut femina ſit: ſunt enim ſteriles & mulieres & viri, atque etiam in ceterorum animalium genere, vt equorum, & ouium, ſunt quæ nullam faciunt prolem: ſed mulorum genus totum ſterile eſt.* & mox: *Itaque concipere quidem aliquando mula poteſt, quod iam factum eſt, ſed enutrire, atque in finem perducere non poteſt: mas generare interdum poteſt, quoniam & ca-*

VII. Fund. ex mularũ, & equorum diuerſitate.

* 2. de gen. an. cap. 6.

ſ 2. de gen. an. c. 5.

& calidiores naturæ quam fœmina mas eſt, & nihil corporis per coitum confert ad generationem: quod autem facit, Ginnus eſt; quod mulus oblæſus eſt; nam ex equo & aſino ginni proueniunt, quum conceptus in vtero ægrotauit. Eſt enim ginnus idem, quod Metachœrum in porcis; quod enim ibi læſum deprauatumque in vtero eſt, Metachœrum vocatur: quaſi aporcellum dixeris: idque cuilibet porco accidere poteſt. Pygmeorum etiam, id eſt nanorum, pomilionum, & puſillorum generatio ſimilis eſt; nam eorum quoque membra & magnitudines vitiantur in vtero, & ſunt veluti aporcelli, & ginni. Hactenus de mulorum ſterilitate. Alibi vero dicit: *t Mula etiam gemellos peperit, quæ quidem pro oſtento accipiuntur.* & mox: *Fit etiam in equorum genere, vt aliæ omnino ſteriles ſint; aliæ concipiant quidem, ſed edere nequeant. Cuius rei iudicium aiunt, quod fœtus circum renes alia quædam, ſpecie propemodum renum, ita continet, vt reſciſſus quatuor renes habere videatur.* & infra: *u Mulus ſuperuenire, coireque incipit miſſis dentibus primis: ſed ſeptennis implere poteſt: etiam cum equa coniunctus innum procreauit: poſt deinde ſuperuenire non ſolet. Mula quoque iam facta grauida eſt, ſed non quoad perficeret, atque ederet prolem. In terra Syria ſuper Phœnicem mulæ & coeunt, & pariunt omnes; ſed id genus diuerſum eſt, quanquam ſimile. Prodeunt quos ginnos vocant ex equa, quum in gerendo vtero ægrotauit, more pumilionum in ordine hominum, aut porcorum deprauatorum in genere ſuum, quos poſthumos nuncupaui: & quidem vt pumilio, ſic ginnus modum ſuum genitali excedit.* & adhuc infra: *x Sunt in Syria, quos mulos appellant, genus diuerſum ab eo, quod coitu equæ & aſini procreatur, ſed ſimile facie, quomodo aſini ſilueſtres, ſimilitudine quadam nomen Vrbanorum accepere: & quidem vt aſini illi feri, ſic muli præſtant celeritate. Procreant eiuſmodi mulæ ſuo in genere: cuius rei argumento illæ ſunt, quæ tempore Pharnacæ patris Pharnazabin in terram Phry-*

t 6 hiſt. c.22.

u cap.24.

x cap.36.

Phrygiam venerunt, quæ adhuc extant: tres tantum ex nouem, quot numero olim fuiſſe aiunt, ſeruantur hoc tempore.

Solutio VII Quum igitur etſi mulorum genus totum ſterile ſit natura propter frigiditatem ſui temperamenti; nihilominus in regionibus calidioribus aliquando, vt in Syria, & Cappadocia nonnullæ caliditate ambientis adipiſcuntur ſemen fecundum, vt initæ prolem habeant: niſi forte mularum genus diuerſum ſit, quod ſimilitudine quadam eas referat: iam non ab re dicere poſſimus equas frigiditate naturali ſteriles eſſe citra maſculi coitum; attamen quaſdam adeo calido temperamento pollere, vt non habeant opus equo admiſſario, ſed ſibi ſufficiat ventus, ad augendum calorem ſeminis proprij, quo ſolo valeant prolem edere: quam tamen edunt infirmam, vt mulæ; non autem robuſtam, vt dum equi ſemine grauidæ fiunt. Vel forte fuerint equæ diuerſi generis, nimirum vtrumque ſexum habentes, etſi maſculeum abditiorem. Vnde fundamentum octauum habeamus ad Quæſiti ſolutionem; etenim Androgynos eſſe pleroſque, ſexum vtrumque perfectum retinentes, qui pariter & implere feminas poſſint, & a maſculis impleri, dudum apud y Montuum, & z Phlegontem vidimus, & poſuimus in opere noſtro De a Monſtrorum natura. Quin & quum fieri valeat vt hi ſexus in eodem animante non ſuis locis aptentur; ſed præter naturam penis interne latens terminetur ad os interius vteri; ſicuti vacca Perinthi rectum inteſtinum terminatum habuit in externum oſtium b matricis, Ariſtotelis adnotatu; vt præter naturam hermaphroditis duobus a Phlegonte relatis, os vteri terminatus fuit in podice; de quibus *Dorotheus in commentarios ſuos retulit* (verba ſunt Traliani) *Alexandriæ in Aegypto Cynædum peperiſſe; fœtumque conditum miraculi cauſa aſſeruari. In Germania quoque in exercitu Romano, quem T. Curtilius Marcias*

VIII. Fun. ex hermaphroditi natura.

y 1. Theor. med. c. 6.

z l. de mirab. & longæu.

a l. 2. c. 53.

b 4. de gen. an c. 4. f.

ciasduxit, ſeruus militis peperit: Athenis Conone Præſide: Romæ Q. Voluſio Saturnino, & P. Cornelio Scipione Coſſ. Cuius rei tum hiſtorias, tum cauſas attulimus c alibi. Nimirum quemadmodum in mulieribus veſicæ collum ſecundum naturam inſeritur in vteri ceruicem, vnde meiunt, & pariunt ex eodem orificio vuluæ; ſic præter naturam tam in vacca Perinthi rectum inteſtinum terminabatur in vuluam, ſiue in veſicam, obturato podice; qua de re ſic Ariſtoteles: d *Meatus etiam alimenti ſicci coaluit aliquibus beſtijs, ſcilicet ouibus, & quibuſdam alijs; nam & vaccam fuiſſe Perinthi accepimus, cui cibi excrementum extenuatum per veſicam tranſmittebatur: diſſectusque anus denuo propere coaleſcebat, nec reſecando euincere vitium poterant:* tum cinædi duo illi relati a Dorotheo Medico, qui pepererunt, Androgyni fuere, quibus vterus occultus orificium ſuum terminatum habuit in podicem ad inteſtini recti meatum extremum: tum demum fieri potuit eadem ratione vt equæ concipientes abſque coitu maris ex vento, fuerint vtroque ſexu perfecto præditæ, quorum maſculeus interne latens penem obtinuerit terminatum ad vteri ceruicem, vbi prolificum ſemen effunderet equa pruriens libidine, vento dilatante matricis foramen interius, & prolectante materiam ſeminis maſculei ex abdito veretro ad vteri collum; intra cuius fundum attracta ſeminalis illa materies permiſceretur cum ſemine ſexus equę feminei vi libidinis eo tranſmiſſi ad conceptum prolis abſque coitu cum maſculo diſtincto ab equa hermaphrodita. Porro talem fere vidit equam vtroque ſexu præditam, & genitale maſculeum obtinentem in foramine vuluæ Cardanus, hæc ad verbum referens: e *Equum vidi Androgynum Antuerpiæ, & canem qui intus teſticulos habebat: ad venerem enim promptus erat, nec tamen teſticulos habebat qui tangi poſſent. Ambo autem erant amicorum. Sed*

c l. de Monſtris c. 53. Solutio VIII.

d 4. de gen. an. c. 4. f.

e 7. de variet. rer. c. 33.

equi

equi præſtat formam deſcribere: is erat Princiualli Vicecomitis: vnum habebat tantum teſtem loco proprio, cum mammis tumidis, vt equæ habent. Inde vuluam proprio loco: & ex vulua penis emittebatur. Hinniebat ad equas, & forma maſculina erat; promptus, & erectus capite, craſſiore autem corpore, colore griſeo (vt vocant) caput magnum: penis non maior palmo, quum illum exereret. Emptus aureis trigintaſex: Certum erat, quum auerſo eſſet pene, coire illum non poſſe. Licet multa coeant auerſa in animalium genere; docente Magiſtro: *f Coitus nec ſimiles omnium ſunt, nec ſimilem in modum aguntur:* & mox: *ſed quæ retro vrinam mittunt, auerſa coeunt, vt leones, lepores, lynces.* Certe ſi penem habuiſſet is equus intus abditum, vt vnum e teſtibus, atque deſinentem in collum vteri; libidiniſque tempore ſemen e veretro fudiſſet in ceruicem matricis, ille in ſemetipſo, ſine maris alterius auxilio, prolem genuiſſet. Adijciendum his eſt, In feminis quibuſdam vim eſſe fætus formatricem, proliſque propagatricem robuſtiſſimam, vt quacumque leui de cauſa concipiant ſibi ſimilem fætum, cuius efformatio referri minime valeat in maſculum inferioris naturæ; ſiquidem nihil agit vltra ſuas vires; huius quidem rei duo præclara dudum obſeruauimus experimenta, tractantes de Monſtrorum *g* natura; Nam *h* Aelianus, *i* Plinius, & *k* Maiolus atteſtantur, homines cum feris coire, ac inde prolem ferre. Saxo Grammaticus, & Ioannes, ac Olaus *l* Magnus, Epiſcopi Vpſalenſes, aſſerunt, In Suetia puellam ab Vrſo raptam, conſtupratam, ferino concubitu geſtaſſe vterum, & puellum infantem piloſum quidem, ſed membris humanis partu ediſſe, verum hominem; qui adoleſcens ex accepta vxore filium genuit, nomine Tregellum; a quo Vlſo genitus eſt, Suenonis Danorum Regis pater. Romæ puella innupta ſemicanem peperit ex coitu nefario cum bellua,

& alia

Marginalia: f 5. hiſt. c. 2. — *IX. Fund. ex vi formatrice feminæ.* — g l. 2. c. 50. & 68. — h 1. de an. c. 19. — i l. 7. c. 2. — k Die. canic. coll. — l lib. 18. c. 75.

& alia quoque Auenione, teſtimonijs *m* Volaterrani, *n* Cardani, *o* Paræi, *p* Magij, vt alibi *q* notaui: fieri vero non poteſt vt ferinum ſemen vel in vtero mulieris hominem efformet, quia nihil agit rem ſeipſo præſtantiorem; at femineum ſemen habuit vim formatricem humani fætus. Quum igitur femina deſtituta non ſit virtute formatrice conceptus, & habeat in ſe materiam; quid ni, ſi quandoque vis illa robuſtiſſima ſit, & imaginatio venereorum ſemen effundat in vterum proprium, femina concipiat intra ſe, ſine coitu maſculi, dum maxime furit in venerem? potiſſimum vento maſculi vices obeunte? partumque ſubuentaneum promouente? ſic equæ Cappadociæ nimia libidine percitæ profuſo ſemine ſuo in vterum, eoque venti caliditate actuato, concipere fortaſſe potuerunt pullos imbecillos triennium non excedentes.

m l.24. *n* 14. var. c.64. *o* l.24.c.12. *p* l.miſ.c.20 *q* 2. (c.) môſtr.c. 8

Solutio IX.

Denique vero partum hunc hypenemium firmare videtur Ariſtotelis aperta doctrina non vno in loco: primum quidem aſſerentis, *r* omnium animalium ſemen non aliunde ſibi fecunditatem ſortiri, quam a ſubſtantia ſpiritoſa, quam continet: quæ ſubſtantia ſuo munere functa diſſoluitur in halitus: verba Magiſtri ſunt: *Ineſt in ſemine omnium, quod facit vt fecunda ſint ſemina, videlicet quod calor vocatur: idque non ignis, non talis facultas aliqua eſt, ſed ſpiritus, qui in ſemine ſpumoſoque corpore continetur; & natura, quæ in eo ſpiritu continetur, proportione reſpondet elemento ſtellarum* (quantum ad rationem principij actiui; nam cælum eſt cauſa ſolum effectrix euentuum ſubcæleſtium, vt ait *ſ* alibi Philoſophus) *Quamobrem ignis nullum animal generat* ſolus efficiens: *neque conſtituit quicquam denſis, vel humidis, vel ſiccis* partibus ſeminis *videtur. at vero Solis calor, & animalium* ab illo vegetatus, *non modo qui in ſemine* maſculeo *continetur, verum etiam ſi quid excrementi ſit* (quale nuper dictum fuit eſſe men-

X. Fundam. ex Ariſtot. doctrina.

r 2. de gen. an. c.3.

ſ 1 meteo. ſu.1.c 2.

ſtruum, hoc eſt femineum ſemen) *ta non id quoque principium habet vitale. Ceterum calorem in animalibus contentum nec ignem eſſe, neque ab igne* ſolo prædominante *originem ducere, apertum ex ijs eſt. Corpus autem genituræ, in quo ſemen animalis principij contentum vna prouenit, partim ſeparabile a corpore, in quibus diuina pars comprehenditur, qualis eſt quæ mens appellatur* (nimirum portio ſpirituoſa ſeminis, quæ diuina dicitur eo quod proportione correſpondet elemento ſtellarum, quod corpus diuinum vocari conſueuit ab *t* Ariſtotele; & mens appellatur ab *u* Hippocrate; portio hæc inquam ſpirituoſa ſeminis a corpore tum maſculi, tum feminæ ſeparatur, conceptu iam conſtituto) *partim inſeparabile* (quia denſior portio tum maſculei, tum feminei ſeminis, remanet, futura materia conſtituendi conceptus in vtero) *hoc inquam genituræ ſemen* actuoſum, tenuiorisque ſubſtantiæ, munere ſuo functum, *diſſoluitur, verſumque in ſpiritum euaneſcit* (inſenſibiliter exiens ex vtero, quum intra vterum ſenſibilis ſpumæ ſpeciem obtineret) *quum naturam humidam, aquoſamque habeat*, quæ de ſe ſenſibilis, in inſenſibilem halitum tenuiſſimum facile reſoluatur: *Quamobrem an ſemper id foras exeat, quærendum non eſt*; quum ſenſu percipi nequeat illius exitus: *neque an pars vlla ſit formæ conſtitutæ*; quum ſpirituoſa ſeminis ſubſtantia non concedat in materiam partis ſenſibilis embryi: *Quomodo nec de ſucco, a quo lac cogitur, quæri tale quid conuenit; nam is quoque mutat, & nulla pars conſtitutæ magnitudinis eſt*. nempe coaguli portio ſpirituoſa, quæ vim actiuam obtinet in lac, non remanet in iſto iam coagulato, tanquam pars materialis & corporea caſei; ſed ex eo coagulato foras halat in ambientem, verſa in euaporationes ob tenuitatem inſenſibiles. Huic primo theoremati copulandum eſt aliud Ariſtotelis infra dicentis: *x Generantur autem in ter-*

t 2. cæl. t. 2. 17. 2. de gen. c. 3.

u l. de carnib.

x 3. de gen. an. c. 11.

terra, humoreque animalia & planta, quoniam humor in terra, ſpiritus in humore, calor animalis in vniuerſo ineſt, ita vt quodammodo plena ſint animæ omnia. Quamobrem conſiſtunt celeriter, quum calor ille comprehenſus, ſiue exceptus eſt: comprehenditur autem, & humoribus corporeis incaleſcentibus efficitur velut bulla ſpumoſa: ſed differentia nobilioris ignobilioriſve generis conſtituendi in comprehenſione principij animalis eſt. Huius autem rei cauſam & loca habent, & corpus quod comprehenditur &c. Nimirum his ponit Ariſtoteles, in vniuerſo tum aere, tum aqueo elemento reperiri ſpirituoſam ſubſtantiam, habentem in ſe vim principij conſtituendi viuentia, vbi ſpiritus ille comprehenſus fuerit ab idonea materia; celeriterque fieri exceptione ſpiritus illius animantia ſponte genita cum putredine; quum ex materia putreſcentium animantium euaporet ſpiritus iſte ſecum deferens animam vtcumque (ſicut olim late probauimus in opere de Spontaneo viuentium ortu) cuius beneficio vim obtinet conſtituendi diuerſi generis animalia, & imperfecta, & perfectiora. Tertium his adijciendum eſt, quod proxime dictum fuit de generatione viuentium ſpontanea ex putreſcentium materia concocta, id ipſum prius aſſeruiſſe Philoſophum de generatione animalium in vtero matris, quod participationem comprehenſionemq. ſubſtantiæ corporeæ ſpirituoſæ, deferentis animam materiei conceptus perficiendi, verbis ipſiſſimis: y *Sed enim omnis anima ſiue virtus, ſiue potentia corpus aliud participare videtur, idque magis diuinum, quam ea, quæ elementa appellantur: verum prout nobilitate, ignobilitateve animæ inter ſe differunt, ita & natura eius corporis differt: Ineſt enim in ſemine omnium, quod facit vt fecunda ſint ſemina, videlicet quod calor vocatur; & ſpiritus qui in ſemine, ſpumoſoque corpore continetur &c.* (y 1. de gen. an. c. 3.)
Ex quibus elicere poſſumus, In illa regione Cappado- (*Solutio.*)

ciæ, ac Hiſpaniæ, calidiori tempore veris, quando multum equorum natura libidine feruet, innumerabilibus equis coitum obeuntibus,tum ex eorum corporibus vna cum ſemine prolifico de maſculis in vterum feminarum, & in aerem effundi magnam vbertatem exhalationis ſpirituoſæ: tum ex equarum vteris exhalationem itidem, in quam poſt conceptum verſum eſt maſculi ſemen, ſpirituoſam, labefactatam quidem, ſed etiamnum aliquatenus fecunditatis participem: vnde totus aer ille ſcatet iſtiuſmodi vapore ſeminali: Quem vbi libidinoſiores equæ nonnullæ, furijs agitatæ Veneris, intra ſe receperint,attrahentes ore, vel vtero Zephyrum, Auſtrumve, aut Boream conſimiles vapores deferentem, impellentemve; hauſto velut a maritis prolifico ſeminis equini principio, ipſum proprio calore fouent, & actuant ad conceptum promouendum; pariuntque ſuo tempore pullos ex vento. Quoniam vero non omnes equæ regionis illius adeo fecundæ ſunt, vt actuare plene valeant halitus illos in aerem ſparſos, labefactatæ virtutis, ad opus, at ſolum natura calidiores, atque ſalaciores; propterea non omnes equæ Cappadoces, & Hiſpalenſes ex vento concipiunt, ſed paucæ. Quin etiam quoniam ſemen immediate profuſum ab equo maſculo in vterum equæ robuſtius eſt, quam ex eo defluxa exhalatio in aerem,& inde vi ventorum delata quomodocunque in vterum equarum;iccirco feminæ concipientes ex equis perfectos, viuaces, & robuſtos pariunt pullos; equæ vero concipientes e vento, ſeminaria virtute debiliori hauſta, concipiunt pullos imperfectiores, imbecilliores, & ætatem triennij ſuperare nequeuntes. Verum enimvero negocium prædictis faceſſere videtur,quod ait Ariſtoteles,

Dub.

1.de gen. an.c.4. animalia ſexus diſtinctionem obtinentia non generare niſi coeat vterque ſexus; feminamque ex ſemetipſa non ge-

generare, ſed ad hoc opus marem deſiderare; quippe ab hoc ſolo poteſt fætus, cui mater indere ſolum valet animam vegetalem, animari ſenſitiuo principio. Ceterum paucis. Primo tractat ibi ſpeciatim Ariſtoteles de generatione hominis; cuius natura præſtantior eſt, quam vt a debilitato ſeminis halitu promoueri valeat: nos autem agimus de natura equorum, longis imperfectiorem humana. Deinde ſi conceſsero loqui de cunctis animantibus diſtinctionem ſexus obtinentibus: ibi Philoſophus agit de modo generationis communiore, magiſque perfecto, & frequentiſſimo; qui ſemper coitu maris cum femina perficitur; nunc autem quæſtio nobis eſt de modo generationis, peculiari, imperfecto, atque rariſſimo; qui pro * nullo reputatur agenti de generatione animalium generatim; nam hoc ſimile prorſus eſt ei, quod Ariſtoteles alibi dixerat de Mulis: *a* Totum mulorum genus eſſe ſterile, mulaſque concipere non poſſe maris vllius coitu; mox tamen addit, concipere poſſe quandoque mulam, ſed generare mulum oblæſum & debilem, qui ginnus vocatur. & infra, *c* Mulas concipere, parereque ſolum in terra Syria. Deinceps vero notamus, Ariſtotelem ibi *d* dicere ſolum, feminam ex ſeipſa ſola non poſſe prolem generare, ſed marem deſiderare; verum non ait illi opus eſſe maſculo coeunte; ſufficit ipſi mas quomodocunque, a quo ſuſcipiat vim generandi animal, ſiue iungatur illi per coitum, ſiue recipiat miniſterio ventorum ab eo defluxas in aerem exhalationes vaporoſas, in quas verſum abierit ſemen maſculi prolificum, vt antea notauimus. Et hoc modo concepiſſe videtur illa mulier abſque coitu cum homine, recepto illius ſemine ab ambiente, de qua ſic ait Auerroes: *e Et vicina quadam mea, de cuius ſacramento confidere multum bene poteramus, iurauit in anima ſua quod impregnata*

fuerat

Solutio.

* 2.phyſ. t.56.

a 2.de gen. an.c.5.

b cap.6.

c cap.26.

d 2.de gen. an.c.4.

e 2. collig. c.10.

fuerat ſubito in balneo lauelli aqua calidæ, in quo ſpermatizauerunt mali homines, quum eſſent balneati in illo balneo. Et ego perſcrutatus ſum vnum librum, quem fecit Auemeladis de ſpermate: & inueni eum, qui dicit quod hoc poſſibile eſt eſſe: & reddit de hoc rationem plurimum mihi placentem, quia vulua trahit ſperma propter vnam propriam virtutem, quam habet cum eo a tota ſpecie: & ad hoc non eſt neceſſaria delectatio: o quam bene mihi placet. Etiamſi putauerim facilius illam mulierem concepiſſe tracto, non ſemine, ſed vaporoſo ſpiritu de materia ſeminis elato; quo balneum totum refertum fuerit; nam conſtat ſemen fecundum in aqua non ſupernatare, ſed fundum petere deorſumque labere, poſteaquam ſpirituoſa ſubſtantia eius prolifica exhalauerit: Ariſtotele ſcribente de ſemine, f *Delabitur in aqua quod fecundum eſt, atque ſubſidit: quod autem infecundum eſt, diffunditur, atque exoleſcit.* Hoc etiam modo recipio, concepiſſe virginem, de qua D. Thomas ita: g *Poſſe tamen forte abſque miraculo mulier ſalua omnimoda virginitate concipere: ſicut dicitur accidiſſe de quadam puella pubeſcente, quam propter pudoris cuſtodiam in lecto ſuo pater habebat, qui dum ſomno pollueretur, ſemen ad matricem deſcendit, & puella concepit.* Quam hiſtoriam ait h Delrius non eſſe penitus incredibilem: namque longe facilius eſt irrepſiſſe ſpirituoſam ſubſtantiam, & vaporoſam halantem e paterno ſemine calente tunc in vterum attrahentem virginis pubeſcentis, quam craſſam & denſam ſpermatis illius corpulentiam, non ita patente, ſed fere clauſo virginitatis oſtiolo, perexiguaque rima, ſicut obſeruant Anatomici. Sic mihi philoſophandum occurrit de Quæſito difficillimo.

f 3. hiſt. c. 22. f.

g Quodl. 6. q. 3. ar. 18.

h 1. to. mag. diſ. l. 2. qu. 15.

De

De Tylo Inſula, cuius omnes arbores folioſæ ſemper habentur. Cap. XLIII.

QVod vltimo loco proponis ex D. Auguſtino ſcribente: *Tilon Indiæ inſulam eo præferri ceteris terris, quod omnis arbor, quæ in ea gignitur, nunquam nudatur tegmine foliorum*. Id, egregie Balde, ſumpſiſſe videtur Magnus Vir a Solino, talia dicente: *a Tylos Indiæ inſula eſt: ea fert palmas, oleas creat, vineis abundat. Terras omnes hoc miraculo ſola vincit, quod quæcunque in ea arbos naſcitur, nunquam caret folio*. vel potius a Plinio, qui prius iſta Solinum docuerat, aiens de Inſula Tylo in ſinu Perſico ſita: *b Fert eadem inſula & palmas, oleasque, ac vites, & cum reliquo pomorum genere ficos. Nulli arborum folia ibi decidunt*. Vocauit autem Solinus Perſicum ſinum regionem Indiæ, quod Indiæ conterminus eſſet, & nobis pro Indiæ parte propter diſtantiam habeatur. Hanc autem hiſtoriam antea multo, & paulo diligentius propoſuit, a quo deſumpſiſſe videntur iſti, Theophraſtus, inquiens: *c In Tylo autem inſula, quæ in ſinu Arabico eſt, parte ad Orientem ſpectante, tantam arborum multitudinem eſſe affirmant vbi æſtus receſſerit, vt locus frequentiſſimo vallo munitus relinquatur: atque his omnibus magnitudo, quæ fico: flos odore excellens; fructus inguſtabilis, & viſu lupino ſimilis. Laniger as quoque arbores multas eandem inſulam ferre proditum eſt: has folia vitigena gerere, verum minora, fructum nullum. Id, in quo lana continetur, mali amplitudine cerni; vere naſci compreſſum; quum tempeſtiuæ maturitatis ſit, aperiri: & lanam excipi, qua telas texunt, alias viles, alias pretioſas. Hac idem & in India (ſicut dictum eſt) & in Arabia fieri aſſeuerant, Eſſe etiam alias arbores, flore violæ matronalis affirmant, verum ſine odore, magnitudine vel quadruplo*

a cap. 65.

b l. 12. c. 11.

c 4. de hiſt. pl. c. 9.

vio-

viola maiore. Eſt & alia quædam arbor folioſa roſæ modo, floriſque roſei: hunc noctu comprimi, Solis exortu aperiri, meridie in plenum expandi, veſperi iterum colligi paulatim, noctuque concludi: incolæ eum dormire tunc dicere aſſolent. Quin & palmas, & vites, & genera nucum, pomorumque, & ficos, quibus folia nunquam decidunt, naſci eadem in inſula affirmant. Aquam cæleſtem fieri quidem, ſed non ad fructus vſui eſſe: ſed fontes in inſula eſſe permultos, quibus omnia rigentur: & eam aquam frumentis, arboribusque magis prodeſſe: qua de cauſa, poſt pluuiam protinus hanc perfundunt, quaſi illam abluere, atque abſtergere velint. Et arbores quidem maris exteri, quæ hactenus exploratæ habentur, tot fere eſſe conſtat. Abluunt autem pluuias ex arboribus, & alijs plantis aqua fontium; quod illæ pluuiæ de maris vaporibus concretæ notam obtineant noxiæ ſtirpibus amaritudinis, atque ſalſuginis alicuius. Quod autem poſt enumerationem omnium arborum illius inſulæ, dicat eis nunquam folia decidere, id Solinus & Plinius apte referunt ad omnes, non ad vltimo loco recenſitas tantum palmas, vites, nuces, ficos, & pomorum aliorum feraces. Ceterum perpetuitatis foliorum in omnibus arboribus illius inſulæ tres cauſas naturales haurire poſſumus e Theophraſto, & Ariſtotele, nempe loci perennem humorem, iuge nutrimentum frondibus miniſtrantem: pinguedinem alimentarij ſucci, quæ non omnino poſſit abſumi, & areſieri: cælique temperiem, qua nec hiemali frigore conglacietur alimentum foliorum, nec æſtiuo calore penitus abſumatur. De qua re Theophraſtus ita:

d 1. hiſt. pl. c. 15. *d Omnia vero tam in his, quam in reliquis generibus, quæ coma perpetua virent, folijs anguſtioribus ſunt, & pinguedinem quandam, ſuauemque olentiam reddunt. Nonnulla, quanquam ſua natura ſemper viuere nequeant, tamen ex loci cauſa folia nunquam dimittunt: vt dictum de his, quæ in agro*

Ele-

Elephantino, Memphique proueniunt. Atqui inferius ea parte, quam Delta a triquetra figura vocitant, parum intercedit temporis, quin perpetuo vireant. In Creta inſula, agro Gortynenſi, platanum apud fontem quendam ſtare aſſeuerant, quæ nunquam folia deperdit. Iouem ſub ea cum Europa concubuiſſe fabulantur. Quercus in agro Thurino eſt, Sybari perſpicua, quæ nunquam folia dimittit: eam non vna cum alijs germinare aiunt, ſed poſt ortum caniculæ. Omnibus autumno & per autumnum folia decidunt; alijs tamen ocyus, alijs tardius; vt quædam etiam ab hieme occupentur. & mox: *Regio autem ſolumque madidum plurimum ad perdurandum conferre videntur. Quæ enim in ſiccis, atque in totum tenuibus locis extant, prius folia dimittunt; & veteres prius, quam nouæ. Quædam & antequam fructum percoquant, folia deperdunt, vt ſerotinæ fici, & pyri ſilueſtres. Illis, quæ perpetuo virent, occaſus ortusque viciſſim occurrunt. Non enim ſemper eadem durant; ſed alia proueniunt, alia exareſcunt; idque circa æſtiuum ſolſtitium maxime factitari videtur. An quibuſdam etiam poſt Arcturi ortum, aut ſecus in aliqua regione fiat, conſiderandum relinquo. Foliorum occaſus ita ſe habet.* Auerroes *e* cauſam decidendi folia poſuit ſiccitatem; quæ ſolet in arboribus vigere maxime circa finem æſtatis, & initium autumni. Quoniam igitur in Inſula Tylo conueniunt omnes cauſę foliorum conſeruatrices in arboribus, ambientis aeris æterna temperies, terræ ſubiectæ natura ſemper abundans humiditate, quæ ſit alimento plantis pinguiuſculo, quæ conditiones omnes non inueniuntur ſimul in alijs locis vllis; propterea ſola Tylos inſula fert arbores omnium generum ſemper frondoſas, & nunquam amittentes folia. Miracula decem igitur illa Naturæ, quæ D. Auguſtinus obiecit Ethnicis, tanquam incompertam obtineant cauſam ſui naturalem, ſi phyſicam rationem habent humanis intellectibus non ignora-

e 2. poſt. com. t. 90. 91.

bilem, quam a me requirere voluiſti, mi Balde, non aliunde mihi prouenire videntur, quam ex allatis principijs. Tu mea cogitata boni conſule, meque de tarda reſponſione fac excuſatum habeas: nam occupatus impenſius in publico legendi munere non potui niſi diebus vacationum interpollatis huiuſmodi ſpartam, abs te mihi propoſitam, quæ totum hominem difficillima requiſiuit, adornare. Vale. Dabam Patauij, e meo Scalumnæ Muſeo. III. Calend. Iunij. M DC XLVII.

Peroratio totius Operis. Cap. XLIV.

HActenus de Quæſitis ænigmaticam fere naturam habentibus, quæ quinto volumine proponere libuit: Alia fortaſſe licebit adornare ſextò commentario. Interim ſummas gratias habeo Clementiſſimo Deo, qui meum intellectum pariter & calamum direxit ad iſta conſcribenda. Quorum non niſi ea dicta rata volo, quæ S.R.Eccleſiæ decretis, & Orthodoxæ Fidei conſentanea ſunt. Ita me Deus amet, adiutorque ſit in omnibus actionibus meis, & in extremo vitæ meæ.

Digitized by Google

PRO IMPRESSIONE.

NOs Frater Iulius Miſſinus Vrbeuetanus Ordinis S. Franciſci Minorum Conuentualium, Artium, & Sacræ Theologiæ Doctor, in Ciuitatibus, & Diœceſibus Aquileiæ, & Concordiæ Inquiſitor Generalis à Sancta Sede Apoſtolica contra hæreticam prauitatem ſpecialiter delegatus, libenter annuimus, vt typis demandentur duo præſentes libri inſcripti alter de Quinto, alter verò de Sexto Quæſitis per Epiſtolas Clarorum Virorum Reſponſa Fortunij Liceti Genuenſis ex L. Com. in Archigymnaſio Patauino Medici Theorici ſupremæ Cathedræ, cum in illis nil repertum fuerit, quod vel Sacroſanctæ Fidei Catholicæ, vel bonis moribus aduerſetur. In quorum fidem &c.

Datum in Ciuitate Vtinenſi apud Ædes Sanctiſſimæ Inquiſitionis infra ſepta Monaſterij S. Franciſci Interioris hac die prima Februarij 1648.

Ita eſt F. Iulius Miſſinus Inquiſitor qui ſupra manu propria.

Noi Reformatori del Studio di Padoua

HAuendo veduto per fede del R. P. Inquiſitor di Vdine, che nelli libri intitolati De Quinto, & Sexto Quæſitis per Epiſtolas Reſponſa Fortunij Liceti, non ſi contiene coſa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per atteſtato del Segretario noſtro, niente contro Prencipi, e buoni coſtumi, Concedemo licenza, che ſian ſtampati, douendoſi oſſeruar le leggi in queſta materia, e preſentarne due copie per le librarie publiche di Venetia, e di Padoua. In quor. fid.

Dat. li 18. Febraro 1648.

{ Pietro Foſcarini Caualier, Reformator.

{ Angelo Contarini Caualier, Proc.r Reform.r

{

Aluiſe Querini Segretario.

Digitized by Google

Erratorum correctio.

Pag.13.lin.14.vtque atque.13.27.Antiquorum Antiquiores. 17.24.ordinis-ordines.20.19.quæ-qua.28.2.ipſo ipſo;31.1.euum æuum.32.15.dependentes-deperdentes. 34.13.ob-ab.35 20.eo ea.37.27.malũ ad malum. 40.5.Iuſtitiam.Iuſtitia.41.17.ros vnde.ros:vnde. 54 28.illis illius 55.22. humanæ humanam. 63.16.Stant-Stantre. 75.16.Daſiadæ Doſiadæ. 84.13. degam-degens. 84.17.ſtudio ſtadio. 86.33.productum productam. 87.4. nimbus nimbos.87.18.apertiſſime-aptiſſime.98.15.theraupeutarum therapeutarum.100 5.dicens daret,dicens.106 30.inuiſis inuiſi.107.11.verbi-verbis.110.20.ac-ad.111.24.miſerque-miſereque.125.21.rectæ recte.126. 22.enim etiam. 128.4.dedignatos-dedignatus.130.19.omnes *dele*. 132.1. afficere officere.134.26. immiſſos-immiſſo. 135.14.denarium,-denarium, differentiam.135.33.percutias percutiam.136.24 cilicium. cilicium?151. 27.ingenitum-ingentium.152.30.ob ab.157.7.*Gelidus Gelidas*.166.22.*Gelidus Gelidas*.184.8.tantum tantam.188.28.interiectus interiectu. 197.7. vibrata vibratu.200.6. Frontes-Frontis.218.30.alla della.253. 17.ros ad nos.257.26.tantam tantum. 261.10.diſcita-diſſita.266.29.ſi qũ ſi quam. 270.18.directas-directos.280.11.vt-21.280 31.Combi Venetus poſt Combi Veneti mortem Frambottus Patauinus.281.16.tum eum.283.6.ſit ſi ſit. 291.24.partim partium.295.23.curari,ſi curare ſi.296.10.dicimus-diſcimus.296 27.aut acu.306.vlt.cot fundat confundant.309.2.abſolutu-abſolutus.311.1.Vlyſipponas Vlyſipponis.322.23.impotẽtia impotentiam. 332.27.quum quam.333.1.calidiores-calidioris.342.8.putaueram putauerim.343.32.Hac Hoc.

Digitized by Google